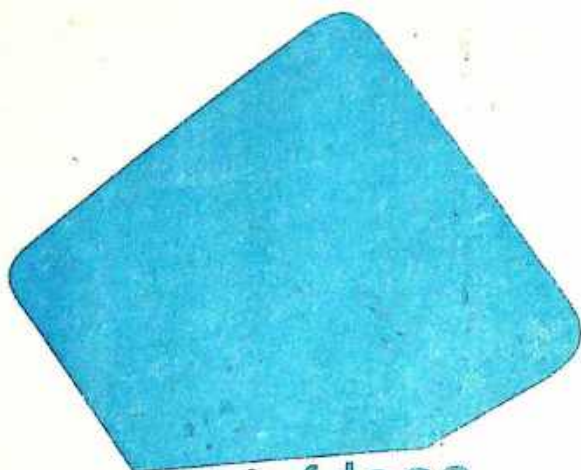

archiefdoos

SREBRENICA

IV

OVERIGEN

531010

CHLOORVRIJ

PH WAARDE NEUTRAAL

4-A

250 slachtoffers uit Srebrenica in massagraf

SARAJEVO • In een nieuw massagraf in Noordoost-Bosnië zijn de stoffelijke resten gevonden van 250 mensen die waarschijnlijk na de val van Srebrenica zijn gedood. Dit heeft een VN-functionaris gisteren bekendgemaakt.

„We hebben de resten gevonden van ongeveer 250 mensen, sommigen met hun handen op de rug gebonden”, aldus VN-woordvoerder Kelly Moore. Het is het grootste massagraf dat tot nu toe is gevonden in het onderzoek naar de mogelijke slachting van duizenden moslims na de val van de enclave. Moore zei dat het graf gescheiden was. Veel lichamen zijn eerder weggehaald in een poging bewijsmateriaal te verbeteren, aldus Moore. De moslimenclave Srebrenica viel tijdens de oorlog in Bosnië in juli 1995 in handen van de Serviërs. Srebrenica werd beschermd door Nederlandse blauwhelmen van Dutchbat. Volgens cijfers van het Rode Kruis zijn na de val van de enclave 7414 mensen door hun families als vermist opgegeven. Een woordvoerder van het Rode Kruis meldde dat tot nog toe 82 van de vermissingen is opgelost. Tweeëntwintig mannen zijn levend teruggevonden. Van zestig anderen zijn de stoffelijke resten geïdentificeerd. De opgravingen in Bosnië worden uitgevoerd door experts van het Joegoslavië-Tribunaal. Volgens de deskundigen van het VN-hof zijn tot nog toe 1400 lichamen van slachtoffers van Srebrenica opgegraven.

AFP/RTR

Een orthuisterend gesprek met VN-rapporteur Manfred Nowak. Drie jaar lang speurde hij in massagraven naar vermisten in ex-Joegoslavië. Vorige week nam hij ontslag, omdat hij werd tegengewerkt door de VS en hij nauwelijks geld kreeg voor zijn onderzoek.

In Bosnië is alles zo verdorven politiek. Over massagraven waar hun eigen mensen niet liggen, zeggen ze: dat zijn jouw doden, die interesseren mij niet. Een lid van de Kroatische commissie voor vermisten zei tegen me: als ik aan de kleren zie dat er moslims in een graf liggen, maak ik, het weer dicht. Alleen als er geruild kan worden, zijn ze bereid om die massagraven te openen. Ze drijven koehandel met lijken.

Verenigde Naties Mislukte Interventies?

Als er bij de NAVO zo iets bestaat als een afdeling

Public Relations dan kunnen de stafleden daarvan

dik tevreden zijn. Het imago van zowel de

Verenigde Naties als de NAVO is in minder dan

een jaar tijd op wonderlijke wijze veranderd. Hoe

is dat de spin doctors van de westerse publieke

opinie gelukt?

Karel Koster*)

Het imago van de VN is veranderd van dat van een brandweer die overal vrede komt brengen in dat van een machteloos apparaat dat hulpeloos toekijkt tijdens massaslachtingen. Het imago van de NAVO, daarentegen, is van nutteloze koude oorlogsmachine veranderd in dat van een effectieve vredesbrenger. Daarvoor waren twee goocheltrucs in de berichtgeving over de westerse interventie in Bosnië nodig.

Srebrenica

De eerste goocheltruc was de beeldvorming rond de val van de Srebrenica en de daaropvolgende massaslachting van een deel van de mannelijke bevolking. De Nederlandse opiniemakers juichten aanvankelijk over 'onze jongens'

in het VN-contingent in Srebrenica. Toen het mis ging stortten ze een ware vloedgolf van gemoraliseer over ons uit, die tot de conclusie moest leiden dat de Nederlandse troepen een soort collaborateurs waren tijdens de massaslachting.

Het feit dat die 'collaboratie' plaatsvond in het kader van de VN heeft het imago van de VN-vredesoperaties geen goed gedaan. Daardoor werd ook de ruimte geschapen voor de tweede goocheltruc: de NAVO-bombardementen op Bosnisch-Servische stellingen die ogenschijnlijk een einde aan de oorlog maakten en de weg naar de Dayton vredesakkoorden openden.

De goocheltrucs waren mogelijk door vervalsingen van de werkelijkheid. Zo'n vervalsing betrof de taken van de VN. Alle verantwoordingen is gebaseerd op de gedachte dat de VN tot taak had om één van de partijen (de merendeels moslim bevolking die onder het gezag van de Bosnische regering viel) te beschermen.

Dat was niet het geval. Het mandaat van de VN is steeds gekoppeld geweest aan humanitaire interventie en een vredesoperatie, afhankelijk van de goedkeuring van alle oorlogvoerende partijen. Het was nooit de bedoeling om partij te kiezen, dat zou immers ogenblikkelijk tot deelname aan de oorlog leiden.

Dat was een bekend gegeven bij iedereen die iets afwist van de VN operatie: pleidooien om meer te doen waren verkapt pleidooien voor oorlog. Helaas werd deze consequentie nooit expliciet gemaakt. Dat verklaart ook de grote teleurstelling en woede over het niet-ingrijpen van de Nederlandse VN-troepen in Srebrenica.

pen in Srebrenica.

Op aandringen van sommige leden van de VN-Veiligheidsraad zijn er weliswaar wat moties aangenomen om een aantal enclaves te beschermen, op voorwaarde dat de plaatselijke bevolking ontwapend werd. De moties waren echter steeds het produkt van compromissen tussen de permanente leden van de Veiligheidsraad, en een aantal invloedrijke buitenstaanders, zoals Duitsland. Omdat deze staten uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige belangen hadden op de Balkan was het niet mogelijk één lijn uit te zetten.

Beleid

De kern van het beleid al die jaren bestond uit twee elementen. Ten eerste mocht de oorlog zich niet uitbreiden. Er bestond het gevaar dat er dan andere regionale machten (bijvoorbeeld Griekenland en Turkije) bij betrokken zouden raken. En ten tweede: de vluchtelingenstroom uit de Balkan moest worden ingedamd. Dat was de kern. Al het andere - de vredesonderhandelingen tussen de partijen, de humanitaire hulp - was hiervan afgeleid. De opiniemakers in het westen die wilden dat er meer zou worden gedaan (met als ironisch hoogtepunt de voormalige vredesactivisten die opriepen de Bosnische Serviërs te bombarderen) hebben vooral in de westerse binnenlandse politiek een rol gespeeld. Doorgaans negeerde zij de politieke subtiliteiten op de Balkan.

Het meest cruciale element daarvan was steeds de relatie tussen de Kroatische en de Servische staten, gepersonificeerd in Tudjman en Milosevic. De inzet van deze staten was en is de consolidatie van

de eigen positie binnen het gebied van de voormalige federatie van Joegoslavië. En dat betekent de verdeling van Bosnië in invloedssferen. Met dat doel werden de verschillende op etnische basis georganiseerde deelstaatsjes in Bosnië gebruikt. Het leidde tot een patstelling waarin de Bosnische regering werd gemangeld.

De VN streefde gedurende de oorlog naar datgene waarover de permanente lidstaten en Duitsland het eens waren: een (tijdelijke) bestendiging van de patstelling. Deze overeenstemming was noodzakelijk om de passieve medewerking van Rusland en China te krijgen. Dat creëerde een soort internationale rugdekking voor de werkelijke politiek, die uitging van de onvermijdelijkheid van een opdeling van Bosnië. Deze werd vooral uitgevoerd door de Verenigde Staten en Duitsland. Zij namen de bewapening en reorganisatie van het Kroatische leger (en in mindere mate het Bosnische regeringsleger) ter hand.

Dit verklaart ook de ontwikkelingen in 1995: de Kroaten konden met hun nieuwe oorlogsapparaat de Servische minderheid het land uit jagen, de Bosnische regering werd afdoende bewapend om haar posities beperkt te bestendigen. Het sluitstuk was het laten vallen van de enclaves die een verdere verdeling van Bosnië in de weg stonden. Toen de NAVO aan het einde van het jaar zich in de oorlog mengde was dit niet meer dan het afsluiten van een beleid dat allang in gang was gezet. De westerse lidstaten handelden in feite buiten het VN-apparaat om en verplaatsten de besluitvorming naar het NAVO hoofdkwartier, om zo een 'oplossing' te bewerk-

stelligen. Dit was alleen mogelijk omdat Rusland te zwak was om een sterke zelfstandige rol te spelen in de Balkan. Het zag de regio ook niet als een cruciaal gebied.

Instrument

De contouren van een internationale machtsconstellatie tekenen zich duidelijk af. De VN is het instrument om internationale goedkeuring, of op zijn minst passieve medewerking, te verwerven voor een westerse machtspolitiek, die een ferme basis heeft in het Atlantische bondgenootschap. Dat is op zijn beurt nog altijd de uitdrukking van een (weliswaar enigszins verzwakte) Amerikaanse invloed op de Europese politiek.

Deze internationale machtsconstellatie heeft verstrekende gevolgen voor toekomstige VN-vredesoperaties. Alleen als de NAVO-lidstaten het willen zal er effectief worden ingegrepen. Dus: alleen als de belangen van de NAVO of haar belangrijkste lidstaten worden aangetast. Zo blijft het Atlantische bondgenootschap de ouderwetse uiting van een stuk machtspolitiek, gedeeltelijk versluierd in de mystificaties rond de Verenigde Naties.

De VN kan niet meer zijn of doen dan zijn wordt toegestaan door de machtigste lidstaten. Dat is de grimmige les die zo stelselmatig wordt genegeerd door de zedenmeesters van de Nederlandse politiek als ze Boetros Ghali en de VN de huid vol schelden, en ondertussen voor de daadkracht van de NAVO applaudiseren.

*) Karel Koster is medewerker van het Anti-Militaristisch Onderzoeks Kollektief (AMOK).

Voorhoeve door VN in geheim gehoord over Srebrenica

Van onze verslaggever
Ewoud Nysling

DEN HAAG

Oud-minister Voorhoeve van Defensie is in het geheim door de Verenigde Naties verhoord over de val van de Moslim-enclave Srebrenica. Ook voormalige Nederlandse VN-militairen als Dutchbat-commandant Karremans en zijn plaatsvervanger Franken zijn ondervraagd. Eind dit jaar komt een VN-rapport uit over de val van Srebrenica in juli 1995.

De ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie hebben de VN in contact gebracht met de Nederlandse hoofdrolspelers. PvdA-Kamerlid Koenders heeft er bij de regering om aangedrongen de VN zoveel mogelijk de helpende hand te bieden.

Ook het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) verleent medewerking. Alle stukken over Srebrenica zijn door de regering in het bezit gesteld van het NIOD. Dat komt eind volgend jaar met zijn rapport. Overigens niet dan nadat de regering zes weken de tijd heeft gekregen 'feitelijke onjuistheden' uit het stuk te halen.

In oktober vorig jaar heeft Nederland in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties voor een door Bosnië ingediende resolutie gestemd, waarin de secretaris-generaal van de VN wordt opgedragen een breed onderzoek naar Srebrenica te houden.

Het vorige kabinet, waar Voorhoeve deel uitmaakte,

tegen een VN-onderzoek. Een ruime meerderheid van de Tweede Kamer heeft minister van Buitenlandse Zaken Van Mierlo na de val gevraagd in New York te bekijken of de VN een onderzoek naar Srebrenica wilden instellen.

Sommige landen in de Veiligheidsraad, waaronder Frankrijk, waren tegen.

Daaruit concludeerde Van Mierlo dat het geen zin had verder actie te ondernemen. Maar Kofi Annan, toen nog ondersecretaris-generaal van de VN, was er verbaasd over dat de Nederlandse regering niet met een uitgewerkt voorstel was gekomen. De Kamer heeft Van Mierlo daar nooit op aangesproken.

Het D66-Kamerlid Hoekema vraagt zich nu echter af waarom de regering niet in eerste instantie heeft geprobeerd de Algemene Vergadering achter het voorstel te krijgen. Zo kan de Veiligheidsraad worden omzeild, bleek afgelopen jaar.

Weigeren hulp Bosnië was mogelijk strafbaar

ARNHEM - Het openbaar ministerie in Arnhem bekijkt of het strafbaar was dat artsen van Dutchbat in Srebrenica medische hulp weigerden aan gewonde Bosniërs. Dat bevestigt persofficier mr. P. Frielink.

Dutchbat verleende eerst wel geneeskundige hulp in de 'veilige' enclave voor moslims in Bosnië, maar staakte die hulp toen de medische voorraden uitgeput raakten, omdat de voorschriften eisten dat die voor de eigen manschappen bestemd waren. Kort na de val van Srebrenica werd al bekend dat een aantal militaire artsen tegen die orders in toch hulp verleende. Inmiddels zijn de voorschriften ook veranderd.

Volgens Frielink is het onderzoek van het OM gebaseerd op het zogenaamde 'feitenrelaas' dat

in september 1998 ter beschikking is gesteld aan het openbaar ministerie. In dat feitenrelaas staan geanonimiseerde verklaringen van Dutchbatters. Het onderzoek, dat mogelijk nog enkele maanden zal duren, moet uitwijzen of het uitblijven van medische hulp heeft geleid tot zwaar lichamelijk letsel of mogelijk zelfs het overlijden van mensen.

Defensie heeft na de val van Srebrenica druk uitgeoefend op Dutchbat-artsen om te verklaren dat er door het weigeren van de hulp geen mensen waren overleden, meldde gisteren het programma Netwerk. Kolonel-arts G. Kremer, destijds commandant van het krijgshospitaal en chirurg bij Dutchbat, zegt dat hij van landmachtgeneraal Vader een verklaring van die strekking kreeg voorgelegd om te tekenen.

Brief uit Srebrenica biedt filmisch verslag

Van onze verslaggever

AMSTERDAM - Hasan Nuhanovic was tolk van Dutchbat in Srebrenica en maakte mee hoe de bevolking de dagen voor de val van de enclave - vier jaar geleden - steeds meer in de tang kwam te zitten. Hijzelf is een van de weinige moslimmannen, die de innamen van de enclave door de Serviërs hebben overleefd.

Op dit moment worden er nog steeds 8.000 mensen vermist, over hun lot is niets bekend. Nuhanovic dacht dat zijn familieleden veilig zouden zijn, omdat hun namen voorkwamen op de Dutchbat-lijst, met mensen die bescherming van Nederland zouden genieten. Maar bij de inval bleek die bescherming niets voor te stellen. Van zijn eigen familie heeft Nuhanovic sindsdien niets meer vernomen.

De tolk is de afgelopen jaren regelmatig in Nederland geweest om duidelijkheid te eisen, vroeg tevergeefs een onderhoud aan minister De Grave (defensie) en getuigde in een besloten zitting voor de onderzoekscommissie

sie van het Nederlands instituut voor oorlogsdocumentatie (Niod), dat de val van de enclave en de rol van Dutchbat daarbij onderzoekt.

Nuhanovic heeft nu in correspondentie met Mient Jan Faber van het IKV zijn persoonlijke ervaringen aan de vooravond van de val van de enclave uiterst gedetailleerd beschreven, waardoor een bijna filmisch drama over Srebrenica ontstond. Nog niet eerder is zo nauwgezet weergegeven hoe de bevolking op de Nederlandse basis veiligheid zocht, en die bescherming uiteindelijk niet zou krijgen. In Trouws dagelijkse bijlage de Verdieping zal de brief vanaf vandaag integraal,

delen, worden gepubliceerd, zodat de gebeurtenissen van dag tot dag - vier jaar na dato - op de voet kunnen worden gevolgd.

bij de val van Srebrenica, deze week vier jaar geleden, voor Dutchbat. In een brief aan Mient

SREBRENICA LIJST 242

Jan Faber (IKV) schrijft hij over lijst 242, waarop 242 Bosniërs stonden die bescherming zouden krijgen van de Nederlanders. Het is niet bekend wat met hen uiteindelijk is gebeurd. Het lukte Hasan niet om zijn broer in het kamp te houden. „Laat me met rust”, zei de Nederlandse majoor. (deel 6)

Beste Mient Jan,

Na enkele minuten zagen we door de deur van het UNMO-kantoor dat zo'n vijf tot tien vrachtwagens – in militaire kleuren – voor de basis stonden, naast de vrachtwagens en bussen die vluchtelingen vervoerden. De achterdeuren van de vrachtwagens stonden open en gehelmde soldaten in volledige uitrusting sprongen er twee aan twee uit. Ieder paar had een hond. Duitse herders. Ze blaften naar ons. Ze vormden een linie en begonnen het gebied rondom het kamp richting Budak schoon te vegen. Ze gingen door het graanveld. Kort daarna zag ik overal om de basis Servische soldaten. Het kamp was volledig omsingeld. Ze stonden daar en keken door de omringing.

Mijn vader en Mandzic hingen wat rond in de conferentiekamer. Franken zag hen niet meer als vertegenwoordigers (van Srebrenica). Hij sprak nauwelijks met hen, keek ze zelfs niet aan als zij voorbijliepen. Drie van ons vroegen hem toen in de conferentiekamer: „Majoor Franken, wat gaat er gebeuren met de mannen en jongens zodra zij de basis verlaten?”

Het was duidelijk, hij wilde geen vluchten horen over de wijze waarop de Nederlanders de situatie 'hanteerden'. Je zou verwachten dat Mandzic en mijn vader erop zouden aandringen

dat de mannen en jongens op de basis zouden blijven. Maar Franken zou zodra dit ter sprake zou komen, eenvoudigweg de andere kant opkijken, de conferentiekamer verlaten. Franken zei: „Ik was net even buiten de basis. Ik stond voor de hoofdingang. De Serviërs waren daar. Ik sprak met een Servische kolonel die daar ook stond. (hij noemde diens naam niet). Ik toonde hem de lijst (met toen nog 239 namen). De Serviërs zijn niet gelukkig met de lijst. Maar toch denk ik dat zij zich wel zullen bedenken voordat zij degenen, wier naam op de lijst staat, een haar zullen krenken.”

Dat was alles wat Franken kon garanderen voor de mannen en jongens van de basis. Hij maakte duidelijk dat de mensen moesten vertrekken en dat de lijst hen zou beschermen. Hij voegde eraan toe: „Ook zal ik de lijst per satelliet-fax naar Genève, Den Haag en enkele andere adressen sturen.” Mijn vader ging terug naar het UNMO-kantoor waar mijn moeder en broer waren. Ik ging weer naar de hal met vluchtelingen, zag dat een zestal Nederlandse soldaten een soort checkpoint bij de uitgang vormde zodat alle vluchtelingen daar langs moesten op hun weg naar buiten. Daarna kwamen zij op het pad, moesten tussen de twee plastic lijnen lopen. Een rij Nederlandse soldaten stond opgesteld achter het tape, zodat niemand het pad kon verlaten. De Nederlandse soldaten schreeuwden naar de vluchtelingen dat zij allen hun zakken moesten legen. Ieder scherp voorwerp of iets wat kon dienen als wapen moest in een zak op de grond worden gooid. Ik zag de zak. Ze was vol zakmessen, stukjes draad, nagelknippers. De Nederlanders zorgden ervoor dat iedereen zijn zakken leegmaakte, fouilleerden degenen die door het checkpoint kwamen. De Nederlandse soldaten op die plek droegen geweren en helmen. De andere Nederlanders op de basis droegen geen wapens. Ze hadden van Franken opdracht gekregen iedere provocatie van Serviërs te

voorkomen. Ze liepen in T-shirts en korte broeken, droegen baseballpetjes met het VN-teken erop. Ik zag dat de Nederlanders hun automatische wapens en geweren afnamen en in een grote bewaarplaats (safe) in een kamer onder de eetzaal stopten. Bij de toegangspoort zag ik dat de Nederlanders zich tussen de Servische soldaten begaven. Ik kwam zelf niet te dicht bij de poort, want ik wilde niet gepakt worden door de Serviërs. Dat gebeurde me bijna de dag ervoor. Van veertig meter afstand zag ik een menigte mensen bij de poort en hoorde ik een hoop lawaai.

Ik zat te denken aan een plan om mijn broer in de fabriek te verborgen. Er waren honderden verstoppplaatsen. Als de Serviërs geen zorgvuldig onderzoek zouden uitvoeren dan zouden zij daar nooit iemand vinden die zich verschuilt. Het was laat in de middag op die dertiende juli, de mensen verliezen nog steeds de basis. Ik liep over het terrein, van het ene kantoor naar het andere. Ik zag dat Mandzic nog steeds in de conferentieruimte in het hoofdgebouw zat. Dacht hij dat hij daar kon blijven? Wist hij niet dat hij ook gedwongen zou worden te vertrekken? Hij zag er zeer bezorgd uit. Hij transpireerde.

Tussen 17.00 en 18.00 uur besloot ik naar het UNMO-kantoor te gaan om bij mijn familie te blijven. Mijn moeder smeekte de drie VN-waarnemers en de andere tolk (Petar Uscumlic, een Serviër – het is een ander verhaal welke rol hij op de basis speelde toen hij uit het niets opdook) om mijn broer te helpen. Intussen ontvreemde ik wat voedsel van de Nederlanders en gaf het aan mijn familie. Ze waren niet in staat te eten. Naarmate de tijd verstreek, waren er steeds minder vluchtelingen in de hal. Het UNMO-kantoor en de hal met vluchtelingen werden van elkaar gescheiden door een houten deur. Ik ging daar om de paar minuten door om te zien hoeveel vluchtelingen er waren.

Om ongeveer 18.00 uur waren er

nog maar tweehonderd tot driehonderd vluchtelingen in de hal. Ik wist dat nu de tijd zou komen dat de Nederlanders naar het UNMO-kantoor zouden gaan om mijn familie te zeggen dat zij moest vertrekken. Mijn moeder stond bijna op instorten, mijn vader was stil, probeerde zelfs de humor erin te houden. Ik bleef zeggen: ze vermoorden ons allemaal. Ik herhaalde dat steeds weer.

Mijn vader zei: „Nee, Hasan, dat doen ze niet. Waarom zouden zij? Ze vermoorden ons niet. Waarom zeg je dat?” Mijn broer zat op een stoel, zei helemaal niets. Om hem maakten we ons de meeste zorgen. Mijn ouders wisten dat mijn naam op de lijst stond van degenen die konden blijven. We dachten na wat we zouden kunnen doen voor mijn 17-jarige broer. De drie VN-waarnemers keken naar mij en mijn familie alsof zij wilden zeggen: waarom gaan jullie niet weg, waarom maken jullie het ons zo lastig?

De VN-waarnemers hadden het slechts over hun eigen evacuatie. Drie of vier Nederlandse soldaten kwamen het UNMO-kantoor binnen. Ze stonden daar achter de drie waarnemers. De drie VN-waarnemers en de soldaten zeiden: „Hasan, je familie moet nu weg. Bijna alle vluchtelingen hebben de basis verlaten. Je familie kan hier niet meer blijven.” Ze keken naar ons. Ik huilde.

Mijn ouders gingen staan. De VN-waarnemers en de Nederlanders stonden voor ons. Ze wachtten. Het leek erop dat ze maar enkele minuten wilden wachten en dan geweld zouden gebruiken om mijn familie naar buiten te leiden. Ze herhaalden: „Hasan, er is geen tijd meer om te wachten.” Toen de waarnemers beseften dat ik hysterisch zou worden, leken ze te vrezen voor een incident, dat ik zou proberen mijn broer niet zonder geweld te laten gaan.

De Keniaanse VN-waarnemer Joseph Kingori sprak me aan, keek niet naar mijn moeder die bijna flauwviel. Hij zei: „Hasan, ik ga nu naar de poort.

Petar (de Servische tolk) is daar. Ik zal met Petar bij de poort staan en als je broer langsloopt zal ik zijn naam roepen en hem vragen bij ons te komen. Dan zullen we zijn naam opschrijven. We zullen dit ten overstaan van de Serviërs doen, zodat zij kunnen zien dat de VN een speciaal belang in hem stellen. Dat zal hem helpen.”

Ik zag dat geen tegenargument mogelijk was. In mijn hoofd speelde nog steeds de gedachte mijn broer te verstoppen voordat hij naar de poort zou gaan. Ik huilde. Mijn broer stond plotseling op en zei: „Fuck them all. Ik zal ze niet smeken.” Ik schreeuwde: „Ik ga met je mee. Ik laat je niet alleen gaan.” Mijn ouders vreesden dat ik inderdaad zou gaan, ook al mocht ik blijven. Ze zeiden: „Hasan, laat je broer met ons meegaan. Met zijn drieën gaan we als familie. Maak je geen zorgen, hij zal bij zijn ouders zijn. Er zal niets gebeuren.” Ik mopperde wat, kon niet spreken. Met zijn allen liepen we langs de VN-waarnemers en de Nederlanders. De waarnemers keken naar de grond. We liepen zo'n honderd meter en kwamen bij het Dutchbat-hoofdgebouw.

Onderweg gaf ik mijn oude VN-identiteitskaart aan mijn broer. Ik vertelde hem dat hij deze de Serviërs moest laten zien. Wellicht zouden Serviërs die ik had ontmoet op bijeenkomsten met de Dutchbat daar zijn en hem willen helpen. Als de Serviërs hem zouden slaan moest hij niet protesteren. En op geen enkele manier moest hij provoceren. Ik vond zijn leren jack provocerend, ruilde mijn spijkerjack met zijn jasje. Ik kuste hem en huilde. En opnieuw riep ik: „Ik ga met je mee.”

Ik liep achter hem aan naar de poort. Hij draaide zich om en riep: „Je gaat niet met me mee. Je kunt blijven, dus blijf. Ga niet mee.” Mijn moeder volgde hem.

Hasan Nuhanovic

Eerdere delen van de brief van Hasan Nuhanovic verschenen op 10, 11, 12, 13, 14 en 15 juli: www.trouw.nl.

Op 12 juli 1995 veroverden de Serviërs Srebrenica. Twee jaar later hebben de nieuwe Servische bewoners van deze plaats weinig reden tot vreugde.

Door onze redacteur
COEN VAN ZWOL

SREBRENICA, 14 JULI. Met wjwater zegent de priester de marmere gedenksteen voor de Servische slachtoffers van de moslimterreur rond Srebrenica. Moeders huilen, een fles rakia gaat rond. „Voor hun zielen.” Daarna spreekt het lokale politieke zwaargewicht Momčilo Cvjetinović. Aan zijn voet staat een open doods-kist met een hagelwit Servisch skelet, dat onlangs in de bossen werd aangetroffen. „Buitenlanders zeggen dat er geen orde en recht is in de Servische republiek”, dondert hij. „Deze beenderen bewijzen dat er orde en recht is.”

In de stromende regen rijden drie bussen en tientallen auto's zaterdag de heuvel van Zalazje op. De moslims van Srebrenica brachten het Bosnisch-Servische leger hier in juli 1992 een zware nederlaag toe — en Serviërs herdenken graag hun nederlagen. Liever in elk geval dan de 'bevrijding' van de toenmalige moslimenclave Srebrenica in 1995. In dat jaar wachtten op 12 juli duizenden wanhopige moslims rond de basis van Dutchbat in Potočari op wat komen ging. De zegevierende Servische generaal Ratko Mladić deelde, met een tv-ploeg in zijn kielzog, brood uit en beloofde dat hun geen haar gekrenkt zou worden. Een tiental kilometers naar het westen

zette een colonne van duizenden moslimmannen zich in beweging voor hun bloedige exodus naar de stad Tuzla. En in de avondschemering begon rond Potočari het plunderen, mishandelen, verkrachten en moorden.

Aan die Servische overwinning worden vandaag weinig woorden besteed, het draait immers om het Servische martelaarschap van 1992. Zo'n herdenking gaat gepaard met somber orthodox gezang, met brandende kaarsjes en wijwater, met een heildrank op de overledenen. De tocht voert van gedenksteen naar gedenksteen. De eerste is in de muur van een ruïne in het gehucht Biljaču gemetseld. Veertien Servische soldaten werden hier in 1992 omsingeld en gedood. De tweede steen hangt bij een mijncomplex. „Opdat we niet vergeten wie hier zijn gestorven om Servië te verdedigen tegen hen die altijd onze vijanden waren”, zo luidt de inscriptie. Ook is in het marmer gebeiteld dat de lokale SDS, de partij van ex-president Radovan Karadžić, heeft bijgedragen in de kosten. Opdat wij niet vergeten.

Op de top van de heuvel wacht het grootste gedenksteen, tegenover een steen voor de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Als de priester ook die heeft gezegend, staat in een dertig meter lange tent een eettafel klaar met een gratis lunch. Er is varkensvlees en lamsvlees, brood en salade, bier en rakia in overvloed. „Eindelijk weer eens vlees gezien”, zegt Dragan later die middag op het terras van ca-

fé Drina in Srebrenica. Hij wrijft tevreden over zijn buik. „Ik heb genoeg gegeten voor drie dagen.” Schoenmaker Dragan is een van de 11.000 Servische vluchtelingen die rond Srebrenica zijn neergestreken. Ze komen uit 59 verschillende gemeenten, maar de grootste groep is afkomstig uit wijk Ilijaš van Sarajevo. Erg gelukkig is Dragan hier niet geworden, net zomin als zijn vrienden. Ze hebben geen werk, geen geld, geen toekomst. Elke maand krijgen ze een zak meel van het Rode Kruis. En elke dag is er rakia.

„Dit is een concentratiekamp”, zegt de gewezen tramcontroleur Miso. „Alleen is er niemand die ons mishandelt.” Zoals vrijwel iedereen die we in Srebrenica spreken, wil Miso weg uit Srebrenica. Hij had een huis van drie verdiepingen in Ilijaš, met een badkamer op elke verdieping, met kleurentelevisie, video, wasmachine. Nu deelt hij met vrouw en kinderen dertig vierkante meter. Net als zijn buuren raakte hij in paniek toen Ilijaš in de herfst van vorig jaar in overeenstemming met het Dayton-akkoord in moslimhanden overging. Nu vraagt hij zich af of hij niet beter had kunnen blijven. „Mijn ouders zijn wel achtergebleven. Ze krijgen van de moslims een pensioen van 190 Duitse marken, bij ons hadden ze maar 65 mark gekregen. En niemand valt ze lastig. Maar ik heb in het leger tegen de moslims gevochten, misschien arresteren ze mij als oorlogsmisdadiger.”

Op Srebrenica rust kennelijk

een vloek. Twee jaar na de val van de moslimenclave doen de nieuwe bewoners nauwelijks moeite het stadje een beetje toonbaar te maken. De gevels van de huizen zitten nog vol kogelgaten, brandplekken en mortierinslagen, de fabrieken roesten weg. In een kwart van de ramen zit geen glas, maar plastic van de vluchtelingenorganisatie UNHCR. De minaret van de grote

moskee ligt geknakt naast de weg, niemand heeft het puin geruimd. Moslimgraffiti zijn nog overal zichtbaar, zelfs op de binnenmuren van de orthodoxe kerk. Ook hangen er naamborden en slogans uit de communistische tijd. 'Plein van eenheid en broederschap'. 'Kameraad Tito, wij wijken nooit van Uw pad'.

„We zitten hier op het terras”, zegt graficus Mladen. „We wachten op betere tijden.” Zijn leven bestaat uit flaneren, klusjes doen, drinken, mijmeren en bittere grappen maken. Of steentjes gooien

naar een scharminkel van een hond, dat tot chagrijn van de lokale SDS-politici luistert naar de naam 'Radovan', voornaam van ex-president Karadžić. In hotel Domavija, dat al een half jaar open is, ben ik de derde naam in het gastenboek. Alleen de buitenlandse pers is nog geïnteresseerd in het stadje; Servië is het vergeten.

Sandra Eskić, een Kroatische schone die getrouwd is met een voormalige Servische sluipschutter, is gedeprimeerd. Ze is niet alleen arm, ze doet ook geen enkele poging om haar kleine flatje gezellig te maken. Een groezelig tapijt, spinrag voor het raam, een verstopt toilet waarin een ondefinieerbare schimmelbrij drijft. Haar man doet seizoenswerk op een boerderij in Zenum, bij Belgrado, waar hij 15 mark per dag verdient, een fortuin naar huidige maatstaven. Sandra wil emigreren naar de Verenigde Staten, maar ze heeft een hard hoofd in de mogelijkheden. Ze wil haar ouders bezoeken in Tuzla, maar is bang voor de moslims. „Ik heb mijn hele leven in de stad gewoond”, zegt ze. „En nu ben ik in dit hol gevallen. Ik begrijp de mensen hier niet. Sommigen hebben zelfs nog nooit een trein gezien. Ze zouden hun schoenen uittrekken als ze een treinwagon zouden binnenstappen, omdat ze denken dat het zo hoort.” Het enige dat Sandra doet, is televisiekijken bij haar schoonmoeder op de zesde verdieping. In de schemering gaat ze misschien nog een stukje wandelen.

Eén persoon is vol goede moed;

vermoorden. Ik kan ze niet langer tegenhouden.”

De „door SFOR aangewakkerde” tweespalt binnen de Bosnisch-Servische politieke top, de dood van Drlijača, het zit Cvjetinović helemaal niet lekker. Gelukkig gaat het wel erg goed met Srebrenica. Binnen twee jaar denkt hij dat de economie van het stadje weer op vooroorlogs niveau is. Dat het er van buiten niet best uitziet, komt omdat er hier structureel gerepareerd wordt: eerst de binnenkant, dan pas de façades. Binnenkort werken de mijnen en de fabrieken weer op volle toeren en komen toeristen net als vroeger de geneeskragtige bronnen van Crni Guber bezoeken. Cvjetinović heeft nog een verzoek aan Nederland: omdat de vredeshandhavers van Dutchbat indertijd de Ferrofabriek van het naburige Potičari hebben gesloopt toen ze daar hun hoofdkwartier vestigden, heeft Nederland de morele plicht die fabriek weer op te bouwen. „We hebben een brief naar Den Haag gestuurd, maar krijgen geen antwoord.”

Zondag hangen we rond op het erf van Branko Bogatonovski, een bouwvakker uit Sarajevo die nu baas is over een zeug, twintig kippen en een moestuintje. Branko's zoon probeert zonder veel succes onze kapotte auto te repareren. De drie nieuwe Srebrenicanen Miso, Mladen en Dragan houden ons gezelschap. We drinken koffie en eten komkommers met zout: een vluchtelingenfeestmaal. Bogatonovski betekent 'rijke man', grapt Branko op een gegeven moment. „Maar alle Serviërs in Bosnië heeten nu Sirotanovski, arme man. Alle Serviërs zijn dankzij de oorlog één grote familie geworden.”

‘Weigeren medische hulp Dutchbat in moslimenclave’ OM begint onderzoek Srebrenica

Door een onzer redacteurs

ROTTERDAM, 28 JULI. Het openbaar ministerie in Arnhem is een strafrechtelijk onderzoek gestart naar het mogelijk onthouden van medische hulp door Nederlandse militairen in de Bosnische moslimenclave van Srebrenica in de zomer van 1995.

De actualiteitenrubriek *Netwerk* concludeert vanavond in een tv-uitzending dat de commissie-Van Kemenade heeft verzuimd de doofpot rond deze kwestie te onderzoeken. De commissie, onder leiding van de commissaris van de koningin van Noord-Holland dr. J.A. van Kemenade, heeft vorig jaar onderzoek gedaan naar de informatievoorziening rond de val van Srebrenica.

Volgens de commissie-Van Kemenade is er geen sprake geweest van een 'doofpot' bij Defensie; uit een onderzoek van Netwerk blijkt dat de commissie een reeks van aanwijzingen voor het bestaan van een doofpot heeft genegeerd. Zo hebben ten minste elf Dutchbatters belastende verklaringen afgelegd.

Begin juli 1995 is een verzoek om medische assistentie door Artsen zonder Grenzen door Neder-

landse militairen in Srebrenica afgewezen. Volgens de Australische medicus O'Brien heeft deze weigering zonder enige twijfel de dood van een aantal patiënten tot gevolg gehad. De leiding van Dutchbat wilde de zogeheten ijzeren voorraad niet aanspreken. Deze voorraad verband- en geneesmiddelen was gereserveerd om in geval van nood te gebruiken voor Dutchbat-militairen.

Vier Dutchbatters hebben deze kwestie al aangekaart aan tijdens de eerste evaluatiegesprekken in Zagreb, direct na de val van de enclave in juli 1995, maar in het rapport dat op basis van deze gesprekken is samengesteld, wordt niets gemeld. De gespreksverslagen doken eind augustus 1998 weer op in het kader van het onderzoek van de commissie-Van Kemenade. Deze commissie onderzoekte op verzoek van minister De Grave (Defensie) de rol die zijn ministerie speelde in de informatievoorziening rond de val van Srebrenica.

Het rapport 'Omtrent Srebrenica' concludeert dat niet is gebleken dat Defensiepersoneel het proces van waarheidsvinding doelbewust beperkt, belemmerd of tegengewerkt heeft, maar dat „in het afge-

meen naar behoren is gestreefd naar een zo adequaat en volledig mogelijke verzameling en verwerking van informatie”. Toch beschikte de commissie over stukken die het tegendeel bewijzen, zo concludeert Netwerk. In het zogenoemde feitenrelaas, op basis waarvan het debriefingsrapport is samengesteld, staat dat er meldingen zijn gemaakt omtrent het niet verlenen van medische hulp aan een zwaargewonde vrouw. Een arts van Dutchbat werd beschuldigd van nalatigheid.

Dit feitenrelaas is in september 1998 ter beschikking gesteld aan het openbaar ministerie Arnhem. Op basis van dit materiaal is een strafrechtelijk onderzoek gestart naar het mogelijk onthouden van medische zorg aan gewonden in de enclave Srebrenica. In een schriftelijk verklaring deelt het openbaar ministerie mee dat „het onderzoek zich met name richt op de vraag of het niet verlenen van medische hulp tot het overlijden van mensen of tot zwaar lichamelijk letsel heeft geleid”.

Tijdens het gesprek met de commissie-Van Kemenade zegt kolonel-arts G.D. Kremer dat de Tweede Kamer, naar aanleiding

van publicaties in de pers, weliswaar op de hoogte is gebracht van deze kwestie maar dat volgens Kremer „nog niet de gehele waarheid op papier is gezet”.

Kremer zegt door generaal Vadder, commandant Geneeskundige Commando Krijgsmacht, onder druk te zijn gezet om een verklaring te ondertekenen, die sterk afwijkt van eerdere verklaringen van Kremers. Hij weigert, maar uiteindelijk tekent hij een verklaring die milder is dan zijn eerdere verklaringen.

In zijn gesprek met Van Kemenade neemt topambtenaar van Defensie J.H.M. de Winter geen blad voor de mond over het debriefingsrapport. „Sommige passages waren niet helemaal juist, hier en daar waren zaken weggelaten.” „Ik neem aan dat het debriefingsteam het beter vond om dat [...] maar wat gedempt te houden”. En: „Ik heb de indruk dat dat bewust is weggelaten”. En: „Bepaalde zaken lijken hier en daar te zijn verdood”.

Voor de commissie waren deze mededelingen geen aanleiding om de kwestie verder te onderzoeken in tegenstelling tot het openbaar ministerie.

MISKEND EN MACHTELOOS

Dutchbatter is nasleep Srebrenica spuugzat

DOOR MONIQUE DE KNEGT

Den Haag — De Nederlandse militairen die gelegerd waren in Srebrenica en hun families zijn de nasleep over de val van de moslimenclave in Bosnië spuugzat. Ze snakken naar erkenning en afsluiting van het boek dat elke zomer weer een nieuw hoofdstuk krijgt. „Er moet nu eindelijk een heel goed onderzoek komen. Het kan niet zo zijn dat elk jaar in juli een doos van Pandora open gaat”, aldus Dutchbatter luitenant Verplanken.

Na elke buitenlandse missie zijn er militairen die met problemen kampen, maar de nazorg aan de groep Dutchbatters die vier jaar geleden bij de val van de moslimenclave Srebrenica was, is opmerkelijk groot. Dubbel zoveel militairen als normaal zijn onder behandeling bij de afdeling individuele hulpverlening of de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstsclachto-

fers (BNMO). De problemen waarmee de Dutchbatters kampen, hebben deels te maken met wat ze in Srebrenica hebben meegemaakt maar zijn versterkt door de kritische bejegening bij hun thuiskomst in Nederland. Kolonel Martens, psycholoog en hoofd van de afdeling individuele hulpverlening: „Veel mensen voelden zich in Srebrenica machteloos. Ze wilden iets doen, maar konden niets doen. Bij thuiskomst werd hen vervolgens verweten niets te hebben gedaan. Veel mensen zijn boos, voelen zich miskend. Ze hebben daar een half jaar gezeten, hun nek uitgestoken. Ze willen waardering in plaats van de grond in te worden geboord”.

Watjes

Veel Dutchbatters hebben het gevoel dat ze met de nek worden aangekeken. Martens: “Ze worden niet serieus genomen, uitgemaakt voor watjes of moeten meteen van alles

uitleggen”. En juist dat is moeilijk. Veel toehoorders zitten vol vooroordelen en veel Dutchbatters voelen zich bij voorbaat aangevallen. Herkenning en erkenning zijn volgens Martens de sleutelwoorden voor de militairen om ervaringen te verwerken. Maar iedere keer als het vuur in de winter lijkt gedoofd, laait het in de zomer weer op. Nu duikt er weer een rapport op over vermeende racistische uitlatingen en gedragingen van Dutchbatters in Srebrenica. „Elk nieuws maakt littekens open van de bejegening die ze kregen bij thuiskomst in Nederland. We merken dat die lange nasleep een enorme zware belasting is voor mensen. De Dutchbatters en hun familie zijn het best gebaat bij een heel goed onderzoek. Dan wordt duidelijk dat ze met de rug tegen de muur hebben gestaan. Het maakt niet uit welk bataljon er had gezeten; het was zo gelopen zoals het is gelopen”.

'Srebrenica' blijft trauma Defensie

Nieuwe onthullingen over
Dutchbat zorgen voor beroering in
Den Haag en leiden tot het
feitelijke ontslag van de top van de
Militaire Inlichtingendiensten.

Door onze redacteur

44

EGBERT KALSE

DEN HAAG, 14 JULI. De Wer Openbaar-
heid van Bestuur, de WOB, is een machting
middel. Vorig jaar september ontving het
ministerie van Defensie ruim tweehonderd
WOB-verzoeken van de media. Maar liefst
166 daarvan waren afkomstig van de televisie-
sterbriek Netwerk. Onderwerp: een bijlage
in het rapport 'Ontrent Srebrenica', met
de door onderzoeker Van Kemenade gemaakte
naamlijst van de overlevenden. Op 26 oktober vorig jaar gaf Defensie 156 van de 166 beschikbare documenten vrij. De rest maakte deel uit van
strafrechtelijk onderzoek en was, zoals dat
woord genoemd, 'niet WOB-able'. Vervolgens bleef het maandelang stil.

Tot drie weken geleden. Netwerk houdt
het krui nog even droog, maar televisie-
rubriek NOVA had weer iemand gevon-

den: een dissidente militair die een boekje
wilde opendoen over watoestanden zijn
Defensie. Aarzelend en weloverwogen zijn
woorden kiezend, sprak de militair over
een verborgen rapport inzake rechts-extremistisch gedrag van Dutchbatters.
Zometijd. Srebrenica-tijd. De klok valt
er bijna op gelijk te zetten.

Een jaar geleden werd de berichtgeving
gedomineerd door een nieuw hoofdstuk in
de affaire-Srebrenica. De televisierubriek
NOVA kwam met het 'nieuwe feit' dat
Dutchbatters, bij hun vlucht in juli 1995 uit
Srebrenica, een 'winning post' hadden
observatie post 'Mike', over 'winning post'
dering vluchtelingen heen waren gereden
en dat het niet uitgesloten was dat daarbij
doden waren gevallen. Minister De Grave
had toen geantwoord: 'Het is niet uitgesloten
dat de vermeldde overrijdingen niet te be-
wijzen waren. Wat restte, was één verklaring
van een Dutchbatter die zei dat er doden
waren gevallen bij de vlucht, tegen

feiten over de val van de enclave.
Het openbaar ministerie in Arnhem stelde
de een onderzoek in naar het ongeval met
het YPR-voertuig. Het OM moest een paar
maanden geleden tot de conclusie komen
dat de vermeende overrijdingen niet te be-
wijzen waren. Wat restte, was één verklaring
van een Dutchbatter die zei dat er doden
waren gevallen bij de vlucht, tegen

meerdere verklaringen die dat ontkenden
of zeiden het niet te weten. De zaak werd
geseponeerd wegens gebrek aan bewijs. In
middels lopen er nog drie strafrechtelijk
onderzoeken: naar andere overrijdingen,
naar het verdwenen fotoreportage en naar
extremistisch gedrag van Dutchbatters.

Het is de vraag of het in de kwestie van
dit jaar ook tot seponering of vrijspraak zal
komen. Uit een brief aan de Tweede Kamer,
die De Grave gisteren als begeleidend
schrijven bij de vier vertrouwelijke en gede-
personificeerde MID-verzoeken heeft ge-
daan, valt op te maken dat er wel degelijk
belastende feiten zouden zijn bestaan. Het
in deze verslagen beschreven mogelijk
rechts-extremistisch gedrag is van een zo-
danige aard dat de minister van Defensie
hierover onverwijld had moeten worden
ingelicht", aldus De Grave.

Afgelopen zondag, 11 juli, was het pre-
cies vier jaar geleden dat de enclave Srebrenica
viel. Nederlandse Dutchbat-militairen
van de Bravo-compagnie stonden er bij
en keken er naar, zo luidt de algemene op-
vatting over het optreden van de Dutchbat-
ters aldaar. Iedere zomer weer blijkt het
dossier-Srebrenica niet gesloten te zijn.
Ondanks of eigenlijk dankzij het onder-

zoek van Van Kemenade.

De redacties van Netwerk en NOVA la-
ten degeraadte weten de komende weken
weer "veel Srebrenica te zullen brengen".
NOVA-verslaggever Twan Huys: "Het onder-
werp is zo groot, de uitdaging van gis-
teren is zeker niet de laatste." Huys noemt
het 'loevijf' dat de berichtgeving over Srebrenica
jaarlijks samenvalt met het mo-
ment waarop de enclave viel. "Als ons on-
derzoek rond is, gaan we tot uitzending
over", aldus Huys.

Fred Lardenoye, woordvoerder van de
Algemene Federatie van Militair Personeel
(AFMP), verwijt politiek en journalistiek
weinig doortastend te zijn geweest vlak na
de publicatie van het *debriefing*-rapport in
september 1995. "Daar staat alles al in. Als
je ziet dat er nu ieder jaar weer kleine de-
tails uit dat rapport worden opgegraven, is
dat pijnlijk", zegt hij. "Wij worden bij ieder
incident weer gebeld door Dutchbatters
die het spuienzaal zijn voor de zoveelste keer
als collectief behandeld te worden. Dan is
het weer waagdrag zus, de volgende keer
is het weer extreem-rechtsse uitlatingen zo.
Zij willen het zwaard van Damocles, dat te-
dere keer weer boven hun hoofd hangt, ook
wel eens definitief verwijderd zien."

Nederlandse Dutchbat-militairen kort na de val van de moslim-enclave Srebrenica (Foto Reuters)

MID wordt sinds 1988 gereorganiseerd

De MID ontstond in 1988 nadat de
drie inlichtingendiensten van
landmacht, luchtmacht en marine
werden samengevoegd.

Door onze redacteur
STEVEN DERIX

ROTTERDAM, 14 JULI. *Mertium in discernendo* staat er in het logo van de MID, de
Militaire Inlichtingendienst: de verdienste
ligt in het onderscheidingsvermogen. Vol-
gens minister Frank de Grave heeft dit on-
derscheidingsvermogen de top van de
MID in de steek gelaten: het niet doorstu-
ren van vier rapportages over discrimine-
rend gedrag van Dutchbatters in Srebrenica
en was een 'taxatielof', aldus de minister.
Volgens De Grave is een grondige reorga-
nisatie van de MID daarom wenselijk.
Maar in feite wordt de MID al sinds 1988
gereorganiseerd.

In 1987 besliste minister De Ruiter van
Defensie dat de drie inlichtingendiensten

van landmacht, luchtmacht en marine
moest worden samengevoegd. De fusie
werd niet alleen ingegeven door efficiency-
overwegingen. In 1985 was de LAMID, de
inlichtingendienst van de landmacht, in
oppraak geraakt. In 1985 publiceerde On-
kruit stukken die de antimilitaristische ac-
tiegroep had bemachtigd bij de inbraak in
gendienst van de landmacht. Uit de publi-
caties van Onkruit bleek dat de leiding van
de MIDKL er een nogal ruime taakopvat-
ting op na hield. Een groot aantal "organi-
saties", waaronder Onkruit, het HKV, maar
ook de PSP en de dienspluchtingen-
bond VVDM werden door de inlichtingen-
dienst niet alleen in de gaten worden ge-
houden, maar ook gefinancierd, zo bleek
uit de stukken. Door de drie organisaties
van een centrale leiding te voorzien zou het
kunnen worden gecoördineerd. Die fusie
van LAMID, LUID en MARID (marine) is
nooit goed van de grond gekomen, ver-
tekt Roger Vleugels, een expert op het ge-

bied van inlichtingendiensten. "In feite zijn
er nu vier diensten: behalve de MIDKL
(landmacht), MIDKLU (luchtmacht) en
de MIDKM (marine) is er op het ministerie
van Defensie gewoon een vierde dienst bij-
gekomen. "Militaire inlichtingendiensten
als de MID heeft twee taken.

De eerste taak is het verzamelen van in-
lichtingen over potentiële vijanden. Vroe-
ger was de inlichtingendienst dag en nacht
 bezig met het analyseren van het War-
schapact. Sinds het einde van de Koude
Oorlog is de aandacht verschoven naar an-
dere gebieden. Uit het jaarverslag van 1998
blijkt dat de MID ook veiligheidsanaly-
ses heeft gemaakt van verschillende con-
flicthebden.

Een tweede belangrijke tak van sport van
de MID is de contra-inlichtingen, of veilig-
heidsaanpak van de MID. De MID doet on-
derzoek naar de integriteit van Defensie-
personeel en brengt advies uit bij belangrij-
ke aanstellingen. De inlichtingendienst ver-
zamelt ook gegevens over personen en or-
ganisaties die een bedreiging kunnen vor-

men voor de defensie-organisatie, zoals bij-
voorbeeld anti-militaristische actiegroe-
pen. Verder houdt de MID zich bezig met
het monitoren van andere veiligheidsdien-
sten en van terroristische organisaties.

Voor het verzamelen van zijn gegevens
kan de MID gebruik maken van een net-
werk dat zich uitstrekt over de hele kriegs-
macht. Binnen elke militaire eenheid is S2,
of G2-afdeling, die belast is met het verza-
melen van inlichtingen. De plaatsveran-
woord commandant van een eenheid staat
aan het hoofd hiervan. Deze officieren in
het veld zijn de 'voelsprietten' van de MID.
In Srebrenica voerde een plaatselijke
MID-kern overleg met de 'G2' van de een-
heid, plaatsvervangend bevelhebber ma-
joor Franken.

"Het zou heel goed kunnen dat deze op-
de hoogte was van discriminerend gedrag
van de Dutchbatters", zegt Vleugels.
"Maar misschien is het ook mogelijk dat de
vier rapportages pas zijn opgesteld bij de
berijding van de Dutchbat-militairen. Want
daar was ook de MID aanwezig."

2 august 1997

Bianca Jagger klaagt aan

KEES SCHAEPMAN, FOTO DANA LIXENBERG ■ In Tuzla

zag ze haar eerste slachtoffers van het Bosnische bloedbad. Bianca Jagger ('Warom kunnen die verslaggevers nooit geloven dat de ex van Mick Jagger een eigen mening heeft?') reisde ook naar Srebrenica. Een spookstad noemt ze het. De schuldigen van de massamoord mogen niet vrijuit gaan. Dat geldt voor de jonge Dutchbatters ('Er zijn verzachtende omstandigheden. Maar daarmee zijn ze nog niet vrijgepleit'), maar natuurlijk vooral voor de voor eigen rekening werkende oorlogsmisdadigers Mladic en Karadzic. En tenslotte beschuldigt Jagger degenen die het onderzoek naar de genocide blokkeren. 'I accuse, the Betrayal of Srebrenica', heet het manifest dat ze in eigen beheer uitgaf, en waarvan we hier een gedeelte afdrukken. Een interview met een politiek gepassioneerde ster.

Bianca Jagger (53) schuwt het grote gebaar niet. 'I accuse', staat boven het rapport dat zij schreef na een bezoek aan Bosnië. Het gaat over 'het verraad van Srebrenica', waar ondanks het toezend oog van Nederlandse VN-militairen duizenden Bosniërs werden afgeslacht. Ze kan niet begrijpen dat geen soldaat zijn mond heeft opengegaan. Dat niemand protesteerde toen de mannen van de vrouwen werden gescheiden en afgevoerd. En dat de jongens die er toen bij stonden en ernaar keken, ook nu nog zwijgen. 'Dat moet ze gaan opbreken.' Het is niet alleen het probleem van die jonge soldaten, zegt ze. Zoveel mensen ontkennen uit-pure macheloosheid de ellende die zich rondom hen afspeelt. Bianca Jagger: 'Ze denken dat het toch geen verschil maakt als ze hun mond wél opendoen.' Dat zij je bereemd bent en Jagger heet. Dat is onder de gordel, zegt ze. 'Ik gebruik mijn roem toch niet op een goedkope manier? Ik houd me niet met makkelijke kleinduigeltjes bezig. Ik zoen geen zielige kinderen voor het oog van de camera's. Ik zet me serieus in voor zaken die me werkelijk aan het hart gaan.'

Ze werkt voor Amnesty International en zit in de adviesraad van Human Rights Watch. Haar cv wordt overheest door studies en sprekebeuren voor organisaties die opkomen voor mensenrechten. Ze worstelde zich door archieven heen en sprak ooggetuigen om erachter te komen wat zich in Srebrenica afspeelde. In het hart van New York zetelt zij in een piepklein kantoorje dat zichtbaar het bewijs levert van haar gedrevenheid. Het staat vol met gruze archiefkassen vol dossiers. Op haar bureau ligt een rapport over kindernedigheid in de Verenigde Staten en een brochure van een milieuorganisatie in Brazilië ('omdat ik me interesseerde voor wat daar gebeurt, heb ik Portuges geleerd'). De enige wandversiering – behalve een spiegel – is een poster van Amnesty International met een tekening van Pablo Picasso. Een gezicht achter tralies, daarvóór een opfladderende duif.

In de boekencast staat tussen een studie over Fidel Castro, verhandelingen over landherverormingen in Latijns-Amerika en terugblikken op de sandinistische revolutie in Nicaragua ook de biografie van haar ex-man, Mick Jagger, geschreven door Christopher Sandford. De verbmens werd geen succes. Bianca wilde dat Mick zich zou uitspreken over de dictatuur van Anastasio Somoza in haar geboorteland Nicaragua, schrijft Sandford. Mick hield het liever bij muziek. Nadat in december 1972 de Nicaraguanse hoofdstad Managua door een aardbeving was verwoest, gaf hij toch nog een benefietconcert in Los Angeles. Het bracht honderdduizenden dollars op, maar reddde zijn huwelijk niet – dat kalfte steeds verder af. Tegen een journalist die vroeg waarom hij Bianca niet meenam op tournee, zei Jagger: 'Jij neemt je vrouw toch ook niet mee naar kantoor?'

Na negen jaar werd de scheiding uitgesproken, het formele slot van een misverstand. Bianca Jagger wil er niet meer over praten. 'We leidden al ruim een kwarteeuw totaal verschillende levens. Ik heb het er in interviews nooit meer over gehad. Ik ben ook niet rijk geworden door over mijn leven met hem te schrijven. En ik wil dus ook niet achtervolgd worden met dat verleden.' Ze nam haar dochter, die in Engeland bleef wonen, wel mee naar Nicaragua. 'Ik wilde dat ze zou zien dat niet de hele wereld rozegeur en maneschijn is, zoals in Engeland en de Verenigde Staten.' Later in het gesprek zet ze die kleine politieke faux pas alsnog recht. 'Wat een domme opmerking maakte ik net,' zegt ze. Als ik verbaasd kijk, voeg ze eraan toe: 'Het leven in de Eerste Wereld is prettig voor mensen zoals jij en ik, maar natuurlijk niet voor mensen die aan de onderkant leven.'

Vooral in Engeland wordt soms sneetend over haar engagement met de verworpenen der aarde geschreven. Ze trekt zich dat nog altijd aan. Net nog heeft er in de *Daily Telegraph* een stuk gestaan waarin de auteur haar typeert als de 'hot-tipped disco queen from Managua' die zich, gekleed in 'Donna Karan-pyjama's' en 'Manolo Blahnik-sandalen', ontfemd heeft over de Bosnische medemens. 'Ik heb niet eens zulke kleren,' zegt ze.

Waarom maakt ze zich zo druk over zo'n stuk?

Omdat het *discriminerend* is, zegt ze. Waarom kunnen zulke verslaggevers niet geloven dat de ex van Mick Jagger een serieuze eigen mening kan hebben? 'Je mag mensen niet beoordelen op het feit dat ze zwart of moslim zijn. Of omdat ze toevallig beroemd zijn. Discriminatie mag nooit.'

Bianca Jagger, geboren Morena de Maccias, was zeventien jaar oud toen ze met een beurs naar Parijs vertrok om politologie te studeren. Ze maakte furie in de modewereld, ontdekte Europa, werkte voor Andy Warhol en werd door haar huwelijk met Mick Jagger's werelds bekendste Nicaraguanse. In het jaar dat zij van Mick scheide, veroverden in Managua jonge, onbezoeide revolutairen de macht. Een frisse, maar niet zo volrijke revolutie – Somoza zette de luchtmacht in om zijn eigen burgers te bombarderen. Bianca Jagger: 'Toen Somoza werd verjaagd, had dat een enorme betekenis voor de hele Derde Wereld. Net als veel mensen was ik ervan overtuigd dat de onwettelijke werkelijke veranderingen zou brengen.' Internationale bouwbrigades trokken naar Nicaragua om scholen te metselen. Delegaties uit de hele wereld reisden af en aan om hun solidariteit te betuigen. Samen met de sandinisten tegen het Noord-Amerikaanse imperialisme. Maar het clan ebde weg, de revolutie verzuurde. Bianca Jagger: 'Sommige sandinistische *comandantes* vertrokken zichzelf ongenereerd. Ze pikten het land in dat voor arme boeren bedoeld was. En ondertussen zwaaiden ze zichzelf ook nog lof toe vanwege de landherverormingen. Als ik dat toen tegen vrienden zei, wilden ze het niet horen.' De sandinisten hebben hun eigen revolutie verraden, zegt Jagger. 'In die tijd heb ik mijn onschuld verloren.'

Wat bedoelt ze daarmee?

'Ik leerde zien dat de lijn tussen goed en kwaad niet altijd recht loopt. In al die jaren van burgeroorlog in Nicaragua is er maar één groep geweest die altijd alle klappen heeft opgevangen. Dat waren de boeren. Of ze nu aan de kant van de contras of aan de kant van de sandinisten stonden, dat maakte geen verschil. Zij hebben voortdurend alle rekeningen betaald.'

Vorig jaar was Bianca Jagger terug in Nicaragua. 'Ik schrok van wat ik zag. Kinderen die op de vulnisbakken met elkaar vechten om voedselresten. Beelden die me aan Jeroen Bosch deden denken. Na Häiti is Nicaragua nu het armste land van het westelijk halfrond. Dat is de erfenis die de sandinisten hebben nagelaten.'

Eén les heeft haar aanvankelijk verblinde keus voor de sandinisten haar in ieder geval geleerd: 'Als je oordelen te sterk door emoties laat bepalen, maak je fouten.' Ze is

TERUGBLIK / Srebrenica

De onthulling rond het rechts-extremistische gedrag van Dutchbatters is de zoveelste in een lange rij. Sinds de val van Srebrenica op 11 juli 1995 was het iedere zomer raak. Steeds volgden er onderzoeken die een parlementaire enquête moesten voorkomen.

Het begint op 21 juli 1995, als een VN-commissie zegt dat er gegronde redenen bestaan voor de vrees dat de niet-Servische bevolking van Srebrenica het slachtoffer is geworden van volkerenmoord. Nederland schrikt, maar weet dan nog lang niet het ergste.

Op 28 juli 1995 blijkt een luitenant van Dutchbat in Srebrenica foto's te hebben gemaakt, die mogelijk oorlogsmisdaden van Serviërs tegen moslims kunnen bewijzen. De twee filmrolletjes zijn echter bij het ontwikkelen verloren gegaan. Minister Voorhoeve vraagt de marechaussee te onderzoeken wat er mis is gegaan in het fotolaboratorium van Defensie. De conclusie is dat sprake was van een menselijke fout, niet van opzet.

Een week later kondigt Voorhoeve een onderzoek aan naar fouten, zoals met het filmrolletje, na de terugkeer van Dutch-

bat uit Srebrenica naar Nederland. Twee weken daarna dreigen PvdA, D66 en CDA met een parlementair onderzoek als Voorhoeve er niet in slaagt binnen enkele dagen opheldering te geven over de val van Srebrenica.

Op 4 september van dat jaar begint Defensie met het horen van Dutchbatters die betrokken waren bij de val van Srebrenica. Voorhoeve concludeert op 30 oktober 1995 uit de verhoren dat de val Nederlandse militairen niet is aan te rekenen. De Tweede Kamer is het daar in grote lijn mee eens, maar wil meer duidelijkheid over de rol van de VN.

Op 8 juni 1996 dringt de Kamer nogmaals aan op een onderzoek naar de gebeurtenissen in Srebrenica. In het najaar besluit het kabinet dat het Nederlands instituut voor oorlogsdokumentatie (Niod) de val gaat onderzoeken. Aan een internationaal onderzoek zitten te veel haken en ogen. De regeringspartijen stemmen in, het CDA is tegen. Het Niod voorspelt dat het zeer moeilijk zal zijn om in ex-Joegoslavië onderzoek te doen.

In januari 1997 wil de PvdA-fractie dat een aantal kamerleden zich nog eens diepgaand buigt over de kwestie-Srebrenica.

Aanleiding is dat Voorhoeve een onderzoek heeft laten instellen naar Defensie-ambtenaren die uit de school hebben geklapt over tegenstrijdige uitspraken van Voorhoeve.

Twee maanden later concludeert het Nederlands instituut voor internationale betrekkingen Clingendael dat de roemloze aftocht van de Nederlandse troepen in Srebrenica mede het gevolg was van ernstige beoordelingsfouten van de VN in Bosnië.

Eind februari 1997 beweert de Bosnische VN-ambassadeur Samirbey dat in Servië zo'n vijftig moslimmannen uit Srebrenica

gevangen worden gehouden.

In augustus 1997 is er weer ophef over het mislukte filmrolletje. De nieuwe minister van Defensie De Grave zegt een nieuw onderzoek toe. Hij wijst Job de Ruiter als onderzoeker aan, maar de oud-minister roept als mede-opsteller van het debriefingsrapport te veel weerstand op. De Ruiter bedankt voor de eer en commissaris van de koningin Van Kemenade neemt zijn taak over. Van Kemenade gaat na of Defensie doelbewust informatie heeft achtergehouden, of heeft verdraaid.

Een jaar later, in augustus

1998, bericht Nova dat in 1995 niets is gebeurd met berichten over het met pantserwagens omverrijden van mensen. Justitie in Arnhem begint een strafrechtelijk onderzoek. Een paar weken geleden bleek daaruit, dat Dutchbatters hebben nagelaten medische hulp te verlenen.

Sinds vorig jaar hopen ook Dutchbatters op een parlementaire enquête. In 1998 liet Dutchbat-commandant Ton Karremans weten, na drie jaar stilzwijgen, dat de maat vol is, en dat de waarheid boven tafel moet.

redactie binnenland

Wangedrag militairen Angola niet vervolgd

RIJSWIJK – Nederlandse militairen die zich tijdens een VN-missie in Angola hebben misdragen, worden definitief niet vervolgd.

Nieuw materiaal van het ministerie van defensie dat in 1998 aan het openbaar ministerie in Arnhem werd overhandigd, heeft geen nieuwe aanknopingspunten opgeleverd.

In 1997 werd bekend dat tien militairen zich in Angola schuldig hadden gemaakt aan seksuele relaties met mogelijk minderjarige vrouwen, een poging tot het

smokkelen van marihuana en zwarte handel in diamanten. Het OM had echter onvoldoende aanknopingspunten voor een strafrechtelijk onderzoek. Met name de onduidelijkheid over de plaats en de tijd van het wangedrag en het ontbreken van getuigen, vormden een belemmering. Bovendien kon het OM om formele redenen niet vervolgen omdat de geschonden VN-gedragsregels toen nog niet in de voorschriften waren vastgelegd.

Het nieuwe materiaal van Defensie leverde volgens het OM niet de gewenste duidelijkheid.

Bravo bracht de Hitlergroet

CDA en GroenLinks vragen om parlementaire enquête

Srebrenica

redactie politiek

ARNHEM, DEN HAAG – De druk neemt toe om een parlementaire enquête te houden naar het gedrag van de Dutchbat-militairen in Srebrenica in 1995.

Nu uit een geheim onderzoek van de militaire inlichtingendienst (MID) blijkt dat enkele Dutchbatters openlijk hun nazi-sympathieën uitleefden in de moslimenclave, kan volgens zowel de militaire vakbond AFMP als de oppositiepartijen CDA en GroenLinks een enquête niet meer uitblijven.

Het groepje extremisten maakte deel uit van de Bravo-compagnie onder leiding van kapitein Groen. Ze hebben zowel de plaatselijke moslims als allochtone medesoldaten openlijk gediscrimineerd. Ook brachten ze regelmatig de Hitlergroet en benutten ze de radio om nazi-Duitse legertermen te verspreiden en oerwoudgeluiden te maken als ze met allochtone collega's spraken.

Andere Dutchbat-militairen hebben tegenover de MID hun beklaag gedaan over de 'anti-moslimhouding' van commandant luitenant-kolonel Karremans en zijn tweede man, majoor Franken.

Het via de Volkskrant uitgelekte rapport is al jaren geleden door de MID opgesteld. Minister De Grave kreeg het pas in juni en heeft het inmiddels overhandigd aan het openbaar ministerie in Arnhem. Dat voert een strafrecht-

lijk onderzoek uit naar het gedrag van Dutchbatters.

Vorige maand moesten het hoofd van de MID, H. Vandeweyer, en zijn plaatsvervanger R. Wierlinga het veld ruimen, omdat ze verzuimd hadden minister De Grave van defensie in te lichten over de vier rapportages van de MID over rechts-extremistische gedragingen van Dutchbatters.

Fred Lardenoye, woordvoerder van de militaire belangenorganisatie AFMP, vindt het 'schokkend' om zoveel jaar na dato opnieuw met nieuwe feiten rond Srebrenica geconfronteerd te worden. „Helemaal nieuw is het niet, want in het debriefingsrapport stond ook al één regel over rechts-extremistisch gedrag van Dutchbat. Maar de MID had dit natuurlijk moeten onderzoeken zodra het hen bekend was. En als er ook maar één commandant van heeft geweten, dan is het helemaal onbegrijpelijk. Zulk gedrag, ook al gaat het maar om een viertal, kan gevaar opleveren voor de hele eenheid. Vooral het bericht dat ook allochtone collega's slachtoffer waren, is zeer schokkend.”

Binnen de coalitie houdt men formeel nog steeds vast aan het uitgangspunt dat een enquête pas aan de orde is, als het Nederlands instituut voor oorlogsdokumentatie en het openbaar ministerie hun onderzoek hebben afgerond. Het NIOD-onderzoek komt pas over anderhalf jaar uit.

D66-kamerlid Hoekema vindt wel dat minister De Grave van defensie de Kamer het nodige

heeft uit te leggen. „Heeft de legerleiding dit geweten en waarom is er niet opgetreden?”

Hoekema heeft het MID-rapport dat bij het openbaar ministerie in Arnhem ligt, op 15 juli gelezen. De kamerleden mochten het rapport alleen inkijken en er niets uit kopiëren of opschrijven. Hoekema zegt 'zeer geschokt' te zijn over het verslag. „Uit het rapport komt een beeld van soldaten die systematisch rechts-extremistisch gedrag vertonen. Ik dacht dat het gewoon om wat Spielerei ging van skinheads, die ook nog lid waren van een motorclubje. Maar het gaat hier om jongens met zeer rechts-radicalen en extremistische sympathieën.”

Binnen de PvdA was tot nu toe alleen kamerlid Zijlstra voorstander van een enquête. „Maar ik ben ervan overtuigd dat er inmiddels steeds meer PvdA-ers in de fractie zijn die nu ook een enquête willen, omdat de berichten over schandalen maar blijven aanhouden”, aldus Zijlstra.

CDA-kamerlid Van der Knaap vindt dat de uitgelekte informatie „het zoveelste argument is om een enquête te houden. Als het waar is dat deze praktijken plaatsvinden, moeten de militairen strafrechtelijk worden vervolgd.”

GroenLinks-kamerlid Vos vindt het uiterst kwalijk dat de coalitie blijft weigeren een enquête te houden. „Het is toch op een gegeven moment duidelijk dat de geruchtenstroom blijft aanhouden en er steeds nieuwe schandalen komen. Dat kan niet.”

Oerwoudgeluiden van soldaten schokken Kamer

Van onze politieke redactie
ARNHEM, DEN HAAG – Oerwoudgeluiden als er een allochtone collega aan de lijn was, Duitse legertermen uit de Tweede Wereldoorlog over de radio, de Hitlergroet ten overstaan van de moslims die ze moesten beschermen.

Zonder dat de leiding ingreep, heeft een groepje extreem-rechts militairen van de Bravo-compagnie van Dutchbat zich in 1995 in Srebrenica ernstig misdragen. De rechts-extremisten hadden niet veel op met de moslimbevolking van Srebrenica, blijkt uit de gespreksverslagen van de MID. Zo maakten ze onder andere be-

zwaar tegen het feit dat moslimvrouwen die in de keuken werkten, gebruikmaakten van hun douches.

Het staat in een tot nu toe geheim rapport van de Militaire Inlichtingendienst. Dat het nu pas bekend wordt, heeft in politiek Den Haag een parlementaire enquête over Srebrenica hoog op de agenda gezet.

MEER OP PAGINA 3

Roos vreesde 'beerput' bij onderzoek Srebrenica

Door een onzer redacteuren
ROTTERDAM, 29 JULI. Minister van Defensie Voorhoeve is in 1995 door zijn ambtelijke top geadviseerd te voorkomen dat justitie onderzoek zou doen naar het weigeren van medische hulp door Dutchbat aan moslim-slachtoffers bij de val van 'Srebrenica'.

Gevreesd werd dat hierdoor „een beerput” zou opengaan. „Informatie uit de (vertrouwelijke) debriefingsrapporten wijst ook in die richting”, zo staat in een brief die brigadegeneraal K.C. Roos van de Koninklijke Marechaussee 29 november 1995 aan minister Voorhoeve schreef.

Inmiddels is bekend dat het openbaar ministerie in Arnhem vorig jaar alsnog een strafrechtelijk onderzoek is begonnen naar het niet verlenen van medische hulp door Dutchbat aan moslim-slachtoffers. Bij dat onderzoek draait het om de vraag of moslims destijds zijn overleden omdat leidinggevers van Dutchbat weigerden medische bijstand aan de

oorlogsgesloffenen te bieden. Er zouden elf verklaringen van Dutchbatters bestaan die daarop wijzen.

Blijkens de brief uit 1995 aan Voorhoeve waren destijds al voldoende feiten en omstandigheden voorhanden om het openbaar ministerie een onderzoek te vragen. „Slachtoffer” en „dader” zijn bekend”, zo schrijft Roos aan Voorhoeve, die het verderop over „vermoedelijk gepleegde strafbare feiten” heeft. Desondanks adviseerde Roos Voorhoeve in 1995 justitie geen onderzoek te vragen en een onderzoek over te laten aan de Inspectie Militaire Gezondheidszorg, hetgeen ook gebeurde.

De brief aan Voorhoeve, die de tv-rubriek *Netwerk* met een beroep op de Wet Openbaarheid van Bestuur verkreeg, kan worden gezien als een bewijs dat Defensie in 1995 de zaak in de doofpot wilde stoppen om een kwalijke rol van Dutchbat bij de val van de moslim-enclave te maskeren. De commissie onder leiding van de Noord-

Hollandse commissaris van de Koningin J. van Kemenade, die dit vorig onderzoek na nieuwe onthullingen over 'Srebrenica', oordeelde dat hiervan geen sprake was.

Gisteravond handhaafde Van Kemenade in *Netwerk* dit oordeel, nadat de rubriek hem confronteerde met tegen zijn commissie afgelegde verklaringen. Daarin zeggen medewerkers van Defensie dat leidinggevers hen hebben gevraagd onjuiste feiten over de uitgebleven medische hulp aan Van Kemenade te melden. De brief van Roos kwam in de uitzending overigens niet ter sprake.

Roos schreef zijn brief destijds naar aanleiding van mediaberichten over de uitgebleven medische bijstand, waardoor tenminste een vrouw om het leven zou zijn gekomen. De leiding van Dutchbat zou de bijstand overigens hebben geweigerd om de zogeheten 'ijzeren voorraad' niet aan te tasten.

[• Vervolg SREBRENICA: pagina 2]

Dutchbatters in Srebrenica mogelijk extreem-rechts

DEN HAAG (ANP) – Het Openbaar Ministerie (OM) onderzoekt of er aanleiding is om tegen voormalige Dutchbatters een justitieel onderzoek in te stellen. Zij hebben mogelijk rechts-extremistische uitslatingen gedaan toen zij in de voormalige moslim-enclave Srebrenica waren.

De kwestie wordt al genoemd in het zogenaamde feitenrelaas uit 1995, een werkdokument van het debriefingsteam dat het OM al in zijn bezit heeft. Deze week werden echter nieuwe feiten bekend over de Dutchbatters. Die staan in een verslag van de Militaire Inlichtingen Dienst (MID) uit 1996.

Volgens een woordvoerder heeft minister De Grave (defensie) het stuk van de MID gisteren naar het OM gestuurd. Een dag eerder zegde De Grave de Tweede Kamer toe dat de Kamer vertrouwelijk inzage krijgt in het verslag en het feitenrelaas, die daarvoor ontdaan zijn van namen.

Onderzoek uitingen racisme Dutchbat

Van onze verslaggever
ARNHEM - Het openbaar ministerie in Arnhem gaat een nieuw strafrechtelijk onderzoek instellen naar het gedrag van vier Dutchbatters in voormalig Joegoslavië. Het gaat om gevallen van racisme en discriminatie tegenover moslims.

Het OM baseert zich op rapporten van de Militaire inlichtingendienst (MID), die Defensie vorige week aan het OM toespelde. In de MID-rapporten - die volgens defensie op het departement 'opdoeken' - zitten 'nieuwe elementen' die justitie aanleiding geven voor verder onderzoek.

In september 1998 besloot justitie dat er onvoldoende aanleiding was voor een strafrechtelijk onderzoek naar rechtsextremistische gedragingen. Het OM beschikte toen alleen over het feitenrelaas van de Dutchbatters.

Het feitenrelaas is de rapportage van gesprekken met Dutchbatters, die na de val van Srebrenica waren gedebriefd. Bij die verho-

ren zat naast de marechaussee - die het feitenrelaas samenstelde - ook een MID'er die zijn eigen rapportage maakte. Tot nog toe waren die MID-rapporten geheim.

De commissie-Van Kemenade stelde vast dat in het debriefingsrapport niets strafbaars was achtergehouden. Om welk type racistische en discriminatoire uitingen het precies gaat, wil het OM in Arnhem niet kwijt. Uit het feitenrelaas bleek dat blauwhelmen zich voordad Servische troepen Srebrenica onder de voet liepen, op verschillende momenten negatief over de moslims uitlieten. Als reden werd opgegeven dat de moslimstrijders zich niet aan afspraken hielden. Bovendien zouden de moslims, die Dutchbat moesten beschermen, zich vijandig tegen hen hebben opgesteld. Naar de gedragingen van Dutchbat lopen nog verschillende onderzoeken. Zo is het OM Arnhem nog steeds bezig met beweringen dat Dutchbatters bij de val van Srebrenica met hun pantsers waren op mensen zijn ingereden.

Tweede fotorolletje Srebrenica kwijt

Van onze verslaggever
ARNHEM - Het OM in Arnhem onderzoekt sinds begin dit jaar de verdwijning van een fotorolletje uit Srebrenica. De maker van de foto's, een Dutchbatter, diende eind vorig jaar een aanklacht in bij de rechtbank.

De foto's die hij in 1994 schoot, tonen vijftien van moslims. Het

betreft moslimstrijders die op last van hun commandant Oric waren doodgeschoten. De Dutchbatter moest van zijn superieuren het fotorolletje inleveren. Spoedigerna was het verdwenen. Defensie-minister De Grave weet het sinds in september vorig jaar, maar heeft de Kamer niet ingelicht. Het is het tweede fotorolletje uit Srebrenica dat zoek is.

DUTCHBAT

Veel onderzoek naar Srebrenica

[• Vervolg van pagina 1] Eind vorig jaar zou een eerste rapportage van het NIOD-onderzoek klaar moeten zijn.

Daarnaast heeft het OM in Arnhem nog een aantal zaken in behandeling, waaronder dus het onderzoek naar mogelijk rechts-extremistische uitingen van Dutchbatters in de enclave. Dit onderzoek is opgestart omdat in rapporten van de Militaire Inlichtingendienst (MID) aanwijzingen stonden voor dit gedrag.

De meeste andere zaken zijn begonnen naar aanleiding van het rapport-Van Kemenade. Hieronder bevindt zich het onderzoek naar het aanrijdingsincident met een YPR-voertuig in de nacht van 11 op 12 juli 1995, dat weer heeft geleid tot een uitgebreider onderzoek naar negen andere aanrijdingsincidenten.

Ook bekijkt het OM de verdwijning van een fotorolletje dat in 1994 door een Dutchbatter werd ingeleverd, maar zoek is geraakt. Verder heeft het openbaar ministerie sinds begin dit jaar nog een zaak in behandeling die gaat over het niet-verstrekken van medische

hulp aan moslimvluchtelingen. Los van het wetenschappelijk en justitieel onderzoek is de tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen van de Tweede Kamer, onder voorzitterschap van B. Bakker (D66), sinds 24 maart 1999 bezig met een breder onderzoek naar Nederlandse participatie aan vredesoperaties. De Kamer heeft regelmatig over de 'kwesitie-Srebrenica' gesproken, maar een meerderheid voor een parlementaire enquête was er nimmer. De commissie-Bakker voert een opdracht uit van de inmiddels opgeheven commissie-Blaauw uit 1998, die concludeerde dat een parlementaire commissie zou moeten onderzoeken hoe de politieke besluitvorming bij vredesoperaties als die van Dutchbat verbeterd kan worden. De commissie-Bakker heeft van de Kamer maximaal een jaar de tijd gekregen om met een eindrapportage te komen. In januari zouden hoorzittingen moeten worden gehouden over het uitzenden van militairen.

In de herfst komen de Verenigde Naties met een rapport over voormalige enclaves in Bosnië komen.

Trouw commentaar Srebrenica en Dutchbat

Onvoorstelbaar is niet dat zich in het Dutchbat-bataljon in Srebrenica een klein groepje rechts-extremisten heeft gemanifesteerd, hoe afkeurenswaardig en verwerpelijk ook. Dat is nu eenmaal een onvermijdelijk risico in een samenleving, waarin extremisme in welke vorm dan ook een rol speelt. Men denke slechts aan het racistisch gedrag van een aantal voetbalfanaten. Echt onvoorstelbaar is dat de leiding het groepje zijn gang heeft laten gaan zonder noemenswaardig tegenspel te bieden.

De wet van de selectiviteit brengt met zich dat men vaak ziet wat men wil zien en hoort wat men wil horen. Als je dan vervolgens leest dat Nederlandse soldaten zich er achteraf over beklaagden dat Dutchbat-commandant Karremans en majoor Franken zelf ook uitge-

sproken anti-moslim waren en misschien wel om die reden zich niet of nauwelijks om het extremistische groepje bekommerden, is er reden tot ernstige zorg.

Kort na de val van Srebrenica zijn de Dutchbatters als evenzovele helden binnengehaald. Dat beeld paste bij een groep Nederlanders die in den vreemde zware tijden hadden meegemaakt, ook al stak het schril af bij het rampzalige lot dat de inwoners van de enclave had getroffen. Sindsdien zijn er echter met de regelmaat van de klok allerlei zaken onthuld die de gedragingen van Dutchbat in een ander licht hebben geplaatst.

Dankzij het voortvarende optreden van de huidige minister van defensie De Grave (die de betreffende rapporten van de Militaire Inlichtingendienst boven tafel kreeg) houdt het

Soldaten brachten in enclave openlijk groet 'Heil Hitler'

Door een onzer redacteurs

DEN HAAG, 30 JULI. Een groep rechts-extremistische soldaten binnen Dutchbat heeft in de eerste helft van 1995 in de enclave Srebrenica regelmatig de Hitler-groet gebracht. De moslim-bevolking en allochtone mede-soldaten van het bataljon werden openlijk gediscrimineerd.

Dit blijkt uit de vier vertrouwelijke verslagen de Militaire Inlichtingendienst (MID) van gesprekken met Dutchbat-militairen, zo meldt de Volkskrant vandaag. Minister De Grave (Defensie) heeft de gespreksverslagen begin deze maand naar het openbaar ministerie in Arnhem gestuurd. Het OM besloot vervolgens een strafrechtelijk onderzoek in te stellen.

De Arnhemse officier van justitie Frielink bevestigt de strekking van de berichtgeving. „Ik ga niet

op details in, maar in grote lijnen klopt het”, aldus Frielink.

Uit de gespreksverslagen zou blijken dat een kleine groep rechts-extremistische Dutchbatters de Hitler-groet bracht, Duitse legertermen uit de Tweede Wereldoorlog gebruikte en oerwoud-geluiden maakte als zij radiocontact hadden met allochtone collega-soldaten. De groep zou zich ook hevig hebben verzet tegen het gebruik van hun douches door moslim-vrouwen, die de verblijfsruimten van de Dutchbatters schoonmaakten.

De groep rechts-extremisten zou zijn geleid door een onderofficier en bestond verder uit een korporaal, enkele manschappen en wat meelopers. De harde kern zou worden gevormd door leden van een motorclub uit het noorden van Nederland.

De militairen met extreemrechtse ideeën zouden deel uit maken van de in de stad Srebrenica gelegerde Bravo-compagnie onder leiding van kapitein Groen.

De Dutchbat-soldaten zouden in de vier gespreksverslagen stellen dat zowel Groen als Dutchbat-commandant Karremans nauwelijks tegen de groep optrad. Karremans zou volgens de soldaten zelf een anti-moslimhouding hebben gehad, evenals zijn tweede man, majoor Franken. Karremans en Franken, die in het hoofdkwartier in Potocari gelegerd waren, zouden de Bravo-compagnie, gelegerd in de stad Srebrenica zelf, vrijwel niet hebben bezocht.

Een oorlogsverleden (2)

Mijn moeder bediende zich weleens van het curieuze spreekwoord: waar mensen zijn, ruik je mensen. Zij gebruikte het als er krasse oordelen werden uitgesproken over medeburgers in situaties waarin de feiten niet helemaal, of moeilijk te overzien waren. Ze zal daarom niet echt verbaasd hebben gereageerd toen dezer dagen werd onthuld dat enkele Dutchbatters zich ernstig hebben misdragen tegenover de bewoners van Srebrenica, hoe verwerpelijk op zichzelf ook.

Echt verbazingwekkend daarentegen was het te lezen hoe andere

tegelijk ook beducht voor zijn. Dat wil zeggen waar met name de autoriteiten beducht voor zijn, wat vervolgens weer een reden is om iedere nieuwe onthulling te begroeten met vergaande relativeringen, of de doofpot. Een oorlogsverleden wordt schoksgewijs verwerkt. Of het nu om WO II gaat, Indonesië of zoals nu, Srebrenica.

Een gevolg daarvan is echter weer dat iedere snipper over dat verleden als vanzelf een dramatische betekenis krijgt. Zoals vorige week dat verhaal over Riod-medewerker Hans van der Leeuw. Echt relevante feiten leverde het niet op. Tenminste, ik zou niet weten welke. Zelfs als waar zou zijn dat Van der Leeuw was 'doorgeslagen' (wat niet waar is, weten we nu), dan nog is daarmee alleen maar een persoonlijk drama gekenschetst, dat de betrokkene al die jaren als een steen op de borst heeft meegedragen. Om daarover nog het vingertje te heffen? Tenzij je natuurlijk, net als tipgever Werkman, de relevantie zoekt in het feit dat Van der Leeuw ooit het Weinreb-rapport heeft geschreven en je op die grond het gezag van dat rapport zou willen betwisten - wat me een tamelijk onzinnige bezigheid lijkt.

BREEDVELD

Ken van een filmrolletje, of het brengen van de Hitlergroet. Dan praten we over het drama, dat vrouwen van Srebrenica tot op de huidige dag bezighoudt en waarover Mient Jan Faber gisteren weer een brief heeft geschreven aan de minister van defensie, de zoveelste.

Kern van de zaak: na de val van de Srebrenica zochten duizenden moslims bescherming op de basis bij Potocari, bij de Nederlandse VN-eenheid. Zij werden echter verwijderd en overgedragen aan de Servische troepen. Sindsdien is niets meer van hen vernomen. Draagt Dutchbat hier een verantwoordelijkheid? Zou de beslissing om de moslimmannen uit te leveren anders uitgedrukt zijn wanneer de leiding (tenminste als dat klopt) minder anti-moslimgezind zou zijn geweest? Of misschien maakt het ook wel niets uit en zouden we die mannen hoe dan ook hebben uitgeleverd.

Ik heb zo het vermoeden dat al die onthullinkjes die telkens opduiken rond dit soort vragen cirkelen. Dat is wat we willen weten, maar waar we

Om precies dezelfde redenen begin ik me zo langzamerhand ook te ergeren aan al die onthullinkjes over Srebrenica. Die leiden er alleen maar toe dat we doodnormale Dutchbatters met de vinger gaan nawijzen, terwijl de kern van de zaak zorgvuldig buiten schot blijft. Waarom vinden we ons daar niet over op? Omdat de politiek er geen zin in heeft. Omdat de autoriteiten er niet aan willen en die feitjes het enige zijn waar we onze tanden in kunnen zetten.

Toevallig las ik de biografie van Jaap Burger weer eens, de legendarische (in)formateur van het kabinet-Den Uyl. Hij was minister in het oorlogskabinet. Hij zei over de zuivering na de oorlog: „Een volk bestaat nu eenmaal niet uitsluitend uit helden (...) het gaat daarom niet om het vinden van begane fouten, maar om het vinden van hen die fout zijn geweest”. Dat lijkt me nog steeds van actuele betekenis.

Willem Breedveld

Nasleep van de val van Srebrenica

11 juli 1995 - Val moslimenclave Srebrenica. Brigade-generaal Couzy zegt dat Dutchbatters geen oorlogsmisdaden hebben gezien.

12 juli 1995 - Dutchbatmilitairen zouden over vluchtelingen heen zijn gereden. Officier van justitie A.P. Bessier in Arnhem zag later dat jaar geen reden tot vervolging. Vorig jaar stelde het OM die alsnog in. De zaak werd dit jaar geseponneerd wegens gebrek aan bewijs.

13 juli 1995 - Dutchbatter Rutten maakt foto's van de val van Srebrenica. Hij zegt later dat er een Nederlandse militair op staat die helpt met het scheiden van mannen, vrouwen en kinderen.

26 juli 1995 - Het filmrolletje van Rutten mislukt in een laboratorium van Defensie.

27 augustus 1995 - PvdA, D66 en CDA dreigen met een parlementair onderzoek als minister Voorhoeve (Defensie) niet snel opheldering geeft over de val van de enclave. Voorhoeve belooft een 'debriefingsrapport'.

4 september 1995 - Officiëren verhoren onder leiding van brigade-generaal O. van der Wind 460 van de 490 Dutchbatters die tijdens de val in Srebrenica waren. De verhoren vormen de basis voor het debriefingsrapport.

30 oktober 1995 - De Kamer krijgt het debriefingsrapport. De uitgebreide samenvatting van de verhoren wordt niet openbaar.

29 november 1995 - Commandant K.C. Roos van de Koninklijke Marechaussee, tevens adviseur bij de debriefing, wijst Voorhoeve erop dat er voldoende bekend is voor een justitieel onderzoek naar het weigeren van medische hulp door Dutchbat aan moslimslachtoffers.

Februari 1996 - Een ex-Dutchbatter meldt de Militaire Inlichtingendienst (MID) getuige te zijn geweest van rechts-extremistisch gedrag. De MID verhoort vier Dutchbatters. Voorhoeve krijgt het verslag niet.

September/oktober 1996 - Het kabinet vraagt het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie om een onderzoek. De oppositie verwijt minister Van Mierlo te weinig te hebben aangedrongen op internationaal onderzoek.

Juli 1997 - Het OM in Arnhem onderzoekt de gang van zaken rond het mislukte fotorolletje van luitenant Rutten. Conclusie: Menselijke fout, geen opzet.

11 augustus 1998 - De nieuwe minister van Defensie, De Grave, komt na nieuwe onthullingen terug van vakantiekant en kondigt een nieuw, groot onderzoek aan.

13 augustus 1998 - De Grave vraagt commissaris van de koningin in Noord-Holland Van Kemenade het onderzoek te leiden. De opdracht: nagaan of er feiten zijn achtergehouden of onzorgvuldig zijn behandeld.

28 september 1998 - De commissie-Van Kemenade concludeert dat er geen sprake van een doofpot is.

Oktober 1998 - Het OM in Arnhem begint een onderzoek naar het weigeren van medische hulp door Dutchbatters aan moslimvluchtelingen.

Juni 1999 - Minister De Grave krijgt het MID-apport over rechts-extremisme onder Dutchbatters, stuurt het door aan justitie en vervangt de MID-top.

Juli 1999 - De Kamer krijgt een gedepersonifieerde versie van de samenvatting van de verhoren, zodat is te zien dat daar feiten in staan die niet in het uiteindelijke debriefingsrapport zijn opgenomen.

NRC Handelsblad 310799

Verbazing over late actie justitie tegen Dutchbat

Door een onzer redacteurs

ROTTERDAM, 31 JULI. De twee grootste militaire vakbonden zijn verbaasd dat het openbaar ministerie pas onlangs informatie heeft gekregen over vermeend rechts-extremistisch gedrag van Dutchbat-militairen in Srebrenica.

De Algemene Federatie van Militair Personeel (AFMP) en de Algemene Christelijke Organisatie van Militairen (ACOM) wijzen er beide op dat er al in 1995 signalen en geruchten waren over soldaten met extreem-rechtse ideeën en gedragingen. Voorzitter B. Snoep van de AFMP zegt het zich „niet te kunnen voorstellen” dat daarvan geen melding is gemaakt aan de leiding van Dutchbat en de Koninklijke Landmacht. „Ik wil weten op welk niveau deze zaken zijn doorgegeven en of er tuchtrechtelijk tegen is opgetreden. Bovendien kan je je afvragen waarom dit soort feiten destijds al niet gemeld zijn aan justitie”, aldus Snoep.

Een klein aantal Dutchbat-militairen zou zich in Srebrenica schuldig hebben gemaakt aan het regelmatig brengen van de Hitlergroet. Ook zouden ze moslims en allochtonen medesoldaten hebben gediscrimineerd en zouden ze over de radio Duitse legertermen uit de Tweede Wereldoorlog hebben gebruikt.

Voor Snoep staat inmiddels vast dat het onderzoek van de commissie-Van Kemenade, die in het najaar van 1998 de gang van zaken

rond Srebrenica onderzocht, „op zijn minst onvolledig” is geweest. Volgens hem moet de Tweede Kamer nu „het heft in eigen handen nemen”. De AFMP is voor een gericht parlementair onderzoek, of zelfs voor een enquête, naar de informatiestromen over Srebrenica. Het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) moet volgens Snoep gewoon doorgaan met het grote onderzoek naar de val van de enclave. „Maar daarnaast moet er nu eens duidelijkheid komen over wie wat en op welk moment wist.”

Voorzitter P. Gooijers van de ACOM daarentegen wil het onderzoek van het NIOD afwachten. Hij wijst erop dat de zaak over de rechts-extremistische Dutchbatters eerst door het openbaar ministerie moet worden bekeken. „Als het waar is, is het natuurlijk zeer laakbaar gedrag en buitengewoon slecht voor de beeldvorming over de krijgsmacht.” Gooijers wil ook weten of de incidenten ooit officieel zijn gemeld en, zo ja, op welk niveau.

Op dit moment wordt nog op ten minste drie verschillende terreinen – historisch, justitieel en politiek – onderzoek verricht naar de val van de moslimenclave Srebrenica in juli 1995. Het NIOD is sinds najaar 1996 bezig met een wetenschappelijk onderzoek in opdracht van het kabinet en de Tweede Kamer. [• Vervolg DUTCHBAT: pagina 3]

Landmacht wist niet van verslagen

DEN HAAG, 17 JULI. De Landmachtstaf wist, net als minister De Grave (Defensie), niets van gespreksverslagen over racistisch gedrag van Dutchbatters in Srebrenica. Dat is vrijdag bekend gemaakt na intern onderzoek van de Koninklijke Landmacht in opdracht van De Grave. De verslagen waren door de Militaire Inlichtingen Dienst (MID) opgesteld en daarna voor iedereen verzweigd. Dit tot grote woede van De Grave, die deze week het hoofd van de dienst en zijn plaatsvervanger uit hun functie onthief. De minister liet daarna uitzoeken of ook de Landmacht van de rapporten afwist. (ANP)

Slachtoffers Srebrenica opgegraven

SARAJEVO — In het oosten van Bosnië-Herzegovina zijn dertien lijken opgegraven, die waarschijnlijk afkomstig zijn uit Srebrenica. Ook zouden er nog tien andere lichamen zijn gevonden. Dat meldde een lid van de Bosnische regeringscommissie voor verdwenen mensen gisteren.

De dertien lichamen werden aangetroffen in de Bosnisch-Servische entiteit, in twee graven in het dorpje Motovo, ongeveer 15 kilometer van Zvornik. Het gaat vermoedelijk om slachtoffers

Massagraf in Srebrenica

SARAJEVO — In een nieuw massagraf in Noordoost-Bosnië zijn de stoffelijke resten gevonden van 250 mensen die waarschijnlijk na de val van Srebrenica zijn gedood. Dit heeft een VN-functionaris gisteren bekendgemaakt.

„We hebben de resten gevonden van ongeveer 250 mensen, sommigen met hun handen op de rug gebonden”, aldus VN-woordvoerder Kelly Moore. Het is het grootste massagraf dat tot nu toe is gevonden in het onderzoek naar de mogelijke slachting van duizenden moslims na de val van de enclave.

Moore zei dat het graf, waarvan ze de lokatie niet wilde geven, geschonden was. Veel lichamen zijn eerder weggehaald in een poging bewijsmateriaal te verbergen, aldus Moore. Behalve de stoffelijke resten werden in het massagraf ook veel kleding en persoonlijke eigendommen gevonden.

De moslimenclave Srebrenica viel tijdens de oorlog in Bosnië in juli 1995 in handen van de Serviërs. Srebrenica werd beschermd door Nederlandse blauwhelmen van Dutchbat. Er is van verschillende zijden kritiek op de Dutchbatters die de moslimbevolking niet genoeg tegen de Serviërs zouden hebben beschermd.

Sinds 1996 zijn in meerdere massagraven stoffelijke resten gevonden van 1650 vermoedelijke slachtoffers uit Srebrenica. Er is nog een aantal lokaties waar de aanwezigheid van een massagraf is vastgesteld, maar daar is nog niet aan opgravingen begonnen.

Volgens cijfers van het Rode Kruis zijn na de val van de enclave 7414 mensen door hun families als vermist opgegeven. Een woordvoerder van het Rode Kruis meldde dat tot nog toe 82 van de vermisten opgelost. Tweeëntwintig mannen zijn levend teruggevonden. Van zestig anderen zijn de stoffelijke resten geïdentificeerd.

Volgens deskundigen van het Joegoslavië-Tribunaal zijn tot nog toe 1400 lichamen van slachtoffers van Srebrenica opgegraven.

van de massale moord op moslimmannen, na de val van de Bosnische enclave in juli 1995. Zes van de tien andere lichamen zouden toebehoren aan islamieten die in 1992 tijdens de Bosnische Oorlog in dorpen bij Zvornik zijn vermoord.

Volgens cijfers van het Rode Kruis zijn na de val van Srebrenica 7414 mensen door hun families als vermist opgegeven. Sinds 1996 zijn in meerdere massagraven rond Srebrenica de stoffelijke resten gevonden van bijna 1700 slachtoffers. (AFP)

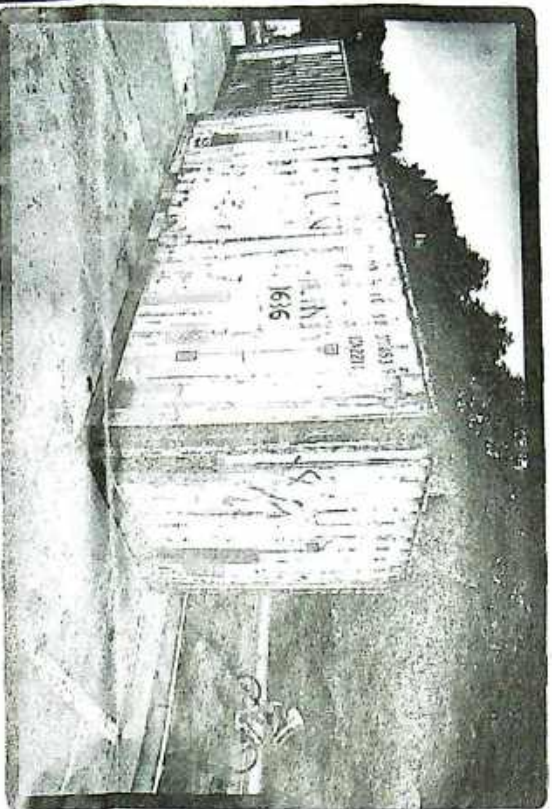
Massagraf Srebrenica ontdekt

SARAJEVO, 11 AUG. Deskundigen van het Joegoslavië-tribunaal hebben in Bosnië een massagraf ontdekt met 250 doden die worden toegeschreven aan het drama in Srebrenica. „Op die plaats is na de val van Srebrenica een groot aantal personen geëxecuteerd”, zei een woordvoerder van de Verenigde Naties in Sarajevo na de ontdekking. „Bij sommigen waren de handen op de rug gebonden.” Volgens de VN is dit het grootste massagraf dat in de omgeving van Srebrenica werd gevonden. Srebrenica was een moslim-enclave die door de Verenigde Naties tijdens de oorlog in Bosnië was uitgeroepen tot veilig gebied en werd bewaakt door Nederlandse militairen. Die wisten niet te voorkomen dat de enclave in juli 1995 werd ingenomen door Servische troepen. De bewoners werden afgevoerd. Ruim 7000 worden er nog altijd vermist. Van de 1650 doden die tot nu toe zijn opgegraven en mogelijk uit Srebrenica afkomstig zijn, zijn er nog slechts 60 geïdentificeerd. (Reuter, AP)

De rottende lijken van Srebrenica

7-3-99

■ In januari 1998, tijdens een bezoek aan Bosnië, zegde de toenmalige minister van Ontwikkelingssamenwerking Jan Pronk geld toe voor de bouw van een modern mortuarium in Tuzla. Maar nu, anderhalf jaar later, is de eerste steen nog steeds niet gelegd. De lijken van de mannen uit de enclave Srebrenica liggen hoog opgestapeld in een uitvaartcentrum, of zijn in containers van de VN gestopt. Een ooggetuigenverslag: 'Het lijkt erop dat niemand de verantwoordelijkheid wil nemen.'

Het is druk in het centrum van Sarajevo. Op straat lopen honderden vrouwen met spandoeken: 'Dutchbarriers zijn verantwoordelijk voor genocide' en: 'Waar zijn de 2500 mannen en jongens van de Dutch-basis? Sommigen huilen zachtjes, anderen schreeuwen leuzen, gericht tegen Nederland en tegen de oud-legeraanvoerder van het Servische leger, Miladic.

De vrouwen willen weten waar hun mannen zijn gebleven. 'Wij hebben recht op de waarheid.'

Vijftig uur later betreden we in Tuzla de algemene begraafplaats, die midden in de stad ligt. Hier vonden na de val van de moslimenclave in Srebrenica op 11 juli 1995 de meeste moslimvrouwen een veilig heekomen. Op het eerste gezicht is het een normaal uitvaartcentrum. Op het terrein staan enkele zwarte limousines. Verderop liggen een paar houten lijkkisten, en wat kranen. Op de begraafplaats is ook een spreekgestoelte met een microfoon. Straks, zo is de afspraak, komen honderden vrouwen uit Sarajevo per bus hieheen om te luisteren naar toespraken van Bosnische autoriteiten. Die zullen zich onder meer verantwoorden voor het feit dat het onderzoek naar hun verdwenen mannen zo lang duurt.

Boven: De twee containers met daarop de letters UN in Visoko
Links: Tuzla. Vrouwen komen diepbedroefd uit de tunnel waarin lijken in witte zakken liggen

Waarom tonen ze zo weinig respect?

Een halbur voordeur de vrouwen uit Srebrenica arriveren, toont Rasim ons zijn laboratorium. 'Hier proberen ze de lijken te identificeren.' We staan in een beïngompte ruimte van hooguit acht vierkante meter. De vloer is kletsna, de wanden zijn betegeld en deels besmeurd met klodders modder. Aan beide zijden staat een metalen tafel, oud en gedeukt. En er is een wasmachine, om de halfvergane kleding van de doden te kunnen wassen. De ruimte is leeg, maar in de gang, die leidt naar een tunnel die nog honderden lijken in witte zakken herberg, ligt een dood rottend lichaam. Dit lijk zal morgen als eerste worden onderzocht.

Bij de uitgang van het provisorische lab staan eenentwintig kartonnen dozen. 'Vandaag allemaal afgewerkt,' zegt Rasim, terwijl hij ons verder leidt naar een grote hal, van ongeveer zes bij vijftientwintig meter. 'Deze plaats is eigenlijk bedoeld voor het maken van lijkkisten: ons gewone, dagelijks werk.' Het grootste deel van de ruimte wordt nu in beslag genomen door rijen stellingkasten met nog meer dozen. Van de meeste kan het deksel niet eens dicht. Een werknemer haalt er een van de plank en maakt hem open. Hij haalt tussen de beenderen een schedel te voorschijn, met een gat erin. 'Dit is het bewijs dat de man is doodge-schoten,' zegt hij. In de doos zitten ook resten kleren van de dode. Een mogelijk bewijs voor de nabestaanden. Misschien kan de dode alsnog worden geïdentificeerd.

De vier bussen met vrouwen die oorspronkelijk in Srebrenica leefden, zijn

NEDERLAND EN HET MORTUARIUM

Nayrag naar de betrokkenheid van Nederland bij de financiering van het mortuarium in Tuzla leert dat de toenmalige minister van Ontwikkelingssamenwerking, Jan Pronk, inderdaad na zijn bezoek in januari 1998 het idee heeft geopperd om de bouw van een gekoeld lijkenhuis voor een deel financieel te ondersteunen. Datzelfde jaar nog werd door Nederland een miljoen dollar ter beschikking gesteld van de Internationale commissie van verniste personen (ICMP), die drie fulltime medewerkers in dienst heeft. Bij het overmaken van het geld werd alleen niet specifiek vermeld dat het geld moest worden besteed voor de bouw van het mortuarium. Dat is dus ook niet gebeurd. Maar het geld wel naar toe is gegaan, weet een woordvoerder van de Nederlandse ambassade in Sarajevo niet. 'Misschien is het gebruikt voor de aanschaf van gereedschap, kleding en salaris van de onderzoekers.'

Een onafhankelijke accountant heeft volgens de woordvoerder de boekhouding van de ICMP goedgekeurd. 'Wij gaan dat dan niet nog eens controleren.' Voor 1999 heeft Nederland opnieuw een bedrag van 1,25 miljoen dollar vrijgemaakt

onder begeleiding van twee Sfor-leger-tanks uit Gorzade naar Tuzla gekomen. Sullietes verzamelen een paar nabestaanden zich bij een kraan, wassen daar hun handen en kammen hun haar. Andere vrouwen kijken nieuwsgierig om zich heen: waar zijn de autoriteiten? De vrouwen weten niet dat tien minuten voor hun komst de minister voor Vluchtelingen zaken en Politiek Donic Rasim nodigde hem meteen uit om naar de lijken van de honderden moslimmannen te gaan. Maar de bewindvoerder draaide zich abrupt om. En zonder dat hij nog een woord zei, stapte hij weer in zijn auto en reed woest weg. Hij is die middag niet meer teruggekomen.

De loco-burgemeester van Srebrenica, Abdulrahman Malkia, zelf ook moslim, reisde met de vrouwen mee. Nu loopt hij druk te bellen via zijn mobiele telefoon. Onderzussen maant hij de vrouwen in de rij te gaan staan voor de ingang van een tunnel die versholten ligt achter het pand waar mensen liggen opgebaard die deze week zijn overleden. Per keer mogen tien vrouwen de tunnel in. Daar liggen opnieuw honderden witte zakken in stellingkasten. In de ruimte hangt de penetrante geur van halfvergane lichamen. Terwijl de vrouwen de dertig meter lange gang doorlopen, kijken ze vol afschuw naar de met modder besmeurde zakken. Of het lijk van hun eigen man in deze tunnel ligt, komen ze niet te weten, want de zakken mogen niet worden geopend. Daar is geen tijd voor en dat was uiteindelijk ook niet het doel van de bijeenkomst.

Wanneer het eerste groepje terugkeert,

voor de ICMP. Afgelopen maart is daar al vijftien procent van overgemaakt. Dit keer werd wel specifiek vermeld dat een groot deel van dit bedrag moet worden besteed aan de bouw van het mortuarium op deze begraafplaats in Tuzla. Een ander deel is bestemd voor onder andere familiesponsoring voor nabestaanden. Dat er nog steeds geen mortuarium staat, komt door het feit dat lange tijd onduidelijk was wie nu de werkelijke eigenaar van de begraafplaats is. Het onderzoek hiernaar is onlangs afgerond. De gemeente blijkt de bezitter van de grond. Er staat dus niets meer in de weg om met de bouw te beginnen. Aanvankelijk was het plan een deel van het mortuarium, dat op de plaats van de schur nabij de tunnel moet komen, te bekostigen. Inmiddels zijn er 'vrij gevorderde' plannen waarin het Nederlandse ministerie van Ontwikkelingssamenwerking laat weten dat het de financiering van het gehele mortuarium op zich wil nemen. Wat de motie hiertoe is, blijft onduidelijk. Evenals het tijdstip waarop uiteindelijk éént de eerste steen zal worden gelegd.

Op elkaar gesmeten zakken met lijken in het mortuarium van Tuzla

ontstaat er paniek in de rij. Als een van de vrouwen luidkeels roept: 'Dit is walgelijk...' en begint te vertellen wat ze heeft gezien, keren een paar anderen zich kokhalzend om, sommigen vallen flauw. Weer anderen beschrijven gillend de beelden die bij hen boven komen, van de laatste momenten waarin zij hun man nog hebben gezien. 'Waarom heb ik niet mogen sterven en waarom moeten wij dit allemaal ondergaan?' schreeuwen ze. Een werknemer duwt een paar jammerende vrouwen opzij en trekt een groot paneel weg, dat dienst doet als deur voor een schuur. Nu worden de vrouwen geconfronteerd met nog eens tweehonderddevientig op elkaar gesmeten witte zakken met lijken. Het zijn lichamen die pas uit een massagraf zijn opgeschepd en in tegenstelling tot de meeste andere nog vrij gaaf zijn, vertelt Rasim. 'Het is daarom vrij eenvoudig om deze mannen te identificeren. Maar om ons werk goed te kunnen doen, hebben we geld nodig: 653.000 DM per maand. Dat bedrag is niet beschikbaar, althans niemand weet in wiens zakken het geld op dit moment verdwijnt.'

Het vermoeden dat er sprake is van mogelijke corruptiepraktijken wordt gedeeld door een westerse hulpverteerder die ook aanwezig is op deze bijeenkomst met de vrouwen van de vermiste mannen. Op dit moment wordt volgens hem onderzocht hoe dit zit. Meer wil hij er voorlopig niet over kwijt.

Maar er zijn nog meer redenen waarom de lijken blijven liggen. Rasim neemt ons mee naar zijn bureau en haalt papieren te voorschijn waarop de namen, geboortedatum en onder meer de lokatie van het massagraf – waar de dode werd gevonden – staan vermeld. 'Deze map bevat lijsten met namen van mensen die geïdentificeerd zijn. De familie heeft bevestigd dat het een gezinslid is. Officieel zijn ze daarna verplicht om de lichamen te komen ophalen, maar in de praktijk gebeurt dat niet. Veel vrouwen krijgen nu een uitkering van vierhonderd DM per maand omdat ze "relatives of missing people" zijn. Als ze melden dat hun familie niet langer wordt vermist maar dood is, stopt hun financiële steun.'

Rasim bladert ondertussen verder door zijn stapel papieren. Volgens hem gaat het om de vraag wie nu werkelijk de eindverantwoordelijkheid draagt voor het bewaren en identificeren van deze dode mannen uit Srebrenica. Hij beschikt over een officiële brief waarin wordt verklaard dat Masovic, de voorzitter van de nationale commissie voor opgraving, niet de eindverantwoordelijke is. De brief is door laatstgenoemde zelf ondertekend. Volgens Rasim zou Masovic hem als eindverantwoordelijke hebben aangewezen. 'Maar,' zegt hij, 'ik ben een vrijwilliger. Ik was en ben eigenlijk nog steeds de boekhouder van de begraafplaats. Ik werk mee aan het identificeren van de lijken omdat een paar ambtenaren uit de stad druk op me hebben uitgeoefend om, in naam van het Bosnische volk, belangeloos mee te helpen.'

Rasim legde onder meer enkele massagraven open in en rondom Srebrenica. Dat ging niet altijd makkelijk, vertelt hij, ook al kreeg hij bescherming van de internationale politie. 'Ik moest mijn werk doen, terwijl de *cevniks* (Servische

soldaten – *EvD*) om me heen liepen en me bedreigden. Hun kinderen gooiden stenen naar me.' Inmiddels heeft hij honderden lijken opgegraven. En al is het geen oorlog meer, er komen nog steeds nieuwe lijken te voorschijn. Maar de ruïnen van de begraafplaats in Tuzla zijn overvol en de plaatselijke autoriteiten hebben bepaald dat er geen nieuwe doden meer mogen worden opgeborgen. Rasim vertelt dat daarom uit bittere noodzaak dode lichamen – die nog niet zijn geïdentificeerd – in twee containers op een parkeerplaats in Visoko vlak bij Sarajevo worden gedumpt. Zijn verhaal wordt bevestigd door een bestuurslid van een van de Bosnische werkgroepen Vrouwen van Srebrenica.

De enige weg naar de begraafplaats in Visoko leidt door het centrum. Tegenvoer het kerkhof is een grote par-

keerplaats, de enige in de stad. Er staan een paar auto's, kinderen fietsen langs. En aan de kant staan inderdaad twee containers; daarop staat met zwarte letters UN (United Nations) vermeld. Bij de begraafplaatsonderzoeker spreekt niemand Engels. We lopen door. Als we de heek van het gebouw om zijn, kijken we opeens midden in een klinisch laboratorium. De deuren staan wijdopen: op tafel ligt een half vergaan lijk; het lichaam is deels verbrijzeld. Daarnaast staan drie mensen in een soort wasbak beenderen te ontdoen van resten modder. Voor onze voeten, buiten op de stoep, ligt een met modder besmeurde onderbroek en een lange, blauwe broek. Snel pakt een jongeman de stukken weg en sluit de deuren van het lab. Hij draagt een blauw desinfecterend pak. Zijn behaarde buik en tatoeages schijnen erdoorheen.

De schuur, legt John Clark, die hier

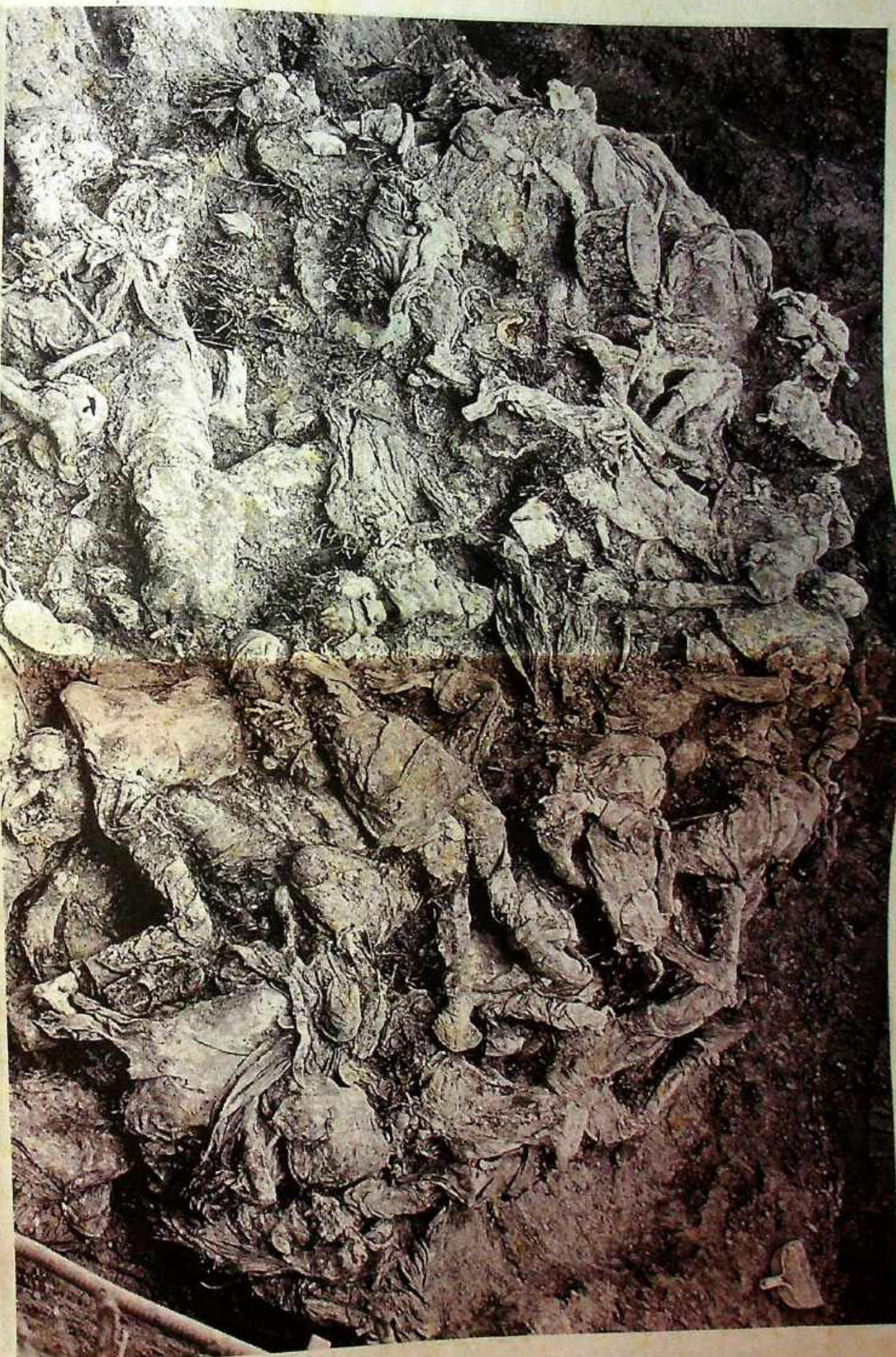
werkt, uit, is een onderzoekscentrum dat in opdracht van het oorlogstribunaal in Den Haag nagaat op welke wijze de overledene is gedood. Clark is patholoog en doet het werk samen met vijftien onderzoekers. Een vriendelijke, beleeide Brit, die benadrukt dat hij niets te maken heeft met de identificatie van de gevonden dode lichamen. Over het hoe en waarom van de VN-containers reageert hij zenuwachtig. Kortaf: 'Nee, nee, daar weet ik niets van.' Hij verwijst ons naar de afdeling voorlichting van de Verenigde Naties.

Twee dagen later gaan we opnieuw naar Visoko. De containers staan nog steeds op het parkeerterrein, maar over de zwarte letters UN is nu witte verf geschilderd.

Dezelfde doordringende geur van rotte vlees die in de tunnel in Tuzla hing, hangt nog steeds rond deze con-

Demonstratie in Sarajevo

De graven van Srebrenica

Op de eerste televisie-beelden van de inname van Srebrenica door de Bosnische Serviers, in juli 1995, zag je tussen de duizenden angstig kijkende moslims een jongen van een jaar of tien, die een wit konijn vasthield. Ook hij keek bang naar de zwaar bewapende Serviers en begreep, net als zijn ouders, broers en zussen, dat er bloed zou gaan vloeien. Door zijn konijn te aaien leek hij een vertrouwde situatie op te willen roepen: het beschermde leven van een Bosnische boerenjongen. Een wereld die op het punt stond te worden vernietigd.

Of de jongen en zijn konijn het bloedbad overleefden dat de troepen van Mladic en Karadzic in de uren en dagen daarna aanrichtten is niet bekend. Wat wel duidelijk is, is dat de Verenigde Naties, en ook de soldaten van *Dutchbat*, weinig tot niets deden om de Serviers tegen te houden. De nerveuze Nederlandse commandant Karremans liet zich filmen door de Servische staatsleeviste terwijl hij het glas hief met generaal Ratko Mladic. Op dat moment was de ernstigste etnische zuivering in de Bosnische burgeroorlog al begonnen. Later zei Karremans dat de Serviers 'uitsiekende militairen' waren en dat er in deze burgeroorlog geen goed of bad guys waren.

Er kwamen die dagen nog meer beelden uit Srebrenica. Van een enthousiaste Mladic die zijn troepen opzweepte om 'wrak te nemen op de Turken'. Van Servische tanks die de bossen onder vuur namen waarin duizenden moslim-mannen zich schuil hielden, die hoopen te kunnen ontsnappen naar Tuzla. Zeven of achtduizend van hen werden na een kloppacht gevangen genomen en afgevoerd met bussen en vrachtwagens. Op verschillende plaatsen werden de duizenden mannen bijeengegroept en als vee

neergeschoten. Met bulldozers werden ze in massagraven geschoven.

Toen de eerste luchtfoto's verschenen van de omgewoelde stukken land waar de lijken begraven lagen, waren de westerse mogendheden gedwongen om in te grijpen. De NAVO bombardeerde de Servische stellingen en binnen een jaar, in 1996, werden de *Dutchbat* weer teruggevoerd.

In de jaren daarna werden de massagraven rond Srebrenica en

ook Vukovar, de Kroatische stad waar de Joegoslavische burgeroorlog begon in augustus 1991, blootgelegd door forensische experts, om bewijzen te verzamelen voor het Joegoslavië-Tribunaal. De Frans-Amerikaanse fotograaf Gilles Peress (Magnum) fotografeerde de lichamelijke resten die door de experts stukje bij beetje omhoog werden gehaald.

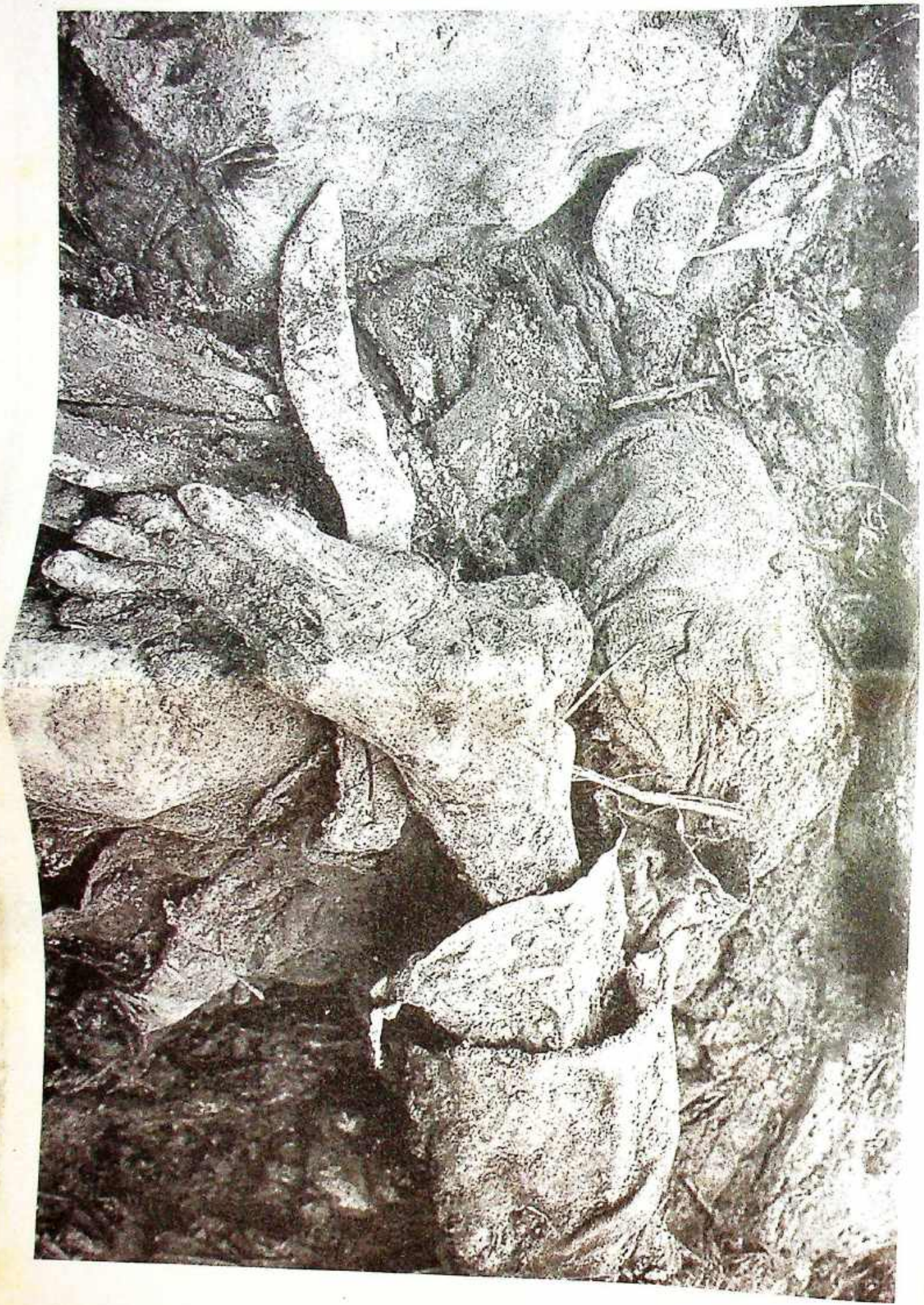
De boerderij van Pitica vertelt het gruwelijke verhaal dat zich afspeelde tijdens die warme juli-

dagen in 1995. Tussen de verwrongen lichamen van de mannen uit Srebrenica vonden de onderzoekers persoonlijke bezittingen: foto's van vrouwen en geliefden, tekeningen van kinderen, een paar huissleutels. Nog maar enkelen van de duizenden mannen zijn geïdentificeerd. Veel vrouwen en kinderen uit Srebrenica werden over het jaar later nog gevonden op bericht over hun verdwenen echtgenoten, vaders, zoons en broers.

De confronterende beelden

van Peress, die werden gebundeld in zijn boek *The Graves* (uitgeverij Scalo, 1998), werden de afgelopen maanden tentoongesteld op het foto-instituut in Rotterdam. Ze vormen een oproep tot gerechtigheid en herinneren de wereld, en ook Nederland, aan een nog niet zo grijs, maar wel asgrauw verleden.

TEKST: ROBERT SLAGT
FOTO'S: GILLES PERESS,
MAGNUM/ABC

Bent u zelf bij de opgravingen van massagraven?

„Voortdurend. Ik heb duizenden doden gezien. De gruwelijkste scène was vorig jaar in het mortuarium van Tuzla. Er waren net 280 lichamen van moslims opgegraven, die in 1992 waren afgeslacht en door Servische soldaten waren begraven. Elk lichaam was in een militaire *body bag* gestopt, en daardoor opmerkelijk intact gebleven gedurende zeven jaar. Toen de staf van het mortuarium elke zak openritste om mij het stoffelijk overschot te tonen, zagen alle er exact uit zoals op het schilderij De Schreeuw, van de Noorse schilder Munch. Het gezicht schreeuwde. Afschuwelijk. Ik was gewend aan massagraven met botten, een beetje huid en kleren aan flarden. Maar dit was nachtmerrie-achtig.”

De speciale VS-AMBASSADEUR VOOR OORLOGS MISDADEN
IN DE NRC VAN 26-10-99

6 miljoen euro voor Srebrenica

15-5-2002
SARAJEVO - Een conferentie van geldschietters voor Srebrenica heeft 6 miljoen euro opgebracht. Dat is veel minder dan de Verenigde Naties hadden gehoopt binne te halen: 14 miljoen. Het geld is onder meer bedoeld om verdreven moslimvrouwen te laten terugkeren.

VN graaft weer massagraf op bij Srebrenica

SARAJEVO - Een forensisch team van het Joegoslavië-tribunaal is maandag begonnen met het opgraven van een massagraf bij Srebrenica. Daarin liggen vermoedelijk slachtoffers van de massamoord op moslimmannen na de val van de Bosnische enclave in juli 1995.

18-8-99
Waar de exacte locatie van het graf is, wilde een VN-woordvoester gisteren niet zeggen. Vorige week werd al bekend dat een forensisch team van het Joegoslavië-Tribunaal een ander massagraf in Noord-Oost-Bosnië had ontdekt. Daarin bevonden zich de stoffelijke resten van 250 slachtoffers, van wie het tribunaal aanneemt dat ze na de val van Srebrenica door Serviërs zijn geëxecuteerd.

Die vondst betekende een grote vooruitgang in het onderzoek naar het lot van de duizenden mosliminwoners die verdwenen na de verovering van de enclave door de Serviërs. Het is het grootste tot nu toe gevonden massagraf tijdens het onderzoek naar de tragische gebeurtenissen in Srebrenica.

Volgens cijfers van het Rode Kruis zijn na de val van de enclave 7414 mensen door hun families als vermist opgegeven. Tot nu toe zijn in meerdere massagraven rond Srebrenica overblijfselen gevonden van in totaal 1650 slachtoffers. Hoeveel stoffelijke resten het forensisch team dit keer verwacht aan te treffen, kon de VN-woordvoester niet aangeven.

Dertien lichamen in Bosnië opgegraven

25-6-99
BOSNIË In het oosten van Bosnië-Herzegovina zijn dertien lijken opgegraven, die waarschijnlijk afkomstig zijn uit Srebrenica. Ook zouden er nog tien andere lichamen zijn gevonden. Dat meldt een lid van de Bosnische regeringscommissie voor verdwenen mensen.

De dertien lichamen werden aangetroffen in de Bosnisch-Servische entiteit, in twee graven in het dorpje Motovo, ongeveer 15 kilometer van Zvornik. Het gaat vermoedelijk om slachtoffers van de massale moord op moslimmannen, na de val van de Bosnische enclave in juli 1995. Zes van de tien andere lichamen zouden toebehoren aan islamieten die in 1992 tijdens de Bosnische Oorlog in dorpen bij Zvornik zijn vermoord.

Incident Srebrenica

SREBRENICA, 9 OKT. Twee gemaskerde mannen hebben gisteren in Srebrenica een moslim-functionaris neergestoken. Het slachtoffer, Munib Hasanović, plaatsvervangend gemeentesecretaris, is ernstig gewond maar buiten levensgevaar. De daders zijn gevlucht. In Srebrenica werden na de verovering door de Bosnische Serviërs alle moslims verdreven of vermoord. Afgelopen september vestigde zich voor het eerst in vier jaar weer een moslim in de stad. Toch heeft de stad een etnisch gemengd gemeentebestuur, omdat in Bosnië vluchtelingen mogen stemmen voor de gemeenteraad van hun plaats van herkomst, ook als ze daar nog niet zijn teruggekeerd. Hasanović is één van de gemeentefunctionarissen die wonen in de moslim-Kroatische federatie in Bosnië, maar enkele dagen per week werken in Srebrenica. (Reuters)

hebben gepleegd. Wat een propaganda! Zou er ook gekken kunnen worden naar wat de andere twee partijen op de Balkan hebben aangericht? Daar horen we zo weinig van. DANIJELA, ROTTERDAM

Kort door de bocht over Srebrenica

Ik heb zelf twee jaar in Bosnië gewoond en gewerkt. Ben in die tijd ook in Srebrenica geweest. Op die manier ben ik in staat geweest het verhaal in een genuanceerder en non-suggestief perspectief te plaatsen. Het artikel van de heer Slagt was wel erg kort door de bocht. Eenzijdig negatief bovendien. De bewering dat Dutchbat "weinig tot niets heeft gedaan" is onjuist. Bij zijn commentaar op Karremans laat hij de context (te veel) buiten beschouwing. Ik zou de heer Slagt daarom willen adviseren het boek *Srebrenica*, het zwartste scenario te lezen. Dat relevante foto's gepubliceerd worden, raakt mensen inderdaad. En ik denk terecht, opdat men nooit zal vergeten.... J.P. LABOTS, UTRECHT

Servische kant blijft onderbelicht in media

12-11-99
Dit is een reactie op het artikel "De graven van Srebrenica" (Metro 10 november). Ik ben het zat om steeds weer te lezen dat die Serviërs een massaslachting zouden

Nieuwe vragen over Srebrenica

Bosnische weduwen overwegen aanklacht tegen VN-leiding

17-11-99
Van onze redactie politiek
DEN HAAG - Het VN-rapport over de val van Srebrenica roept volgens de grootste militaire vakbond zoveel nieuwe vragen op dat een parlementaire enquête nodig blijft.

Voorzitter Golsteijn van de VBM/NOV zegt dat uit het rapport wel duidelijk is geworden dat Dutchbat niet alleen verantwoordelijk is voor het Srebrenica-drama. Van volledig eerherstel wil hij niet spreken. De kritiek dat de

Nederlandse blauwhelmen te laat hebben gewaarschuwd dat een massaslachting dreigde is in zijn ogen niet sterk.

Ook Tweede-Kamerleden trekken de conclusie dat Dutchbat gedeeltelijk wordt vrijgepleit, al schorten de meeste parlementariërs hun eindoordeel op tot volgend jaar als het onderzoek van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie klaar is.

Het VN-rapport is gisteren in de Bosnische hoofdstad Sarajevo overhandigd aan de vrouwen van

Srebrenica, die al jarenlang actie voeren om de schuldigen voor de massamoord gestraft te krijgen. Hoewel ze het rapport in het Engels niet konden lezen toonden de vrouwen zich niet erg ingenomen met de gepubliceerde conclusies. Een van de vrouwen Sabaheta Fejzic zei dat de nabestaanden overwogen om leden van de internationale gemeenschap aan te klagen, omdat zij de massamoord niet hebben verhinderd. PAGINA 5: GUJZELINGEN MAAKTEN DUTCHBAT VOORZICHTIG

Karadzic tart buitenwacht met triomfale rede in Srebrenica

16-9-99
SARAJEVO - De voormalige Bosnisch-Servische leider Radovan Karadzic heeft onlangs een toespraak gehouden in Srebrenica.

Volgens de Bosnische krant Dnevni Avaz kon Karadzic Srebrenica ongestoord bezoeken omdat de internationale waarnemers afwezig waren. Karadzic hield, bewaakt door zijn lijfwachten, een

rede waarin hij de Servische inwoners opriep de stad „waarin de meest glorieuze bladzijden van de Servische geschiedenis werden geschreven“ niet te verlaten. Het is onduidelijk wanneer Karadzic in Srebrenica was.

Karadzic is de meest gezochte oorlogsmisdadiger uit Bosnië en is aangeklaagd door het Joegoslavië-Tribunaal in Den Haag dat Ka-

hilhorst

De handdruk

16-11-99

Mensen die zijn opgegroeid in een land dat al een halve eeuw in vrede leeft en waar in het parlement nooit wordt gescholden, waar nooit een politieke moord gebeurt en waar de consensus zo verstikend is dat iedereen zonder vrees oproept tot meer debat, is het niet gemakkelijk om zich deze zware symboliek eigen te maken. In Nederland schud je gedachteloos vele handen, zonder daarmee ook maar iets te willen zeggen. Generaal Karremans komt uit deze vriendelijke samenleving. Dus liet hij zich, zoals de etiquette vereist, door zijn gastheer Mladic vriendelijk begeleiden naar de deur, nam met een glimlach de cadeautjes in ontvangst voor

zijn vrouw thuis, gaf de Servische generaal een hand en vertoende beelden zien van dit kameraadschappelijke afscheid. De onschuld van de uitwisseling van beleefdheden maakte het tafereel ondraaglijk. Karremans beseft geen moment de symboliek van wat hij doet. Met de handdruk lijkt hij een duivelspact te bezegelen, waarin Mladic in ruil voor een paar lullige presentjes de vrijheid krijgt duizenden moslims te vermoorden.

Martha Nussbaum heeft in *The Fragility of Goodness* beschreven dat machthebbers soms voor tragische keuzen komen te staan, waarbij pijnlo-

ze alternatieven ontbreken. Wat ze ook doen, offers zijn onvermijdelijk. Het minste dat machthebbers volgens Nussbaum in zo'n geval kunnen doen is het leed niet verdoezen, maar erkennen. Het rapport van de Verenigde Naties toont nogmaals aan dat Karremans de macht niet had om de Serviërs te weerstaan. Luchtsteun is door zijn superieuren bij de Verenigde Naties nooit serieus overwogen. Dat de Nederlandse bevelhebber zich liet verdrijven valt daarom te billijken, maar laakbaar is dat hij na deze nederlaag niet meer wilde weten hoe pijnlijk de terugtocht was. In interviews hield hij vol dat hij niet wist wat er met de Moslims gebeurde. En dat zie je ook terug in het door Nova uitgezonden afscheidsritueel. De generaal houdt vast aan een militaire erecode, aan een misplaatst gentlemenidee van sportiviteit. Eerst vecht je met elkaar, daarna drink je een goed glas. Voor het gemak vergeet hij even dat hij nu juist niet had gevochten en dat de heer Mladic nu juist geen gentleman is. Voor deze welopgevoede Hollandse heer is het ondenkbaar dat soms juist beleefdheid ongepast is.

PIETER HILHORST

Ook Europa heeft schuld aan Srebrenica

Niet alleen de VN maar ook de Europese regeringen hebben tijdens de val van Srebrenica geweigerd toe te geven dat er sprake was van een aanvallende en een geslachtlofferde partij, meent **William Pfaff**. Ze deden dat omdat partij kiezen in eigen land tot politieke problemen zou leiden.

Ambtelijke instellingen zijn gewoonlijk niet geneigd tot wetenschappelijk onderzoek. Ook veronachtzamen zij zich meestal niet bij degenen die door hen zijn misdeeld. De publicatie door de Verenigde Naties van een intern onderzoek naar hun doen en laten in het Bosnische Srebrenica in juli 1995 is dan ook een opmerkelijk feit.

Dat is het des te meer omdat Kofi Annan, de zittende secretaris-generaal van de VN, ten tijde van de Bosnische oorlog aan het hoofd stond van de Bosnische vredesoperatie en aldus een schakel was in de commando-keten die de bevolking van Srebrenica zo jammerlijk in de steek heeft gelaten.

Boutros Boutros Ghali was destijds vn-secretaris; de vredesmacht opereerde onder de uiteindelijke regie van de Veiligheidsraad. Maar de vn-vredesmissie

het onheil dat ons bedreigde te overzien, hebben wij verzuimd het onze te doen om de bevolking van Srebrenica te beschermen tegen de massale moordcampagne van de Serviers." Dat is een nederige schuldbekentenis, zij het van weinig nut voor de vermoorde moslims. Ze zal zeker aanleiding vormen voor een mentaaltverandering en verandering van de bureaucratische praktijk binnen het vrede-ondersteunende apparaat van de vn. Ze bevestigt wat de pers en geëngageerde waarnemers van de situatie in Bosnië destijds vol verwijfeling betoogden.

Het rapport erkent dat het principe van de onpartijdige interventie niet deugt. Er was sprake van een aanvallende en een geslachtlofferde partij. De vn hebben geweigerd dat toe te geven.

Maar dat weigerden ook de Europese regeringen. Ze deden dat omdat partij kiezen in eigen land tot politieke problemen zou leiden. En daarnaast zou een kwestie die een in wezen technisch, neutraal optreden van de Serviers is veranderd in een kwestie waarin een politiek en moreel oordeel moest worden uitgesproken, met alle praktische consequenties van dien.

Het rapport concludeert dat dat verkeerd was. „In de kwesties Bosnië en Kosovo heeft de internationale gemeenschap getracht tot een vergelijk te komen met een gewetenloos, moorddadig regime. In beide gevallen was geweld nodig om een eind te maken aan het plannatig, systematisch vermoorden en verdrijven van burgers.”

Dat is waar. Maar hadden de Verenigde Naties geweld kunnen gebruiken in 1992, toen Bosnië zich onafhankelijk verklaarde en de oorlog begon? Ik denk van niet. In de aanvalselijke politieke situatie was van een helder onderscheid tussen goed en fout nog geen sprake.

De internationale publieke opinie keerde zich voornamelijk tegen de Serviers wegens de tonneloze bruutheid waarmee ze zich zoveel mogelijk van Bosnië toeigedreven. Pas hun medegegloze belag van Sarajevo en de moedwillige vernietiging van de culturele en religieuze infrastructuur daar heeft de internationale sympathie voor de Bosniërs gewekt.

En zelfs toen was het nog moeilijk om de Veiligheidsraad tot instemming met een vn-interventie te bewegen. Pas toen Srebrenica gevallen was en nadat de Serviers op arrogante wijze vn-militairen in gijzeling namen, ontstond in Europa de bereidheid om op te treden. De Franse regering gaf haar troepen opdracht om tegen aanvallen op de Serviers te doen. De Britten, Nederlanders en Fransen voorzagen de vn-vredesmacht van artillerie en zware mortieren. Eindelijk aanvaardden zij de Amerikaanse argumenten voor een luchtmachtinterventie. Maar dat gebeurde pas toen het kwaad al was geschied.

In al deze gevallen was er sprake van een nationale beslissing. En ook in Kosovo moesten nationale regeringen besluiten om, via de NAVO, te interveniëren. De Veiligheidsraad werd niet geraadpleegd omdat elke militaire interventie daar op een veto zou zijn gestuit.

Kofi Annan zet in september: „Tenzij de Veiligheidsraad wordt hersteld in het opperste gezag inzake het legitimeren van militair geweld, dwalen wij gevaarlijk af in de richting van de anarchie.” Dat is onjuist. Dwaalen deden wij toen de Verenigde Naties Srebrenica in de steek lieten.

Naties hebben een morele bestaansgrond, de 'internationale gemeenschap' niet. Naties zijn en blijven de hoogste uitvoerende instantie van moreel besef.

William Pfaff is columnist. © Los Angeles Times Syndicate/International Herald Tribune

in het debat over het echec van Dutchbat in Srebrenica zijn een aantal principiële vragen onbeantwoord gebleven. Het met name om de rol die we toekennen aan het gebruik van militaire middelen in de buitenlandse politiek.

Dutchbat kan maar beter in de

In Sarajevo en andere delen van Bosnië heerst een euforische stemming nu de NAVO en de VN de aanval op Servische stellingen hebben geopend. Voor de bevolking van de belegerde stad een signaal dat 'de wereld' haar niet is vergeeten.

Over de kracht en het tijdstip (te laat?) van deze militaire ingreep gaan veel van de commentatoren. Anderen wijzen op het gevaar van de gewijzigde machtsverhoudingen aan de onderhandelingsstafel nu de positie van de Serviers is verzwakt. En er zijn de repeterende commentaren die de rol van de Verenigde Naties en met name de rol van de Europese landen sterk bekritiseren.

In Nederland splitst het debat zich toe op het echec van Dutchbat in Srebrenica en de klungelige controle van het parlement en de verantwoordelijke minister. Die controle was onvoldoende. Dit betreft zowel de condities voor uitzending als de informatie over het feitelijke optreden van Dutchbat. De Nederlandse politiek lijkt voor die taak vooralsnog een maatje te klein.

Een aantal principiële vragen rond dit soort operaties zijn echter noch in de commentaren op de NAVO-acties en de periode van afgang, noch in het beperkte debat in het parlement aan de orde gesteld. Vragen die raken aan één van de pijlers van het buitenlands beleid.

Allereerst die ene pijler van het buitenlands beleid kort beschreven. Het ministerie van Defensie is na de Koude Oorlog voortvarend op zoek gegaan naar nieuwe taken. De meest in het oog springende is die van de luchtmobiele brigade. Nederland zou met een eigen snelle interventiemacht kunnen bijdragen aan vredesoperaties, waar ook ter wereld en tevens een effectieve bijdrage kunnen leveren aan het streven naar collectieve veiligheid.

Dit beleid kreeg de steun van een tot voor kort ondenkbare coalitie: wereldverbetters en militairen samen op de bres voor de goede zaak. Dit beleid, waarbij het zwaartepunt bij militaire interventies wordt gelegd, is om drie redenen onjuist.

De meest principiële reden is dat door dit beleid een dominante positie wordt gegeven aan een politiek die het gebruik van geweld legitiemeert en militaire ingrepen als een belangrijk middel voor de oplossing van internationale problemen erkent. Het primaat van structurele, lange-termijninvesteringen in productiegebieden of het vroegtijdig opsporen van mogelijke conflicten daarmee naar de achtergrond verdwenen.

Militair ingrijpen kan als druk-

middel of als sluitstuk van beleid noodzakelijk zijn, maar het mag nooit de hoofdpijler van het beleid worden. Die plaats heeft het wel gekregen.

Aan deze inzet van geweld door 'all peace-loving states' (de omschrijving komt uit het Handvest van de Verenigde Naties) kleef een tweede, meer cultureel getint bezwaar, juist waar de politiek, nationaal en internationaal, er alles aan gelegen moet zijn om het gebruik van geweld als culturele noot terug te dringen, wordt het door 'beschafte' naties als normaal instrument van politiek gebruikt.

Deze politiek vergroot voorts het gevaar van militaire escalaties en legitimeert het gebruik van geweld door derden. Uit ethische overwegingen moet het gebruik van en vertrouwen in geweldsdadige oplossingen eerder worden teruggedrongen dan versterkt. Het huidige beleid staat daar haaks op.

De tweede reden ligt in de miskenning van de wijze waarop besluitvorming en belangen in de internationale gemeenschap zijn georganiseerd, zowel tijdens de Koude Oorlog als daarna. De *Pax Americana* en de *Pax Sovietica* zorgden, zeker na de koloniale oorlogen en ondanks de aanwezigheid van kernwapens, voor een relatief stabiele vrede en veiligheid.

Na de Koude Oorlog is er door het wegvallen van de hegemonie van de twee wereldmachten een vacuüm ontstaan in het leiderschap van de internationale gemeenschap. In plaats van een actieve politiek om dit vacuüm op te vullen, is de internationale gemeenschap, Nederland inclusief, te gemakkelijk teruggeduiken op het gebruik van geweld als een legitiem instrument in de buitenlandse politiek. Daardoor heeft men verzaakt te kiezen voor een politiek waarin het vreedzaam vornggeven van de internationale orde dominant is. De naoorlogse internationale orde lijkt weer terugg te vallen op zo vaak getypeerd werd als een statenarchie.

Nog steeds is de internationale gemeenschap er niet van doordrongen dat er met voorrang moet worden gezocht naar nieuwe vormen van samenwerking en leiderschap. Het ontbreken van deze 'ordening' wrekt zich in het huidige beleid. Wanneer voor militair ingrijpen als sluitstuk van beleid wordt gekozen, dan kan dat louter zijn gebaseerd op een eenduidige besluitvormingsstructuur. Militairen kunnen niet alvast naar het conflictgebied worden gestuurd als aan het thuisonderzoek wordt gediscussieerd over de organisatie en de reikwijdte van de militaire bevoegdheden te velde.

Een Britse Harrier-staafleger keert van een aanvalsvlucht boven Bosnië terug

Dit brengt ons bij het derde punt van kritiek. Deze kritiek richt zich op de bewezen onmacht van het instrument van de 'militaire interventies'. De tragedie in Ruanda en Burundi lart elke beschrijving. Behalve de zorg voor water en voedsel heeft de internationale gemeenschap gewaagd niet veel kunnen uittichten. Het overlopen van een schoonzoon van Irak's leider Saddam Hussein lijkt vele malen effectiever dan de overval aan geweld in de Golfoorlog. In Somalië hebben de *warlords* het gewonnen van hoog en goed opgeleide militairen. Niet alleen in een jungle, zelfs in een woestijn kan men niet effectief interveniëren.

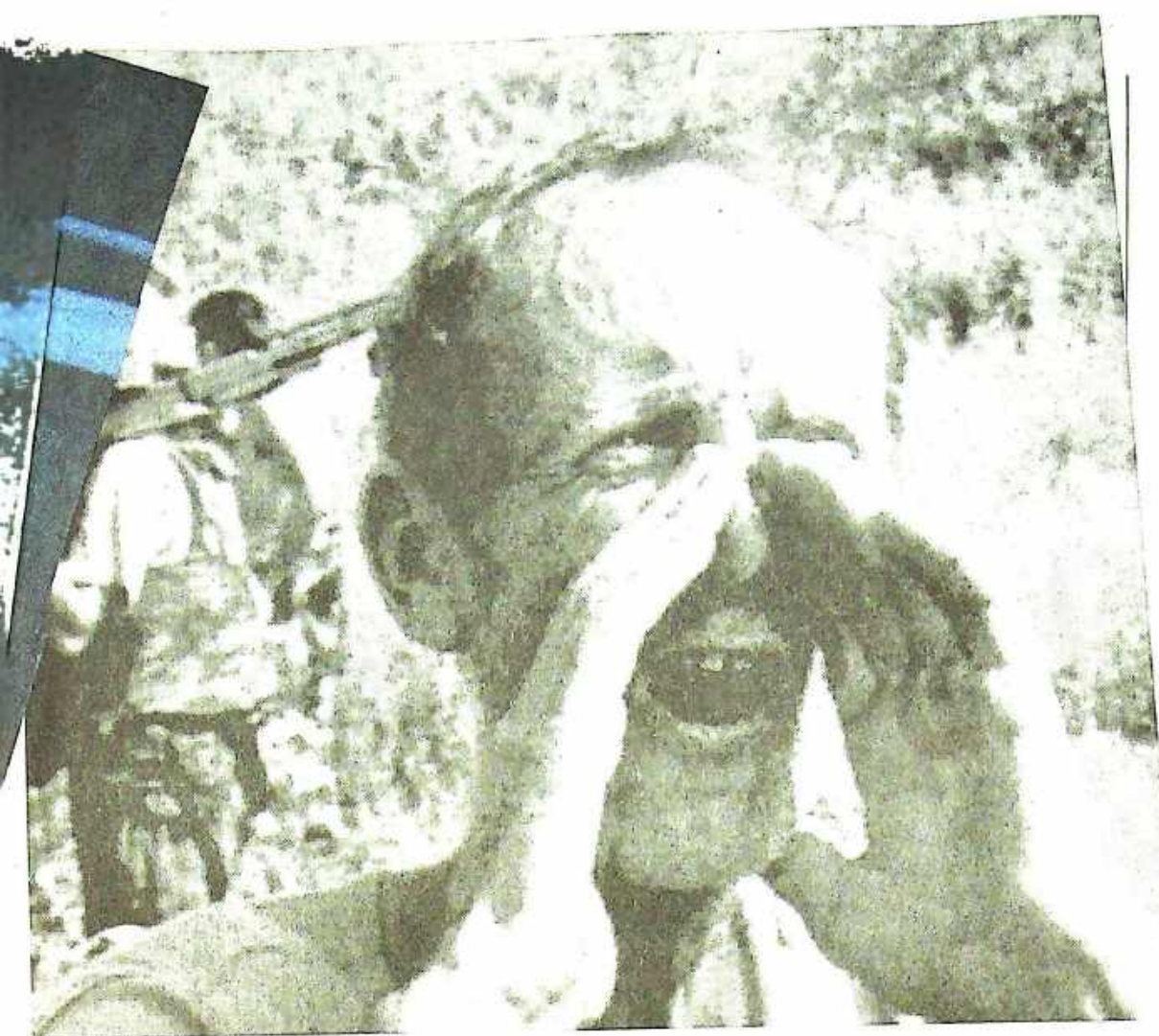
En nu de ingreep rond Sarajevo. Is dit het einde van het conflict? Is dit de waargenomen definitieve vredesregeling? En wat is het referentiekader voor gewapend optreden? Gripen we pas in als 'we' getart worden - we laten niet met ons spotten! - of grijpen we in op basis van rationele overwegingen? Zevenderdend worden op een marktplaats is gruwelijk, maar vergeleken met de veel grotere slachtingen in Ruanda is een ingreep aldaar wellicht ook te verdien.

Tot slot valt het ergste te vrezen als interventiemachten vroeg of laat zullen worden geconfronteerd met beter bewapende tegenstanders. De ongelijkheid in het wapenarsenaal

waarover de NAVO en de Serviers beschikken, het verschil destijds in bewapening tussen de geallieerden en de Trakezen: dergelijke verschillen zijn niet blijvend. Meer 'gelijkheid' tussen strijdende partijen zal met meer bloedvergieten aan westerse zijde en dus met een snelle afbroeking van het draagvlak voor militaire interventies gepaard gaan. Kortom, er is nog geen enkele actie echt succesvol geweest. 'Blauwheinen' manifesteren zich noodgedwongen als brandweer-mannen met te weinig bluswater, als Florence Nightingale's in camouflagepakken, of als militairen wiens wapens vooral uitkomst boden om de eigen vrije altocht af te kopen.

De korte periode in het buitenlandse beleid van na de Koude Oorlog met haar primaat van militaire interventies is op haar eigen tekortkomingen gestuit. Er zijn bezwaren van ethische aard, de internationale orde is er niet klaar voor, en de militaire operaties zijn niet effectief geweest. Daarnaast is er het blijkomende gevaar van precedentwerking en escalatie in de toekomst. Dutchbat kan de kazernes weer in. Het wordt tijd voor een heijting.

Jacques Monasch is werkzaam bij het Centrum voor Lokale Bestuur van de Wierd Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA. Hij was eerder onder meer docent internationaal recht aan het Koninklijk Instituut voor de Marine.

Ramo Osmanović roept zijn zoon Still uit *A cry from the grave*

Je ruikt 't angstzweet

Zeven films over de strijd in ex-Joegoslavië komen op het IDFA. Twee ervan zijn hier besproken, de rest wordt aangestipt.

Coen van Zwol

OP ZICHZELF IS HET niet moeilijk een meeslepende documentaire te maken over de oorlog in Bosnië. Om in de juiste stemming te komen, eerst wat muziek van Goran Bregović uit de film *Underground*. Dat rouwlied, waarin vrouwen zingen met hoge uithalen. We zoomen in op iemand die met hangende schouders door mistig en modderig Sarajevo sloft. Links en rechts ruïnes. „Bosnia now. Life returned like a stranger.” Beelden van beschietingen, een oude vrouw met wanhoop in haar ogen, een geboorte in het ziekenhuis van Sarajevo. En

Veel beter dan *The Reckoning* is *A cry from the grave* van de BBC, een chronologisch relaas van de val van Srebrenica, de meest verbijsterende slachtpartij binnen Europa sinds de Tweede Wereldoorlog. De makers van deze documentaire schuwen effectbejag niet, toch lijkt *A cry from the grave* koel en onpartijdig. Ook zonder muziek van Bregović, dichtregels en symboliek kan men de kijker er namelijk van overtuigen dat de aanschijters van deze slachtpartij moeten boeten. Gewoon door de getuigen, de videofragmenten, de reconstructies, de beelden op locatie voor zichzelf te laten spreken.

A cry from the grave begint met Salih Osmanović, die haar man en twee kinderen verloor. Haar eerste zoon stierf vijf dagen voor de Servische in- tocht door een granaatslag; zijn

vrouw zich verhangen. Journalisten en hulpverleners werden bestormd door moeders en dochters, die smeekten om iets voor hun vaders en zonen te doen. Er was gedrang, gehuil, apathie. Een tv-ploeg werd bijkans gestenigd met grapefruits die zojuist door hulpverleners waren uitgedeeld, toen ze stopten met filmen. De Serviërs vermoorden onze mannen, riepen de vrouwen. Dat leek ons nogal overdreven. Er zouden rond Srebrenica vast nogal wat oude rekeningen worden vereffend, maar de rest van de mannen zou toch hooguit voor dwangarbeid worden ingezet en later worden uitgeruild? Dachten we.

Op diezelfde hete dag werden, veertig kilometer naar het oosten, op collectieve boerderijen, in scholen, de overlevenden van Srebrenica stelselmatig afgeslacht door de Einsatzcommando's van generaal Ratko Mladić. Mladić steelt ook in *A cry from the grave* de show. Als het kwaad in Bosnië een gezicht heeft, is het dat van Mladić. Weinig anderen doen hem dit na: koelbloedig duizenden mannen vermoorden terwijl de hele

SREBRENICA

graf in het nu Servische Srebrenica is

wereld in een ingetogen, atmosteere probeert af te rekenen met het kwaad. Zo gaat dat in de vierdelige documentaire *The Reckoning* van Channel Four, en veel beter wordt het niet. De serie is een pleidooi voor de arrestatie en berechting van dokter Radovan Karadžić, de voortvluchtige leider van de Bosnische Serviërs. Daartoe schetst men het leven van Karadžić in grove halen. Lastig is alleen dat de kijker, naarmate de serie vordert, enige sympathie dreigt op te vatten voor deze Montenegrijnse babyboomer. Een intelligent en innemend causeur, zo lijkt het.

Radovan Karadžić stamt uit Petnica, een gehucht op een hoogvlakte van stenen en slangen waar louter Karadžić'en wonen. Moeder Karadžić, een gezicht van krokodillenleer, heeft een ongelukkig verleden. „Een Spartaanse vrouw. Ze praat over haar ongeluk met een bittere lach”, analyseert Karadžić. Inderdaad. Ze raadt Radovan nog zo af om in de politiek te gaan. „Geen eerlijk man die in de politiek gaat, blijft lang eerlijk.” Maar ja, die kinderen.

We volgen de jonge Karadžić in de metropool Sarajevo. Een populaire, langharige jongen die wat rommelt als schrijver en die Tito's geheime politie informeert over zijn vrienden. Die snel afstudeert in de psychiatrie, een goede partij trouwt, in nationalistische kringen verzeild raakt, zwendelt met ziekenhuisgeld en in de cel dreigt te raken. Een luie charlatan, een opschepper, een opportunist, een gokker met een verkeerd kapsel.

Onder normale omstandigheden een redelijk competent Balkanpoliticus. Maar Karadžić opereerde niet onder normale omstandigheden. De geschiedenis heeft hem tot hoofdaanrichter gemaakt van een tragedie die honderdduizenden het leven kostte. Maar had het veel uitgemaakt als anderen zijn rol hadden gespeeld? Dan was het misschien nog erger geworden. Dat is niet de bedoeling van de makers van *The Reckoning*. Zij willen de wereld ervan overtuigen dat er geen vrede kan zijn zolang deze man vrij rondloopt.

Dus biedt deze documentaire de orthodox-westerse biografie van dokter Karadžić. Het omhooggevalen boertje dat een redeloze haat tegen de grote stad koestert, Sarajevo, dat hem nooit helemaal voor vol aanzag. De verwoesting van de stad is in deze visie een psychodrama; een strijd tussen het platteland en de moderne wereld. Bij mij wil dat er niet in. Waren Karadžić en zijn mannen er in geslaagd Sarajevo in die eerste weken van de oorlog te veroveren, dan had hij de stad heus niet met de grond gelijk gemaakt. Dan had president Karadžić nu gewoon in zijn Srpski Sarajevo genoten van de geneugten van het Holiday Inn, het theater en het casino.

mo en zoon Zvonimir probeerden in juli 1995 na de val van Srebrenica met tienduizend anderen door de bossen naar het moslimgebied te vluchten. Onderweg vielen ze in Servische handen. Saliha zag Ramo nog eenmaal, op een Servische homevideo. Gevangen, uitgemergeld, uitgeput. „Nermin, kom naar Ramo”, brulde hij naar het bos, waar zijn zoon zich kennelijk nog schuilhield. „Fuck Ramo. Roep: kom naar de Serviërs”, commandeerde buiten beeld een Servische militair. Op de achtergrond wachtte een groep medevluchtelingen in het gras gelaten op hun gang naar de slachtbank.

Uniek van Srebrenica is dat zoveel op video is opgenomen door Servische amateurs, die ongetwijfeld dachten een epische zegetocht vast te leggen. Toen de overwinning ontaardde in een massamoord die de wereld schokte, werden die tapes aan de hoogste Westerse bieder verkocht. Zo is de gang van zaken in Srebrenica nog vrij compleet vastgelegd. Wat ontbreekt, zijn beelden van de massamoord zelf – al zal het me niet verbazen als ook daarvan nog ergens een homevideo voor privé-gebruik bestaat.

Op 16 juli 1995 bezocht ik de vrouwen van Srebrenica, die waren ondergebracht in rijen tenten op het vliegveld van moslimstad Tuzla. Bij de ingang van het vliegveld had een jonge

de Goclag, de holocaust, de killing fields en Rwanda is Srebrenica slechts een incident. Maar in tegenstelling tot die volkerenmoorden hebben we de aanstichter in dit geval in real time in beeld.

„Hier staan we dan in Srebrenica”, op de vooravond van een Servisch feest dat de opstand tegen de Turken gedenkt”, snauwt Mladić verbeten in de camera bij zijn intocht in de enclave. „De tijd is aangebroken om ons te wreken op de Turken.”

Met tv-camera's in zijn kielzog speelt Mladić die middag mooi weer bij de tienduizenden moslims die zijn gevlucht naar het Nederlandse kamp Potocari. Deelt brood uit. Zegt dat niemand bang hoeft te zijn. Intimideert de commandant van Dutchbat, Karremans, die wat mompelt over het belang van de burgerbevolking. „Heeft u een verzoek ingediend om ons te bombarderen”, gromt Mladić. Nou, verzoek, verzoek, dat is wat kort door de bocht, zegt de overste. Je ruikt het angstzweet.

A cry from the grave bevat misschien weinig nieuwe beelden, maar het is allemaal wel heel bekwaam geredigeerd. Zo heb ik al vele keren dat ene fragment gezien. Die man van middelbare leeftijd, haveloos gekleed, niet gevangen genomen, die op de vraag 'Ben je bang?', antwoordt: 'Hoe zou ik niet bang kunnen zijn?' Maar even tevoren heb je de forensische experts van het Joegoslavië-tribunaal sleutelbeneden zien klieven en schedels zien openzagen op zoek naar bewijzen van oorlogsmisdaden. En heb je de meer dan duizend ongeïdentificeerde skeletten gezien uit Srebrenica, in witte zakken opgeslagen in een oude zoutmijn bij Tuzla. Een kans van bijna 1 op 7 dat die man nu in een van die witte zakken ligt, want 7.414 moslims van Srebrenica worden vermist.

Wat onszelf betreft: we mogen gerust ademhalen. Net als in het recente VN-rapport komt Dutchbat er in de film niet slecht van af. Al blijven er natuurlijk pijnlijke momenten. Karremans, die in het leeggemoorde Srebrenica een fles huisgestookte rakia en een schemerlamp voor zijn vrouw in ontvangst neemt van generaal Mladić. Dat gehos met Heineken en de Hermes House Band, de polonaise van onze opgeluchte jongens in Zagreb; die beelden zie je liever niet opnieuw over de wereld gaan.

Maar in *A cry from the grave* komen de Dutchbatters netjes aan het woord en worden ze in hun waarde gelaten. Een paar honderd semibewapende blauwhelmen uit een braaf land, door de Serviërs afgesneden van diesel en ratsoenen, door de wereld in de steek gelaten. Mission impossible. Anderen hebben in vergelijkbare situaties wellicht meer heroïek getoond. Maar gebrek aan heroïek is alleen in totale samenlevingen een misdaad.

Joegoslavië-films

God is my co-pilot, Karin Junger
Tweehonderd Amerikaanse piloten waren tijdens de Kosovo-crisis gestationeerd op het vliegdekschip USS Roosevelt. Junger laat drie piloten en de dominee terugblikken.

The Volley, Dan Reed
Reed filme in de Drenicavallei in Kosovo, waar Serviërs en Albanezen al eeuwen naast elkaar wonen. Alle bewoners lijden onder de strijd, maar de Albanezen zijn stelselmatig vermoord.

Calling the ghosts, Mandy Jacobson en Karmen Jelencic
Twee Bosnische vrouwen die zijn verkracht tijdens de oorlog in Bosnië, voeren strijd voor de erkenning van verkrachting als oorlogsmisdad.

Cesta bratstva enotnosti, Maja Weiss
Weiss reist over de B51, de weg van broederschap en eenheid, die ooit Ljubljana, Zagreb en Belgrado verbond met de Adriatische kust. Ondertweg spreekt ze met de inwoners.

Victim of geography, Doug Aubrey
De Schotse filmmaker laat op MTV-snelheid zien hoe veel hippe, vreedzame mensen er wonen in de drieduizend kilometer tussen Sarajevo en Cape Wrath, Schotland.

als slachtoffer

de eerste etnische minderheid in
voormalig Joegoslavië Servië
in ~~te~~ een stuk in Kroatische
beheer.

In mei gaat hij weer naar
Servië en de Rep. Spoke.

Haar tel. nr 072 - 5740273 (Hun-
hugowand)

(Met mijn oefenboek)

Jens Bofant

jensbofant@hetnet.nl

Amsterdam, 17/4/2000

Beste Mico,

Bedankt voor de paginanten
stuurden. Ik denk dat
het met dingen bewust
aandacht is worden geboden.
Ik stuur je een paar artikelen.
Over Turkije heb ik wat
verbaard niet meer vernomen.
Van het stuk over de
werkgroep Lechenica heb
ik maar het stuk van
Karrmann "Lechenica, who
cares" gebruik gemaakt van
het Rapport van de wer-
groep Lechenica. Op pag.

van
zitten
in Blauw
5-3 staan twee zaken.
Ik heb ze vorige week ^{bij de coming.} ^{BuZu}
even vermeld. Het is een

van de belangrijke feiten die
aansluitend aan elkaar liggen.

Ik geef je ook nog het
het. nr. van mevr. Jenny
Ligtenberg die ik op de
foto's van haarstelling aan de
Sloterkade ontmoette. Het
nu zo jonge dame heeft 1½
jaar in Servië en de Republiek
Serbia gewerkt in de medische
sector. Zij vertelde mij dat

In Srebrenica

gebeuren kleine wonderen

9-6-2001

'Op een dag staan er ineens bloemen in een emmer: hoe kan dat?' Zes jaar na de slachting is Srebrenica nog altijd een plek vol verschrikking. De werkgroep Nederland-Srebrenica helpt de bewoners bij de wederopbouw. Roel Pomphield er een dagboek bij.

Srebrenica, het eens zo mooie plaatsje aan de Guber, gelegen in een lange vallei tussen hoge heuvelruggen met lieflijke hellingen, eens vermaard om het heilzame bronwater dat er opborrelt, een oase van gezondheid en rust – het is nu een oord van verschrikking, waar bloed vloeide en nog altijd tranen stromen.

Als vrijwilliger van de werkgroep Nederland-Srebrenica verbleef ik er een aantal weken, samen met enkele anderen. Gedurende drie jaar wil de werkgroep proberen om telkens voor enkele maanden er met een aantal mensen aanwezig te zijn. Waarom? Omdat een aantal verdrevenen, Bosnische moslims, er weer is gaan wonen. We willen hen helpen hun huis op te knappen en de draad van het leven, zo goed en zo kwaad als dat gaat, weer op te pakken.

Het is een moeilijke gang, emoties heb je niet in de hand, en er is angst. Srebrenica ligt in het Servische gedeelte van Bosnie-Herzegovina, in de Republika Srpska. Er wonen vooral Serven, op dit moment ongeveer vierduizend, voor het merendeel vluchtelingen, die na de oorlog vertrokken uit het Bosnische gedeelte van Bosnie-Herzegovina, de moslimse Federatie. Ze gingen naar Srebrenica omdat ze gehoord hadden dat daar de huizen leeg stonden. Ze kwamen in een totaal verwoeste stad. Een aantal van hen is radicaal-nationalistisch, ze zouden de vrede graag ongedaan willen maken, maar ze houden zich koest omdat in Servië een andere wind is gaan waaien en er dage-

lijks VN-politie en SFOR-pantserwagens door de straten gaan.

De werkgroep Nederland-Srebrenica heeft in samenwerking met 'de vrouwen van Srebrenica' een project ontwikkeld van civiele aanwezigheid van Nederlanders bij de terugkeer van 'Bosniaks', zoals ze nu wel genoemd worden. Het project is in februari j.l. van start gegaan.

Srebrenica is nog steeds niet herbouwd, het is één grote ruïne, met geknakte lantaarnpalen en granaatkranen in het wegdek. Waar mensen wonen, brandt licht en er is een kachel; deuren en ramen zijn gerepareerd, maar ongeverfd gebleven; muren zijn zwaar geschonden, vol kogelgaten; er zit plastic in plaats van glas in de raamspijningen. De meeste huizen zijn (nog) onbewoonbaar, skeletten met holle, donkere gaten, als uitgestoken ogen, op het erf overal puin, naast een roestig karkas van een auto.

Het vroegere plein met warenhuis, bioscoop, hotel en cultureel centrum biedt een troosteloze aanblik, het is haveloos en vernield. De vijf moskeeën zijn na de val door de Serven met de grond gelijk gemaakt. Voor iedereen zichtbaar verheft zich een Servisch-orthodoxe kerk op een hoogte aan de rand van het stadje, en in het puin zijn her en der Servisch-orthodoxe kruisen neergezet; het grootste kruis is meteen na de inname door Karadzic zelf op een opvallende plaats in de rotsen neergezet.

Ik was nogal geschokt toen ik voor het eerst door de stad liep. Wat drijft mij om

hierheen te gaan? Wat wil ik hier met mijn aanwezigheid? Ik die zo weer weg kan gaan, ieder moment wanneer ik dat wil, weg van deze onheilsplek, waar je de dood ruikt op iedere meter die je loopt.

We wonen in het huis van Almasa, een moslim-vrouw, die in juli 1995 haar man en haar zoon kwijtraakte. Zelf was ze al eerder gevlucht, naar Tuzla. Zijn ze vermoord? Ze weet het niet. Ze heeft nooit meer iets van hen gehoord, ze zijn nergens gevonden, dus opgegeven als vermist. Ze wil niet meer terug naar haar huis. Het opgeven wil ze ook niet, ze weet maar nooit. Ze wilde graag dat wij er onze intrek namen, een ander zou er uit kunnen slopen wat nog bruikbaar was, ook al was het niet veel meer. We hebben het huis wat opgeknappt, leefbaar gemaakt. We hebben foto's gevonden tussen de rommel in het schuurtje. Foto's van haar man, haar zoon, half vergaan, maar voor haar van onschatbare betekenis.

Wanneer we naar buiten kijken, staren we in de holle gaten van de buurwoning: zwartgeblakerde muren, vervallen, brokken steen. Wie hebben er gewoond? Leven ze nog? Zijn ze vermoord? Beneden ons, in hetzelfde huis, woont een bejaarde Servische vrouw, Ljuposawa, ook gevlucht. Na een lange zwerftocht is ze hier terecht gekomen, haar man is onderweg overleden. Almasa, van wie ook deze eenvoudige benedenwoning is, komt soms op bezoek om te kijken hoe het er voor staat met haar huis. Ze gaat ook

Foto Peter Boer/Hollandse Hoogte

even bij Ljeposawa langs, drinkt koffie bij haar en neemt koekjes mee. Almasa, de Bosnische en Ljeposawa, de Servische: twee vrouwen die de oorlog niet gewild hebben, tot elkaars vijandinnen zijn gemaakt, en nu elkaar tot troost zijn.

Srebrenica ligt aan het einde van een lange smalle weg. Ten zuiden van het stadje verdwijnt de weg plotseling met een grote boog de heuvels in, waar kleine dorpen en gehuchten liggen, kapotgeschoten. Langs deze weg kwamen de Servische kolonnes, soldaten dronken van haat en drank, vol vernietigingszucht en dolgedraaid nationalisme. Ze schoten alles en iedereen overhoop.

De natuur is er prachtig. Als ik er op een zondagmorgen wandel, word ik getroffen door een weldadige stilte. In het noorden gaat de weg via Potocari, waar Dutchbat gelegerd was naar Bratunac, het ongeschonden Servische dorp waar een deel van de moordenaars woonde (en nog woont), en verder naar het grotere Zvornik aan de grens met Servië.

Zal van die kant voor Srebrenica de wereld weer opengaan? Er is onlangs anderhalf miljoen Mark toegezegd voor de wederopbouw, maar de mensen hier halen hun schouders op. Er is al zo vaak iets beloofd dat niet werd waargemaakt.

De wandeling, heen en terug, duurt een uurtje. Mensen herkennen me na een aantal dagen, we groeten elkaar, kinderen zijn op weg naar school, zeggen 'dobar dan' (goedendag). Srebrenica heeft een grote school met achthonderd leerlingen, ook uit een paar naburige dorpen, allemaal Servische kinderen, voor het merendeel kinderen van vluchtelingen. 'Bosniak'-kinderen zijn er (nog) niet. Het kleine aantal teruggekeerde Bosniaks (hooguit tien) dat hier woont, is bejaard. De buurtcafé's zijn vroeg open, evenals de kleine donkere restaurantjes. Een is wat groter en lichter, de bediening is er hartelijk en het eten eenvoudig maar goed. De eigenaar verzorgt ook maaltijden voor de internationale politie, die een kantoor vlakbij zijn restaurant heeft. Soms op mijn wandeling zie ik hem erheengaan met schalen brood en ham en omeletten.

Even verder is een apotheek, schoon en hygiënisch; daartegenover een parfumeriezaakje. De eerste dagen hier was ik zo ondersteboven van de verwoesting, dat ik niet had opgemerkt, dat in een stad met zo'n geschiedenis ook nog mensen leven die iets aan lichaamsverzorging willen doen.

Overal staan kleine winkeltjes langs de straat met volop fruit, dat in grote bakken buiten staat. Binnen is brood en melk, en alle andere dagelijkse levensbenodigdheden, ook veel chocolade. Dat schijnt men hier graag te eten. Ook de winkeltjes zijn al vroeg open en je kunt er de hele dag terecht. Het zijn vooral vrouwen die zo'n winkeltje drijven, een kwestie van overleven. Voor elke sinaasappel die je koopt, is men je dankbaar.

Voor Westerse begrippen is het eten en drinken goedkoop, voor de mensen hier is het duur, ze hebben geen werk en geen inkomen. Ze leven van onbeduidende pensioentjes en kleine karweitjes.

De gruwelijkste plek waar ik heenga, is de vroegere gevangenis. Ik kom er toevallig. We zijn op zoek naar een schuur of een garage om in te richten voor het uitleenen van bouwgereedschap, dat we in een grote hoeveelheid hadden meegenomen. Om zo de mensen te helpen bij het weer opbouwen van hun huis.

De baas van gemeentewerken heeft wel iets voor ons. Hij brengt ons langs hopen steen en modderige paadjes naar een lugubere uitziend gebouw, dat slecht onderhouden is; het is er donker en het lekt er. Voor de kleine ramen zitten roestige tralies. Hij zegt dat het een van de werkplaatsen van de gemeente is, die hij voor ons wel wil ontruimen.

Op de muur staat een woord, waaruit je kunt opmaken dat het een gevangenis is geweest. 'Klopt', zegt hij. 'Maar de mensen die hier gevangen hebben gezeten, zijn allemaal dood.'

Hij zegt het op een toon van: 'Waar maken jullie je druk om, wees niet zo gevoelig.' Ook klinkt er iets in mee van: 'Heb ik jullie even te pakken, naar Srebrenica komen om mensen die elkaars vijanden zijn weer bijeen te brengen, en nu zit je op een plek waar ze elkaar hebben gemarteld. Moslims die dat deden met Serven en Serven met moslims, in verschillende fasen van de oorlog.'

Ik krijg een misselijk gevoel, kijk rond. Het is alsof ik kreten hoor en van pijn verwrongen gezichten zie. We gaan weg en zijn niet meer teruggekomen. Nog dagen heb ik die gevangenis voor ogen. Ik ben er niet meer in de buurt geweest.

Elke dag zie je ook was buiten hangen, aan lijnen tussen geblakerde huizen en scheefhangende balkons. Te midden van armoede en viezigheid zijn de mensen toch schoon.

Bij de waterbron in een berghelling dicht bij het centrum staan altijd wel een paar mensen een emmer of een fles te vullen. Al eeuwenlang stroomt er helder, drinkbaar water uit een bron die ergens hoog in de bergen ontspringt. Een meevaller, want de waterleiding in Srebrenica valt vaak uit, soms een paar uur, soms een hele dag. Dan staken de gemeentewer-

kers, ze hebben al zeven maanden geen loon uitbetaald gekregen. Het is slim om altijd een paar emmers met water klaar te hebben staan, maar ook de bron is een mogelijkheid. Ik ben er vaak geweest en verbaasde me steeds over dat kleine wonder van schoon en levend water in een door de dood getekende stad.

Er zijn ook mensen die me niet groeten, ook niet als ik eerst heb gegroet. Het zijn de nationalist, die in de oorlog fout waren, wie weet vermoord en verkracht hebben.

Hun macht is niet groot meer, maar ze proberen door hun houding en de manier waarop ze kijken wel te intimideren.

Soms rijdt een VN-pantserwagen langs het huis waar we wonen, de weg op naar boven waar je na honderdvijftig meter op een plateau komt en een ruim uitzicht hebt over de hele stad, kwetsbaar als een prooi voor wilde vogels. Het voertuig blijft er staan, mitrailleur op de stad gericht om vrees in te boezemen, want er zijn 'hoge heren' op bezoek. Ze zijn bijeen in hotel Domavia, het enige hotel dat Srebrenica nog rijk is, verpauperd en in onbruik, maar voor een deel verhuurd aan de internationale organisaties die hier hun werk doen.

Op een dag staan er ineens in een emmer bloemen bij de winkeltjes. Hoe kan dat? Tot nu zag ik alleen kunstbloemen, ergens verstopt aan de zijkant van een etalage, nu echte bloemen, anders in allerlei kleuren, een Mark per stuk. Ik ben verrast, vraag verder niets en koop er een aantal. Thuisgekomen vul ik een lege wijnfles met water en zet de anders erin.

Later hoor ik dat die bloemen te maken hebben met 'internationale vrouwendag'. Op die dag geef je een bloem aan je vrouw, je moeder, je geliefde of zo maar aan iemand die je leuk vindt. Een dag later staan er nog een paar laatste anders in hier en daar een emmertje. En daarna is Srebrenica weer zonder bloemen, terwijl vroeger de stad één bloemenweelde was. Zekira, een teruggekeerde moslimse vrouw, vertelt erover. Op balkons aan de huizen, in tuinen, langs de straten, overal waren geuren en kleuren.

Het is mooi meegenomen dat ik er juist ben als het voorjaar aanbreekt. Ik zie geen verliefde paartjes, maar ze zullen er ook in deze stad wel zijn. Op de berghelling loopt een herder met een kleine kudde geiten. Er ligt een begraafplaats tegen de helling, de herder gaat zitten bij een zerk en begint op zijn fluit te spelen. We kunnen het duidelijk horen vanaf het platje van ons bovenhuis, wanneer we in de vroege zon zitten te ontbijten. Kleine geitjes huppelen tussen de graven. Iedere morgen zingt een heel klein vogeltje dat we niet thuis kunnen brengen. Het heeft een stem als een hamertje dat heftig tikt. Op zo'n mooie lentemorgen zou je haast vergeten dat je in Srebrenica bent.

Roel Pomp

HN publiceert de dagboeknotities van Roel Pomp in twee afleveringen. Volgende week deel 2. De werkgroep zoekt vrijwilligers die aan het project willen deelnemen. Aanmelden kan bij: Werkgroep Nederland-Srebrenica, Schimmelpenninckkade 30, 3813 AE Amersfoort, tel. 033-4753001.

POTOČARI – Een moslimvrouw arriveert per bus in Potočari, vlakbij Srebrenica. Zo'n 3.500 overlevenden uit de vroegere moslimenclave herdachten daar gisteren de 7.000 mannen die – tijdens en na de verdrijving van de Nederlanders uit Srebrenica – door de Bosnische Serviërs, precies zes jaar geleden, werden vermoord. (Foto Reuters) Pagina 5

12-7-2001

Weer uitstel Niod-onderzoek Srebrenica

Van onze redactie politiek
DEN HAAG – Het al jaren lopen de onderzoek naar de val van Srebrenica in 1995 door het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (Niod) loopt opnieuw enkele maanden tot een halfjaar vertraging op. Het Niod heeft te horen gekregen dat de Joegoslavische autoriteiten bereid zijn hun archieven open te stellen voor de Nederlandse onderzoekers.

Binnenkort vertrekt een Niod-onderzoeksteam naar de Joegoslavische hoofdstad Belgrado voor een eerste inspectie van de archieven, aldus een Niod-woordvoerder die de medewerking van Belgrado omschrijft als een 'doorbraak'. Tot nu toe wilden de autoriteiten in Joegoslavië geen medewerking verlenen, maar sinds president Kostunica aan de macht is, stelt het land zich welwillender op. Dat gold eerder ook voor het onderzoek en het opsporen van verdachte oorlogsmisdadigers door het oorlogstribunaal.

De Niod-woordvoerder bevestigt dat als de archieven 'interessant materiaal opleveren', dit leidt tot uitstel van onderzoek, waartoe de vroegere minister Voorhoeve in 1996 opdracht gaf. Het Niod wilde het rapport begin september publiceren, maar dat kan ook eind dit jaar worden. De consequentie kan zijn dat de behandeling van het omvangrijke rapport in de Tweede Kamer over de verkiezingen van voorjaar 2002 worden heengetild.

20/11/99

Abida Efendic verdient zo'n vijftien gulden per dag door kruidentheezuren te verkopen

Vrouwen uit Srebrenica bouwen aan een nieuw bestaan

Ellen van Dalen

Deze zomer speelde de nasleep van de val van Srebrenica in Nederland weer in alle hevigheid op. In de media en achter gesloten deuren wordt druk gespeculeerd over het al dan niet nalatige gedrag van Dutchbatters. Ondertussen proberen ontheemde vrouwen uit Srebrenica met behulp van Nederlands geld hun leven weer op orde te krijgen in een voormalig Servisch dorp in Bosnië.

Het is nog vroeg, tien uur in de ochtend, in Ilijas, een voormalig Servisch dorp nabij Sarajevo. Een lange, struise vrouw staat voorovergebogen boven een teil lakens te wassen. Naast haar ligt haar man languit op het gras. Hij kijkt mismoeedig voor zich uit, terwijl hij af en toe nipt aan zijn glas sterke drank.

Iets verderop zijn vrouwen bezig in een kas, gemaakt van plastic, waar ze allerlei soorten groenten verbouwen. Als een van

De vrouwen ons ziet, komt ze een komkommer brengen uit de kas. Het is de 45-jarige Hata Celikoud, op het eerste gezicht een sterke, vrolijke vrouw. De Bosnische landbouwdeskundige Fatima Smajlovic neemt een flinke hap uit het cadeau en zegt: 'Ik heb nog nooit zulke zoete en sappige komkommers geproefd.' Hata glimlacht trots.

De 28-jarige Fatima Smajlovic is moslim en komt uit Sarajevo. In tegenstelling tot haar hebben de andere vrouwen, ook allen moslim, in Srebrenica aanvankelijk een opleiding gehad. De meeste huidige bewoners van Ilijas komen van kleine dorpen rond Srebrenica en gingen na de lagere school aan het werk, op het land. Daar deden ze wat hun vader of broers hun opdroegen. De families leefden volgens de traditionele leer van de islam. Dat betekende dat de meeste vrouwen trouwden rond hun vijftiende jaar en een jaar later moeder waren van hun eerste kind. Verder dan hun eigen huis en land kwamen de meesten niet: vrouwen zijn verantwoordelijk voor de eer van de familie en moesten daarom zoveel mogelijk bij huis blijven.

Dat alles is voor de meeste vrouwen totaal veranderd sinds 11 juli 1995. De dag waarop de Servische soldaten de moslimenclave Srebrenica innamen. De Nederlandse soldaten waren op die plek gestationeerd, met als doel de bewoners te beschermen. Toch konden ze niet voorkomen dat die dag uiteindelijk eindigde in een grote tragedie. Elke vrouw in Ilijas heeft daarover haar eigen verhaal. Zoals de 22-jarige Fata Omeroud. 'Die dag werd ik door Servische soldaten gedwongen uit ons huis te komen. Ik was samen met mijn moeder, zuster en vader, maar we verloren elkaar snel uit het oog. Ik raakte daardoor in paniek, maar had geen tijd mijn vader achterna te gaan. Nederlandse soldaten waren erbij, keken toe en schreeuwden tegen ons. Ik begreep niet wat ze zeiden. Ik was zwanger en had mijn zoontje bij me, twee jaar was hij. Hij schreeuwde van angst.' Misschien zag het jongetje wat de 54-jarige Abida Efendic zag. De rimpels in haar vriendelijke gezicht trekken samen tot een grauwe grimas als ze vertelt: 'Wij stonden in het midden, de Servische soldaten om ons heen. Opeens werd een van de vrouwen, die een klein meisje droeg, eruit gepikt. Het kind werd voor haar ogen aan flarden geschoten. Daarna werd haar moeders borst afgehakt. "Jullie zullen je nooit meer voortplanten," schreeuwde een van

'Het klinkt cru, maar de getrouwde vrouwen zijn jaloers op de weduwen'

de soldaten.' Kort daarop werden de vrouwen per bus afgevoerd naar Tuzla. Van daaruit gingen ze weer per bus of truck naar het totaal verlaten dorp Ilijas. Hun huizen in Srebrenica worden nu bewoond door Serviërs.

Fata heeft haar vader, Abida haar twee schoonzonen en Hata haar zwager nooit meer teruggezien. Fata: 'Een vriendin van mij zegt dat ze mijn vader nog heeft gezien: zijn armen omhoog, de handen in de nek. Terwijl wij met bussen werden afgevoerd, zou hij nog naar ons hebben gezwaaid, zegt ze huilend. Haar echtgenoot, een soldaat, keerde wel terug uit de oorlog. Hij werd in zijn mond geschoten. De kogel zit er nog steeds, maar hij doet geen moeite hem te laten verwijderen. Daardoor is hij nog steeds invalide en maakt zo aanspraak op een uitkering. Werken doet hij niet: zijn dagen vult hij met wat vissen aan de waterkant.

Het is een doordeweekse dag en we zijn samen met Fatima en haar collega, de

Nederlandse Karen Singh, op weg naar een bijeenkomst die die middag wordt gehouden in het dorpshuis van Ilijas. Binnen wachten meer dan dertig vrouwen in de leeftijd van twintig tot vijftig jaar om te luisteren naar het verhaal over de toekomst van hun eigen onderneming. Met wat Nederlands geld hebben vrouwen hun eigen kassen kunnen opzetten, waar ze tomaten, komkommers, paprika's en andere groenten verbouwen. Anderen hebben een stuk of vijf schapen of een koe gekregen. Van de in totaal tweeduizend ontheemden worden er zo vijfhonderd geholpen.

Tot nu toe houden de meeste vrouwen een groot deel van de productie voor zichzelf, maar de bedoeling is zoveel groenten, eieren en melk te produceren dat ze een groot deel kunnen verkopen op de markt. Maar ja, hoe doe je dat? Singh: 'We proberen de vrouwen heel voorzichtig iets van marketing te leren, dat je pas geld kunt verdienen als je meer produceert dan je zelf nodig hebt.'

Een voorlichtingsbijeenkomst in het dorpshuis. In het midden met zwarte krullen Fata Omeroud

PETER BOER

Sommige vrouwen hebben van Nederland een koe gekregen

De vrouwen hebben inmiddels al aangegeven dat ze dat best willen doen, maar dat ze dan geen tijd meer hebben om voor hun kinderen te zorgen. Voor vijf gulden per dag past nu in het buurthuis een jong meisje op de kinderen. Een nieuwe ontwikkeling, die in het begin wel even wennen was, geeft Fata toe. 'Ik was eerst argwanend, wilde toch het liefst zelf bij de kinderen zijn. Maar ik heb me toch laten overhalen door de andere vrouwen. Zij zeggen dat het beter is voor de opvoeding. Ik denk dat ze gelijk hebben. Mijn zoon en dochter leren daar over goed en kwaad: dingen die ik zelf nooit heb geleerd.'

De hulp die de Srebrenica-vrouwen krijgen bij het opbouwen van hun onderneming begon precies een jaar geleden, onder aanmoediging van de toenmalige minister van Ontwikkelingssamenwerking, Jan Pronk. Onderweg vertelt Fatima dat het niet makkelijk was om contact met de vrouwen te krijgen. 'Toen wij voor het eerst in Ilijas kwamen, waren de vrouwen ook al zelf begonnen met het verbouwen van groenten. Wij wilden hen daar verder bij helpen, maar zij waren daar helemaal niet zo enthousiast over. Aan de ene kant waren ze

boos op de Nederlanders en wilden hun geld niet. 'Het is afkopen van schuldgevoel,' zeiden ze.

Probleem was ook dat niet iedereen hulp kon krijgen. Degenen die het minst in nood zaten, omdat ze bijvoorbeeld nog een echtgenoot hadden, kwamen niet of later aan de beurt. Fatima: 'Zij waren zo kwaad dat ze me zelfs hebben bedreigd. We zullen je vermoorden,' zeiden ze. Ga weg uit ons dorp. Ik ben doodsbang geweest, maar heb gelukkig doorgezet.' Door veel te praten, is het Fatima – zelf ook moslim – uiteindelijk gelukt een band met de vrouwen op te bouwen. 'Ze zien nu ook wel in dat ze door de bouw van die kassen en door samen te werken meer kunnen verbouwen. Nu zijn ze blij dat we er zijn.'

Als de landbouwdeskundige en Karen Singh aankomen bij het dorps huis wordt dat ook duidelijk. De deelnemers vlie-

PETER BOER

gen beide vrouwen spontaan om de hals. Kort daarna begint de sessie: de vrouwen krijgen les, achter een gesloten deur.

In Ilijas lijkt de wereld na de oorlog dus omgedraaid. De meeste mannen zijn vermist, vermoord of zitten verminkt en getraumatiseerd thuis. Niet langer is daarom de man, maar de vrouw kostwinner. En dat in een vaak traditioneel, islamitisch gezin. Dit vereist een totale mentaliteitsverandering en volgens de Bosnische psychologe Elmana Smailbegovic is dat typerend voor de huidige houding van deze vrouwen. Smailbegovic werkt al vier jaar met de vrouwen uit Srebrenica en heeft hun persoonlijke ontwikkeling al die tijd gevolgd. 'Kenmerkend voor deze vrouwen is dat ze weliswaar vreselijke dingen hebben meegemaakt tijdens de oorlog, maar hun traumatische ervaring richt zich vooral op de gebeurtenissen die daarna plaatsvonden. Ze beseffen nu dat ze er alleen voor staan. De vrouwen werden aanvankelijk echt panisch van het idee dat ze hun kinderen niet meer konden geven wat ze hun altijd gaven: speelgoed of kleren bijvoorbeeld. Ze moesten opeens een totaal ander, namelijk onafhankelijk, leven opbouwen. Maar wisten niet eens wat dat was.'

Dit panische gedrag uitte zich in het begin in passief gedrag. 'De vrouwen deden niets anders dan huilen en rouwen om hun mannen. De meesten zijn nog steeds vermist.' De vrouwen moesten opnieuw gemotiveerd worden. Dat kan door dingen op te zoeken die heel dicht bij hun vorige leven staan, zoals het werken op het land. Sinds kort zie ik dat hun houding langzaam verandert. Hun zelfvertrouwen groeit. Ze beseffen niet alleen dat ze een eigen leven moeten opbouwen, maar willen en doen het ook.'

Opvallend is volgens haar dat er een groot verschil is tussen vrouwen in Ilijas die nog wel een echtgenoot hebben en zij die weduwe zijn. 'Het klinkt cru, maar de getrouwde vrouwen zijn echt jaloers op de weduwen. De alleenstaanden zijn aan niemand meer gebonden, ze maken zich mooi en gaan bijvoorbeeld alleen naar de stad. Het leven van de getrouwde vrouwen wordt daarentegen alleen maar moeilijker:

'Het steekt de mannen dat het westen eigenlijk alleen hulp geeft aan de vrouwen'

De meeste mannen worden vermist, zijn vermoord of zitten verminkt en getraumatiseerd thuis

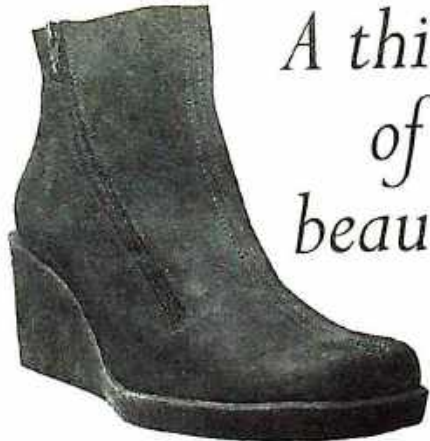
ook zij werken mee en worden zo zelfstandiger, maar ondertussen verwacht hun man dat ze zich nog steeds afhankelijk blijven opstellen. Dat hun vrouwen het geld verdienen, en niet zijzelf, vinden ze maar niks. Veel mannen zijn vreselijk gefrustreerd. Er is geen werk voor hen, zelfs niet voor degenen die nog oergezond zijn. Het steekt hen dat het westen, zoals Nederland, eigenlijk alleen hulp geeft aan de vrouwen.' Maar waarom krijgen de mannen dan geen kans? Karen Singh: 'Toen we een jaar geleden begonnen met dit project waren er nauwelijks mannen. Ze komen mondjesmaat weer terug, vanuit de gebieden waar ze zich al die tijd hebben schuilgehouden voor de Serviërs. Heel soms krijg je een man een koe of een schaap.' Dat de weerstand van de mannen groot is,

blijkt bijvoorbeeld al tijdens de bijeenkomst in het clubhuis. Soms sturen de mannen, die buiten op de gang moeten wachten, een van hun kinderen naar binnen. Zogenaamd omdat ze aan moeder iets moeten vragen. Een paar keer gooit een man zelf de gesloten deur open en eist dat hij op z'n minst het recht heeft mee te luisteren. Maar Fatima is onverbiddelijk. Even ontstaat onenigheid als Fatima ze dwingend sommeert naar buiten te gaan. Sussend: 'Jullie beurt komt nog wel.'

De 36-jarige monteur Adem Efendic, heeft geen zin om daarop te wachten. Zijn vrouw en kinderen wonen al twee jaar in Rotterdam en hij probeert via hen een vluchtelingenstatus te krijgen. Eigenlijk wil hij helemaal niet weg. 'Ik ben nog steeds boos op die Nederlanders en ik houd van Bosnië,

maar ik heb geen keuze.' Met een lege blik in zijn ogen en een geur van sterke drank om zich heen kijkt hij mismoedig naar zijn kleine winkeltje dat hij samen met zijn moeder runt. Slechts vijftien gulden verdienen ze per dag door cola, sigaretten en wat snoep te verkopen. Zijn moeder dringt bij hem aan te gaan en zegt: ik red me wel. Sommige vrouwen zoeken ook zelf naar alternatieven. Zoals het een jaar jongere zusje van Fata, Raza. Ze is net vijf weken terug uit Nederland, waar ze een veilig heenkomen zocht. Maar ze kreeg heimwee en met vijfhonderd gulden op zak en een gratis ticket keerde ze terug naar haar zus. Maar ook in Ilija wil ze niet blijven. 'Wonen in een huis van een Serviër, mijn vijand, vind ik verschrikkelijk. Maar ja, waar kan ik heen?'

Toch is een groot deel van de vrouwen uit Srebrenica optimistisch. Fantaseren zij over de toekomst? Hata, een gescheiden vrouw die tijdens de oorlog net ontkomen is aan de dood en verkrachting, wel. 'Ik wil veel geld verdienen, zodat ik zelf een huis kan kopen. En dan? Heel rustig leven.'

A thing of beauty...

ARCHIE DAMESLAARSJE
In diverse kleuren en uitvoeringen. Maten 37 1/2 tot 42. Prijs: f 119,95

Zwartjes van 1863
AMSTERDAM

STA OP STANDING STA OP ZWARTJES

Groot Gelderlandplein 219 / tel. 020 644 61 22 • Utrechtsestraat 123 / tel. 020 623 37 01

Cohen treft regeling voor asielzoekers Srebrenica

DEN HAAG - De enkele honderden asielzoekers die de val van Srebrenica hebben meege- maakt, mogen van het kabinet blijven. Staatssecretaris Cohen (justitie) zal voor deze groep een regeling treffen, zo meldde het anp gisteren op basis van bronnen in Den Haag.

Formeel gezien zijn er geen redenen de groep in Nederland te houden, zo onderstreepte Cohen eerder deze week in de Tweede Kamer. Een linkse meerderheid van PvdA, D66, GroenLinks, SP en RPF vindt echter dat de Bosnische asielzoekers een verblijfsvergunning moeten krijgen omdat zij ernstige trauma's hebben. Bovendien heeft Nederland een morele

14-2-2000
verantwoordelijkheid voor deze asielzoekers.

Cohen wilde dit besluit niet alleen nemen omdat de argumenten om de groep hier te houden buiten het vreemdelingenbeleid vallen. Cohen heeft deze week naar 'creatieve oplossingen' gezocht om een uitzondering voor hen te maken, zonder dat andere groepen asielzoekers hier rechten aan kunnen ontlenen.

De getraumatiseerde mensen om wie het gaat zijn overlevenden uit de moslimenclave Srebrenica. De enclave viel terwijl het gebied onder bescherming van Nederlandse blauwhelmen stond. Nederland heeft daarom een bijzondere verplichting, vinden de linkse fracties.

NLAND

Uit de verhoren van de commissie-Bakker wordt duidelijk dat coördinatie ontbreekt in geval van crisis (Srebrenica, Kosovo). Premier Kok blijft in noodsituaties op de achtergrond.

Door onze redacteuren
CEES BANNING en
PETRA DE KONING

DEN HAAG, 9 JUNI. De medewerkers van het NIOD, het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, kunnen tevreden zijn. In het najaar van 1996 kregen ze de opdracht onderzoek te doen naar de val van Srebrenica, de moslim-enclave in Bosnië die zou worden beschermd door Nederlandse VN-militairen. Hun onderzoek duurt lang, pas midden volgend jaar komen ze met het eindrapport. Ze zijn er bij het NIOD een beetje nerveus over: het is een prestigieuze opdracht, maar ze moeten na zoveel jaar wel met iets bijzonders komen. Een parlementaire onderzoekscommissie, de commissie-Bakker, sprak de afgelopen weken met hoge militairen, politici en ambtenaren over Nederlandse deelname aan vredesmissies. Het ging vooral over Srebrenica, maar voor de NIOD-onderzoekers blijft er nog genoeg over: veel nieuws leverden de verhoren van de commissie-Bakker tot nu toe niet op.

Het NIOD beschikt ook over veel meer informatie dan de commissie. Het instituut heeft documenten uit het buitenland die de commissie niet heeft, en het kreeg inzage in alle geheime minister-raadsnotulen die op Srebrenica betrekking hebben, de commissie-Bakker heeft alleen de 'geobjectiverde' notulen - er staat niet in

Weinig nieuws in verhoren over Srebrenica

welke minister aan het woord was.

De commissie-Bakker had graag ook de media-invloed op deelname aan vredesmissies onderzocht. Maar dat viel 'buiten de taakopdracht'. „Helaas“, zegt een van de commissieleden. Beelden van gevangenkampen, vluchtelingen, oorlogsgewonden - bij Kamerleden roepen ze een voorspelbare reactie op: ingrijpen! Dat was ook begin jaren negentig zo, bij de missie in Srebrenica. Politici, parlementariërs voorop, waren vóór de inzet van Nederlandse militairen. De militaire top was tegen. Het werd een ramp. Na de val van Srebrenica, in de zomer van 1995, werden duizenden moslims vermoord. Kan een parlementaire commissie onderzoek doen naar een debacle waarbij het parlement zelf een van de hoofdrolspelers was? Hoe zelf-kritisch de commissieleden zijn, zal blijken bij publicatie van hun bevindingen, op 4 september.

Uit de getuigenissen voor de commissie bleek hoe scherp de competentiestrijd is tussen departementen. Dat is niet nieuw. Al zeven jaar geleden werd die beschreven door toenmalig secretaris-generaal van Economische Zaken, Ad Geelhoed van Economische Zaken. In een notitie signaleerde hij dat het bestuur in Nederland niet voldoende is toegerust op gro-

te maatschappelijke vraagstukken en ontwikkelingen in Europa. Hij concludeerde dat de departementen lijden aan „gezichtsveld-verenging die hyperverkokerde organisaties eigen is“.

Het bleek ook uit de besluitvorming over deelname aan vredesmissies. Als het ene ministerie (lees: Buitenlandse Zaken) het bijvoorbeeld niet eens is met de argumentatie van een ander ministerie (lees: Defensie), dan wordt een brief van de betrokken minister (Relus ter Beek) gewoon niet door- gestuurd naar de geadresseerde, in dit geval de secretaris-generaal van de Verenigde Naties Boutros Ghali. Ter Beek stelde in die brief voorwaarden aan de inzet van Nederlandse militairen bij de verdediging van zogenoemde *safe areas* zoals Srebrenica, Buitenlandse Zaken wilde die 'veilige gebieden' graag beschermen.

Uit de verhoren van de commissie-Bakker werd duidelijk hoe coördinatie ontbreekt in geval van een crisis (Srebrenica, Kosovo). De minister-president is staatsrechtelijk de primus inter pares, maar in geval van een noodsituatie trekt Wim Kok de regie niet naar zich toe. Er zit een systeem in de manier waarop hij zich door moeilijke tijden heen slaat. Uit het boek 'Regerenderwijs' (één van de auteurs, de PvdA'er Peter Rehwin-

kel, is lid van de commissie-Bakker) blijkt dat Kok zich in crises bij voorkeur op de achtergrond opstelt, de troeven voor de borst. Het past bij zijn verleden als vakbonds-onderhandelaar. Onderhandelen is afwachten, en afwachten betekent: betere winstkansen. Initiatief wordt afgestaan. WAO-crisis, het Srebrenica-drama, de Kosovo-oorlog - Kok nam geen initiatief.

De verhoren van de commissie-Bakker leverden weinig nieuwe inzichten en feiten op over Srebrenica. Het beeld dat de VN Nederland op het beslissende moment in de steek liet (geen luchtsteun), werd bevestigd. Uit de verhoren kwam naar voren welke uiteenlopende interpretaties er waren van de toezegging dat die steun er wel zou komen. Oud-minister van Defensie Voorhoeve had er, zei hij nu, nooit in geloofd. Oud-premier Lubbers en oud-minister Kooijmans van Buitenlandse Zaken vertrouwden wel op de garantie van VN-secretaris generaal Boutros Ghali.

Op belangrijke momenten vroeg de commissie niet door. Bijvoorbeeld over de evacuatie van Dutchbat. In de richtlijnen daarvoor, van 13 juli, stond niets over de moslimvluchtelingen. Voorhoeve zei dat hij 'dacht' dat de Bosnisch-Servische leider Mladic toen al klaar was met de deportatie. Dat was niet zo, maar de commissie liet het erbij.

Vraag is nu of er na de rapporten van deze commissie en het NIOD ook nog een parlementaire enquête zal komen over Srebrenica. Alleen dan kunnen betrokkenen onder ede worden gehoord. Maar tegen die tijd lopen politici zich warm voor de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002. De neiging tot waarheidsvinding legt het vaak af tegen politiek opportunisme.

'Kindermoord in Srebrenica'

DEN HAAG - Servische militairen haalden kinderen weg uit de menigte moslimvluchtelingen die na de val van Srebrenica was samengestroomd bij Potocari, waar het hoofdkwartier van de Nederlandse blauwhelmen zat. De Servische soldaten sneden moslimjongens de keel af. Moslims wezen Dutchbatters op de moorden, maar die ontkenden de feiten gewoon.

Dit zei een moslimvrouw, voor haar eigen bescherming aangeduid als 'T', gisteren voor het Joegoslavië-Tribunaal. Zij getuigde tegen de Bosnisch-Servische generaal Krstic.

'Mevrouw T' arriveerde op 11 juli 1995 in Potocari, nadat zij een aantal nachten met haar kinderen in de bossen had doorgebracht. In haar buurt zag zij een andere moeder met haar drie kinderen. De oudste zoon was volgens haar tussen de 18 en 20 jaar oud, de tweede tussen de 10 tot 15 jaar en de jongste niet ouder dan 7 jaar.

26-8-2000
Mannen in Servische uniformen namen de drie moslimjongens mee en brachten ze achter een fabrieksgebouw. Even later ging T kijken. Zij zag de drie moslims met afgesneden keel naast elkaar liggen in een rij. De moeder van de jongens is herhaaldelijk ingestort nadat zij van de moorden had gehoord.

Krstic' advocaat Petrusic vroeg T of zij de VN-soldaten niet op de moorden heeft gewezen. „Wij zeiden deze dingen, maar zei zeiden dat het niet waar was.“ T kan geen begrip opbrengen voor de ontkenning. „Deze gruweldaden waren toch gewoon zichtbaar.“ T werd uiteindelijk met haar kinderen gedeporteerd naar moslimgebied.

Tijdens het afleggen van haar getuigenis werd het T herhaaldelijk te veel. Minutenlang was alleen haar snikken in de rechtszaal te horen. Aanklager Cayley en voorzittend rechter Rodrigues boden haar een pauze aan, maar T wilde van die mogelijkheid geen gebruik maken.

Servië werkt mee aan onderzoek val Srebrenica

Door een onzer redacteuren

AMSTERDAM, 9 MEI. De Joegoslavische regering heeft het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) medewerking toegezegd bij het onderzoek naar de val van Srebrenica in 1995.

Het NIOD heeft lang aangedrongen op toegang tot bronnen die inzicht geven in de rol die Servië heeft gespeeld. Het aantreden van de nieuwe regering in Belgrado - oktober vorig jaar - is volgens het NIOD van doorslaggevend betekenis geweest voor de nu toegezegde medewerking. Woordvoerder Barnouw spreekt van 'een doorbraak'.

In juli 1995 werd de Bosnische moslim-enclave Srebrenica door de Serviërs veroverd, waarna de mannen van vrouwen en kinderen werden gescheiden en vervolgens vermoord. De enclave stond onder bescherming van het Nederlandse VN-bataljon Dutchbat.

In 1996 kreeg het NIOD van het kabinet de opdracht om dit te onderzoeken. Het instituut moet „vanuit historisch perspectief in zowel nationale als internationale context inzicht [verschaffen] in de

oorzaken en gebeurtenissen die hebben geleid tot de val van Srebrenica en tot de dramatische ontwikkelingen die daarop zijn gevolgd“.

Het NIOD verwacht deze week nog een schriftelijke bevestiging van de medewerking, die mondeling is toegezegd. Het instituut wil archieven raadplegen en betrokkenen ondervragen. Een en ander betekent dat het onderzoek mogelijk later klaar is. „Als er een belangrijke bron bloot komt, dan is september dit jaar niet meer haalbaar“, aldus Barnouw. Het NIOD overlegt met het kabinet over een verschuiving van de verschijningsdatum.

Naar de resultaten wordt in politiek Den Haag met spanning uitgekeken. In het verleden hebben verschillende partijen en minister Pronk (VROM) aangedrongen op een parlementaire enquête naar de rol van Nederland bij de val van de enclave, die uitmondde in moordpartijen door Bosnische Serviërs op moslims. Een Kamermeerderheid wil eerst de resultaten van het NIOD-onderzoek afwachten, alvorens te beslissen of er een parlementaire enquête moet komen.

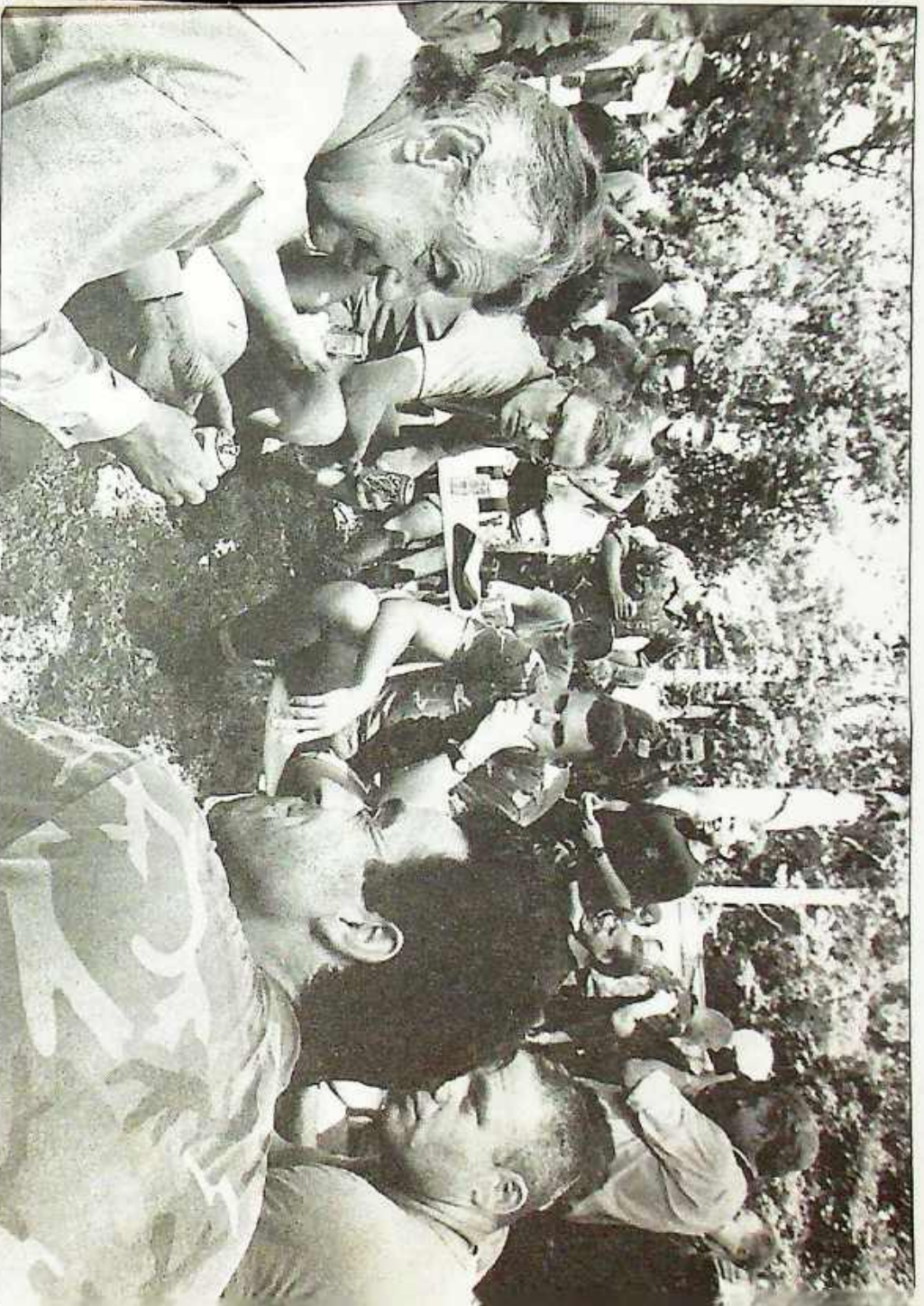
Hard oordeel

16-6-2000
Joegoslaviëtribunaal-verslaggever Heikelen Verrijn Stuart in *De Journalist*: 'Ik word niet echt vrolijk van de wijze waarop onze samenleving functioneert. Hetgeen in Srebrenica door Dutchbatters is gedaan, zit in mijn ogen dicht tegen oorlogsmisda-

Foto Frank Fahner

den aan. Nee, dat was geen onbenulligheid van het Nederlandse leger. In alle oorlogen waarin Nederland een rol heeft gespeeld zijn we fout geweest. Dat is geen toeval. Het ligt in onze cultuur van kooplieden opgesloten. We bedrijven handel met normen en waarden, zijn in dit land slechts solidair omdat het moet. Dat is een hard oordeel, maar ik ben niet depressief op cynisch, anders zou ik dit werk niet doen. Ik doe het voor het kwart mensen die wel goed zijn, ook onder de moeilijkste omstandigheden. Het is een misvatting dat de ergste misdadigers een select groepje zieke geesten buiten de maatschappij vormen. Ook in Nederland worden verkrachtingen veelal gepleegd door op het oog doodnormale mannen. De wredeheden die mensen daar van de ene op de andere dag in hun directe omgeving hebben gepleegd, daarover heb ik nooit genoeg gehoord. Niet zolang ik het niet snap.'

Wim Kok, samen met Dutchbatters, kort na de val van Srebrenica.

FOTO: AN

Niet de Kamerfracties, maar gij volksvertegenwoordigers

12-5-2002

De derde woensdag in mei moet in het vervolg de dag worden waarop de Tweede

Kamer de regering ter

wettuwoording roept. Dat gaat alleen maar lukken als de leden van uw Kamer beseffen

de daar geestelijke onafhankelijkheid en soms

wel voor nodig is, stelt

Marcel van Dam.

nen komen is het mij ook goed. Maar dan bent u er niet met de derde woensdag. Dan moet er meer veranderen in de controle-functie van het parlement.

Politieke doelstellingen worden tegenwoordig geschreven door de onzichtbare hand van de autonome ontwikkeling. Wie het eerst een nieuwe richting ontdekt in die ontwikkeling heeft een nieuw doel te pakken. Onze visie wordt bepaald door wat we zien, niet door wat we zouden willen zien. Aanpassing aan de nieuwe werkelijkheid is het streven geworden en de resultaatmeting is het nieuwe ritueel. Politici zijn accommodateurs geworden.

Zijn er files? Dan zal de minister algerkend worden op het bekorten van de files. Zijn er wachtlijsten in de zorg. Het is uw zorg dat ze verdwijnen. En anders de minister wel. Want ministers moeten doen wat u belooft. Maar pas op: vragen als waarom en waarom iedereen op weg is en waarom mensen nu eindeloos wachten op zorg waar ze vroeger nimmer aan dachten dreigen ondergesneefd te worden.

En laat de slang niet terugkeren in het paradijs. Aanpassing is in hoofdzaak een kwestie van techniek. Als niet het geloof in een betere wereld de maat der dingen is maar het succes van de aanpassing, dan dreigt dat ook de morele maatslaf te worden. De moraal als product van het succes. Iets is goed en rechtvaardig als het werkt. Als het aantal WAO'ers daalt, zijn de maatregelen goed. De omvang van de stroom asielazoekers dicteert de normen van het vreemdelingenbeleid.

De oorlog in Vietnam was slecht, want die werd verloren. De bommen op Joegoslavië waren goed, want ze hebben gewerkt. Hebben ze gewerkt?

Het vaandelverlies in de politiek heeft veel meer repercussies dan de meeste mensen denken. Want een paradijs dat je krijgt aange-reikt appeltelt niet. Een betere wereld waar je iets voor hebt gedaan is misschien minder mooi, maar je bent er tenniste bij betrokken. U hoort de nostalgietochten. U hoort de nostalgie. Toch realiseer ik me dat het proces van ontideologisering onomkeerbaar is. Onze gebundelde kennis is ons gemeenschappelijk verlangen voorbij gestreeld. Iedereen moet nu zijn weg naar een betere wereld zoeken. De ideologie is definitief gëndividualiseerd. Vandaag geeft u er blijk van dat

u heeft begrepen dat die mentale revolutie gevolgen moet hebben voor uw functioneren. De derde woensdag is een stap vooruit. Maar op een fundamentele aanpassing aan een gëndividualiserde samenleving wordt nog met smart gewacht. Nog steeds mogen wij u niet kiezen als persoon, maar slechts als een nummer op een lijst met een nummer. Als ik Kok kies, dan kies ik ook Van Zuijlen. En dat wil ik helemaal niet.

U moet namens mij de regering controleren. Maar dat doet u niet als persoon waarop ik u bij de verkiezingen kan aanspreken, maar als onderdeel van een collectief waarvan het credo versplinterd is. Tien, twintig, dertig geloven op een kussen, hoeveel duivels liggen daar tussen?

Een nieuwe politiek in een nieuw wereld verlist een volksvertegenwoordiging met mensen die op eigen titel zijn verkozen omdat zij als persoon vertrouwen hebben gekregen. Die op basis van het eigen inzicht, het eigen geweten op cruciale momenten de regering tot de orde durven te roepen.

Dat maakt politieke machtsvermindering niet overbodig en getukking ook niet onmogelijk. Het land moet geregeerd worden en de regering moet kunnen rekenen op de niet al te wijlblijvende steun van een georganiseerde kamer-meerderheid die de geboortekritiek van het kabinet heeft getekend.

Maar voor de rest, en dat is in een snel veranderende samenleving het meeste, moet een volksvertegenwoordiger varen op zijn eigen kompas, moet zijn loyaliteit uitgaan naar zijn eigen opvatting, het eigen geweten, gericht op het algemeen belang.

De consequentie dat een minister of het kabinet vaker zal moeten buigen of barsten voor de volksvertegenwoordiging zie ik alleen maar als een voordeel. Het is toch absurd dat iedereen in Nederland monddier is geworden, behalve de volksvertegenwoordiger? Vooral bij onverwachte, emotionele en pijnlijke gebeurtenissen moet u durven laten zien wie u werkelijk bent, wat u beweegt, hoe u voelt. En de instrumenten gebruiken die tot uw beschikking staan. Wat hebben alle controle-instrumenten van het parlement ons bijvoorbeeld gebracht na Srebrenica? Juist op een dag als vandaag wil ik die vraag niet laten liggen.

Hoe komt het toch dat politici tot op de huidige dag blijven roe-

pen dat het unfair is Dutchbat de schuld te geven van de val van Srebrenica? Niemand geeft Dutchbat daar de schuld van.

Maar mevrouw de voorzitter, hebt u politici horen roepen: wij zijn de schuld van de val van Srebrenica. Wij hebben een legerge gestuurd wetend dat daarmee geen 'sale haven' kon worden geboden. Ik niet. De Serviers de schuld geven. Is even makkelijk als het bombardement op Dresden afdoen met een verwijzing naar Hitler.

Hoe komt het dat niemand in dit huis heeft geroepen: 'wat vreemd dat we na de val van de enclave zo geobsedeerd waren door de veiligheid van onze eigen mensen, dat we de aanvellingen voor massamoord niet op hun waarde wisten te schatten.

Waar was het Kamerlid van de regeringspartijen dat hardop zei: 'hoe kon u als minister van Defensie en als premier, met ook nog de toekomstige koning onder uw dekmantel, ruimte scheppen voor een heldenpolonaise terwijl het afschieten van de mannen van Srebrenica in volle gang was?' Waar waren al die handekeninggen onder die moities van afkenring toen in de nasleep van het drama de ene blunder na de andere werd gemaakt, de ene beoordeelingstout op de andere werd gestapeld? Hoe vaak is het derde woensdag geweest?

Het politiek zuiveren van deze geschiedenis was uw opdracht, maar u hebt opdracht gegeven er geschiedenis van te maken.

Mevrouw de voorzitter, Ik realiseer me het pijnlijke karakter van deze opmerkingen. Maar deze dag moet in het vervolg de dag worden waarop de Tweede Kamer de regering ter verantwoording roept. Dat gaat alleen maar lukken als de leden van uw Kamer beseffen dat daar geestelijke onafhankelijkheid en soms moed voor nodig is. En net als integriteit is moed een eigenschap van een persoon, niet van een fractie. Laat staan van een regeringsfractie.

Het zijn niet de fracties, maar gij.

Marcel van Dam is columnist van de Volkskrant

Bovenstaande tekst zou hij gisteren uitspreken ter gelegenheid van de eerste Dag van de Verantwoording. In verband met een bezoek van de fractievoorzitters aan Enschede ging dit programma-onderdeel niet door.

Kok neemt het op voor zijn 'jongens en meiden'

Vredesmissies
redactie politiek

DEN HAAG – Bewogen, de commissie Bakker bespelend, soms met humor, maar vooral de regisseur van zijn eigen emoties. Premier Kok, het politieke kopstuk dat op de slotdag werd verhoord door de parlementaire onderzoekscommissie, verloor gisteren de controle over zichzelf niet, behalve als het nodig was.

Waar ambtenaren en politici soms schutterden, toonde de premier zich superieur. Gedurende zijn premierschap, vanaf 1994, heeft Kok naar hij zei onevenredig veel tijd besteed aan alles wat er speelde op de Balkan. Het dieptepunt in zijn politieke carrière moet dan ook de val van de moslimenclave Srebrenica zijn,

op 11 juli 1995. „Bij mij was een gevoel van grote ontreding toen de enclave onder de voet was gelopen.”

In die enclave zaten, behalve de vluchtelingen zijn 'jongens en meiden' van Dutchbat. Zij zaten in een uitzichtloze positie. Pogingen de vluchtelingen te helpen mislukten. „De Servische generaal Mladic heeft ons belogen. Een moment van vernedering voor ons allemaal.”

Het bevrijdingsfeestje in Zagreb met hoempapa-muziek en veel drank, nadat Dutchbat de enclave mocht verlaten, ervoer Kok als pijnlijk. „Dat heeft veel kwaad veroorzaakt.” Hij had gevraagd de ontvangst zo sober mogelijk te houden. „Ik voelde me dan ook bekocht dat de heer Couzy (de toenmalige landmacht-bevelhebber, red) zich er niets van aan

had getrokken”, sneerde hij.

Kok wilde, tegen het advies van minister Van Mierlo (buitenlandse zaken) in, met zijn aanwezigheid betrokkenheid tonen met zijn jongens en meiden. Daarom wil hij het beeld rechtzetten. Het overgrote deel van zijn militairen had zich daar in het VN-kamp in Zagreb niet overgegeven aan zuipen en hossen. Kok hield veel 'waardevolle gesprekken' met jonge militairen die zich juist hadden onttrokken aan het feestgedruis.

Hij had er geen moeite mee dat vorig jaar de diplomatieke en militaire druk op Milosevic tegelijk werden opgevoerd. Dat daardoor bombardementen onontkoombaar waren, was de schuld van Milosevic. „Het was geen fuik, maar we stroopten onze mouwen op. Er was niks om onderuit te

komen, we wilden het graag.” Geschrokken voegt hij er vlug aan toe: „Niet dat we zo graag oorlog wilden voeren.”

Even later laat Kok zich weer van een andere kant zien, als commissielid Van Ardenne zijn optreden in Berlijn aansnijdt op de dag dat de Navo-luchtacties begonnen. „Mijn gezicht straalde waarschijnlijk een nederlaaggevoel uit. Dit was een nederlaag voor de diplomatie.”

Venijnig wordt hij als de verdeeldheid in het kabinet aan de orde komt over de zwaarte van de bombardementen. „In het college mag men kritisch vragen stellen. Dat waren geen meningsverschillen, maar het uitwisselen van meningen.” En dan: „Moet het dan altijd koekeek-een-zang zijn in dit land, dat is Stalin revisited.”

Serviërs in Srebrenica weten van geen massamoord

Van onze correspondent
Bart Rijs
KRAVIKA

Djordje Nikolic sjokt met paard en wagen door een troosteloos, nagevoel verlaten landschap vol ruïnes van verwoeste en verbrande huizen. Dit zijn de *killings fields* van Srebrenica, maar de Servische boer weet van niets – of wil van niets weten.

Gevangen Moslims? Nikolic heeft de val van de Moslim-enclave zien bejaren, vrouwen en kinderen voorbij zien komen in bussen, op weg naar Bosnisch gebied. Massagraven? Hij zwijgt en kijkt voor zich uit.

Nikolic woont in Kravika, een gehuchtje aan de weg die langs de noordgrens van de enclave Srebrenica liep. In juli, na de val van de enclave, vluchtten de meeste Moslim-mannen door de bergen in de richting van Tuzla, dat in Bosnische handen was. Toen ze de weg in de buurt van Kravika overprobeerden te steken werden er honderden door de Serviërs gevangen genomen.

De vrouwen, kinderen en bejaarden die van de Nederlandse VN-basis in Potocari naar Moslim-gebied werden gedeporteerd, zagen hen vanuit de bussen. De mannen zaten in rijen op het gras, hoofd tussen de knieën, bewaakt door Servische soldaten. De bewakers dwongen de mannen drie vingers op te steken – het Groot-Servische teken – toen de bussen voorbij kwamen. Een dag later zag een groep Nederlandse blauwhelmen, die door de Serviërs in omgekeerde richting over dezelfde weg werd vervoerd, rijen lijken in de berm liggen.

Vijftig meter van deze weg ligt de plaats waar de lijken zouden kunnen zijn begraven. Het is een lapje grond van twintig bij twintig meter, dat tussen de verwoeste huizen van het Moslim-gehuchtje Glogova ligt. In de grond zitten overal schoenen, kledingstukken en papieren vastge-

voren. Verse sporen van rupsbanden doen vermoeden dat de Serviërs de grond onlangs hebben platgebulldoerd.

Na een bezoek aan Glogova verklaarde de Amerikaanse speciale gezant voor de mensenrechten, John Shattuck, dat het vaststond dat de Serviërs in oost-Bosnië vreselijke dingen hadden gedaan. „We denken dat er zeventien duizend mensen worden vermist en ik ben bang dat hun lot duidelijk wordt uit de massagraven en de massa-executies waarover we hier hebben gehoord.” Het was de eerste keer sinds de val van Srebrenica dat een buitenlandse functionaris zich in het gebied

In observatiepost woont inmiddels een oude dame

waagde. De Bosnisch-Servische politie heeft controlepunten opgezet om nieuwsgierigen de toegang tot de voormalige enclave te beletten.

De meeste Serviërs die in deze buurt wonen, willen niets met verslaggevers te maken hebben. „Wegwezen!” roept een man met een legerjasse vanuit een huis dat een kilometer van het vermoedelijke massagraaf ligt.

Het zijn de enkele overlevenden die Moslimgebied wisten te bereiken, die een idee geven van de gebeurtenissen in juli. Hakija Husejnovic vertelde onderzoekers van het Joegoslavië-tribunaal hoe hij met tientallen andere mannen werd opgesloten in een pakhuis bij Kravika. De Serviërs gooiden granaten naar binnen en schoten door de ramen tot niemand meer bewoog. Husejnovic hield zich verborgen onder de lijken en ontsnapte toen het donker werd.

Het pakhuis van zijn getuigenis staat nog overeind en wordt nu gebruikt als veestal. In de muren zit

het soort gaten dat afkomstig zou kunnen zijn van kogels en granaatscherven. Het vermoeden bestaat dat de Bosnische Serviërs de mannen die in het pakhuis zijn vermoord verderop langs de weg, bij Glogova hebben begraven. Maar alleen een gedetailleerd forensisch onderzoek kan daarover uitsluitsel geven.

Srebrenica ligt in de sector van het Amerikaanse contingent van de implementatie-macht IFOR. Amerikaanse soldaten begonnen dinsdag een basis op te zetten in een fabriek bij Milici, vijftien kilometer van het vermoedelijke massagraaf. De IFOR heeft toegezegd dat plaatsen waar massagraven worden vermoed, in de gaten worden gehouden. Wanneer de militaire toestand daartoe ruimte laat, zullen IFOR-troepen ook mensenrechtenonderzoekers begeleiden en beschermen.

De nieuwe bewoners van Srebrenica en omstreken halen de schouders op over het drama dat zich hier heeft voltrokken. Ze schuimen de verlaten en verwoeste Moslim-huizen af in de hoop iets voor hun inventaris te vinden. Het zijn Servische vluchtelingen, afkomstig uit Kroatië en andere delen van Bosnië. Velen hebben geen ander bezit kunnen redden dan hun paard en wagen.

Bijna alle onbeschadigde huizen in het stadje zijn bezet, zelfs de voormalige observatiepost *Yellow Bridge* is door een oude Servische dame betrokken. Serviërs uit de buitenwijken van Sarajevo, die volgens het vredesplan binnenkort onder Bosnisch bestuur komen, zijn met al hun huisraad in een aanhangwagen op zoek naar woonbare huizen.

Zoran Vasiljevic heeft in Kravica een huis gevonden. „Wat er van de Moslims is geworden, weet ik niet,” zegt hij. Maar in de verlaten huizen in de buurt naar nieuwe meubels zoeken, dat doet hij liever niet. Vasiljevic gelooft niet dat zijn familie ooit terug zal kunnen naar huis. „Deze oorlog is al de ellende niet waard geweest,” zegt hij gelaten.

Van onze redactie politiek
DEN HAAG – Tijdens de val van de moslimenclave Srebrenica waarschuwde oud-minister Voorhoeve tot twee keer toe dat Nederlandse VN-militairen niet mochten helpen bij het wegvoeren van moslims in de bussen die door de Bosnische Serviërs werden klaargezet.

Toen Voorhoeve hoorde dat de Bosnisch-Servische generaal Mladic de 'evacuatie' van de bevolking in Srebrenica ter hand nam, stelde hij vast: „Dat wordt deportatie.” Hij hield woensdag de onderzoekscommissie-Bakker voor dat geen

hij vervoers tot tweemaal toe pogde duidelijk te maken dat de Dutchbaters de handen op de rug dienden te houden en zeker niet mee moesten werken aan de scheiding van mannen en vrouwen in de enclave.

De blauwhelmen, die onder VN-commando stonden, hielpen echter wel, hoewel sommigen twijfelden. Zij kenden de orde van Voorhoeve niet.

De deportatie was een feit voordat Den Haag er erg in had. Het VN-commando in Bosnië seindde terug: „Het ging razendsnel.” Door dat snelle handelen van het Bosnisch-Servische leger had de Nederlandse crisisstat ook geen

snel de tientallen bussen vandaan haalden voor de deportatie. Voorhoeve ziet dat als één van de bewijzen dat het wegvoeren en de executies van de mannen zorgvuldig waren gepland.

De Nederlandse ministers en de Defensiepost werden in juli 1995 permanent overvallen door vertalingen van Baal: „We beschik-ten niet over actuele informatie over hoe de situatie in de enclave werkelijk was.”

Voorhoeve verdedigde de aanwezigheid van premier Kok en de kroonprins Willem-Alexander bij de teruggang van de Nederlandse militairen in Zagreb. „Dat was uit respect voor Dutchbat.” De minis-

Dutchbat kende oor

oorhoeve niet

ter gruwde van het feest waarbij de militaire kapel speelde en sommige hossende soldaten 'een religieus uitroepen. Hij schoof de schuld echter niet naar generaal Couzy, die eiste dat de kapel zou spelen.

Voorhoeve: „De wijze waarop het ging, was een heel naieve vertaling. Maar ik kan me niet voorstellen dat wie dan ook dit had gewild.” Hij toonde enig begrip voor de psychologie van de jonge, recentse militairen. „Zij waren 18, 19 jaar en hadden vóór deze operatie niet veel meer le- verserving dan een gelukkige tijd op school.”

MEER NIEUWS OP PAGINA 4

Geloof in enclaves bleef lang

'Val Srebrenica te wijten aan buigen voor druk Serviërs'

Van onze redactie politiek

DEN HAAG – Het concept van de veilige enclaves in Bosnië, dat in 1995 dramatisch faalde bij de val van Srebrenica, werd tot in een laat stadium omarmd door de Nederlandse regering.

Dat kwam vooral omdat het kabinet de alternatieven slechter vond. Oud-premier Lubbers vertelde gisteren voor de onderzoekscommissie-Bakker dat vóór het instellen van de *safe area's* van de VN de Amerikanen met een ander idee kwamen: bewapen de Moslim-bevolking en laat haar het zelf uitvechten met de Bosnisch-Serviërs. Op de EU-top van 1993 in Kopenhagen namen de Europese landen vervolgens het initiatief de moslims te beschermen in veilige gebieden. Wrang genoeg kwamen er daarna veel minder troepen voor beschikbaar dan was beloofd.

Toch hield het kabinet tot begin 1995 vertrouwen in het concept. Oud-minister Kooijmans stelde vast dat het systeem nog werkte toen Bosnisch-Servische troepen begin 1994 een andere enclave, Gorazde, aanvielen. Daar

was geen militaire verdediging, er zaten onbewapende VN-waarnemers. Luchtaanvallen van de Navo hadden effect: Gorazde behield de status van enclave.

Kooijmans verdedigde, net als oud-minister van defensie Ter Beek eerder deze week, de keus om mee te doen aan het enclave-systeem. „Nederland zag in dat passiviteit tegenover de bevolking in de bedreigde gebieden onverantwoord was.”

Lubbers vindt het 'een slag te ver gaan' om te veronderstellen dat de val van Srebrenica en de genocide op de moslimmannen te wijten is aan de magere militaire inzet van de grote Europese landen. „De val van Srebrenica kwam niet door het mindere aantal militairen, maar door toegeven aan de grotere druk van de Serven.” Die druk bestond onder meer uit het gijzelen van VN-militairen, onder wie Nederlanders. De Bosnisch-Servische generaal Mladic dwong de VN en Navo met één arm op de rug te opereren. uchtanvallen werden in 1995 onmogelijk. Toen Lubbers het premierschap in augustus 1994 overdroeg aan Kok zag hij nog geen aanleiding voor waarschuwingen.

• DOSSIER SREBRENICA: www.internet.nl

MAANDAG 5 JUNI 2000

'Geen animo bij Kamer' 'Debat over Srebrenica veel te laat'

Door een onzer redacteurs

DEN HAAG, 5 JUNI. De Tweede Kamer heeft in de zomer van 1995, na de val van de moslimenclave Srebrenica, „veel te lang” gewacht met het aanvragen van een debat met de regering.

„Er was geen animo voor een overleg”, zei D66-Kamerlid Hoekema vanmorgen voor de commissie-Bakker, die de uitzendingen van Nederlandse militairen naar vredesmissies onderzoekt. „Achteraf gezien kun je zeggen dat iets te formalistisch is gewacht op het goede moment voor een overleg”, zei Hoekema. In de zomer groeide de stroom van berichten over het lot van de moslimmannen na de val van de enclave en de rol van de Dutchbat-militairen. Volgens Hoekema wilde de Kamer „geen momentopname” en is het debat pas in september gevoerd.

Het was de tweede keer dat Hoekema voor de commissie verscheen. Zijn eerder optreden, waarbij hij werd gehoord als voormalig topambtenaar van Buitenlandse zaken, is omstreden. Hij zei toen dat Buitenlandse Zaken in september 1993 de toenmalige minister van Defensie R. ter Beek moest „afremmen” om een bataljon ter beschikking te stellen voor de VN-missie in Bosnië. Uit latere verhalen bleek juist dat Buitenlandse Zaken eerder geneigd was militairen te leveren dan Defensie. „Een volstrekt valse voorstelling van zaken”, oordeelde minister Ter Beek over het optreden van Hoekema. Ook heeft Buitenlandse Zaken een brief van Ter Beek met voorwaarden om deel te nemen aan een VN-missie niet doorgestuurd naar VN-secretaris-generaal Boutros Ghali. Vanmorgen kondigde Hoekema aan dat hij

over deze kwestie een brief naar de commissie zal sturen.

Voor de commissie zei topambtenaar B. van Eenennaam van Buitenlandse Zaken vannochtend dat Van Aartsen zijn fiat aan het zogenaamde Activation Request had gegeven na „zorgvuldig afgestemd overleg” met premier Kok en minister De Grave (Defensie). Op 1 oktober 1998 ging de Nederlandse regering akkoord met dit verzoek, op basis van zo'n besluit kan de NAVO-bevelhebber eenheden vorderen bij de lidstaten. Nederland gaf, zonder voorbehoud, toestemming voor de inzet van F-16 vliegtuigen voor latere bombardementen op Joegoslavië.

Op 2 oktober legden de ministers van Buitenlandse zaken en Defensie de ministerraad de schriftelijke mededeling voor dat Nederland heeft ingestemd met de Activation Request. Bij de commissie-Bakker leeft de indruk dat veel van de bewindslieden niet doorhadden dat ze op dat moment toestemming gaven voor de luchtacties.

Het request en het begin van de bombardementen leidde pas in het voorjaar van 1999 tot een discussie in de Kamer over de legitimiteit van de luchtacties. Veel Kamerleden hebben de consequenties niet overzien, zei Hoekema vanmorgen. „Je hebt altijd de hoop dat het niet zo ver zal komen.”

• DOSSIER SREBRENICA: www.internet.nl

Het 'normale' van Srebrenica

Hoe groter de ramp, des te hartstochtelijker en dwangmatiger is de zoektocht naar de oorzaken en het ver-langen om schuldigen aan te wijzen. Zie de Bijlmer, zie Srebrenica en zie ook Enschede. Het wil er bij ons niet in dat deugelijke grote rampen het gevolg zijn van een opeensnapeling van dezelfde fouten, misvattingen en gedragingen die in de meeste gevallen niet tot drama's leiden.

Voor onze eigen gemeenschap vinden we het onaanvaardbaar te moeten erkennen dat rampen niet veroorzaakt zouden worden door abnormale omstandigheden, maar voortvloeien uit 'normaal' gedrag. Bovendien vinden wij het bijna belijdend voor de nagedachtenis van de slachtoffers wanneer de echte oorzaak of de ware schuldige niet gevonden kan worden.

KOCH

Precies in deze gevoelens ligt de basis voor de wrevel en de teleurstelling over de resultaten van de commissie-Bakker inzake uitzending vredesmissies. De hoorzittingen leveren 'nietis nieuws' op. Inderdaad, maar de vraag is of er na alles wat in die vijf jaar gezegd en geschreven is, nog wel iets nieuws boven tafel kan komen. Natuurlijk, elk onderzoek zal zijn eigen pikante details aan het licht brengen. Maar deze nieuwjes veranderen niet het algemene beeld. En dat algemene beeld levert geen dominante oorzaak of hoofdschuldige op, afgezien naast de Serviers die, het wordt toch altijd weer vergeten, de massamoord op de moslims pleegden. Dat is onbetwistbaar en daarom houdt de zoektocht naar de echte oorzaak en de ware schuldige nooit meer op en wordt de teleurstelling over het onbevredigende resultaat steeds groter.

Over Srebrenica weten we veel, in het algemeen en in het bijzonder. We weten van het bestaan van de aloude rivaliteit tussen de krijgsmacht-delen. Hebben de mannen succes in

Cambodja, dan zoekt de landmacht een gelegenheid om haar bestaansrecht te bewijzen. De ministeries van buitenlandse zaken en defensie ver-tien voortdurend de meest triviale competentiewedstrijd uit. In de Nederlandse regering worden en informele overleg tussen kabinet en fractieleiders bestaat het parlement niet als een onafhankelijk controlerend, laat staan beleidsbepalend, orgaan.

We weten allemaal dat individuele kamerleden voor de voortzetting van hun politieke carrière afhankelijk zijn van de politieke van hun partij, en zich ook naar die wettenschap gedragen. We weten dat als reactie op een bedreigende situatie politici roepen dat er iets moet gebeuren, zonder dat zij weten wat dan precies. Maar hun activistische retoriek schep een situatie waarin er wel gehandeld moet worden, ook al is er weinig kans op succes. Politici overschatten altijd de mogelijkheden van militaire optreden en neigen er derhalve toe de waanschuivingen van militaire professionals in de wind te slaan. Zij geloven bijvoorbeeld tegen beter weten in in de mogelijkheid van 'luchtsteun', die een onhoudbare militaire situatie in zijn tegendeel zou kunnen doen verkeren. En zijn dan boos dat deze luchtsteun, die overigens nooit gegarandeerd is, uitbleef en gebukken vervolgers dat uitblijven om zich te ontdoen van hun primaire verantwoordelijkheid voor de uitzending van Dutchbat. Aldus waste het kabinet Van Vlijmen, mede-indiener van de kamernote die in 1993 aandrong op die uitzending, in een radiocommentaar zijn handen in onschuld.

Koen Koetsier

Kroatië schaamt zich om Erdemovic

Van onze buitenlandredactie
AMSTERDAM - Deze week verraste de ambassade van Kroatië in Den Haag de buitenlandredacties van Nederlandse kranten met een opmerkelijke fax. De ambassade liet weten dat ze niet wil dat de verdachte van oorlogsmisdaden Drazen Erdemovic als Kroaat wordt omschreven. "Hij is afkomstig uit een gemengd huwelijk en is dus hooguit half-Kroaat", zo lezen we.

zachtende omstandigheid. Bovendien heeft Erdemovic als getuige het Tribunaal van zeer waardevolle informatie kunnen voorzien.

23-11-96
Dat verklaart waarom de aanklager deze week in de zaak tegen hem zo mild was en zoveel begrip toonde voor de positie van de jonge misdadiger. De rechters toonden zich heel wat scherper in hun vragen over zijn rol. Erdemovic mag dan vol zelfbeklag zitten en zichzelf als slachtoffer van de oorlog zien, hij heeft op verschillende momenten met alle strijdende partijen meegevochten. Toen Erdemovic in zijn spijtbetuigingen aan zelfmedelijden ten onder dreigde te gaan, moest rechter Jorda hem er toch aan herinneren dat hij mensen had doodgeschoten.

JOEGOSLAVIE
TRIBUNAAAL

Kroatië wil niet het moederland zijn van de eerste veroordeelde voor het Tribunaal in Den Haag. De eerste veroordeelde voor oorlogsmisdaden sinds de processen van Tokio en Neurenberg zelfs. Naar het zich laat aanzien zal Erdemovic (24), die heeft bekend aan executies te hebben deelgenomen in Srebrenica, over twee weken een 'mild vonnis' te horen krijgen, omdat hij heeft bekend en omdat hij heeft meegewerkt met het Tribunaal. De eis van de aanklager is een gevangenisstraf van 5 tot 10 jaar.

Erdemovic zelf zegt dat hij een Bosnische Kroaat is, maar ook dat is de ambassade een gruwel. "Erdemovic is geen burger van de republiek Kroatië en geen burger van de moslim-Kroatische Federatie binnen Bosnië. Hij vocht vrijwillig in het Bosnisch-Servische leger, dat zich schuldig heeft gemaakt aan agressie tegen Kroatië en Kroatische delen van Bosnië", aldus de ambassade. Het is jammer voor de ambassade, maar in het etnisch geladen conflict in Bosnië wordt altijd als eerste naar de afkomst gevraagd, en als Erdemovic aangeeft dat hij een Kroaat uit Bosnië is, dan zullen de media en de geschiedenisboeken hem een Bosnische Kroaat blijven noemen. Erdemovic heeft onder zware druk van zijn Servische superieuren tientallen moslims geëxecuteerd na de val van Srebrenica. Zijn dilemma was dat als hij niet schoot, hij zelf zou worden geëxecuteerd. Huilend getuigde hij, dat zijn zorg voor zijn vrouw en zijn dochter ertoe leidde dat hij de bevelen maar opvolgde. 'Befehl ist Befehl' is sinds de processen in Neurenberg geen vrijgeleide meer, maar het feit dat Erdemovic als laagste in rang weinig te kiezen had, geldt wel als ver-

Jovan Babic, de Servische advocaat van Erdemovic, eiste in zijn slotpleidooi vrijpraak. Volgens Babic kreeg Erdemovic het bevel tot deelname aan een actie waarvan hij de betekenis niet kon overzien. Ook kon hij zich niet verzetten tegen het doodschieten van tientallen moslims omdat hij anders zelf was doodgeschoten. "Mijn cliënt heeft niet met voorbedachte rade gehandeld. Hij was het slachtoffer van paniek en hulpeloosheid. Psychologisch onderzoek heeft zijn gebrek aan mentale volwassenheid aangetoond."

Het laatste woord was aan Erdemovic: "Ik rouw om de slachtoffers van alle nationaliteiten in de oorlog in het voormalige Joegoslavië." Tegen Erdemovic is vanwege zijn snelle bekentenis niet eens een rechtszaak gevoerd. Een hoorzitting ter bepaling van de strafmaat was voldoende. Zo komt het dat de Bosnische Kroaat de twijfelachtige eer heeft het spits af te bijten door over twee weken als eerste veroordeeld te worden. Dat lot leek eerder de Bosnische Servier Dusko Tadic beschoren. Deze verdachte, die al bijna drie jaar in het gevang zit, verscheen al sinds 7 mei drie, vier keer per week in de beklagdenbank. Maandag beginnen de aanklager en de verdediging aan hun slotpleidooien. Dan moet blijken hoeveel van de 13 moorden en 18 mishandelingen die Tadic ten laste worden gelegd, overleefd zijn.

Massamoord in Srebrenica

Het door de Verenigde Naties tot veilig gebied uitgeroepen Srebrenica wordt in juli 1995 bedreigd door Bosnische Serviërs. De Bosnische moslims die hier hun toevlucht hebben genomen, zijn radeloos. Als de VN laten blijken zich al bij de val van de enclave te hebben neergelegd, bekomen de daar aanwezige Nederlandse vredesstroepen, die licht bewapend zijn en geen mandaat hebben om met geweld de enclave

te behouden, zich alleen nog om hun eigen veiligheid. Srebrenica valt, de inwoners moeten Servisch gebied doorkruisen om veiliger oorden te bereiken. Vermoedelijk achttien duizend moslims, vooral jonge mannen, worden daarbij vermoord door Servische strijders. Later ontstaat discussie of de VN en de Nederlandse Dutchbatters wel genoeg hebben gedaan om mensen te redden.

FOTO REUTERS

Erken eindelijk alle 10 000 slachtoffers van Srebrenica

14-4-2001

Val enclave

Roel Pomp

Srebrenica staat ineens weer in de belangstelling. Gaf de Franse generaal Janvier nu wel of niet opdracht tot luchtsteun tegen de Bosnische Serviërs? Wachtte hij te lang zodat Karremans moest zeggen, dat het te laat was? Of was Karremans zelf te onduidelijk? Of de militaire leiding elders in Bosnië of in de VN?

In de discussie wordt vaak het aantal van 7 000 afgevoerde en afgeslachte jongens en mannen genoemd. Maar ook over dit aantal bestaat geen overeenstemming. Zo spreken de 'vrouwen van Srebrenica' over 10 000 vermoorden. Zij hebben zich verenigd om in Potocari, waarvandaan de wegvoering plaatsvond, een herinneringsmonument te krijgen. Van 1 200 lijken zijn de namen nu vastgesteld. Van ongeveer 3 000 zijn nog resten over of een herkenningsteken, zoals een kledingstuk of een identiteitskaartje. En de overigen van de 10 000 zijn niet teruggevonden, maar wel verdwenen, vermist, of hoe men het ook noemen wil.

De namen van al deze mannen moeten vermeld worden op het monument, zeggen de vrouwen. Omdat ze omgebracht zijn om hun naam. Niet om hun uiterlijk, huidskleur of godsdienst, maar om hun (Turkse) naam.

Srebrenica ligt in de Republika Srpska, het Servische deel van Bosnië. Daarom wil de VN-vertegenwoordiger geen monument voor 10 000 omgekomen Bosniërs. Hij zou het liefste niet meer dan de 1 200 tot nu toe geïdentificeerden willen. Hij is bang de Serviërs voor het hoofd te stoten. Die hebben als provocatie een kleine Servisch-orthodoxe kapel gebouwd, op de voor het herinneringsmonument geplande ruimte. Die kapel moet verdwijnen. Daar is iedereen het wel over eens. Maar over het aantal namen gaat de discussie nog door.

Het aantal van 7 000, dat destijds is vastgesteld door de officiële instanties, lijkt mij niet zonder meer te handhaven. Het komt er op aan opnieuw goed te luisteren naar de getuigenissen van de 'vrouwen van Srebrenica', opdat recht gedaan wordt aan de namen van hun vermoorde dierbaren.

Roel Pomp is vrijwilliger bij de werkgroep 'Nederland-Srebrenica'.

'Mladic zei ons niets te doen'

11-4-2000

Joegoslavië-Tribunaal

DEN HAAG – De verschrikkingen van de oorlog in Bosnië werden gisteren nog eens breed uitgemeten voor het Joegoslavië-Tribunaal in Den Haag, van verschillende kanten.

De anonieme getuigen 'K' en 'J' gaven hun relaas van de slachtpartij van Bosnische Serviërs in Srebrenica. De advocaten van de Bosnische Kroaat Dario Kordic probeerden duidelijk te maken tot welke gruweldaden de moslims in staat waren.

Volgens de getuigen K. en J. heeft de Bosnisch-Servische legerleider Mladic duizenden moslimmannen die op 13 juli werden uitgemoord in pakhuizen in Jaglici en Kravica, uren voor de slachting persoonlijk gegarandeerd dat hen geen haar zou worden gekrenkt. De twee waren tijdens de Bosnische oorlog (1992-1995) lid van het Bosnische leger. Na de val van Srebrenica vluchtten zij de bossen in. Toen zij volledig omsingeld bleken door het Bosnisch-Servische leger, gaven zij zich over.

J. zegt dat hij met 1200 moslimmannen werd samengedreven op een weide. Mladic kwam hen persoonlijk geruststellen. Hij vertelde dat zij zouden worden geruild tegen Servische gevangenen. Een half uur later liepen ze in kolonne naar een opslagloods bij Jaglici. Daar begon een slachting die tot diep in de nacht zou duren.

De moslim J. lag onder een lijk dat hij over zich heen had getrokken. Toen het schieten ophield, zag hij hoe graafmachines de stoffelijke resten verzamelden en in vrachtwagens laadden. Hij vluchtte terug het bos in.

De tweede anonieme getuige, de moslim K., beleefde een soortgelijke nachtmerrie in dezelfde opslagloods. Hij liet zich bij de eerste schoten van de Serviërs meteen vallen, en wist later te ontsnappen.

De advocaten van de belangrijkste Kroatische verdachte in handen van het Hof, Dario Kordic (39), schetsten gisteren de misdaden van Bosnische moslims. Zij beschreven gruwelen als het doodschieten van een 3-jarig Bosnisch-Kroatisch meisje in haar eigen bedje, en het verhaal van een moslim die het bloed van een Bosnisch-Kroatische man met een soeplepel over diens hoofd goot, terwijl hij hem de keel afsneed.

De verhalen werden hen niet in dank afgenomen door de strafkamer. Voorzitter Richard May vroeg of zij niet in de verkeerde rechtszaal zaten. De zaak-Kordic gaat immers om misdaden die Bosnische Kroaten tegen moslims hebben gepleegd. De verdiging wil de komende maanden aantonen dat Kordic, de rechterhand van de Bosnisch-Kroatische leider Mate Boban, weliswaar een leidinggevende politicus was, maar geen oorlogsmisdadiger.

van holst en steijnen

From: Vladimir Krsljanin <vlada@sps.org.yu>
To: Tiphaine Dickson New <tiphainedickson@sympatico.ca>; Tiphaine Dickson <tiphainedickson@videotron.ca>; <emperors1000@aol.com>; Dragan i Ljilja <draglili@yubc.net>; Christopher Black <bar@idirect.com>; Cathrin Schuetz <CSchuetz1@aol.com>
Cc: van holst en steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>; Tetekin V.N. <tetekin@duma.gov.ru>; Prof Michel Chossudovsky <chossudovsky@videotron.ca>; Prof A. Bernardini <mailservicesnc@tiscalinet.it>; Nico Varkevisser <office@globalreflexion.org>; Klaus Hartmann 1 <Klaus.Hartmann@offenbach.de>; Juergen Elsaesser <J.Elsasser@t-online.de>; David Jacobs <david@ShellJacobs.com>; Branko Rakic <brankorakic@yahoo.com>; Bora Milosevic <svetozar@co.ru>
Sent: donderdag 22 augustus 2002 06:21
Attach: NIOD - Srebrenica.url
Subject: NIOD - Srebrenica (the whole Dutch report now on-line in English)

And has to be studied. Volunteers are welcome.

<http://194.134.65.22/srebrenica/>

JACQUES DE MILLIANO POLITICUS ZONDER PARTIJ.

Het leek wel een koor van Onprettig Gestoorde Mannen, die unisono hun boosheid uitkraaiden over de beslissing van Jacques de Milliano om de Kamerzetel die hij in 1998 na een principieel conflict met zijn partij, het CDA, had opgegeven, opnieuw in te nemen.

De kranten zongen het Lied der Verontwaardigden luidkeels na. De toegevoegde diskwalificaties logen er niet om: Het dagblad Trouw sprak van gauwdieverij, onfatsoen, de NRC van pure zetelroof en ongeloofwaardigheid. Het CDA was het meest furieus. Politiek leider Jaap de Hoop Scheffer sprak van zijn vroegere partijgenoot als een ongeleid projectiel, die het bordje 'Ga Terug' negeert. Het meest schreeuwende commentaar kwam van CDA'er Hans Hillen, die het woord diefstal in de mond nam. Maar, bedacht ik me: Hans Hillen schreef vroeger de speeches van minister Dries van Agt en was tegelijkertijd parlementair journalist, die in vraaggesprekken voor radio en tv aan Van Agt terugvroeg wat hij des morgens zelf voor hem geschreven had. Aan Hillen past eigenlijk een somber zwijgen, als het om politiek fatsoen gaat.

Al met al waren politici en media allerminst vriendelijk voor de Verloren Zoon die naar het Vaderhuis terugkeert. Zijn daad wekt verbazing alom, zoals de Volkskrant kopte. De Milliano is er zelf van overtuigd dat hij in de Kamer als de kop van Jut zal fungeren, maar dat is hij gewend. Hij hoopt dat er een parlement komt, waarin herkenbare standpunten worden ingenomen. Hij noemt zichzelf een politiek activist, hij is een bevlogene, een enthousiasteling met idealen en de vraag is, of het optreden van zulke lieden wellicht het aanreiken van een onbetaalde rekening aan het gehele parlement is, dat immers uitmunt door fractiediscipline en een grijze-muizenmentaliteit. De besluitvorming is dichtgetimmerd in achterkamertjesoverleg en in Torentjesberaad. De oppositie doet er menigmaal beter aan naar huis te gaan, want blokvorming frustreert elk kritisch debat. Eigenlijk moeten we dus blij zijn met een tegendraadse figuur in de Kamer, een man die tegen alle politieke conventies ingaat en gewoon gebruik maakt van wat de Kieswet mogelijk maakt, namelijk weer op zijn plaats in de Kamer gaan zitten. 'Wie door welke omstandigheid ook de Tweede Kamer

verlaat, wordt bij het openvallen van een plek weer gevraagd'. Er is dus niets mis met De Milliano's beslissing, zijn zetel weer in te nemen, maar het curieuze is, dat hij dat doet als onafhankelijk parlementariër en niet als ververst CDA'er. Vandaar het gescheld tegen de man als zetelrover, dief van andermans plek, politieke spookrijder. De christen-democratische verontwaardiging steekt schril af tegen de opgetogenheid waarmee Jacques in 1998 als nr 9 op de CDA-kandidatenlijst is binnengehaald. Het CDA kon zich met Jacques de Milliano profileren als partij met een sociaal gezicht en reken maar dat behalve de 12.000 voorkeurstemmen duizenden kiezers, tevreden met Jacques' plaatsing op een verkiesbare plaats, hun stem op nr. 1 van de CDA-lijst hebben uitgebracht. Het klinkt daarom een beetje hypocriet als door Marnix van Rij, de partijvoorzitter van het CDA, gesteld wordt dat De Milliano slechts die 12.000 stemmen heeft verworven. In werkelijkheid heeft de christen-democratie geprofiteerd van de nummer 9 van de lijst.

De messen worden echter geslepen en reken maar, dat het nieuwe Kamerlid het zwaar te verduren krijgt en niet alleen van het CDA, maar ook van de zijde van de gevestigde partijen die het allemaal niet chic vinden om van de Kieswet gebruik te maken. Men kan toch niet volhouden, dat het alleen om ministers gaat die na hun aftreden eventueel in de Kamer kunnen plaatsnemen. Volgens de critici handelt De Milliano in strijd met de geest van de wet, maar ik denk daar toch een beetje anders over.

We leven in een tijd, waarin de functie van politieke partijen duidelijk inzakt. Dat is te zien aan de dalende ledentallen. In twee jaar tijd is het totale ledenbestand van alle democratische partijen in ons land met 10.000 gedaald, van 301.000 naar 291.000. Nog slechts 2,5% van de Nederlandse bevolking is lid van een partij. Wie verder beseft, dat slechts 10% van die leden een vergadering bezoekt, stelt vast dat de politiek actieve achterban van Den Haag bestaat uit circa 30.000 mensen. In 15 jaar tijd daalde bij de PvdA het aantal leden met 44.000, bij het CDA met 48.000. Bij D66 moeten door dalende contributie-inkomsten, volksvertegenwoordigers een deel van hun inkomsten uit politieke arbeid in de partijkas storten, anders wordt het partijbureau opgeheven. Hoe in 2002 de verkiezingscampagne gefinancierd moet worden, blijft twijfelachtig. Bij zulk een afkalvende directe politieke belangstelling van de burgers, kan men

gerust spreken van een publieke crisis. Is politiek bedrijven dan toch het bedrijf van een dunne bovenlaag, van mensen die elkaar de bal toespelen in een rituele dans om de macht?

De partijen zijn steeds meer op elkaar gaan lijken. Tussen coalitie en oppositie zit meestentijds slechts een gradueel verschil. Kenmerkend is in dat opzicht de christen-democratie, die driekwart eeuw in het spinnenweb van de macht zat, maar sedert 1994 in de oppositierol gedrongen werd. Veel verschillen met Paars zijn er niet. Men houdt in CDA-kring bovendien rekening met een terugkeer in de regeringsmacht, samen met PvdA en GroenLinks, na de verkiezingen van mei 2002. De dagen van Paars zijn geteld, nu de publieke sector weer in het centrum van de aandacht komt. Acht jaar uitverkoop van nutsbedrijven begint zijn contraproductieve effecten af te werpen.

Dus gaat het roer om. De VVD belichaamt het particulier initiatief en zal waarschijnlijk op een zijspoor komen. Alleen de partijen die nog enige ideologische bagage hebben, groeien wat door: de SGP, GroenLinks en de SP. De rest krimpt. Het algemene beeld blijft, dat de publieke belangstelling voor de gevestigde partijpolitiek afneemt, terwijl lokale partijen bloeien als nooit tevoren. Ik wijs alleen maar even op het optreden van Leefbaar Utrecht, als een komeet aan de hemel verschenen en nu al de grootste partij van de gemeente Utrecht. Inmiddels heeft deze partij de meeste wethouders aan het nieuwe college geleverd. Leefbaar Hilversum rukt op. De partij Leefbaar Nederland zal aan de Kamerverkiezingen deelnemen. Henk Westbroek en Jan Nagel hebben het gat in de politieke markt ontdekt. Ook al kan men wel kritiek uitoefenen op het verkiezingsprogramma van leefbaarheidsgroeperingen, de naamgeving alleen al is een teken aan de wand.

Daarom past de komst van Jacques de Milliano in het kenterend tijdstip dat ik zojuist schetste. Politieke partijen werpen de afgelopen jaren hun ideologische bagage af en blinken uit door kleurloosheid. Wie kan vijf Kamerleden van de 150 noemen die de show stelen? Geen enkele CDA'er, geen enkele PvdA'er, geen enkele D66'er. Van de VVD? Zegt u het maar. Dijkstal? Te Veldhuis? Kamp? Allemaal zure technocraten. Van de oppositie verwierven Marijnissen en Rosenmöller in de afgelopen jaren de titel Politicus van het Jaar. We leven in een kleurloze

Het volgende artikel is een verslag van de inleiding gehouden op 13 januari door Abel Hertzberger van de werkgroep Nederland-Srebrenica op de Ledenvergadering van de PSP '92 en opgetekend door Aris Kon

WERKGROEP NEDERLAND-SREBRENICA

Het Balkan VredesTeam (BVT) stelt zich niet-politiek op. Men wil vrijheid van handelen houden. Er wordt gekozen voor een strategische i.p.v. een politieke invalshoek. Men doet niet aan "peace keeping" of "peace enforcing". Het is geen afzetten tégen iets. Men wil praktijkvoorbeelden geven door te dóen, want mensen om wie het werkelijk gaat, zijn niet in beeld bij de politiek is de idee.

Zo heeft Peace Brigade International (PBI) zich gemanifesteerd in Guatemala als "bodyguards" door strikte neutraliteit te hanteren.

Grondvoorwaarde voor deelname is: betrokkene moet zelf "betrokken" zijn; het gaat om persoonlijke motivatie. Geweldloosheid staat dus voorop = liefde en leidt tot de Waarheid. Je moet strategisch maar ook tactisch bezig zijn maar eveneens een helende factor in een getraumatiseerde situatie kunnen vormen. Het gaat om het proces en de inhoud, maar ook van belang is: perspectief kunnen bieden. Probeer te doorgronden, WAT je beïnvloedt (in die omgeving). Je bent er immers vreemde.

1. In 1996 was er in Tuzla een bijeenkomst met de voorzitter van de "Vrouwen van Srebrenica" i.v.m. de activiteiten van Dutchbat daar. Er waren geen contacten met politici en hulpverleners; er werd niet gevraagd: "Hoe gaat het met je?". In september 1997 kwam er een delegatie vanuit Bosnië om NIOD, Dutchbat en Pronk te spreken. Aandacht voor de situatie werd toen vooral vertaald als "reparatie". In december 1999 werd terugkeer niet langer gewenst door betrokkenen. In april 2000 zijn er 10 vrijwilligers 2 maanden naar het dorp gegaan t.b.v. spanningsvermindering. Maar er zitten daar veel Serviërs w.o. de moordenaars. Thans zijn er pas 40 à 60 mensen terug van de oorspronkelijke bewoners. De Republiek S. is tegen

terugkeer.OHR/UNCHR/OVSE en internationale politie moeten dat toch zien te bereiken. De ambitie van de Werkgroep Srebrenica is "bij te dragen aan de vermindering van de spanning aldaar". Dat kan door vrijwilligers in de huizen te laten wonen; 90% van de bevolking is werkloos. Er zijn heel praktische zaken te doen als het geven van Engelse les en het maken van speelplaatsen. Serviërs en Bosniërs doen dat samen. In Tuzla en Srebrenica zijn projecten van AMICA.'t Gaat om praktische, kleine dingen, maar ook de opbouw van een radiostation of de mogelijkheid video's te bekijken.

De vaardigheden van het BVT zijn o.a. gelegen in het selecteren van vrijwilligers. Bedenk, dáár gaat het ook om getraumatiseerde mannen! Anja Meulenbelt noemt de soldaten de nieuwe slachtoffers. Het gaat dan om secundaire traumatisatie (traumatoloog Mittendorf) De VPRO liet met "Circus Sarajewo" heel goed de gefrustreerde "hulpverleningsindustrie" in Bosnië zien. De cultuuraspecten in de opleiding worden aangeleerd door medewerkers van Defensie. Een achtervang is noodzakelijk om ervaringen te kunnen structureren. Een olievlekwerking wordt beoogd.

2. Balkan Peace Teams kiest voor "neutraliteit" in Kroatië, Servië en Kosovo. Het gaat om processen begeleiden, het democratiserings-proces volgen. Voor BVT betekent dat overigens geen neutraliteit: de keuze is er een vóór de Bosniaks (Moslims) maar niet tégen de Serviërs. BVT-Nederland kiest voor een curriculum van 1 jaar (bij Hogeschool Windesheim), maar dat kan worden samengeperst in 1 maand, waarbij lessen als conflictoplossing en - bemiddeling gegeven worden. Er wordt ook een communicatie-expert van Defensie (CIMIC) ingezet.

3. De relatie met de overheid bestaat verder uit contacten met de ministeries van BuZa en Ontwikkelingssamenwerking, die reis- en loonkosten, een auto ter plaatse en praktische projecten ad ca f 230.000 financieren.

In de nabespreking wordt gevraagd naar

de rol van Pronk, die in Tuzla zat toen de genocide in Srebrenica startte en naar mogelijke bouwprojecten in Bosnië. Deze vorm van Wiedergutmachung wordt in Srebrenica niet beoogd. De schuldvraag naar wat er precies gebeurd is, is nauwelijks in een analyse oorzaak-gevolg te beantwoorden. Er wordt nu geen feitelijke bescherming geboden, maar een symbolische.

Wat is de relatie tussen NGO's als NOVIB, CEBEMO (Bilance), ICCO en HIVOS, die 10% van de begroting van Ontwikkelingssamenwerking opsnoepen en hun identieke klasse etc. met de grass roots organisaties in die geheel andere cultuur daar?

Hoe groter men is, hoe meer politiek spel er ook om de hoek komt kijken; men is ook en vooral bezig de eigen financiering in stand te houden. Denk aan de bureaucratische VN-organisaties. Er is inmiddels al 10 miljard gulden in Bosnië gepompt.

Is het zinvol à la de Werkgroep Noord-Ierland (uit Ierland) en Pax Christi (Srebrenica) kinderen hierheen te halen? Niet alleen de jeugd heeft de toekomst. Het gaat er om de kwaliteit van de samenleving te verbeteren. Dat kan niet alleen het Ministerie van BuZa. Tot nu toe is er geen materiële hulp verstrekt aan kinderen sec, wel zijn kinderen gezamenlijk (Serviërs, Kroaten, Bosniërs) op schoolreisje gestuurd.

Gevraagd wordt naar de relatie met de Srebrenica Justice Campaign en gezamenlijke inzet van Engelsen en Fransen in Srebrenica. Keuze tussen "paternalistisch" aanbod en (niet alleen economische) vraag is moeilijk. Er "zijn" is vaak al voldoende. Wat is het "nut"? Alleen als er een perspectief van samenwerking tussen de Serviërs en de Bosniërs is. Die markt creëert de vraag!

Abel Hertzberger

Voor meer informatie over de werkgroep Nederland Srebrenica:
Schimmelpenninckkade 30, 3813 AE Amersfoort, tel: 033-4753001. Website: www.nederland-srebrenica.nl.
Postbankrekening: 4319110, ten name van Werkgroep Nederland-Srebrenica te Montfoort.

Moslim overleefde Srebrenica met vuistgrote buikwond

29-5-2000

Een Serviër schoot hem van een afstand van een halve meter in zijn schouder. De moslim deed alsof hij dood was. Urenlang lag hij bloedend op de grond terwijl mieren in zijn mond kropen - totdat de Serviërs weg waren.

De getuige, die door de Engelse aanklager Cayley van het Joegoslavië-Tribunaal wordt verhoord, wordt voor zijn eigen bescherming aangeduid als 'R'. Zijn gezicht is afgeschermd en op de tv-schermen op de publieke tribune onherkenbaar gemaakt.

R. getuigde gisteren in de zaak-Krstic. Die Bosnisch-Servische generaal is de eerste verdachte die voor het tribunaal wordt berecht voor volkerenmoord na de val van Srebrenica in juli 1995. De mos-

limman had geprobeerd zich na de val van de moslimenclave in de bossen te verstoppen. Bosnische Serviërs spoorden zijn groep mannen en jongens toch op.

Na R. werd S. opgeroepen, eveneens een beschermde getuige. Hij dacht dat het met hem was afgelopen toen de Serviërs hem met moslims aan een rivieroever lieten staan. De Serviërs openden het vuur. S. viel in het water. Toen hij na enige tijd naar lucht hapte, zag een Serviër dat zijn hoofd bevoog. De kogels vlogen hem om de oren. S. deed weer alsof hij dood was en liet zich meevoeren door de stroming. Zijn hoofd botste daarbij tegen een rots. Uiteindelijk was hij buiten het zicht van de Serviërs. S. had een buikwond waar een vuist in kon. (ANP)

Tribunaal bestudeert klacht Srebrenica

5-2-2000

DEN HAAG - Vrouwen uit Srebrenica hebben gisteren met de hoofdaanklaagster van het Joegoslavië-Tribunaal, Carla Del Ponte, gesproken. Zij willen dat de „verantwoordelijken voor de volkerenmoord in Srebrenica” worden aangeklaagd.

Behalve VN-functionarissen uit diverse landen zijn dat volgens hen voormalig minister van defensie Joris Voorhoeve en de Nederlandse officieren Ton Karremans, Cees Nicolai en Robert Franken. Del Ponte heeft toege-

zegd het verzoek aandachtig te bestuderen. Voorhoeve wil niet op de beschuldiging reageren.

De Amerikaanse advocaat van de organisatie 'Moeders van Srebrenica' beschuldigt de VN ervan dat zij de enclave expres hebben laten vallen in 1995. De safe haven stond onder toezicht van Nederlandse VN-militairen. Duizenden moslimmannen raakten vermist toen de Serviërs zich meester maakten van Srebrenica. De vrouwen waren eind vorig jaar al in Nederland om bij de regering een rechtszaak te bepleiten.

Eerste Moslimfamilies terug richting Srebrenica

5-6-2000

SARAJEVO - Voor het eerst sinds de massaslachting van Moslimmannen door Serviërs in 1995 hebben zich weer Moslimfamilies in de omgeving van Srebrenica gevestigd. Dat schrijft de Bosnische krant *Oslobodjenje* zondag. Acht families zouden zaterdag zijn teruggekeerd naar het dorp Suseska, op twintig kilometer van Srebrenica. De terugkeer is geregeld door een organisatie van vluchtelingen uit Srebrenica, zonder medeweten van de multi-etnische gemeenteraad. (Reuters)

van holst en steijnen

From: Ruza <despot@wish.net>
To: Richard van houten <richardenbeba@wxs.nl>; Ksenija Sigulinski <sigu@worldonline.nl>;
 Luc.Walleyn@Blanmailland.Be <luc.walleyn@blanmailland.be>; Global Reflexion
 <office@globalreflexion.org>; Nico & Neeltje steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>; Hans Hupkes
 <hans.hupkes@planet.nl>
Sent: maandag 22 april 2002 14:24
Subject: over Srebrenica

<http://SerbianDefenseLeague.com/bosnia/srebvic1.htm>

Eh - Apr 22, 2002 13:48 (*.teledisnet.be)

<http://www.srebrenica.org/>

http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/world/europe/newsid_675000/675945.stm

<http://www.pbs.org/wnet/cryfromthegrave/>

http://commdocs.house.gov/committees/intlrel/hfa49268.000/hfa49268_0f.htm

http://www.gendercide.org/case_srebrenica.html

<http://www.xs4all.nl/~rysdyk/gallery1.html>

<http://www.xs4all.nl/~rysdyk/gallery1.html>

<http://www.haverford.edu/relg/sells/srebrenica/srebrenica.html>

<http://www.time.com/time/europe/photoessays/srebrenica/>

'Lang gesprek, diepe emoties'

Kok spreekt overlevenden Srebrenica

2002

Door een onzer redacteurs

DEN HAAG, 12 JUNI. Premier Kok heeft gisteren op de eerste dag van zijn bezoek aan Bosnië een gesprek gevoerd met overlevenden van de massamoord op moslims die zich in 1995 bij Srebrenica afspeelde.

Na afloop van het gesprek in een moskee in Sarajevo sprak de premier van een „lang en intensief gesprek, dat buitengewoon openhartig was verlopen en waar diepe emoties niet verborgen bleven”.

Kok, wiens bezoek aan Bosnië tot gisteren zorgvuldig geheim was gehouden, probeerde de aanwezige Bosnische moslims duidelijk te maken hoe er in Nederland wordt gedacht over het drama van Srebrenica.

De premier heeft geen excuses gemaakt voor het optreden van de Nederlandse militairen die ten tijde van de val van Srebrenica als blauwhelmen van de Verenigde Naties in het gebied zaten. Volgens Kok is hem ook niet gevraagd om excuses.

Hij heeft steeds betoogd dat Nederland weliswaar mede-verantwoordelijk was voor de gebeurtenissen van 1995, maar niet schuldig. Schuldig waren de Bosnische Serviërs, in het bijzonder hun mili-

taire leider, generaal Mladić.

De moslims die gisteren met Kok spraken, oefenden geen kritiek uit op de onverwachte hoge gast uit Nederland. „Het was goed dat eindelijk iemand die het toen voor het vertellen had met ons heeft gepraat”, zei een vrouw na afloop. Wel stelden enkelen dat Nederland en de Verenigde Naties zich alsnog zouden moeten verantwoorden voor een rechter voor hun handelwijze van destijds. Vandaag zou Kok Tuzla bezoeken, morgen Srebrenica.

De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) heeft een boze brief aan de Rijksvoorlichtingsdienst gestuurd, omdat die slechts het ANP en de NOS vooraf had ingelicht over het bezoek aan Bosnië. Volgens de NVJ riekt dat naar een 'staatsmedia-apparaat'. In de Tweede Kamer bestond er begrip voor dat Kok er de voorkeur aan gaf zijn bezoek buiten de schijnwerpers van de publiciteit te houden.

Premier Kok kwam gisteren aan in de Bosnische hoofdstad Sarajevo, waar de sporen van de Balkanoorlog nog spreken. Morgen zal hij naar Srebrenica reizen, waar in 1995 duizenden moslims werden gedood, terwijl Ned-

Kok legt krans voor vermoorde moslims

SREBRENICA - Premier Kok heeft gisteren in stilte op een veldje tegenover de compound van Dutchbat in Potocari een krans gelegd, ter nagedachtenis aan de duizenden moslimmannen en jongens die in 1995 in deze omgeving werden vermoord. 14-6-2002

De ceremonie, gadeslagen door een woud van camera's, was bij het eenvoudige gedenkteken dat twee jaar geleden door de Vrouwen van Srebrenica is opgericht.

Van de kant van de bevolking van het nu overwegend Servische Srebrenica was nauwelijks belangstelling voor het bezoek van de premier, die wordt vergezeld door minister Herfkens van ontwikkelingssamenwerking. Wel was plaatselijke pers aanwezig.

Aan het eind van zijn driedaagse reis noemde Kok het bezoek 'zwaar'. „Het ging over emoties,

en die gingen vaak diep dankzij de intimiteit van de gesprekken met de nabestaanden van Srebrenica”, zei hij.

Het ging volgens Kok daarbij niet om „emoties tegen Nederland”. Vijandschap zegt hij niet geproefd te hebben. „Het was voor beide partijen een belangrijk bezoek. Maar het boek Srebrenica zal nooit gesloten worden.”

Het besluit van Kok om onverwacht naar Bosnië af te reizen, slechts in gezelschap van het NOS-journaal en het ANP, wordt bekritiseerd door het CDA-kamerlid Atsma. Hij wil van de demissionair premier weten waarom er gekozen is voor exclusiviteit voor sommige media. Eerder deze week klaagde de Nederlandse Vereniging voor Journalisten over Kok's zwijgzaamheid in de dagen voor het bezoek. PvdA en GroenLinks deden de kritiek van het CDA gisteren af als bijzaak.

Srebrenica alleen op papier heroverd

Van onze buitenlandredactie

AMSTERDAM

Srebrenica, de door Serviërs bezette stad waar duizenden Moslims werden vermoord, is terug in Moslim-handen. Op papier. Deze week werd bekend dat Moslim-partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen in Bosnië 25 van zetels hebben gewonnen, terwijl de Serviërs zijn blijven steken op 20.

Dat resultaat werd mogelijk door de stemmen van de verdreven vrouwen, kinderen en overlevenden van het bloedbad van juli 1995. Ze hebben elders in Bosnië of in het buitenland gestemd. Maar ondanks hun zege kunnen de Moslims niet naar huis. De Servische overheersing van het stadje is niet ten einde. Het is voor Moslims nog steeds levensgevaarlijk een voet in Srebrenica te zetten.

De uitslag betekent vooral dat de internationale gemeenschap in Bosnië voor een nieuw dilemma komt te staan; ze heeft de verkiezingen zelf georganiseerd als essentieel onderdeel van het vredesproces. Maar om te garanderen dat de uitslag wordt

gerespecteerd, zouden de nieuwe gemeenteraad en burgemeester bij wijze van spreken met tanks moeten worden geïnstalleerd.

De Serviërs zijn niet van plan om veroverd gebied op basis van de verkiezingsuitslag weer op te geven. Met hun beschuldigingen van fraude hebben de Serviërs de bekendmaking van de officiële uitslag al een maand opgehouden. De Servische burgemeester van Srebrenica bleef ook deze week weigeren de uitslag te aanvaarden.

Srebrenica is de enige stad op Servisch grondgebied waar een absolute meerderheid van de stemmen naar de Moslims is gegaan. In Prijedor, een stad in het Noord-Westen die de Serviërs aan het begin van de oorlog zuiverden van Moslims, is de Moslim-coalitie door de stemmen van vluchtelingen de grootste partij geworden. Maar als de Servische partijen de handen ineenslaan, hebben ze een meerderheid.

Die situatie is na de verkiezingen in nog enkele steden en dorpen op Servisch grondgebied ontstaan. Zo is het de Moslims niet gelukt om de fel omstreden stad Brcko, voor de

oorlog in meerderheid bewoond door Moslims, terug te veroveren via de stembus. De Moslims kregen 23 zetels, de verzamelde Servische partijen 30.

De Serviërs van Drvar, die aan het einde van de oorlog werden verdreven door het Kroatische leger, zijn er net zo aan toe als de Moslims van Srebrenica. Hun kandidaten kregen - in absentie - negentien van de 30 zetels. Maar de Kroaten denken er niet aan ze toe te laten.

Mensenrechtenorganisaties zeggen dat de verkiezingsuitslag een uitgelezen kans is voor de internationale gemeenschap om eindelijk de belofte van het Dayton-akkoord waar te maken. Als het de wereld ernst is met een ongedeeld Bosnië en de terugkeer van de vluchtelingen, moet de uitvoering van verkiezingsuitslagen zoals in Srebrenica door de NAVO worden afgedwongen.

Maar de Westerse landen, die terughoudend zijn met in Bosnië, gokken voorlopig op een ander middel: geld. De gemeenten krijgen nu dertig dagen de tijd om de nieuwgekozen raden te installeren. Als ze

dat niet doen, zal uiteindelijk alle financiële hulp worden stopgezet. In de twee jaar na de oorlog hebben dergelijke economische prikkels echter weinig verandering teweeg gebracht in de obstructie van vooral de Bosnische Serviërs.

Als eind dit jaar te weinig gemeenten een functionerend bestuur hebben, verklaart de Europese Veiligheidsorganisatie (OVSE) de verkiezingen alsnog ongeldig. Ook aan de overtuigingskracht van dit dreigement wordt getwijfeld.

De Moslim-leiders hebben tot nu toe weinig reden te geloven dat ze hun steden en dorpen langs vreedzame weg zullen terugkrijgen. Aan de gewelddoelige wordt dan ook hard gewerkt. Volgens NAVO-functionarissen in Bosnië hebben de Moslims de wederopbouw van hun leger geïntensiveerd.

De militaire balans is volgens de functionarissen nu al doorgeslagen in het voordeel van de Moslims. De NAVO-functionarissen denken dat de Moslims aanvallen zodra de NAVO Bosnië verlaat, een gebeurtenis die officieel nog steeds gepland staat in de zomer van 1998.

van holst en steijnen

From: Despotovic, Ruza <despot@wish.net>
To: Hans Hupkes <HANS.Hupkes@Planet.NL>; Globalreflexion <office@globalreflexion.org>; Nico & Neeltje Steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>
Sent: zaterdag 14 juli 2001 15:55
Subject: Fw: [www.antic.org] FILM O SREBRENICI POKRENUO RASPRAVU

— Original Message —

From: john_peter maher <jpmaher@nciu.edu>
To: Miroslav Antic <miroslav@antic.org>
Cc: Sorabia <sorabia@yahoo.com>; NSP <STOP-NSP@topica.com>; News <news@siem.net>; SIM-Egroups <srpskainformativnamrcza@egroups.com>; SIM <sim@antic.org>; BALKAN <balkannews@egroups.com>; sn-vesti <sn-vesti@hi-ho.ne.jp>
Sent: Friday, July 13, 2001 8:13 PM
Subject: Re: [www.antic.org] FILM O SREBRENICI POKRENUO RASPRAVU

> Sometimes the "men and boys" are packed on busses to be sent to the
 > slaughter (with all comforts), UN supplying the fuel, sometimes it's "in
 > fields and buildings", here's a variation that comes closer to fact:
 >
 > On July 11, 1995, for example, in Srebrenica, a UN "safe area", an
 > estimated
 > 7,000 men
 > and boys - 12,000 is the figure sometimes quoted - DISAPPEARED INTO A
 > FOREST
 > seeking refuge from
 > the Serb advance.
 >
 > They were never seen again. They are presumed to have been killed by
 > Bosnian
 > Serbs but their
 > whereabouts are unknown to this day.
 >
 > Copyright 2001 Times Newspapers Ltd
 >
 > THIS MEANS THEY WERE RETREATING, FULLY ARMED.
 >
 > jom
 >
 >
 >
 > From:
 >
 > 1948
 >
 > Subject: [sn-vesti 5835] 'Men who pulled trigger are ones we want
 > tried' To: "vesti" <sn-vesti@hi-ho.ne.jp>
 >
 > TUESDAY JULY 03 2001
 >
 > 'Men who pulled trigger are ones we want tried'
 >
 > FROM JANINE DI GIOVANNI IN SARAJEVO
 >
 > WHEN Slobodan Milosevic stands before the international war crimes
 > tribunal
 > in The Hague today,
 > Advia Sehomerdjic will not be watching.
 > The person she wants to see standing there is not a well-known political
 > figure but the man who
 > burnt down her home in Srebrenica and took away her husband and son in
 > July
 > 1995; the man who is
 > the reason she can never go home.
 >

"When I go back to Srebrenica, I always see him," she said. "He now has a
 > prosperous business
 > building homes - the same homes he burnt when they drove out the Muslims.
 > When he sees me, he
 > always jeers. He gives me the three-fingered Serb salute and says, 'If I
 did
 > not burn down those
 > houses, I would not be in business today.'"

> Although Mr Milosevic, the biggest fish, has been caught, nearly six years
 > after the Dayton
 > peace accord signalled an end to the war, people in this devastated
 country
 > are still intent on
 > revenge on the men they call "the executioners - the men who pulled the
 > trigger". That includes
 > everyone from the Bosnian Serb police and Serb neighbours who joined in
 with
 > the paramilitaries
 > to Radovan Karadzic, the former Bosnian Serb leader, and General Ratko
 > Mladic, on the run in
 > Bosnia.

> A report published last year by the International Crisis Group reported
 that
 > many of them are
 > still in the area, operating and living openly, and cited names and
 > locations of these men. They
 > are not the leaders who made political decisions or planned military
 > strategies. They are the
 > men who raped and killed and burnt and who sit casually in cafés in towns
 > such as Foca or
 > Srebrenica, confident that The Hague will never find them.

> "All we hope for is that The Hague now goes after these little fish, the
 > people we knew all our
 > lives who suddenly turned on us," said Nermena Lakota, who lost a father
 and
 > a brother in
 > Srebrenica in July 1995 when the town fell. "There are hundreds of them
 > still in Srebrenica. We
 > know who they are. We know their faces."

> It is an emotion voiced by many people here when hearing the news of Mr
 > Milosevic. Although he
 > is important to them, what is more important is that justice is done
 closer
 > to home. "During
 > those long days of war, he was some guy sitting in Belgrade," one former
 > Bosnian Muslim fighter
 > said. "We know he was responsible, but our anger was focused on people we
 > could see, the people
 > we were fighting against here."

> There is a deep sense of bitterness that had Mr Milosevic been stopped
 back
 > in 1992 when the war
 > in Bosnia began, Kosovo would not have happened.

> For the families left behind from the worst of the Bosnian crimes, the war
 > has never really
 > ended. On July 11, 1995, for example, in Srebrenica, a UN "safe area", an
 > estimated 7,000 men
 > and boys - 12,000 is the figure sometimes quoted - disappeared into a
 forest
 > seeking refuge from
 > the Serb advance.

> They were never seen again. They are presumed to have been killed by
 Bosnian
 > Serbs but their
 > whereabouts are unknown to this day.

> Copyright 2001 Times Newspapers Ltd

> Miroslav Antic wrote:

>> FILM O SREBRENICI POKRENUO RASPRAVU

>> Rasprava u srpskom parlamentu juce se jedva doticala dnevnog reda,
 >> suzbijanja divlje gradnje. Zucnu raspravu, optuzbe, pa i pokusaj
 >> politicke promocije za skupstinskom govornicom i ispred skupstinske sale
 >> izazvao je dokumentarni film "Visak iz groba", koji je predhodne veceri
 >> emitovan na RTS povodom seste godisnjice masakra nad muslimanskim
 >> stanovnistvom u Srebrenici.

>> Zasedanje parlamenta je pocelo zahtevom Aleksandra Vucica iz SRS-a da
 >> Skupstina formira anketni odbor koji ce se baviti "utvrdivanjem
 >> cinjenica o sistematskoj kampanji koju nad srpskim narodom sprovodi
 >> javno glasilo Republike Srbije, RTS". On je emitovanje filma o zrtvama u
 >> Srebrenici nazvao istorijskom sramotom i histericnom propagandom protiv
 >> srpskog naroda.

>> Cedomir Jovanovic je rekao da nemaju razloga za trijumf oni koji su bili
 >> akteri svega onoga kroz sta smo prosli, pa i onoga sto im smeta, cak i
 >> kada se nalazi na filmskoj traci i dodao da Skupstina nema razloga da se
 >> bavi uredivanjem TV ili bilo kog drugog medijskog prostora.
 >> (Glas javnosti)

>> Miroslav Antic,

>> <http://www.antic.org/>

Srpska Informativna Mreza

sim@antic.org

<http://www.antic.org/>

Srpska Informativna Mreza

sim@antic.org

<http://www.antic.org/>

van holst en steijnen

Van: "PCN-NCP" <info@pcn-ncp.com>

Aan: "PCN-NCP" <info@pcn-ncp.com>

Verzonden: vrijdag 27 september 2002 12:14

Onderwerp: [Communiqué de Presse] SREBERNICA EST BIEN UN CRIME DE GUERRE FRANÇAIS !

Dépêche du Service de Presse du PCN-NCP

Press release from PCN-NCP

27 septembre/september 2002

info@pcn-ncp.com

SREBERNICA EST BIEN UN CRIME DE GUERRE FRANÇAIS !

L'IMPLICATION DES SERVICES SECRETS FRANÇAIS ET DE L'OTAN EST DENONCEE DEPUIS 1999 !

TOUTES LES PRECISIONS QUE LES MEDIA OCCIDENTAUX TAISENT !

SREBERNICA IS A FRENCH WAR CRIME !

RESPONSABILITY OF NATO AND THE FRENCH SECRET SERVICES IS WELL KNOWN FROM 1999 !

ALL ABOUT WHAT THE WESTERN MEDIA DON'T SAY !

Le président MILOSEVIC vient de dénoncer devant le pseudo TPI de La Haye l'implication de la France et du président Chirac dans le massacre de Srebrenica.

Il a raison !

Le président Milosevic fait en effet référence aux investigations menées fin 1999 en Yougoslavie suite à l'arrestation d'un groupe de mercenaires liés aux services secrets français et infiltrés dans l'Armée de la République Srpska (Bosnie), le groupe « Pauk » (Araignée). Les enquêtes menées impliquaient directement l'OTAN et plus précisément la France et le président Chirac dans l'organisation du massacre de Srebrenica.

Les lecteurs de la presse du PCN n'ignorent rien de cette affaire puisque « L'EUROPE COMMUNAUTAIRE », l'hebdo communautariste européen que publiait alors le PCN, tirait en couverture de son numéro 24 (25 février 2000) « Srebrenica : un crime de guerre de l'OTAN ! ».

Nous y précisons ce qui suit : « Srebrenica, symbole mythique de la morale occidentale dans la propagande impérialiste lors de l'intervention de l'OTAN en Yougoslavie, n'est qu'une manipulation médiatique. Non pas dans le sens où nul ne serait mort dans cette ville bosniaque, et il est difficile de nier que des centaines de musulmans y ont été assassinés, mais plus simplement parce que ce massacre fut bien l'oeuvre des services secrets français et d'organisations paramilitaires pilotées par le camp occidental. »

DES FEVRIER 2000, L'HEBDO DU PCN DENONCAIT SREBERNICA

COMME « UN CRIME DE GUERRE DE L'OTAN »

IN FEBRUARY 2000, THE PCN-NCP DAILY DENOUNCED SREBERNICA AS "A NATO WAR CRIME"

Dans son éditorial du même hebdo intitulé « La France est responsable du massacre de Srebrenica ! », Luc MICHEL dénonçait les mensonges des media occidentaux et les responsabilités de l'OTAN :

« Les vrais criminels de la guerre impérialiste menée par l'OTAN en Yougoslavie afin de démanteler cette nation ne sont pas toujours ceux que la propagande occidentale désigne pour justifier son action. Un ministre yougoslave a accusé vendredi la France d'avoir supervisé le célèbre massacre des musulmans de Bosnie en 1995, dans le but de permettre l'intrusion des soldats de la paix impérialistes de l'OTAN dans la Yougoslavie d'alors. Le ministre de l'information Goren Matić a démontré dans une conférence de presse que les services secrets français étaient responsables du massacre perpétré dans cette ville de l'Est de la Bosnie, massacre aujourd'hui considéré comme la pire atrocité en Europe depuis la fin de la Seconde Guerre Mondiale. "Nous pouvons affirmer ouvertement que cette stratégie a été initiée dans des cercles français et musulmans dont les noms demeurent secrets, et que le massacre complet fut dirigé par les services secrets français", affirme Matić, un membre important du gouvernement national-communiste de Yougoslavie. Sa version des événements contraste singulièrement avec l'opinion médiatique très répandue en Occident comme quoi ce furent les chefs des Serbes de Bosnie qui commirent le massacre de Srebrenica, en 1995, lorsque 8000 musulmans furent assassinés soi-disant suite à l'invasion de la ville par les Serbes. Le tribunal de guerre des Nations Unies avait alors poursuivi pour génocide le leader des Serbes de Bosnie, Radovan Karadzic, et son commandant militaire Ratko Mladic.

D'après Matić, les français ont travaillé de concert avec leurs alliés musulmans. Et une partie de l'armée serbe de Bosnie, la 10ème brigade anti-terroriste, fut aussi impliquée. "L'opération tout entière fut planifiée et organisée par un groupe des services secrets français, auquel s'ajoutent le général Philippe Morillon et deux collabos, l'ancien chef de la police bosniaque Alija Delimustafic, et le commandant musulman des forces qui défendaient Srebrenica, Naser Orić." Matić explique que deux membres du groupe paramilitaire piloté par la France nommé Pauk (Araignée) furent impliqués. C'est ce même groupe de barbouzes de l'impérialisme que Matić désigne à raison comme responsable d'avoir préparé une tentative d'assassinat du président yougoslave Slobodan Milosevic.

L'estimation du nombre des victimes proposé par Matić diffère aussi de celle donnée par les médias et la propagande occidentale. Il explique que "près de 1200 soldats musulmans sur le point d'être capturés furent assassinés à Srebrenica dans ce terrible massacre", et il précise que les français ont tout planifié pour permettre à la guerre de se conclure par l'entrée dans le pays des troupes de l'OTAN. Selon Matić, la 10ème brigade anti-terroriste serbe fut corrompue par les services français dans la planification d'un massacre qui servait aussi à débaïser Milosevic : "l'accord stipulait que

...devait se rendre aux forces serbes sans combat, qu'Oric devait s'en aller avec ses troupes et que la 10ème brigade devait assassiner les personnes demeurant encore à Srebrenica, et c'est ce qui arriva."

Ces affirmations, Matić les tient des aveux que les autorités yougoslaves ont reçu des membres de Pauk qui ont été arrêtés. Il affirme ainsi que "compte tenu des nouvelles informations obtenues des membres du groupe terroriste Pauk, nous sommes maintenant en position de mieux éclairer les circonstances et de donner des preuves expliquant la façon dont le massacre de Srebrenica s'est déroulé." La sale guerre de l'Occident en Yougoslavie était une entreprise cynique de conquête impérialiste, et la propagande des médias demandait des massacres que les défenseurs de la paix au service des Etats-Unis n'ont pas hésité à organiser eux-mêmes ». (« L'EUROPE COMMUNAUTAIRE », n° 24, 25 février 2000)

Copyright

Service de Presse du PCN Bruxelles (reproduction libre avec mention d'origine)

Pour plus d'informations/For more information :

Website of the PCN-NCP (multilingual) :

<http://pcn-ncp.com>

Website du Comité Francophone pour la Défense de Slobodan Milosevic (Frenchspeaking Committee for the Defense of Slobodan Milosevic)

(Français, Anglais, Serbe) : <http://www.liberez-milosevic.fr.st/>

Consulter aussi - See also :

Website SPS (Serbe et Anglais) :

<http://www.sps.org.yu/eng/explorer.htm>

PCN-NCP'S YUGO INFO

<http://www.pcn-ncp.com/yugoslavie.htm>

(Information en Français, en Serbe et en Anglais - Information in French, Serbian and English)

Serbian Network :

<http://www.srpska-mreza.com/>

Fair use only, with mentions of origin

For more information contact via e-mail :

info@pcn-ncp.com

For subscription info send message to :

info@pcn-ncp.com

van holst en steijnen

From: Paul Davidson <p.davidson@btinternet.com>
To: <Undisclosed-Recipient:;>
Sent: vrijdag 19 april 2002 04:08
Subject: Fw: SREBRENICA - Web

— Original Message —

From: Branka josilo-perry <branka@blueyonder.co.uk>
To: Marbles <branka@blueyonder.co.uk>
Sent: Friday, April 19, 2002 11:55 AM
Subject: FW: SREBRENICA - Web

[illegible]

Kok loopt door gehavend Srebrenica

De moord op duizenden moslims in Srebrenica is een zwarte bladzijde in onze geschiedenis, vindt demissionair premier Kok. Vandaag bezoekt hij de voormalige moslimenclave.

Door onze redacteur
CEES BANNING

2002
SREBRENICA, 13 JUNI. Velić Hasan zit op de trap van het stadhuis van Srebrenica. De 69-jarige moslim, ingevallen gezicht met grijze stoppelbaard, woont in een klein dorpje in de buurt. Voor de oorlog

woonde hij in Srebrenica, maar na de moord op zijn twee zonen en zijn broer wil hij er niet meer wonen. Vandaag zit hij al om acht uur voor het stadhuis. Eeuwenlang woonden Serviërs en moslims door elkaar. Nu is Srebrenica veranderd in een Servische stad. Op de gevel van het stadhuis hangt een bord waarop in het cyrillichs is geschreven 'Servische Republiek, gemeente Srebrenica'.

„Ik hoorde dat er een belangrijke Nederlander zou komen”, zegt Hasan. „Ik hoop even met hem te praten. De gemeente heeft ons geld beloofd voor ons huisje. Maar we hebben nog niets gekregen.” Hij woont samen met zijn vrouw in

een skelet van rode bakstenen en een ruw houten dak. Geen glas in de kozijnen.

Vandaag bezoekt demissionair premier Kok met minister Herfkens van Ontwikkelingssamenwerking Srebrenica. De Bosnische plaats ligt in een diep dal, met aan weerskanten steile heuvels bedekt met een dicht beukenbos. Srebrenica is een lange straat langs het riviertje de Guber en draagt nog de sporen van de oorlog van zeven jaar geleden: verwoeste gebouwen, bijna alle huizen gepokt door kogel- en mortierinslagen. In het centrum van het dorp op het Plein van Broederschap en Eenheid wordt een nieuwe moskee gebouwd, gefi-

nancierd door de regering van Maleisië. De vorige, de Rode Rivier Moskee, de oudste van het dorp, werd in 1995 door de Serviërs opgeblazen.

Even voor tien uur landt de Chinook-helikopter van de Nederlandse Luchtmobiele Brigade op een weiland in Potočari, vlak bij de voormalige basis van Dutchbat. De moslimenclave Srebrenica was door de Verenigde Naties bestempeld als 'veilig gebied'. Zeven jaar geleden werd de enclave, op dat moment beschermd door het Nederlandse Dutchbat, veroverd door de Bosnische Serviërs onder leiding van generaal Mladić. Na de inname werden de mannen en jon-

gens gescheiden van de vrouwen en zijn zo'n 7.500 moslims vermoord. Vanaf Potočari gaat het gezelschap naar het gemeentehuis. Mensen langs de weg kijken verbaasd en vragend naar de colonne van witte jeeps. „Wie zijn dat?” In de plaatselijke media krijgt het bezoek nauwelijks aandacht.

„Ik heb mijn gevoelens uitgesproken over wat hier zeven jaar geleden is gebeurd”, zegt Kok na een gesprek met burgemeester Šefket Hafizović. „De internationale gemeenschap faalde.” [• Vervolg SREBRENICA: pagina 2]

• WWW.NRC.NL: dossier Srebrenica

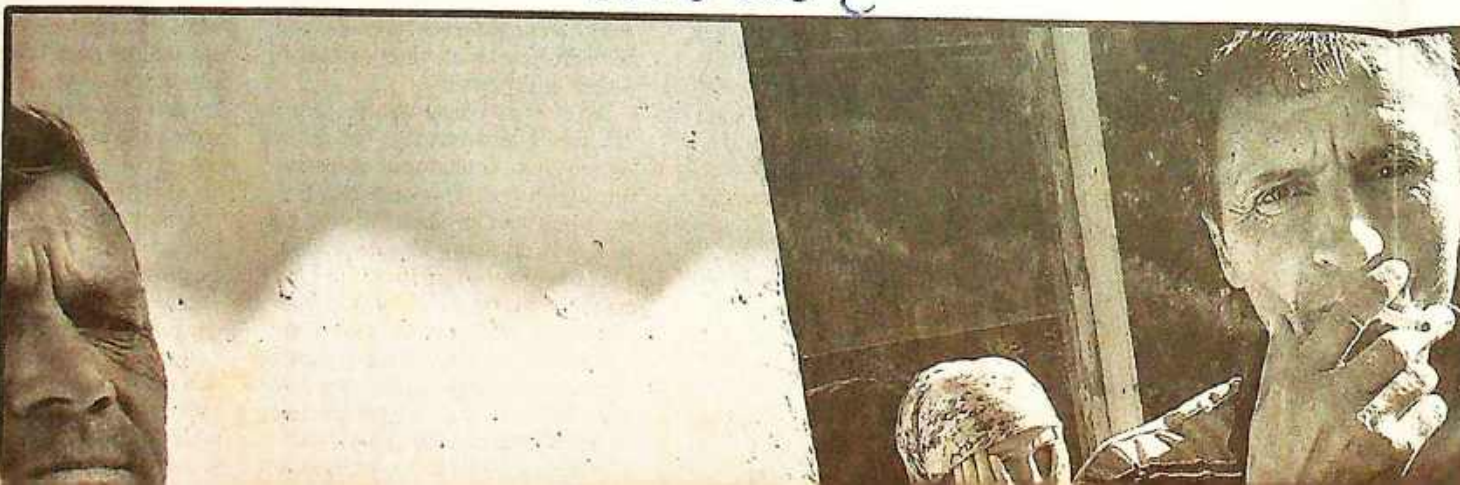

Premier Kok in de Chinook-helikopter waarmee hij momenteel door Bosnië reist. Vandaag is hij in Srebrenica. (Foto WFA, Robin Utrecht)

Howa en Ferrier Becovic zijn teruggekeerd naar hun huis nabij Srebrenica. Het was evenals de huizen van de buren platgebrand. Ze wonen en slapen nu in hun vroegere garage en werken op hun land. Ze noemen zichzelf gelukkig, want de meeste buren hebben de oorlog niet overleefd.

20-6-2002

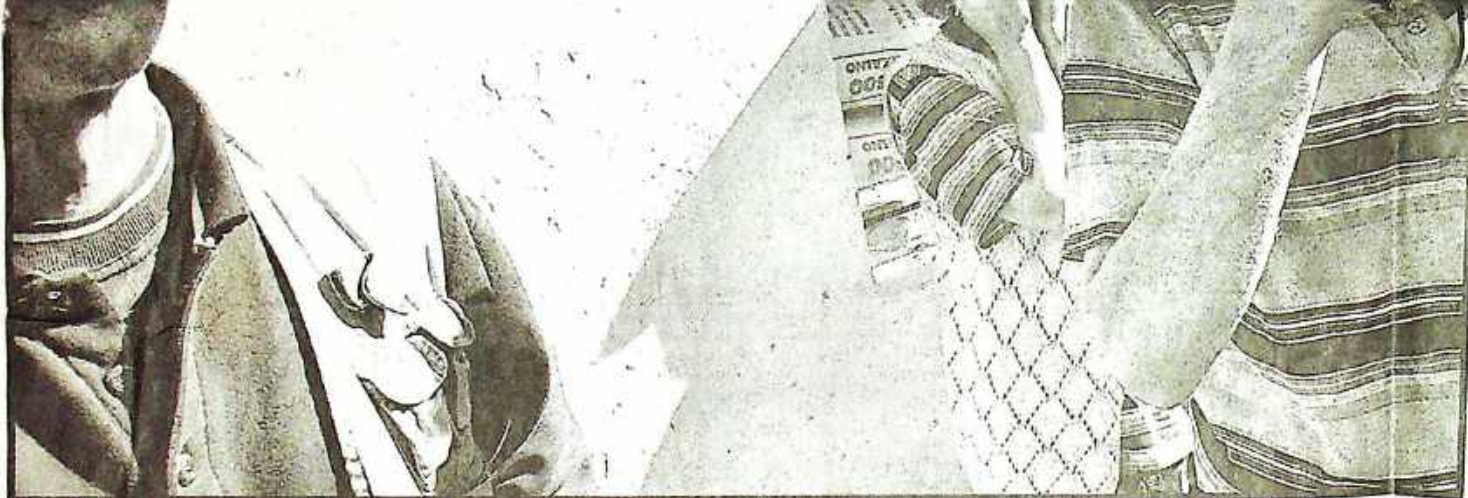

Javra Hasic staat voor de kasten uit het vroegere huis bij Srebrenica. Haar vader werd gedood in de oorlog. Het huis wordt bewoond door een Serviër die Javra en haar moeder de varkensstal heeft aangeboden.

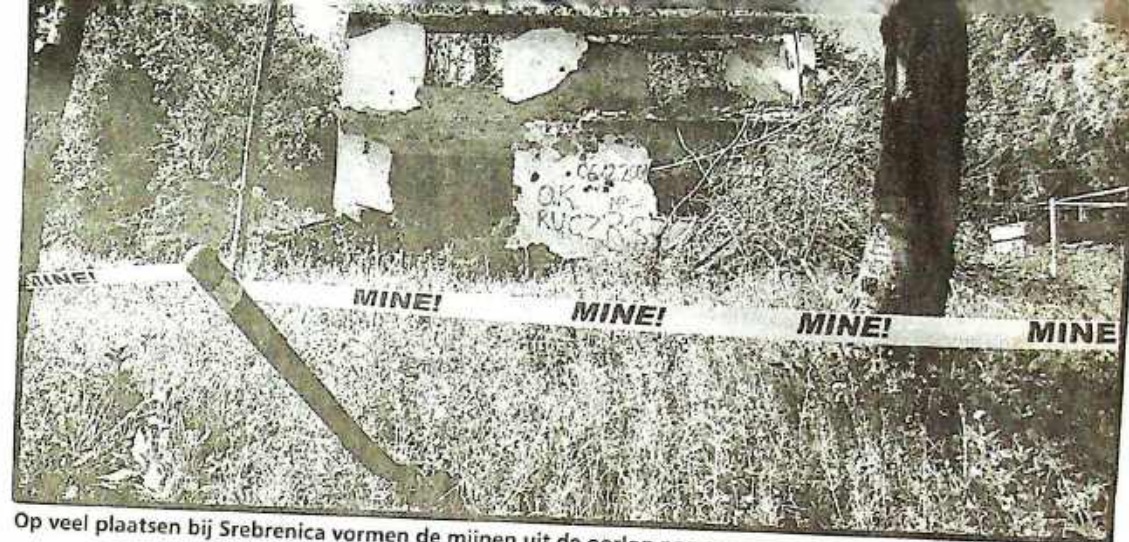
Srebrenica zoekt nieuw bestaan

FOTO'S EDDY VAN WESSEL

Drie families wonen in één huis. Met elkaar proberen ze de andere huizen in de omgeving opnieuw op te bouwen.

Op veel plaatsen bij Srebrenica vormen de mijnen uit de oorlog nog een groot gevaar.

Een delegatie van de gemeenteraad van Srebrenica, drie moslims en drie Serviërs, is in Nederland om te zien hoe hier de gemeentepolitiek functioneert. Het is een poging om van deze getraumatiseerde gemeente weer een normale stad te maken.

Bezoek delegatie

Nicole Lucas

Voor Sefket Hafizovic was het bezoek van Wim Kok bijna net zo'n verrassing als voor de rest van de wereld. Slechts een dag voor het vertrek van de demissionaire premier naar Bosnië werd de burgemeester van Srebrenica op de hoogte gesteld. „Ik mocht er met niemand over praten.“ Hij had nauwelijks tijd om zich op de visite voor te bereiden. Toch hoeft de burgervader geen seconde na te denken over de vraag of het bezoek aan zijn verwachtingen heeft voldaan. Nee. „Ik had gehoopt dat hij zijn excuses zou aanbieden voor het Nederlandse optreden bij de val van de enclave. Maar dat heeft hij niet gedaan.“

In het Haagse kantoor van het IKV, dat zes gemeenteraadsleden uit Srebrenica, al weken geleden, uitnodigde om te zien

hoe in Nederland de gemeentepolitiek functioneert, krijgt Hafizovic (42) bijval. De twee andere Bosniaks, zoals de Bosnische moslims zichzelf meestal aanduiden, zijn het met hem eens. Er komt ook instemming uit onverwachte hoek. „Kok had zijn verontschuldiging moeten aanbieden“, zegt Desnica Radivojevic, voorzitter van de gemeenteraad én Serviër. „Nederland heeft in Srebrenica gefaald. De hele internationale gemeenschap heeft gefaald. Het is een slang om ieders nek.“

Srebrenica: de naam van gewoon een stadje in het oosten van Bosnië zal het nooit meer worden. Toch zijn de zes – drie moslims, drie Serviërs – naar Nederland gekomen met de wens om van Srebrenica weer een zo normaal mogelijke gemeente te maken. Ze willen van hun Nederlandse collega's leren hoe Zilverstad weer is op te bouwen tot een stad waar het goed toeven is en iedereen, van welke afkomst dan ook, zich veilig en gewenst weet.

Een luchtkasteel? Het simpele feit dat

de zes hier zijn is een teken dat Srebrenica niet per definitie synoniem voor onverdraagzaamheid hoeft te staan. Want nog maar twee jaar geleden was een dergelijke gezamenlijke onderneming volstrekt ondenkbaar. Gemeenteraadsleden uit de verschillende bevolkingsgroepen konden toen nauwelijks door één deur.

De Bosnische Serviërs wilden zich er niet bij neerleggen dat moslims bij de raadsverkiezingen van 1997 een meerderheid hadden verworven, terwijl nauwelijks een Bosniak zich in de buurt van Srebrenica durfde te vertonen, laat staan er te wonen. Ze maakten echter wel massaal gebruik van het recht, ook al woonden ze als vluchteling heel ergens anders, om te stemmen in de plaats waar zij vandaan kwamen.

Pesterijen over en weer verhinderden lange tijd dat de verkiezingsuitslag werd geïmplementeerd. Het duurde tot juni 1999 voor er een gemeenteraad was geïnstalleerd. Maar de (moslim)burgemeester bleef het ook toen raadzaam vinden niet in de stad te overnachten. Hij pendelde dagelijks tussen Tuzla en Srebrenica.

Anders dan zijn voorganger hoeft Hafizovic niet zoveel kilometers af te leggen om op zijn werk te komen. Hij woont 'gewoon' in zijn eigen stad. De veiligheid is voldoende, noemt hij het wat onderkoeld. „Er zijn geen excessen, geen ernstige incidenten.“ Sinds de gemeente-

raadsverkiezingen van 2000 is er veel veranderd, oordeelt hij. Dat wil volgens hem zeggen dat vooral de Serviërs zijn bijgedraaid. De radicale SDS – ooit mede-opgericht door Radovan Karadzic – werd op een zijspoor gezet, in de raad kwamen diverse Serviërs die wel weer wilden samenwerken met degenen die ooit hun bureaus waren geweest.

Radivojevic (49) is er een van, al is de vraag hoe representatief hij is. Want de raadsvoorzitter vindt niet alleen dat Nederland zijn excuses moet aanbieden, ook zijn volksgenoten zouden dat moeten doen. Serviërs hebben massamoord gepleegd, oordeelt hij onomwonden over de gruwelen van zomer 1995, toen de enclave werd ingenomen en duizenden mensen werden vermoord. De schuldigen moeten opgepakt en berecht. In dat standpunt staat hij nagenoeg alleen, geeft hij onmiddellijk toe.

Voorzover Serviërs schuld willen bekennen, gaat dat meestal gepaard met een 'ja maar'. Ja, maar vóór 1995 waren het Serviërs die door moslims uit Srebrenica werden gedreven en gedood. Ja, maar wij Serviërs zijn net zo goed slachtoffers zij. Toch ziet Radivojevic steeds meer Serviërs die wel zijn overtuiging delen dat de 'waarde van Bosnië hem zit in het samenleven van verschillende culturen en godsdiensten.' „Dat geldt ook voor Srebrenica. Deze stad is van moslims én

Serviërs, dat was zo en dat moet zo weer worden.“

Voorlopig is de regio echter vooral leeg en levenloos. Ruim 37 000 inwoners tellen Srebrenica en 19 dorpen eromheen in 1991. Nu woont er nog een vijfde deel van dit aantal. De overgrote meerderheid van de inwoners is Servisch. Een klein deel van hen werd in de streek geboren, een aanzienlijk groter deel is zelf vluchteling. Tussen hen mengen zich heel voorzichtig de naar elders gevluchte Bosniaks. Aanvankelijk vestigden ze zich in dorpjes in de omgeving, inmiddels hebben ook tientallen Bosniaks de stap naar Srebrenica zelf gewaagd. Overigens vooral ouderen en gezinnen waarvan de kinderen in Tuzla of Sarajevo blijven. „Mensen vinden het toch te riskant“, aldus de burgemeester, „ze weten niet wat ze van hun bureaus kunnen verwachten“.

Bijkomend obstakel is dat je van de lucht niet kunt leven, al zou die nog zo vol zijn met mooie gevoelens van broederschap en eenheid. Was de economie voor de oorlog al weinig florissant, nu ligt vrijwel alles plat. Niemand komt meer naar het kuuroord waarmee Srebrenica ooit werd geassocieerd; de mijnen in de omgeving zijn gesloten. Internationale hulp ging lange tijd aan de regio voorbij. De buitenwereld had geen zin om geld te stoppen in het gebied waar vooral 'slechterikken' woonden, ook al hadden ze dan

wellicht zelf met de enclave niets te maken. Ook Nederland, toch na de VS de grootste geldschietster in Bosnië, wilde de vingers niet branden aan Srebrenica. Het wilde bijvoorbeeld geen geld steken in grootschalige terugkeerprojecten. Dat zou als schuldbekentenis kunnen worden gezien. Daar lijkt nu verandering in te komen. Onlangs kondigde de UNDP, het Ontwikkelingsprogramma van de VN, een grootschalig hulpproject aan, gericht op stimulering van de economie en terugkeer van vluchtelingen. En Wim Kok zegde vorig week toe dat Nederland steun zal bieden bij onder meer het opknappen van huizen.

Al te groot optimisme is echter niet op zijn plaats. Hafizovic: „De extremisten houden zich koest, ze wachten het juiste moment af om weer toe te slaan.“ De burgervader heeft hierbij vooral Serviërs op het oog. Kenners waarschuwen echter ook voor radicale elementen aan moslimkant. Die zouden geen belang hebben bij een 'gewoon' Srebrenica. Ze willen de stad – en de vluchtelingen elders – kunnen blijven opvoeren als symbool van het lijden de Bosniaks.

Srebrenica weer een normale stad? Geen luchtkasteel misschien, maar ook allerm minst een vaststaand feit.

Deze foto's kwamen tot stand in samenwerking met de Stichting Motherhood.

juni 2002

DUTCHBAT-VROUWEN OVER HOE SREBRENICA HEN BLIJFT ACHTERVOLGEN

Ineens drong het tot me door:

**dit is een
holocaust
en wij zitten
er middenin'**

Liesbeth (26) en Alice (27) waren in de zomer van 1995 als Dutchbat-soldaten in Srebrenica. Er valt ze niets te verwijten, zo staat in het NIOD-rapport over de val van de moslim-enclave. "Toch voelen wij ons nog steeds kut," zeggen ze. Viva's Yvonne Brok zocht hen op.

Alice en Liesbeth:
hartsvriendinnen door
Srebrenica.

"Steeds als ik denk dat ik alles op een rijtje heb, komt Srebrenica opnieuw in het nieuws. Zie ik weer die beelden. Karremans in gesprek met Mladic, de stoet vluchtelingen, het kamp, de bussen. Zie ik ook mezelf op televisie. Samen met een collega sta ik achter een hek. Een veel te grote helm op mijn hoofd, mijn haren eronder. Ik heb een lege blik in mijn ogen. Het is net of je dwars door me heen kunt kijken. Ik herken mezelf niet."

Ik zit in de auto met Liesbeth. We hebben het over het NIOD-rapport, Srebrenica, minister Pronk; alles vloeit in elkaar over. We zijn op weg naar Alice, haar beste vriendin die ze in 1995 in Srebrenica heeft leren kennen.

Als we aanbellen zwaait de deur open, Liesbeth en Alice vliegen elkaar om de nek. "Hé wijf," zeggen ze tegen elkaar en ze slaan elkaar op de schouders. Dat is liefkozend bedoeld. We gaan zitten op de blauwe bank in de woonkamer. De meiden lachen en schelden op elkaar. Hun grove taalgebruik is iets wat ze hebben overgehouden aan Srebrenica. Margie, de vriendin van Alice, is vanavond ook thuis. Ze zit achter in de kamer en luistert vooral.

In januari 1995 werden Liesbeth en Alice voor zes maanden uitgezonden naar een

oorlog waar ze niets van wisten. Bang waren ze niet, het was juist spannend. Liesbeth was nog maar negentien, Alice was net twintig geworden. Meisjes nog.

Srebrenica heeft sporen nagelaten. Woede en frustratie. Alice: "Ik heb nog zoveel vragen waar ik waarschijnlijk nooit een antwoord op zal krijgen. Tijdens de presentatie van het NIOD-rapport zat kolonel Karremans bij ons in het publiek. Ik veroordeel hem niet. Maar ik wil wel van hem weten waarom hij toen zo heeft gehandeld. Wat voor opdracht hij kreeg en van wie. Nu wordt de bal steeds heen en weer gekaatst. Iedereen wijst een ander als schuldige aan. En ik blijf met vragen zitten. Dat frustrert me. Dan komen ook alle herinneringen opnieuw boven. Ik zie mijn 'vriendje' weer voor me. Een jongetje in de massa, in een blauwe trainingsbroek. Met een witte streep op de zijkant die grijs was geworden. Hij vroeg niets, in tegenstelling tot al die andere kinderen. Juist daarom gaf ik hem snoep. De volgende dag bracht hij een houten violtje voor me mee. Dat vond

ik zó lief. Hij was de enige die me vertederde. Andere kinderen schold ik uit. 'Weg jij!' Ik ging hen treiteren. En lol dat ik dan had." Liesbeth vindt het prettig dat met het rapport de Dutchbatsoldaten op papier zijn vrijgesproken. "Al had ik niet anders verwacht. Ik weet zelf het beste wat daar is gebeurd, dat ik niet meer had kunnen doen. Nu denk ik vaak: ze hadden ons nooit moeten sturen." Liesbeth en Alice zaten in het bevoorradingspeloton. 's Ochtends hing in het kamp het rooster met de dagelijks taken. Brood halen voor het kamp bij de bakker in het dorp, brandstof rondbrengen in het kamp voor alle

apparatuur, mobiele toiletten schoonmaken. Liesbeth: "Vanaf januari merkte je het al: er kwam steeds minder het kamp in, de Serviërs lieten steeds minder door. We werden gekort op voedsel, brandstof, alles. In het begin reed ik rond met een vrachtwagen met vierduizend liter brandstof. Op het laatst liep ik met maar twee jerrycans over het kamp. Ook onze vrije tijd veranderde. We mochten niet meer naar 'The bold and the beautiful' kijken

**'We gooiden
één snoepje.
Doken die
kinderen dan
met z'n allen
bovenop. En wij
maar lachen'**

Links: moslimkinderen
Liesbeth (rechts) en
Alice vonden hen al
niet meer schattig.

DUTCHBAT-VROUWEN OVER HOE SREBRENICA HEN BLIJFT ACHTERVOLGEN

en ook geen films. Alleen nog het RTL-4 nieuws."

Het dagelijks leven in het kamp was hard. Keihard. Alice: "Toen ik in januari aankwam, zag ik naast onze bus een meisje staan. Op blote voetjes in de sneeuw. Wat zielig dacht ik toen. Iemand zei dat ik binnen drie weken wel anders zou praten. Dat kon ik toen niet geloven. Maar het klopte. Ik werd zo snel harder. Dat ging vanzelf. De kinderen die ik die eerste dag zo zielig vond, zeurden steeds om pennen en snoep. Dat vond ik irritant. Als we op transport waren, gooiden we één snoepje naar een groep kinderen. Daar doken ze dan allemaal op. En wij maar lachen. Bikkelhard waren we."

Alice en Liesbeth kijken elkaar steeds aan om bevestiging bij elkaar te zoeken. Hun ogen schitteren, handen gebaren druk. Ik begriep het niet. Ik kan die humor en de verschrikkingen moeilijk met elkaar rijmen. Alice legt me uit dat ze in Srebrenica haar gevoel wel uit moest schakelen om rationeel te werk te kunnen gaan. Ze lacht als ze vertelt over de ritjes naar de vuilnisbelt in de bergen, waar het afval van het kamp werd gestort. "We reden met onze jeep dicht achter de vuilniswagen, dan kon niemand erop springen. De armste mannen, vrouwen en kinderen renden met ons mee. Ze wilden als eerste bij de vuilstort zijn. Op het moment dat de kiepwagen het vuil loste, doken zij in die berg. Tussen ons afval zochten zij naar bruikbare spullen. En ik maakte er foto's van. Een heel rolletje heb ik vol geschoten. 'Die hebben tenminste eerste keus,' zeiden we. Iemand anders stond te filmen. Die band heb ik later gezien. Ik loop even door het beeld. Met een blik in mijn ogen die ik nu nog niet helemaal kan verklaren. Het was of mijn ogen zeiden: ik zie dit, maar ik kan het niet geloven. Op zo'n moment wil je alles tegelijk doen. Je ziet het, neemt het op en moet het dan ook meteen een plekje geven. Zo snel ging het. Dat kon niet anders. Er waren zoveel indrukken." Liesbeth voelt aan wat haar

vriendin bedoelt. "Zan verwerken kwamen we in Srebrenica niet toe. Zelfs niet in je onderbewustzijn. Je gaat door op de automatische piloot."

Alice en Liesbeth hadden al in mei het idee dat er iets niet klopte. Ze zijn ervan overtuigd dat de Bosnisch-Servische generaal Mladic niet pas op 9 juli 1995 besloot om door te stoten, zoals in het rapport staat. Alice: "Alsof Mladic ineens dacht: dit gaat zo makkelijk, ik pak alles maar. Belachelijk. Dat had hij al lang bedacht." In mei al moesten de soldaten sluiproutes aanleggen, speciale opstellingen maken. Alice herinnert zich gesprekken over een evacuatie. "Tijdens een soort vragen- en klachtenuurtje dat wekelijks werd gehouden, heb ik onze chef Majoor Otter gevraagd wat er aan de hand was. Waarom moeten wij die opstellingen maken? Is er iets aan de hand? Nee hoor, kreeg ik als antwoord. Dat zijn puur voorzorgsmaatregelen die jullie voorgangers al hadden moeten nemen. Dat is niet gebeurd, daarom moeten jullie het doen. Ik weet nog dat ik boos was. Maar ik geloofde hem wel. Wat moest ik anders? Nu frustreert dat ook. Majoor Otter wist volgens mij wel wat er aan de hand was."

Er kwam steeds minder voedsel en brandstof het kamp in. Alleen het broodnodige werd draaiende gehouden. Liesbeth: "Op een gegeven moment was er geen brandstof meer en moesten de koelcontainers uit. Omdat het vlees opgemaakt moest worden, werd er een soort barbecue georganiseerd. Er was drank, muziek en ergens vonden we nog wat lampen.

Wat een feest was dat. Even. Want de volgende dag ging de oorlog gewoon verder." Op het kamp was een bar. Het verzamelpunt waar iedereen om half acht 's avonds naar het RTL4-nieuws keek. Liesbeth: "Daar speelde ons uitgaansleven zich af. 's Middags al

bespraken we wat we gingen dragen. Het werd altijd die glimmende trainingsbroek. En tuiten dat we deden, haren kammen, make-up. Gympen aan, wapen op je rug en daar gingen we dan. We zagen er niet uit. Maar dat zie ik nu pas in. Toen vonden we onszelf prachtig. In de bar was een speciaal wapenrek. De eerste keer dat ik in Nederland weer uitging, wilde ik direct naar zo'n rek lopen. Dat was er niet. Ik schrok. Dat je een wapen bij je hebt en dat je dat daar moet afgeven, zat er zó ingestampt."

Alice is er van overtuigd dat de Serviërs hen bewust steeds minder gaven. "We zijn systematisch door hen uitgeput. Lichamelijk en geestelijk. Af en toe kwam er iets binnen. Wat waren we dan blij. Even leefden we op, om vervolgens in een nog dieper gat te vallen."

Net voor de enclave viel, was er een 'thuisfrontdag': alle ouders werden in Soesterberg geïnformeerd door de minister van Defensie over de situatie van hun kinderen. Alice: "Ik belde mijn moeder die dag. 'Mam, ik weet niet wat er aan de hand is, maar er hangt hier zo'n rare sfeer. Het lijkt wel stilte voor de storm.' 's Avonds kregen we te horen dat

de volgende dag twee konvooien uit het kamp mochten om voorraden op te halen. Dat verbaasde ons allemaal. Al maanden mocht er niemand uit het gebied en nu ineens twee konvooien. Ik reed in een van de vrachtwagens en was dus uit de enclave toen de Serviërs aanvielen. Bijna twee weken zat ik in Belgrado. Ik voelde me machteloos. Al kon ik er niets aan doen dat ik juist degene

was die op dat moment reed. Mijn moeder heeft later gezegd dat ik de dans ontsprongen ben. Zo denk ik er niet over. Voor mijn gevoel liet ik iedereen in de steek." Liesbeth was wel in het kamp toen de Serviërs de aanval inzetten. De eerste dagen

**'Ik kon die
vluchtelingen
gewoon niet
meer als
mensen zien'**

Rechts: Alice met kolonel Karremans. Onder: de bar in het kamp van Dutchbat.

leefden de blauwhelmen voornamelijk in de bunker. Tot de moslimvluchtelingen kwamen. Liesbeth: "Ieder half uur mochten we er dertig doorlaten. Ze wilden allemaal graag naar binnen en iedereen probeerde daarom in je gezichtsveld te komen. Maar dertig was dertig. Jammer voor de rest. Dat vond ik niet moeilijk. Ik deed gewoon mijn werk. In en rond een kapotgeschoten gebouw vingen we de vluchtelingen op. Overal werd stro neergelegd. We gaven hen eten. Maar er was vrijwel niets meer. Alles wat er nog was, hebben we op een hoop gegooit, bouillonblokken en water erbij en klaar. Het zag er niet uit. We hadden ook een vrachtwagen met stokbrood van de Serviërs gekregen. Ze stonden allemaal in rijen te wachten achter een stuk touw. Iedereen kreeg een bordje eten en twee stukjes brood. Als je een kind had, kreeg je wat extra. Het was indrukwekkend om te zien hoeveel ouders dezelfde kinderen hadden. Met vijf soldaten, hand in hand, probeerden we de menigte tegen te houden. Achter ons langs, konden ze het eten halen. We werden steeds verder naar achteren geduwd. 'Eén, twee, drie!' schreeuwden we en dan duwden we ze terug. De achterste rij viel uiteraard om. En wij maar lachen. Dat was

'We waren keihard tegenover de moslims. Te hard soms'

echt hard. De gewonde moslims werden in een aparte ruimte opgenomen. Ook nu waren we keihard. We sloten weddenschappen af. 'Wedden dat die daar niet meer leeft als ik over een half uur terugkom?' Liesbeth valt stil. Nu lacht ze niet. "Dat was te erg. Dat realiseer ik me nu. Maar toen niet. De moslims

zaten bij ons in het kamp. Binnen een paar uur was het een smerige bende. In het midden van de loods waar we hen opvingen, stonden steunpilaren. Daar poepten ze tegenaan. Zo vies. Kinderen liepen er op blote voeten doorheen. Ik kon hen niet meer als mensen zien."

Toen de enclave gevallen was, kon het transportbataljon weer gaan rijden. Ze kwamen terug met voedsel. Liesbeth: "Eindelijk hadden we weer normaal eten. Met mijn bord boerenkool op schoot voelde ik me best schuldig ten opzichte van de vluchtelingen. Opeens hadden we ook drank, sigaretten en snoep. Alles waar we al die maanden zonder hadden moeten doen. Ik wist niet waar ik moest beginnen. De volgende dag was de helft van het kamp ziek. We waren niets meer gewend.

Het waren vreemde dagen. Er was weer ge-

noeg brandstof en we konden volop televisie kijken. Op het journaal zagen we dat de mannen en vrouwen werden gescheiden. Vrouwen en kinderen in bussen en mannen in een soort veewagens. Pas toen ik naar buiten liep, realiseerde ik me dat ik er midden in zat. Die beelden. Dat waren wij. Toen drong het tot me door: dit is holocaust. Dit heb ik op school geleerd over de Tweede Wereldoorlog. Ik wilde de vluchtelingen wel gaan helpen. Maar hoe? Als we luchtsteun hadden gekregen, hadden we misschien nog iets kunnen doen. Nu was het gewoon einde oefening. We voelden ons in de steek gelaten door de Verenigde Naties. En ja, we wisten wel wat die mannen te wachten stond. Een klein kind weet wat er gebeurt als mannen en vrouwen gescheiden worden. Daar hebben we onderling ook over gepraat."

En toen mochten ze weg. Weg uit Srebrenica. Inmiddels was Alice terug in het kamp. "Op het moment dat we voor de allerlaatste keer uit de enclave gingen, zag ik Mladic staan. Natuurlijk wisten we allemaal dat hij hartstikke fout was. Even flitste het door mijn hoofd dat ik mijn geweer zou kunnen pakken om een oorlogsmisdadiger te vermoorden. Maar ik deed het niet. Want we waren er nog niet, we moesten nog door Servisch gebied. Bovendien werd ik afgeleid door een liedje op de radio. 'This is the moment... this

Rechts: feest
bij de thuiskomst
in Nederland.

DUTCHBAT-VROUWEN OVER HOE SREBRENICA HEN BLIJFT ACHTERVOLGEN

is the day' klonk het. Dat liedje van René Froger. Daar kan ik nu nog niet naar luisteren." Het vertrek uit de enclave maakt Liesbeth nog woedend. "Alle telefoons waren weg. Ik kon niet eens mijn moeder bellen om te zeggen dat ze zich geen zorgen om me hoefde te maken. Maar ik hoorde wel Pronk op de radio: 'We gaan die Serviërs wat aandoen.' Terwijl wij er nog zaten! We waren nog helemaal niet veilig! Onvoorstelbaar dat iemand zulke uitspraken deed over onze rug."

Alice: "Toen we aankwamen op de vliegbasis van Soesterberg moesten we allemaal verzamelen. Onze commandant bulderde: 'Gééft acht!' 'Wat nou geef acht?' schreeuwde ik terug. 'Mijn familie staat daar.' En weg was ik. Toen mijn vader me zag, begon hij te huilen en wilde me niet meer loslaten. Ik weet dat het voor mijn ouders heel zwaar is geweest. Ik wilde huilen en lachen tegelijk."

Liesbeth: "Ik wilde wel huilen, maar kon het niet. Ik wist niet waar ik moest beginnen met omhelzen. Zag mijn moeder staan, mijn vader ernaast, twee honden op zijn arm. Wie eerst?"

Omschakelen naar hun oude leven was moeilijk. Liesbeth: "Ik had een enorm grote bek. Als ik iemand op straat zag lopen, het maakte niet uit wie, schreeuwde ik: 'Hé, rot op! Je ziet er niet uit.' Het werd nog erger als iemand zeurde over iets wat ik onbenullig vond. 'Weet je wel tegen wie je het hebt? Ik heb de oorlog meegemaakt.' Ik voelde me oppermachtig."

Alice: "Ik ging thuis op dezelfde voet door als in het kamp. Vooral met het taalgebruik. Ik schold alles en iedereen helemaal verrot om niets. Ook mijn moeder. 'Hou je smoel, ik red

**'Thuis ging ik
op dezelfde
voet door als in
Srebrenica: ik
schold iedereen
verrot'**

meezelf wel.' Daar schrok ik dan van. Mijn eigen moeder! Dat vond ik te ver gaan. Ik zei: 'Mam dit gaat niet goed. Ik moet uit huis.'"

Spijt hebben ze niet. De oorlog heeft hen gemaakt tot wie ze nu zijn. Liesbeth: "Wat een normaal mens aan ervaring opdoet in dertig jaar, kregen wij in zes maanden over ons heen." Alice: "Naast alle ellende hebben we in die maanden

ook fantastische dingen meegemaakt. We werden daar zo inventief. Logisch. Want waarom zou je thuis bedenken hoe je het best een eigen plekje kunt afbakenen in een kamp? We sjouwden rond met hele pallets. En dan de vriendschappen die ik er aan over heb gehouden. Die zijn voor altijd. Vooral met Liesbeth. Met twee andere Dutchbatters, Ricardo en Sjors, hebben we ooit het Verbond van de Eeuwige Kuisheid gesloten. Dat staat voor onze band. We zijn heel close, kunnen lachen, huilen, praten. Alles."

Maar behalve goede herinneringen, is er ook veel frustratie, onbeantwoorde vragen en commentaar op hun handelen. Liesbeth: "Ik kan leven met het commentaar omdat ik vasthoud aan mijn eigen waarheid. Ik heb er geen last meer van. Niet meer. Twee jaar geleden heb ik een ontzettende dip gehad. Vooral op 8 juli, de dag dat Dutchbatter Raviv van Renssen stierf door een granaat van het Bosnische moslimleger. Raviv was op dezelfde dag jarig als ik, hij was precies vijf jaar ouder. Vijf jaar na zijn dood stond ik op het tijdstip dat hij overleed in het bos. Ik dacht: ik ben nu net zo oud als hij toen en ik stá hier gewoon. Dat vond ik raar. Want ik kende hem eigenlijk niet en toch voelde ik me betrokken. Ik ben naar de begraafplaats gereden. Boven op zijn grafsteen heb ik uren lig-

gen denken. Vertelde wat ik had gedaan sinds Srebrenica, wat voor onderzoeken er gaande waren. Toen ik thuis kwam, heb ik alles wat ik hem had verteld opgeschreven. Dat hielp."

Lange tijd dacht Liesbeth dat ze een vriend nodig had die ongeveer hetzelfde had meegemaakt. "Hoe zou hij mij anders kunnen begrijpen? Ik heb een tijdje iets gehad met een jongen die ook in een oorlogsgebied heeft gezeten. Hij was heel geïnteresseerd. Ik kon bij hem lekker mijn verhaal doen. Dat had ik toen nodig. Sinds een jaar ken ik mijn huidige vriend. Hij krijgt nu een beetje interesse in wat ik heb beleefd. De eerste maanden van onze relatie was hij vooral boos. Hoe hadden ze mij als meisje van negentien uit kunnen zenden. Dat ging er bij hem niet in."

Margie, de vriendin van Alice luistert al die tijd naar ons gesprek. "Ik dacht dat ik Alice door en door kende, maar dat is niet zo. Toen ze vertelden dat ze de moslimbevolking van Srebrenica niet meer als mensen konden zien, schrok ik. Dat is toch niet normaal? Ik moest teruggrijpen op mijn beeld van Alice, dat ze echt een lief mens is."

Alice kijkt haar vriendin aan. Zegt even niets. En dan: "We hebben het vrijwel nooit over mijn tijd daar gehad. Ik dacht dat ik veel verder was met de verwerking. Tot het NIOD met dat rapport kwam. Margie merkte aan me dat ik worstelde met het verleden, dat ik me er nog best kut over voel en pas toen kwamen er wat verhalen los. Ook ik merkte de afgelopen tijd dat me nog heel wat dwars zit. Ik dacht altijd: Alice, die lukt het wel. Ik heb een leuke baan, woon lekker samen. Eigenlijk ben ik best gelukkig. Dat is ook wel zo, maar soldaat Alice blijft aanwezig. Ik wil het afsluiten. En dat lukt niet zolang er nog over gepraat wordt."

De geïnterviewden wilden liever niet met hun achternaam in Viva.

Stichting Vluchteling is een nationaal samenwerkingsverband, waarin kerken en maatschappelijke organisaties vertegenwoordigd zijn. Stichting Vluchteling zet zich in voor de opvang en begeleiding van vluchtelingen in de landen van de derde wereld en in Oost-Europa-arme landen, waar meer dan 90% van alle vluchtelingen wereldwijd onderdak vindt. Stichting Vluchteling biedt vluchtelingen een menswaardig bestaan. Van 12 tot 18 oktober organiseert Stichting Vluchteling Wereldvluchtelingenweek 1997, die zich richt op de vluchtelingen en ontheemden in Bosnië-Herzegovina.

Stichting Vluchteling helpt vluchtelingen wereldwijd. Giro 999. Den Haag.

Stichting Vluchteling
Stadhouderslaan 28, 2517 HZ Den Haag
Telefoon 070 346 89 46, Fax 070 361 57 40
E-mail sv.neth@pi.net

Stichting Vluchteling werkt in Afghanistan en Pakistan (meisjes-onderwijs, medische zorg, landbouw), in Thailand (medische zorg voor Birmese vluchtelingen), in Soedan en Kenia (onderwijs, werkgelegenheid voor gehandicapten), in Somalië (bedrijfskredieten), Rwanda (bedrijfskredieten) en West-Afrika (medische zorg, onderwijs), in Guatemala (landbouw), Georgië (werkgelegenheid), Azerbeidjan (medische zorg) en in voormalig Joegoslavië -in meer dan 40 landen wereldwijd.

- ☐ **Ja**, ik machtig u om éénmalig f _____ van mijn giro/bankrekening _____ af te schrijven
- ☐ **Ja**, ik wil blijvend steunen en maak een bedrag over op giro 999
Noteert u mij als donateur
- ☐ **Ja**, stuurt u mij meer gegevens over uw werk voor vluchtelingen

Naam _____

Adres _____

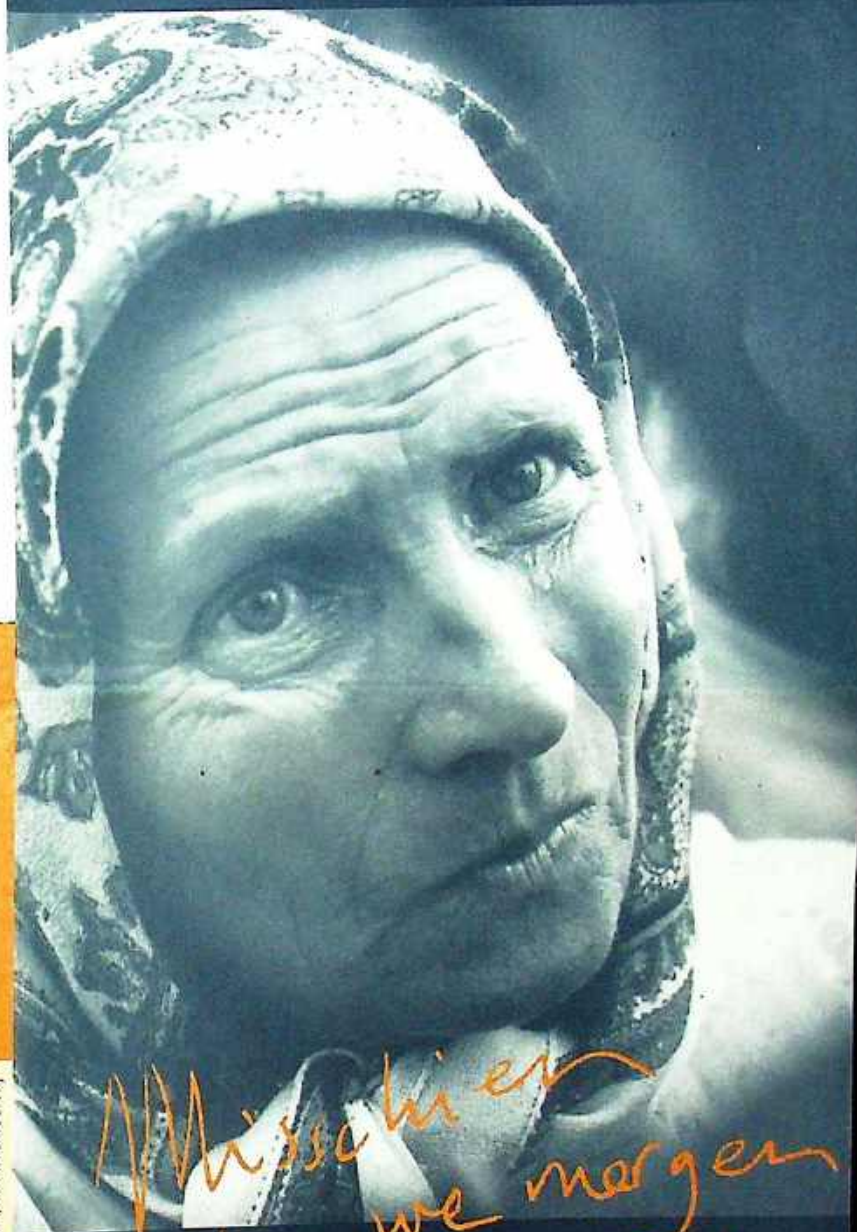
Postcode _____ Woonplaats _____

Datum _____ 199 _____

(handtekening)

Stuur uw bon in een open enveloppe naar: Stichting Vluchteling, Antwoordnummer 18003, 2501 VJ Den Haag (een postzegel hoeft niet, mag wel)

Voor de vrouwen van Srebrenica

*Misschien
drinken we morgen
weer melk, net
als vroeger...*

Srebrenica, woensdag 12 juli 1995. 'Die dag zagen we elkaar voor het laatst', zegt Mina Ibrahimovic. 'Mladics troepen verschenen. We moesten rennen, letterlijk rennen om niet onder de voet gelopen te worden. Ze dreven ons naar Potocari (waar de Nederlanders zich terugtrokken) -de mannen aan de ene kant, de vrouwen en kinderen aan de andere kant... Drie dagen en twee nachten bleven we er.'

Nederlanders hadden de hand in uitblijven van luchtsteun

Srebrenica

Mient Jan Faber en Dion van den Berg

Kolonel Brantz zegt (Podium, 3 februari), in reactie op een artikel van onze hand, dat de Franse president Chirac, op 11 juli 1995, wel degelijk de *rapid reaction force* heeft aangeboden om de val van Srebrenica alsnog te keren.

Oud-minister Van Mierlo heeft dus ongelijk als hij dit ontkent en zijn Franse collega Juppé verwijt dat hij raaskalt.

Vervolgens weerspreekt Brantz het hardnekkige Nederlandse sprookje dat het uitblijven van luchtsteun, in de periode van 6 tot en met 11 juli 1995, uitsluitend te wijten was aan de Franse generaal Janvier. Wij hadden beweerd dat het juist Nederlandse commandanten, in Tuzla en Sarajevo, waren geweest die verhinderd hadden dat er luchtsteun gegeven werd. De reactie van Brantz, in die tijd commandant in Tuzla, daarop is nu dat van tegenhouden in Tuzla nooit sprake is geweest, want, zo vervolgt hij, de meeste aanvragen voor luchtsteun werden direct bij Sarajevo ingediend. En aldaar behandeld door de Nederlandse generaal Nicolai. Brantz zegt dus: niet ik, maar Nicolai heeft de meeste verzoeken om luchtsteun afgewezen.

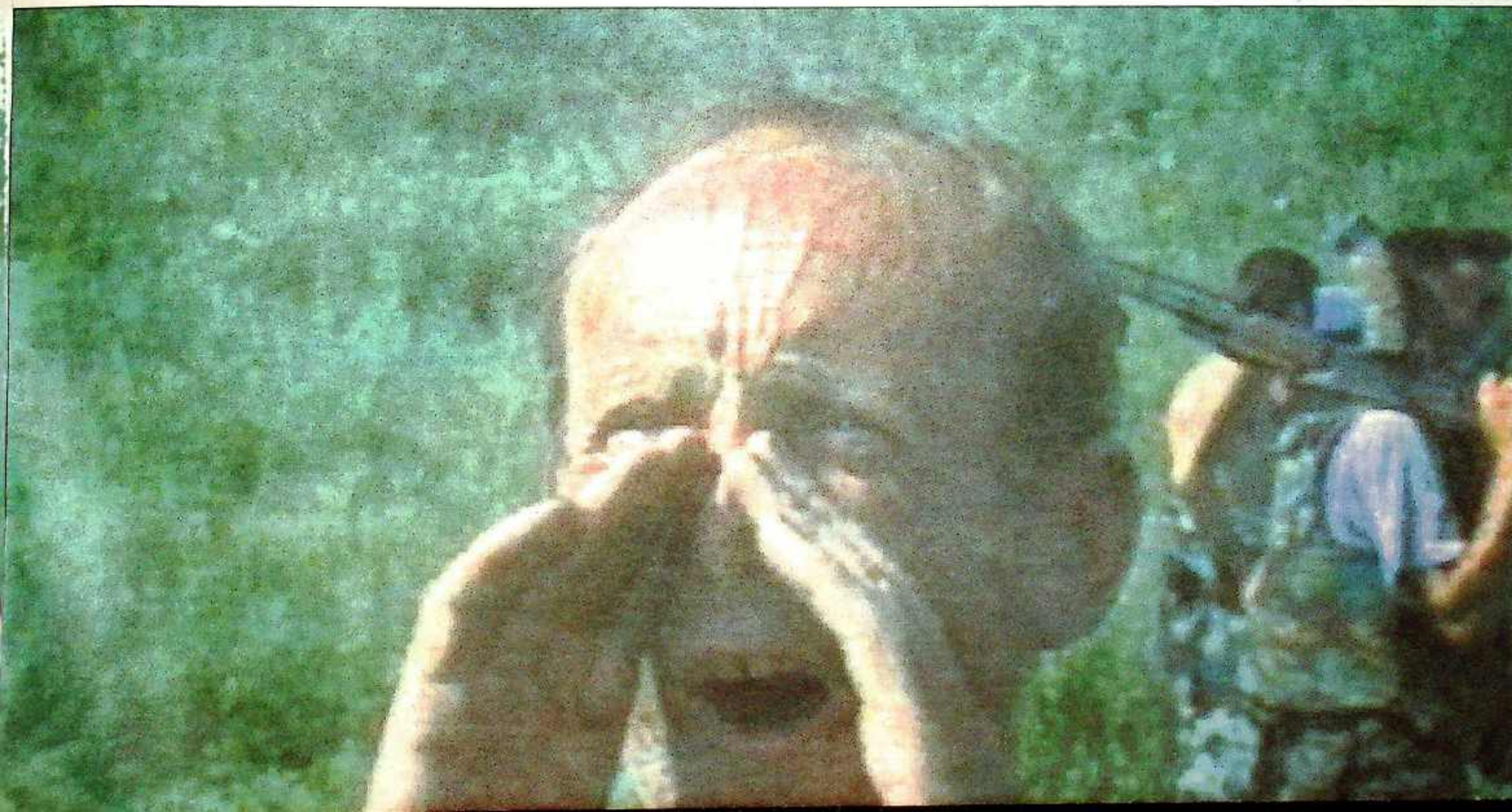
Dat is overigens ook in het rapport van de VN over Srebrenica te lezen. Alleen in Nederland is dit nooit openlijk toegegeven. Net als wij meldt Brantz dat er op 9 juli, dus twee dagen voor de val van Srebrenica, een verzoek om luchtsteun vanuit Sarajevo naar Zagreb is gezonden. Dat verzoek werd ondertekend door de Franse generaal Gobilliard, de waarnemend UNPROFOR-commandant in Bosnië. Wat Brantz er niet bij vertelt, maar wat

9-2-2004
wel wordt vermeld in het VN-rapport, is dat het initiatief hiertoe, in de vorm van een opdracht om een doelenlijst op te stellen voor eventuele luchtaanvallen, afkomstig was van de VN-opperbevelhebber, dus van Janvier zelf, vanuit Zagreb. Anders gezegd: dat het uiteindelijk toch, op 11 juli, tot overigens mislukte luchtaanvallen is gekomen, lag vooral aan het handelend optreden van de door Nederland zo veroefende Janvier die daartoe een andere Franse generaal, Gobilliard, inschakelde.

Brantz beperkt zich in zijn commentaar op ons artikel tot de periode van 6 tot en met 11 juli, de dag van de innamen van Srebrenica. Toch is niet goed te begrijpen wat er mis gegaan is als niet ook de eerste weken van juni worden meegewogen. Toen namelijk werd de enclave hermetisch afgesloten door Mladic en zijn troepen, en zond overste Karremans tal van noodsignalen uit om concrete (militaire) hulp. Hij vroeg op 3 juni, toen de Servische troepen de Dutchbat observatiepost Echo veroverden, om luchtsteun teneinde de post te kunnen verdedigen. Dat verzoek werd afgewezen, niet door Zagreb (Janvier), maar ergens in Tuzla (Brantz) of Sarajevo (Nicolai). Den Haag zocht in die dagen geen contact met Parijs, terwijl onze regering natuurlijk wist dat daar een president, Chirac, aan het bewind was gekomen die wel degelijk militair wilde optreden tegen Mladic, ondermeer om de enclaves te beschermen.

Een maand voor de val van Srebrenica is dus een grote kans gemist om het tij te keren. Nog nooit heeft een Nederlandse politicus daarover verantwoordingsafgelegd.

Mient Jan Faber is algemeen secretaris van het IKV; Dion van den Berg is IKV-medewerker Bosnië.

fragment uit de documentaire 'A Cry From The Grave'.

Interviews, meestal gewoon bij de mensen thuis, spaarzaam aangevuld met archiefbeelden zonder overdaad aan gruwelen. En met als terugkerend bestanddeel de muziek die nauw verbonden is met de oorlogsherinneringen. De geïnterviewde luistert, de camera registreert. Op papier klinkt dat saai, sentimenteel misschien, maar in zijn bedrieglijke eenvoud is *Crazy* een buitengewoon aangrijpende film die ook op de ziel van de kijker een litteken achterlaat.

Marinier Niels Verheul, die in Rwanda elk gevoel zorgvuldig buitensloot, zien we slikken bij *De Figuranten* van Stef Bos. In de wetenschap dat hij en alle jongens met hem naamloze figuranten waren in de verkeerde film die werkelijkheid heet. Kolonel der mariniers Cammaert, die na Cambodja in voormalig Joegoslavië bevel voerde, depte zijn zwetende voorhoofd als het lied *Crazy* van Seal hem terugvoert naar de slachtpartij op de markt van Sarajevo. Omdat hij weet dat alle oorlog gekte is. En soldaat Peter Veeke, uitgezonden met Dutchbat I, wringt zijn handen bij de klanken van *Knock, Knock, Knocking On Heavens Door*. Keihard draaiden ze dat lied als ze voor de zoveelste keer over de levensgevaarlijke Bomb Alley moesten rijden. Hij

heeft inmiddels een zelfmoordpoging achter de rug.

"Niet te ver gaan", dat was de opdracht die Honigmann zich stelde bij de opnamen en in de montagekamer. "Als de muziek speelt, zie je de mensen op een gegeven moment in de camera kijken, naar mij, met een blik van 'Nu heb je me, hou op!' Dan stopte ik ook vrij snel, maar de heftigheid van de emoties had ik dan al vastgelegd." Kijken naar de zwijgende hoofden, waarin voelbaar van alles omgaat, roept volgens de maakster een bepaald soort spanning op. "Omdat je een deel van hun verhaal kent, en een deel nooit zult kennen. Dat is hun tragiek."

ADVERTENTIES IN MILITAIRE bladen en uitgebreide research brachten Honigmann en medewerkster Ester Gould tot hun uiteindelijke keuze. Militairen met een clichéverhaal vielen onmiddellijk af, net als borstkloppers. "Zo van: wat ben ik toch goed geweest, want ik heb een paar voedselpakketjes gebracht naar die arme kinderen op Haïti", licht Honigmann toe. "Daar zaten we dus niet op te wachten." Ze vertelt hoe Gould in een van de eerste besprekingen het belangrijkste criterium naar voren bracht. "We moeten intelligente militairen vinden,

zei ze. Toen vonden we dat een schokkende uitspraak, maar nu kunnen we er wel om lachen." Ook omdat ze bleken te bestaan, zoals de film bewijst.

Zelf is Honigmann heel lang bang geweest voor oorlog. Ze had zelfs een spaarrekening om te kunnen vluchten als het fout zou gaan. Voor optimisme ziet ze nog steeds geen enkele aanleiding. "Ik vind het heel erg dat mijn zoon van twintig is opgegroeid in een tijd zonder idealen, waarin je dagelijks een enorme portie ellende op de televisie ziet. Dat leidt tot verslagenheid en gewenning. Veel jongeren voelen zich volslagen machteloos. Ze kunnen alleen nog tatoeages op hun lijf laten zetten en de stad volkalken met graffiti, om tenminste nog een teken te geven dat er iets moet gebeuren."

En deze film is haar teken? "Absoluut."

A Cry From The Grave en *Crazy* zijn beide te zien op het International Documentary Filmfestival Amsterdam. *Crazy* draait tevens vanaf 2 december in Kriterion, Amsterdam.

TEKST: MONIQUE VAN DE SANDE

Heddy Honigmann, maakster van de documentaire *Crazy*

Littekeems op de ziel

OORLOG STAAT CENTRAAL OP DOCUMENTAIREFFESTIVAL IN AMSTERDAM

s het hier soms oorlog? Die leus kon bij de Nijmeegse Vierdaagse nog doorgaan voor een ludiek protest tegen militair vertoon, maar op het komende International Documentary Festival Amsterdam is aanzienlijk minder ruimte voor relativering. Veel van de documentaires die van 24 november tot 2 december aanstaande te zien zijn op diverse locaties in het hart van de hoofdstad, gaan over oorlog. Omdat er zoveel oorlog is in de wereld. "We

Het programma van het twaalfde International Documentary Filmfestival Amsterdam omvat 180 documentaires. Veel films over oorlog, maar ook over alle mogelijke andere onderwerpen.

De openingsfilm, op 24 november, is *André Hazes, zij geloof in mij* van John Appel. Van belang zijn bovendien een retrospectief gewijd aan de Duitse cineast Werner Herzog (inclusief zijn documentaire over Klaus Kinski: *Mein liebster Feind*) en het themaprogramma *Het geheugen van de twintigste eeuw* over de iconen van de afgelopen honderd jaar.

De vertoningen vinden plaats in de Balie, City Theater, Filmmuseum, Marriott Hotel en Paradiso. Reserveren vanaf 19 november op tel. 020-6261939. Voorverkoop vanaf 22 november aan de kassas van het City Theater.

ontkomen er niet aan te erkennen dat we in een vreselijke tijd leven", zei festivaldirecteur Ally Derks onlangs op de persconferentie. Die bittere waarheid vertaalt zich in een grote verscheidenheid aan films, die elk op hun manier het geweten prikkelen.

De Britse documentaire *A Cry From The Grave* takt bovendien het voorstellingsvermogen. Aan de hand van ooggetuigenverslagen en archiefbeelden geeft maker Leslie Woodhead een nauwgezet verslag van de toedracht tot en de uitvoering van de massaslachting in Srebrenica, inclusief schok-

kende ontmoetingen tussen Dutchbat-commandant Ton Karremans en de Bosnisch-Servische generaal Radko Mladic. *Crazy*, van de in Nederland gevestigde documentairemakers Heddy Honigmann, buigt zich over de individuele schade die oorlog aanricht in een emotionerende reeks interviews met voormalige blauwhelmen. Muziek legt de littekens bloot die zij overhielden aan Srebrenica en andere brandhaarden.

MLADIC BIEDT KARREMANs een sigaret aan. "Wees maar niet bang

dat het je laatste is", zegt hij spottend. De verhoudingen zijn duidelijke. Karremans staat erbij als een gestlagen hond. De val van de enclave is een feit, tienduizenden moslim-vluchtelingen stromen samen op de compound van Dutchbat, en de Serven zullen de komende einafen uitmaken wat er met hen gebeurt. Ook dat is te zien in *A Cry From The Grave*, op beeldmateriaal dat de wereldpers haalde. Vrouwen en kinderen in bussen afgevoerd, mannen die te voet worden weggeleid. Stapels bodybags, opgeslagen in de lange

gangen van een naburige zoutmijn, vertellen hoe het hen verging. Een oorlogsdeskundige wijst vanuit de lucht de executieplaatsen aan. En dan is er dat allerharstelijkste afscheid tussen Karremans en Mladic, die zelfs een paar presentjes overhandigt. "Is this for my wife?" vraagt Karremans verheugd.

Een betere illustratie van het vernietigende rapport over de VN-missie in Srebrenica is niet denkbaar. Sterker nog, de keiharde conclusies in het rapport waren onontkoombaar omdat de gitzwarte werkelijkheid voor het eerst in de geschiedenis zo uitvoertig is vastgelegd. Maker Leslie Woodhead, documentarist met een lange staat van dienst, spreekt van een 'teamcorder massacre'. Zijn film toont materiaal afkomstig van Dutchbat-militairen, vluchtelingen en de Bosnisch-Servische agressor, pochend op de overwinning. Hoe hij en zijn research-team de hand konden leggen op laatsigende beelden, wil en kan hij niet zeggen. "Dat zou de tussenpersonen in groot gevaar brengen."

WOODHEAD IS ZICH welbewust van de explosieve inhoud van de film, zeker ook waar het gaat om de acties van Dutchbaters ten aanzien van de vluchtelingen. Of beter mischien: het uitblijven daarvan. Toch zegt hij voorname-lijk compassie te voelen met de Nederlanders, die in hun erbar meijde omstandigheden - slecht uitgerust, bijna geen brandstof, dreigend voedselgebrek - de val van de enclave onmogelijk hadden kunnen voorkomen. "Als ik zie hoe Karremans door Mladic volledig met zijn rug tegen de muur wordt gewerkt, kan ik niet anders dan sympathie voor hem voelen. Hij ziet eruit als iemand die een ernstige psychische crisis heeft doorgemaakt. Maar het neemt niet weg dat ik me bijf afvragen wat hij en andere super-euren voelden toen ze ook de vluchtelingen op de compound geen bescherming konden bieden. Toen ze de Serven zelfs meehielden bij de vernietiging."

Schrijnende kwesties die terecht onderwerp zijn van onderzoek, vindt Woodhead, maar noch het opwerpen, noch het beantwoorden van de schuldvraag was voor hem het voornaamste doel. Het liefst zou hij zien dat de film in zijn pijnlijke detaillering een rol mag spelen in het internationale debat over de mogelijkheden en onmogelijkheden van VN-vredesmissies.

"Srebrenica moest een veilig heenkomen bieden; het werd de meest stuitende massaslachting sinds de Tweede Wereldoorlog. Zulke dingen gebeuren dus, in deze tijd, zo dichtbij, terwijl de wereld toekijkt. Juist nu iedereen al klaar staat om het nieuwe millennium feestelijk in te luiden, leek een kanttekening me wel op zijn plaats. Zoveel valt er niet te veren in Europa."

MET DIE CONSTATERING is Heddy Honigmann het roerend eens. Oorlog, ze vindt het een ramp. Wat niet verwonderlijk is voor wie haar geschiedenis kent. Vader en moeder joods, beiden ontkomen aan het nazisme en samen neergestreden in Lima, Peru. Waar Heddy al vanaf haar tiende jaar werd meegesleept naar oorlogsfilms. Honderden heeft ze er gezien, van aangrijpende drama's tot miserabele B-films. En documentaires met de meest gruwelijke archiefbeelden, waarnaar ze moest blijven kijken. "Misschien lag het voor de hand dat ik ooit een film over oorlog zou maken", zegt ze nu. Om er meteen aan toe te voegen dat *Crazy* geen oorlogsfilm is, maar een film over mensen die getekend zijn door de oorlogssituatie waarin ze verzeild raakten.

FRAGMENT UIT: A CRY FROM THE GRAVE

Mladic ontmoet Karremans na het innemen door Bosnisch-Servische troepen van Srebrenica (1995).

Srebrenica-klacht bij tribunaal 'onzin'

DEN HAAG, 10 FEBR. Het VN-tribunaal voor oorlogsmisdaden in Den Haag doet niets met de klacht die overlevenden uit Srebrenica hebben ingediend tegen betrokkenen als VN-chef Kofi Annan, oud-minister Voorhoeve en de toenmalige Dutchbat-commandant Karremans.

Plaatsvervangend hoofdaanklager Graham Blewitt zei gisteren dat het hof de klacht „niet serieus neemt”. „Ik denk dat met de gezond verstand moeten gebruiken. Het zou theoretisch mogelijk zijn dat iemand naar voren treedt met een beschuldiging, maar het is onrealistisch te suggereren dat de VN in hun rol als vredestichter motieven hadden die neerkomen op misdaden die binnen onze jurisdictie vallen. Ik denk eerlijk gezegd dat dat onzin is.” De misdaad genocide veronderstelt dat de dader een intentie heeft een bevolkingsgroep geheel of gedeeltelijk uit te roeien. Die intentie hadden de VN volgens Blewitt niet.

Een groep overlevenden uit Srebrenica diende vrijdag tijdens een ontmoeting het hoofdaanklager Carla Del Ponte een klacht in tegen een aantal toenmalige VN-functionarissen en de toenmalige minister van Defensie Voorhoeve. Zij zouden medepligtig zijn aan genocide door de moslim-mannen van het door Nederlandse VN-soldaten beschermde 'veilige gebied' Srebrenica niet afdoende te beschermen toen de enclave in juli 1995 door de Bosnische Serviërs werd veroverd. De Serviërs moordden zeven- tot achtduizend inwoners van Srebrenica. De dieners van de klacht hadden na Annan, Voorhoeve en Karremans ook de voormalige VN-commandanten Bernard Janvier en Michel Rose op het oog.

Het tribunaal liet gisteren rassend de Bosnische Kroaat Zvezko Alekšević opsluiten. Alekšević was in mei vorig jaar wegens oorlogsmisdaden veroordeeld tot tweeënhalf jaar gevangenisstraf, maar vrijgelaten omdat hij die straf in voorarrest had uitgezeten. Alekšević pleegde de misdaden in 1993 in de Lašva-vallei waar de Bosnische Kroaten heel veel moslim-dorpen uitmoorden. Zo wel hij als de aanklager was in mei in hoger beroep gegaan: Alekšević wilde zijn naam zuiveren, de aanklager wilde een veroordeling op twee punten waarop de Kroaat was vrijgesproken. Daarbij ging het om de beschuldiging dat Alekšević de Geneefse conventie heeft geschonden.

Het tribunaal besliste gisteren dat er „redelijke gronden” zijn om in te gaan op de geëiste herziening van het vonnis waar het de vrij-spraken betreft. Het hof gaf derhalve bevel Alekšević op te sluiten – een opdracht die de Kroaat, die uit vrije wil naar Den Haag was gekomen om zijn naam te zuiveren, duidelijk overviel. De openbare aanklager heeft zeven jaar gevangenisstraf tegen hem geëist. (AP, Reuters, AFP)

Srebrenica

Minister Pronk heeft verklaard voor een parlementaire enquête te zijn om eindelijk duidelijk in de zaak Srebrenica te krijgen. Dit is opmerkelijk omdat een meerderheid in de Tweede Kamer dit tot nu toe niet wilde. Bovendien was het Pronk die als een van de eerste, zonder enig bewijs, wist te verkondigen dat de Bosnische Serviërs massaal moslims zouden hebben geëxecuteerd.

Pronk wil nu dus helderheid. De vraag is waarom nu opeens. Is hij de spreekbuis van bepaalde kringen die de pijnlijke kwestie Srebrenica definitief voor eens en altijd willen afwikkelen, zonder verdere consequenties, of ambieert hij misschien een internationale functie en wil hij daarom, na het vernietigende rapport van de VN over de rol van Nederland, de weg vrij maken voor een toekomstige functie?

Als Pronk het werkelijk serieus meent, dan zou hij de volgende essentiële vragen moeten stellen:

Ten eerste: waar zijn de bewijzen dat de Servische troepen 8000 moslims hebben afgemaakt? De foto's die de Amerikaanse minister Albright hiervoor in de Veiligheidsraad als bewijs naar voren heeft gebracht, zijn voor niemand toegankelijk. Zelfs niet voor het Joegoslavië Tri-

bunaal. Deze vraag dringt des te meer omdat de beschuldiging aan de Serviërs van 'genocide' en het militair ingrijpen van de NAVO in Joegoslavië daarop zijn gebaseerd.

Ten tweede: in de 'safe havens' zou iedereen ontwapend worden. Hoe kon het dan dat de moslims regelmatig militair bevoorrad werden, met o.a. de modernste Amerikaanse communicatieapparatuur en zelfs over helikopterverbinding beschikten? Hoe kon het dat er vanuit Srebrenica regelmatige terreuracties van moslim bendes tegen de Servische bevolking in de omliggende dorpen hebben plaatsgevonden, waarbij honderden mensen het leven hebben verloren? Hoe kan het dat de moordenaars die hun wandaden zelfs op video hebben vastgelegd, tot op de dag van vandaag vrij rondlopen in Tuzla?

Deze vragen raken niet alleen de kern van wat er in Srebrenica is gebeurd, ze zijn tegelijkertijd fundamenteel voor de beoordeling van de Nederlandse regering van hun betrokkenheid bij de oorlogen in Joegoslavië. Waarschijnlijk is dat ook de reden waarom de zaak zoveel mogelijk in nevelen wordt gehuld. Een parlementaire enquête die deze vragen niet wil opklaren, is een farce en verspilling van geld.

van de lezers

Nogmaals: Srebrenica

WIE DE SLAG verloren heeft, heeft niets meer in te brengen. Dat is een klassiek militair ervaringsfeit. In die positie bevond zich overste Karremans toen de Serviërs eenmaal Srebrenica hadden veroverd – de legerplaats van Dutchbat, laatste vluchtheuvel voor de bevolking – en zich opmaakten voor hun wandaad. Natuurlijk was het heroïsch geweest als Dutchbat een laatste poging had gedaan de moslimbevolking van het naderende onheil af te screenen. Maar de samenhang in het Nederlandse blauwhelmenbataljon was al eerder verloren gegaan en de leiding inspireerde niet tot een 'last stand'. Bovendien, men ging aanvankelijk nog uit van een enigszins geordende evacuatie onder VN-toezicht van althans de vrouwen en kinderen.

Vijf jaar geleden pleegden de Serviërs hun massamoord op naar schatting ruim zeventuizend mannelijke moslims. Dat feit werd gisteren herdacht, in Srebrenica zelf en in Den Haag. De herdenking leidde tot een open brief van vaderlandse schrijvers om eindelijk eens de verantwoordelijkheden vast te stellen en de werkelijke gang van zaken te achterhalen; tot een pleidooi van minister Pronk voor een parlementaire enquête; tot verdeeldheid in de Tweede Kamer over de tekst waarop de herdenking was gefundeerd en tot weer een nieuw document dat een schril licht werpt op de verantwoordelijken. Bij elkaar voldoende om aan te tonen dat de Nederlandse samenleving er niet in slaagt om over Srebrenica met zichzelf in het reine te komen, ondanks alle verrichte onderzoeken en het vooruitzicht van nog een rapport, van het NIOD ditmaal.

DE SECRETARIS-GENERAAL van de VN, Kofi Annan, heeft vorig jaar in een moedig rapport over het VN-optreden in Bosnië, en over Srebrenica in het bijzonder, het boete-kleed aangetrokken. Het falen van de Veiligheidsraad, van de lidstaten, van het secretariaat zelf en van de VN-autoriteiten ter plaatse wordt in dat rapport helder en gedetailleerd in het licht gesteld. Opmerkelijk genoeg heeft nog geen enkele lidstaat die op de een of andere manier bij de tragedie was betrokken, Annans voorbeeld gevolgd. In Nederland zijn de verrichte deelonderzoeken qua status, diepgang en reikwijdte ver bij Annans rapportage achtergebleven.

Officieel is het wachten nu op het NIOD, met op de achterhand de mogelijkheid van toch nog een parlementaire enquête als het NIOD-rapport daartoe aanleiding geeft. Premier Kok trok gisteren zijn wenkbrauwen op over de suggestie van minister Pronk. En inderdaad, het is aan de Tweede Kamer om tot het houden van een parlementaire enquête te besluiten. Maar Pronk heeft destijds wel als een van de eersten de signalen geregistreerd dat er een massamoord plaats had. Dat geeft hem nu meer recht van spreken. Temeer omdat het verwijtbaar lang heeft geduurd voor internationale en Nederlandse verantwoordelijken de ernst van het voorgevallene hebben onderkend en hebben willen toegeven.

'Voorhoeve en Karremans berechten voor genocide'

ANP

DEN HAAG

Overlevenden uit Srebrenica eisen dat een aantal (voormalige) VN-functionarissen wordt aangeklaagd wegens volkenmoord, evenals de voormalig minister van Defensie Voorhoeve en de Nederlandse militairen Karremans, Nicolai en Franken.

Een delegatie van overlevenden heeft dat vrijdagochtend gezegd tijdens een gesprek met hoofdaanklagster Carla Del

Ponte van het Joegoslavië-Tribunaal. Del Ponte heeft toegezegd het verzoek aandachtig te bestuderen.

Voorhoeve was minister van Defensie tijdens de val van de Bosnische moslim-enclave Srebrenica in 1995; Karremans had de leiding over de Nederlandse blauwhelmen van Dutchbat, die het door de VN tot 'veilig gebied' geproclameerde Srebrenica moesten beschermen. Voorhoeve wil niet reageren op de beschuldiging.

Moslims herdenken bloedbad van Srebrenica

SREBRENICA, 12 JULI. Twee- tot drieduizend Bosnische moslims hebben gisteren, precies vijf jaar na dato, in Potočari de inname van Srebrenica door de Bosnische Serviërs en de massamoord op duizenden moslims uit Srebrenica herdacht met een korte gebedsdienst. Met bussen waren de moslims, vrijwel uitsluitend vrouwen, vanuit de moslim-Kroatische federatie naar Srebrenica in de Servische Republiek gekomen om bij het voormalige hoofdkwartier van Dutchbat in Potočari bijeen te komen.

Bij dat hoofdkwartier van het VN-bataljon in het 'veilige gebied' Srebrenica verzamelden zich vijf jaar geleden duizenden inwoners van de stad in de hoop door de blauwhelmen tegen de Serviërs van generaal Ratko Mladić te worden beschermd. Die bescherming bleef uit en zeventuizend moslim-mannen werden door de Serviërs weggevoerd nadat de vrouwen en kinderen waren geëvacueerd. Die mannen zijn nooit meer opgedoken. Formeel staan 7414 moslim-mannen nog steeds te boek als vermist, maar duidelijk is dat ze zijn vermoord; van vierduizend zijn de lijken geborgen. Van de vierduizend lichamen zijn er na vijf jaar

nog slechts 76 geïdentificeerd.

De gebedsdienst in Potočari duurde een kwartier. Er werden geen toespraken gehouden: er werd slechts gehuld en gerouwd. Veel van de moslim-vrouwen waren gisteren voor het eerst sinds 11 juli 1995 weer op de plaats waar ze indertijd hun mannen, vaders en zoons voor het laatst hebben gezien. Onder de aanwezigen was de Bosnische president Alija Izetbegović. Ook de hoge vertegenwoordiger voor Bosnië, Wolfgang Petritsch, de chef van de VN-missie, Jacques Klein, en de Amerikaanse ambassadeur in Sarajevo waren naar Potočari gekomen. De politie van de Servische Republiek en de vredesmacht SFOR hadden uitgebreide veiligheidsmaatregelen genomen om de veiligheid van de bussen op hun weg naar en van Potočari te garanderen. Er deden zich, op een enkele steen na die naar een bus werd gegooid, geen incidenten voor. Bosnische Serviërs keken in stilte naar de langskomende bussen.

Het was oorspronkelijk de bedoeling, gisteren in Potočari de eerste steen te leggen voor een herdenkingscentrum. Dat ging echter niet door wegens onenigheid met de Bosnisch-Servische inwoners.

De secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Kofi Annan, zei maandag dat „de tragedie van Srebrenica de geschiedenis van de VN altijd zal achtervolgen.”

Overlevenden uit Srebrenica hebben gisteren een beroep gedaan op de VN om alle individuen die vijf jaar geleden „onder de paraplu van de VN” verantwoordelijk waren voor de val van Srebrenica en het daarop volgende bloedbad, te identificeren en te vervolgen. In New York werd gisteren een verklaring gepubliceerd die „in naam van de overlevenden” is opgesteld door Hasan Nuhanović, indertijd tolk van Dutchbat, die zijn familie verloor. „We zijn gefolterd, geïntimideerd, verkracht, uitgehongerd en vermoord. Het ergst van alles: we werden verraden door diegenen in wie we het meest geloofden: de Verenigde Naties.” Er is nog steeds geen sprake van een rechtvaardigde afhandeling. Die moet snel en volledig zijn en ver genoeg gaan om iedereen ter verantwoording te roepen die verantwoordelijkheid droeg, ongeacht om wie het gaat en waar ze zijn,” aldus de verklaring. (AP)

• DOSSIER SREBRENICA: www.nrc.nl

Kabinetsberaad over asielzoekers uit Srebrenica

Door een onzer redacteurs

DEN HAAG, 10 FEBR. Staatssecretaris Cohen (Justitie) wil met het kabinet overleggen over de vraag of een – beperkte – groep asielzoekers uit Srebrenica, danwel asielzoekers die tijdens de val van de moslim-enclave daar verbleven, op korte termijn naar Bosnië moeten worden teruggestuurd. De groep is mogelijk zozeer getraumatiseerd dat terugsturen onverantwoord is.

De staatssecretaris zei dat gisteren tijdens een overleg in de Tweede Kamer. Vluchtelingen uit Srebrenica kunnen gewoon in Nederland blijven als zij een verklaring van het RIAGG kunnen overleggen waaruit blijkt dat zij forse geestelijke schade hebben geleden. Een aantal alleenstaanden of gezinnen uit Srebrenica beschikt niet over verklaringen van het RIAGG. Dat wil niet zeggen dat zij niet getraumatiseerd zijn, meent de Stichting Rechtsbijstand Asiel 's-Hertogenbosch, want ze hebben vaak legitieme redenen om zich niet onder behandeling te stellen, bijvoorbeeld als de psychiater of de tolk van Servische komaf blijkt te zijn.

PvdA, D66, GroenLinks en de SP willen daarom dat Cohen de beslissing over uitzetting heroverweegt. De staatssecretaris voelt daar vooralsnog weinig voor, om-

dat hij met het oog op de rechtsgelijkheid niet bepaalde groeperingen afwijkend wil behandelen. Wel wil Cohen een noodconstructie van de PvdA in overweging nemen. In dat geval worden de betrokkenen formeel uitgenodigd om in Nederland te verblijven, op voordracht van de vluchtelingenorganisatie van de VN, de UNHCR. Via die regeling kunnen ze dan alsnog een A-status krijgen. Hoewel Cohen de regeling daar niet voor bedoeld vindt, wil hij de mogelijkheid niet bij voorbaat uitsluiten. Maar eerst wil hij zich nader informeren over de vraag of deze groep inderdaad lijdt onder ernstige trauma's. Tot daarover duidelijkheid bestaat, mogen ze in elk geval blijven.

Cohen kondigde aan dat de nieuwe Vreemdelingenwet mogelijk pas na 1 januari 2001 wordt ingevoerd. De wet moet niet van kracht worden als de procedures door het grote aantal zaken vast dreigen te lopen, zei Cohen.

De Immigratie- en Naturalisatiedienst wordt dit jaar met duizend man uitgebreid om de achterstanden weg te werken. Thans zijn er 53.000 dossiers in behandeling. Bij de Vreemdelingenkamers van de rechtbanken moeten nog 33.000 zaken voorkomen. Cohen probeert de procedures te versnellen.

'Srebrenica-moslims met uitzetting bedreigd'

DEN HAAG – Honderden overlevenden uit Srebrenica dreigen op korte termijn Nederland te worden uitgezet. Volgens het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) gaat het om vijfhonderd personen, behorend tot circa honderd families. Vandaag buigt de vaste kamercommissie voor justitie zich over het asielbeleid. De moslim-enclave Srebrenica werd in juli 1995, ondanks Nederlandse VN-bescherming, door Bosnische Serviërs veroverd. Duizenden moslim-mannen werden vermoord.

'Hulp in Srebrenica hard nodig'

Vrijwilligers willen moslims helpen bij terugkeer

Elf jaar na de val van de moslim-enclave Srebrenica in Bosnië leven moslims nog in angst voor Serviërs. Een Nederlandse werkgroep wil hier iets aan doen.

Door onze redacteur
GUIDO DE VRIES

ROTTERDAM, 4 JULI. De werkgroep Nederland-Srebrenica wil komend najaar een aantal Nederlandse vrijwilligers naar Srebrenica sturen om de terugkeer en de re-integratie van moslims te vergemakkelijken. Abel Hertzberger van de werkgroep kwam op het idee.

Heeft u in Srebrenica over uw plan contact gehad met het gemeentebestuur en de bevolking?

„Ja. De burgemeester, de moslim Mandžić, de Servische loco-burgemeesters en de wethouders – ze zijn aangesteld na de verkiezingen van vorig jaar, waaraan verrassend

ers die heel positief tegenover de moslims stonden. Die zeiden iets van: 'We hebben de moslims zo veel aangedaan, laten we proberen iets goeds voor hen te doen nu ze terugkeren'. De Vrouwen van Srebrenica, de beweging van overlevenden met wie onze werkgroep

onze projectbeschrijving. Daarin laten we weten dat we met allerlei instanties samenwerken, zoals The Office of the High Representative van de Verenigde Naties en de UNHCR, de vluchtelingenorganisatie van de VN."

Heeft u vrijwilligers en geld?

„De Werkgroep-Srebrenica heeft geen leden, wel een bestuur en 500 geïnteresseerden. Het zijn mensen die voelen dat Nederland in het drama-Srebrenica geen schuld heeft, maar wel politiek verantwoordelijk was. De politiek maakte fouten rondom de uitzending van Dutchbat. De geïnteresseerden vinden dat Nederland een specifieke verantwoordelijkheid heeft: er is wel iets te repareren. Het werven is begonnen. Ik reken op een redelijke respons: studenten, verplegend personeel, computertechnici, handige mensen. De vrijwilligers, ik denk aan ongeveer honderd per jaar, zullen telkens twee maanden gaan. Reis en verblijf moeten ze zelf betalen. De bedoeling is dat hun familie, vrienden of collega's op het werk dat ondersteunen en op die manier hun betrokkenheid tonen. Ook andere sponsors kunnen zich melden. Ook bij ons, onze werkgroep heeft contact met bedrijven en hulporganisaties die ons initiatief mogelijk steunen. Halen we dit jaar 150.000 gulden binnen, dan is dat een mooi begin."

• DOSSIER SREBRENICA:
www.nrc.nl

Sponsors kunnen werk van vrijwilligers financieel ondersteunen

veel moslims meededen – staan er positief tegenover. De Servische bevolking? Weet ik niet precies. Ik ontmoette op straat een Servische hardliner. 'Karremans is goed', riep hij, terwijl hij een maaiende beweging maakte, alsof hij een machinegeweer hanteerde. Maar ik heb ook reacties gehad van Servi-

al jaren contact heeft, hebben veel begrip voor ons initiatief. 'Super, super', kreeg ik van een aantal van hen te horen."

Heeft u over uw plan contact gehad met de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken?

„Nog niet. Morgen presenteren we

Hoe hard is de hulp nodig?

Hertzberger: „Heel hard, dat heb ik in april nog met eigen ogen gezien. Veel overlevenden onder de moslims willen terugkeren naar Srebrenica. Ze bezoeken de enclave al regelmatig om in hun dorpen puin te ruimen en om te kijken of ze hun huizen weer bewoonbaar kunnen maken. Onze werkgroep wil daarbij op beperkte schaal helpen, zoals ze afhankelijk van de vaardigheid van de vrijwilligers ook wil meewerken in ziekenhuizen en bij het lesgeven op computers en in scholen. We willen vanzelfsprekend ook bijdragen aan het verkleinen van de spanning tussen de Serviërs en de moslims. Van een vreedzame samenwerking tussen de twee bevolkingsgroepen is geen sprake, er heerst vijf jaar na de val van de moslim-enclave onder de moslims veel angst."

GK

Komrij dicht over Srebrenica

Door onze kunstredactie

AMSTERDAM, 14 JULI. Gerrit Komrij heeft als Dichter des Vaderlands een gedicht geschreven naar aanleiding van de herdenking van de val van de Bosnische moslim-enclave Srebrenica, vijf jaar geleden. Na het vertrek van de Nederlandse VN-militairen werden daar duizenden mannen vermoord.

Komrij schrijft onder meer in dit sonnet, dat hij de titel *Smaad* gaf: 'Soldaten spelen hun soldatenspel/ En, zogenaamd onopgemerkt, is stil/ Een sjofele groep verdwenen, richting hel.'

Het gedicht wordt vandaag voor het eerst gepubliceerd in het Cultureel Supplement.

Veertig Nederlandse schrijvers stuurden dinsdag een oproep aan de regering waarin ze onder meer vragen om een parlementaire enquête naar de val van Srebrenica, en om een openlijke spijtbetuiging over de rol van de Nederlandse VN-soldaten. Schrijvers als Ronald Giphart, Maarten 't Hart, Adriaan van Dis en Hella Haasse ondertekenden de brief.

Komrij ondertekende niet, hoewel hij dinsdag zei het volkomen eens te zijn met de inhoud. Maar een schrijver moet schrijven, zei Komrij, en hij kondigde aan een Gedicht des Vaderlands te zullen schrijven.

Komrij werd begin dit jaar door het Nederlandse volk gekozen tot de eerste officiële Dichter des Vaderlands, een functie die in het leven is geroepen op initiatief van Poetry International, NRC Handelsblad en de NPS-televisie. De Dichter zal, als hij daar aanleiding toe ziet, bij belangrijke nationale gebeurtenissen een gedicht schrijven. Op 1 mei dit jaar debuteerde Komrij als Dichter des Vaderlands met vier sonnetten ter gelegenheid van het 20-jarig regeringsjubileum van koningin Beatrix. Op 2 juni publiceerde hij het sonnet 'Leegte na de ramp', over de vuurwerkramp in Enschede.

• 'SMAAD': pagina 23

Kok: Srebrenica is de zwartste kwestie

Van onze redactie politiek

DEN HAAG – De recente getuigenissen van Dutchbatters tijdens het Joegoslavië-Tribunaal plaatsen de val van Srebrenica voor premier Kok niet in een ander licht. Hij zei na afloop van het kabinetsberaad er niet over te peinen om het Niod, dat de val van de enclave in Bosnië onderzoekt, tot spoed te manen.

Hij erkent dat de uitspraken van de Nederlandse militairen hem 'kippenvol' bezorgden. „Maar dat is bij elke getuigenis in

deze zaak het geval. Srebrenica is voor mij als premier vanuit de zwartste kwestie waarmee ik te maken heb. De gruwelijke gebeurtenissen blijven pijnlijk."

Het Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie is naar verwachting pas medio 2001 klaar met het onderzoek naar de val van Srebrenica. Tot die tijd stelt Kok zich terughoudend op met commentaar. „We zitten midden in een geschiedschrijvingsproces. Dat wil ik niet verstoren."

MEER OP PAGINA 17

ZATERDAG 24 JUNI 2000

Kamer toch niet naar herdenking Srebrenica

Door een onzer redacteurs

ROTTERDAM, 24 JUNI. De Tweede Kamer ziet, ondanks een eerdere toezegging, af van een reis naar Bosnië om aanwezig te zijn bij het leggen van de eerste steen van een monument voor de slachtoffers van Srebrenica.

„Toen we tekst van uitnodiging zagen, besloten we om er niet op in te gaan, zei het PvdA-Kamerlid G. van der Valk, voorzitter van de commissie voor Defensie, gisteren desgevraagd in een toelichting.

Op 11 juli is het vijf jaar geleden dat de moslimenclave Srebrenica in Bosnië in handen viel van Bosnisch-Servische troepen die vrijwel direct begonnen met een etnische zuivering waarbij vele duizenden moslims om het leven zijn gebracht. Het wegvoeren van de moslims gebeurde onder de ogen van Dutchbat, de Nederlandse legerenheid die de moslimenclave moest verdedigen.

In de uitnodiging van het 'comité voor de vijfde herdenking van de genocide op de bevolking van Srebrenica' staat dat de Dutchbatters samenwerkten met de Serviërs en dat ze „direct betrokken waren bij deze bloedige gebeurtenis". „Als Nederlandse parlementariërs kun je niet ingaan op zo'n uitnodiging", meent Valk.

„Het doet de waarheid geweld aan; de feitelijke gang van zaken ligt toch een slag anders." De defensiecommissie was volgens Valk unaniem in het besluit om niet naar Srebrenica te gaan, maar is verdeeld over de aanwezigheid op 11 juli bij een herdenking in Nederland. De fracties van VVD en CDA weigeren zo'n bijeenkomst bij te wonen omdat het verkeerd zou kunnen worden opgevat door de Dutchbatters, de andere fracties hebben wel het voornemen om de bijeenkomst in Den Haag te bezoeken. Valk neemt nog wel contact op met het comité dat de bijeenkomst organiseert, want „ik wil mij niet laten verrassen door uitnodigingen die ik niet gepast vind".

Dutchbat zweeg uit angst voor kameraden

door Teun Lagas

DEN HAAG – Een van de zwaarste verwijten uit het VN-rapport over het drama van Srebrenica luidt dat de landen die na 1993 deelnamen aan de Bosnië-operatie on-

voldoende informatie van hun militaire inlichtingendiensten uitwisselden. Daardoor ontstond rond de 'veilige enclaves' een uiterst rommelige situatie. Dreigend gevaar van Servische zijde werd niet tijdig onderkend.

Vaak wordt gedacht dat via Amerikaanse waarnemings satellieten zoveel nauwkeurige informatie over de toestand op de grond kan worden verzameld dat elke bondgenoot precies weet welke risico's dreigen. Bij de VN-beschermingsmacht voor Bosnië blijkt echter dat dit uitzicht vanuit de lucht op de Servische troepen zwaar werd vertroebeld door slechte samenwerking.

„Door fouten, een verkeerde inschatting en een onvermogen om de aard van het kwaad te herkennen, faalden wij om ons aandeel te leveren om de mensen in Srebrenica te redden van de Servische massamoord", staat in het VN-rapport.

Hoe slecht het in de praktijk gaat met al die technisch hoogstaande waarnemingsapparatuur was later in de jaren negentig te zien tijdens de Ifor-operatie, die het bestand in Bosnië moest controleren. De bezoeker van het Ifor-hoofdkwartier in Sarajevo stuitte daar op een verboden ge-

bied. Achter hoge hekken, geplakt met zwart landbouwfolie stonden geheimzinnige militaire voertuigen met grote satelliet-schotels. De Amerikaanse sectie die hier inlichtingen verzamelde werkte volkomen afgescheiden van alle overige Ifor-militairen. Een hoge Nederlandse officier barstte in hooggelach uit toen hem werd gevraagd of die mooie VS-satellietfoto's ook voor hem

Amerikanen gaven hooguit wat kruimeltjes prijs

beschikbaar waren. Nee, de Amerikanen gaven hooguit wat kruimeltjes van hun gegevens prijs. Van Britse inlichtingendiensten kregen de Nederlanders destijds nog wel eens wat te horen. De Fransen waren ook niet scheutig. Maar ook de Dutchbatters in Srebrenica hadden volgens het deze week verschenen VN-rapport eerder openlijk aan de bel moeten trekken toen ze vermoedens kregen van een dreigende massamoord. Volgens VN-secretaris-generaal Annan hadden de Nederlanders 'veel sneller en doortas-

tender' melding moeten maken van de gruwelen waarvan zij getuige waren.

De vraag blijft of de Nederlanders ter plekke die inschatting zo tijdig konden maken dat nog een tegenactie mogelijk was. Uit alle Nederlandse rapporten die inmiddels over de val van Srebrenica zijn geschreven, blijkt hoe de Dutchbat-leiding in de knel zat. Zelfs vlak voor de inval bleef men steken in onderhandelingen met de Servische generaal Mladic.

Groot probleem vormden 55 Dutchbat-soldaten die waren gegijzeld. De complete groep lichtbepaalde Nederlandse blauwhelmen in de enclave was net zo goed in de macht van generaal Mladic. Dat verklaart waarom Nederlandse officieren, zoals commandant Karremans en generaal Couzy, zelfs ná de val van de enclave op 11 juli 1995 nog weigerden over genocide te spreken. Terwijl de Dutchbatters toch met eigen ogen hadden gezien hoe duizenden moslimmannen werden weggevoerd. Zolang echter de gegijzelde blauwhelmen niet veilig terug waren, wilde de Dutchbat-leiding Mladic waarschijnlijk niet voor het hoofd stoten met vervelende termen als massamoord.

In de middag van 21 juli kwamen alle Nederlandse soldaten vrij. Minister Voorhoeve hoorde dat in Londen, waar hij alle voorzichtigheid liet varen en openlijk sprak van genocide van de Servische zijde. Voorhoeve: „Overigens zonder toen over feiten te beschikken. Ik ging af op mijn vermoedens, die werden gevoed door het eerdere Servische optreden elders in Bosnië."

Zijn sombere vermoedens namen toe na een telefoontje met minister Pronk, die ter plekke Bosnische vluchtelingen had gesproken en beseft wat voor drama zich had afgespeeld.

Vreemd bleef wel dat de Dutchbat-leiding nog langer dan Voorhoeve weigerde te spreken van genocide. In het najaar van 1995 tikte de minister zijn generaal Couzy zelfs op de vingers, omdat die weigerde mee te werken aan een VN-mensenrechtenteam, dat de massamoord bij Srebrenica wilde onderzoeken. „In de opluchting over de veilige aankomst van de gegijzelde Dutchbatters wilde de Nederlandse militaire leiding aanvankelijk niet te lang stilstaan bij al het vreselijke dat men had gezien en ervaren", concludeert Voorhoeve achteraf in één van de onderzoeksrapporten.

Executies, slivovitsj en sigaretten in Srebrenica

28-11-1994

HET VERHAAL van Srebrenica lijkt misschien een monsterlijke terugval naar de barbarij van de Middeleeuwen, maar in wezen is het een verhaal over deze tijd, vastgelegd in beelden van de camcorder," zegt Leslie Woodhead. Hij is de samensteller van 'Een schreeuw uit het graf', een co-productie van de BBC en de NPS. Het is een beklemmende film over de open vraag wat de mensheid aan het eind van de twintigste eeuw kan doen om gruweldaden op deze schaal te voorkomen. De nooit eerder vertoonde filmbeelden vormen een legpuzzel van gebeurtenissen, die een overtuigende reconstructie vormt van menselijk onvermogen.

De camera blijft rusten op een kleine gedenksteen. "Op 13 juli droeg Unprofor drieduizend mannen en jongens over aan onze vijanden," staat erin gebeeld. Van deze vaders en zoons heeft niemand ooit meer iets vernomen. De meest aannemelijke verklaring is dat hun lichamen na de executie zijn weggebuldoerd onder de aarde van een masagraf. Een aantal skeletten is gevonden, maar wie kan daar een naam aan geven?

De Bosnische vrouwen hebben niet eens de gebitsgegevens van hun mannen en zonen, die de identificatie zouden kunnen vergemakkelijken. Ze weten alleen wie ze hebben verloren en wie de vijanden waren in de zomer van 1995. De vijanden waren de Bosnisch-Servische troepen onder leiding van generaal Mladic. En de Nederlandse blauwhelmen.

Filmbeelden van Dutchbat in januari 1995 laten een groep militairen zien, die zich verveeld van hun VN-taak kwijten om de veiligheid van de Moslim-enclave te verzekeren. Maar ze hebben niet genoeg mankracht, niet genoeg wapens en niet genoeg voertuigen. En waar het hun ook aan lijkt te ontbreken, is persoonlijke moed. "Het was niet onze oorlog," zegt een militair. "We wilden naar huis."

In Woodheads documentaire worden aan dit soort uitspraken geen moraliserende boodschappen verbonden. De beelden spreken voor zichzelf. De Nederlandse kolonel Karremans - die zich

in de steek gelaten moet hebben gevoeld nadat hij herhaaldelijk vergeefs om luchtsteun had gevraagd bij het VN-hoofdkwartier - laat zich door Mladic op het matje roepen.

"Dus u hebt uw soldaten het bevel gegeven om op mijn mannen te schieten en om Navo-vliegtuigen mijn stellingen te laten bombarderen," stelt hij vast.

Na de val van Srebrenica, in de zomer van 1995, werden zeventienduizend Moslimmannen vermoord. Het was de grootste slachtpartij in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog. Een BBC-documentaire toont de rol van Dutchbat in deze tragedie.

FRANS VAN KLAVEREN

Karremans: "Nee. Dat zijn beslissingen die genomen worden door de VN. Zij beslissen."

Mladic biedt een rondje sigaretten aan. "Steek er een op," zegt hij tegen Karremans. "Het is niet je laatste," voegt hij er geruststellend aan toe. Met een klein buiginkje neemt Karremans de sigaret in ontvangst.

Als een collega van Karremans iets in het Nederlands zegt, herstelt Mladic ogenblikkelijk het gezag. "De enige twee talen die hier worden gesproken zijn Servisch en Engels." Intussen laat Mladic de slivovitsj rondgaan: "Op een lang leven."

De tolk vertelt dat hij zijn familie, zoals vijftienduizend anderen met hem, uit veiligheidsoverwegingen naar het Nederlandse basiskamp heeft gebracht. Vijfentwintigduizend anderen hebben zich in hun radeloosheid buiten de poort verzameld.

Dan wordt op gezag van Mladic het kamp ontruimd. De jongere broer van de tolk, zijn vader

en zijn moeder moeten ook vertrekken. Gedwee verlaten de mensen het Nederlandse basiskamp. De mannen worden van de vrouwen gescheiden en gaan hun dood tegemoet. De tolk heeft zijn vader, moeder en broer nooit teruggezien. "Ik zal me de rest van mijn leven blijven afvragen waarom ik majoor Franken zijn revolver niet heb afgepakt en tegen zijn hoofd gezet om te zorgen dat hij alle mensen op de basis liet blijven."

Op 14 juli, een dag nadat Mladic de stad had heroverd, was er geen Moslim meer in de Nederlandse basis te bekennen. De Nederlanders hechtten maar al te graag geloof aan Mladic' belofte dat niemand voor zijn leven hoefde te vrezen en probeerden ook de bevolking daarvan te overtuigen. "Zolang wij hier zijn als VN, kan jullie niets gebeuren." Buiten hun gehoorsafstand weergalmden in de heuvels de geweerschoten van de executies.

In zijn rapport noemde Karremans de aanval op Srebrenica een 'schitterend uitgevoerd militair plan'. Van slachtpartijen maakte hij geen melding. Lagergeplaatste militairen hoorden toen al van Moslimvrouwen over de slachtpartijen in de bossen en velden. "Ik kon het niet geloven," zegt een van hen in de documentaire.

Twee dagen later krijgen de Nederlanders van Mladic toestemming te vertrekken. Het wordt een hartelijk afscheid. Mladic geeft wat cadeautjes mee. "Is dit voor mijn vrouw?" vraagt Karremans lachend. De bus wordt nagezwaaid. En de avond daarna hossen de Nederlanders als voetbalsupporters door Zagreb. Zij hebben hun oorlog overleefd.

Over de Nederlandse blauwhelmen, die de taak hadden weerloze mensen te beschermen, geeft Woodhead geen waardeoordeel. Maar al laat hij de schuldvraag open, zijn documentaire maakt pijnlijk duidelijk dat zich in die zomer van 1995 in Europa een tragedie heeft voorgedaan waarvoor de wereld zich tot in lengte der dagen moet schamen.

A cry from the grave wordt zaterdag om 22.00 uur door de BBC uitgezonden.

Franken voorzag dood mannen Srebrenica

ANP

DEN HAAG

Majoor Franken, de plaatsvervanger van Dutchbat-commandant Karremans, vreesde na de val van Srebrenica, in juli 1995, dat de Serviërs de naar Potocari gevluchte Moslimburgers zouden doden. Dat verklaarde Franken gisteren in Den Haag, waar hij door het Joegoslavië-Tribunaal werd gehoord als getuige in het proces tegen de Bosnisch-Servische generaal Krstic. Krstic was destijds de tweede man aan Servische kant, onder generaal Mladic.

Franken zei letterlijk: 'We waren bang dat de Serviërs zouden beginnen hen te doden.' Ook was hij ongerust over het lot van de mannen, die door de Serviërs onder de ogen van Dutchbat van de vrouwen en kinderen werden gescheiden. Franken: 'Ik was bevreesd wat er vervolgens met hen zou gebeuren.'

Deze getuigenis van majoor Franken staat in contrast met wat eerder door overste Karremans en de generaal Couzy is verklaard. Zij hielden vol dat ze geen aanleiding hadden te vermoeden dat het tot massamoord zou komen.

Reden voor ongerustheid was voor Franken ook dat niet alle bussen die van Srebrenica naar door Moslims beheerst gebied

vertrokken, daar aankwamen. Om die reden gaf Franken Dutchbat-militairen de opdracht 'blijf er bij'. Maar het escorteren van de bussen lukte niet.

De plaatsvervangend Dutchbat-commandant, die na de val van de enclave een groot deel van de taken van Karremans op zich nam, raakte gealarmeerd door het geweld dat door Serviërs tegen mannen uit Srebrenica werd toegepast. Zo drong het op 12 juli tot Dutchbat door dat mannen die voor verhoor waren meegenomen naar het zogeheten Witte Huis, hard schreeuwden. In de nabijheid van het Witte Huis werden kort daarop negen lijken gevonden. Franken wist daarvan.

Hij verklaarde dat hij om de Moslimmannen die hun toevlucht hadden gezocht op de Nederlandse basis in Potocari enige bescherming te bieden, een lijst had aangelegd met namen, geboortedata en -plaatsen. Zo zouden deze mannen niet anoniem en onopgemerkt kunnen verdwijnen.

Franken heeft de lijst, met circa 250 namen, naar de VN en naar Defensie in Den Haag gefaxt. Franken ontkent dat de lijst in Servische handen zou zijn gevallen. Hij smokkelde de lijst in zijn ondergoed de enclave uit.

Pagina 9: Commentaar

EEN VLUCHTMOBIELE BRIGADE

ANDRÉ ROELOFS

maar liet het, toen dit niet hielp, afweten.

Bedenklijker nog is de houding van Dutchbat bij de gewelddadige Servische deportatie van de Moslimvluchtelingen die rond en op de Nederlandse compound te Potocari hun toevlucht zochten. De Nederlandse militairen ontzegden de meesten de toegang tot het kamp. Kofi Annan merkt op: 'Misschien hadden de soldaten iedereen tot de compound moeten toelaten en zichzelf als een menselijk schild moeten opstellen om hen te redden.' Dat gebeurde niet.

Integendeel, toen de vluchtelingen waren afgevoerd, kregen de vijftienduizend vluchtelingen in het kamp - zelfs zonder dat de Ser-

viërs daartoe opdracht hadden gegeven - van Dutchbat bevel de compound te verlaten en zich aan de Serviërs over te geven.

Er zijn sterke aanwijzingen dat de weinig heldhaftige Nederlandse houding de Serviërs aanmoedigde. De beruchte (ook op de Nederlandse tv vele malen getoonde) confrontatie waarbij Karremans zich door Mladic liet uitkafferen, was door Mladic georganiseerd om te peilen hoe standvastig Dutchbat was. Volgens Kofi Annan valt uit Servische documenten op te maken dat de Serviërs pas besloten de hele enclave - en niet alleen de zuidelijke sector - in te nemen toen hun duidelijk was geworden dat er weinig tegenstand zou worden geboden. Het besluit de Moslim-mannen niet alleen af te voeren maar ook te vermoorden, zou nog later zijn genomen.

Ten slotte, waarom is er door Dutchbat en door Den Haag toen het allemaal misging niet keihard aan de bel getrokken? In zijn rapport stelt Kofi Annan vast: 'In plaats van de internationale gemeenschap te mobiliseren ter verdediging van de enclave gaven wij (de VN-leiding waaronder hijzelf als toenmalig onder-secretaris-ge-

neraal) de indruk dat alles onder controle was.' Dergelijke zelfkritiek is van de Nederlandse regering nog niet vernomen. Den Haag stond in direct contact met Dutchbat. Karremans sprak over de telefoon met de landmachtsta van generaal Couzy, maar ook met Voorhoeve. Kok bezocht de bunker onder het ministerie van Defensie. Waarom maakte Nederland toen alles misging internationaal niet grote stampei?

Er was genoeg tijd voor. De aanval begon donderdagmorgen om drie uur in de vroege en de enclave viel pas dinsdagmiddag. Het hoofdkwartier was toen nog in Nederlandse handen. De deportatie van de vluchtelingen in de compound begon pas donderdag laat in de middag: zeveneneenhalf dag na het begin van de aanval. Waarom belde Kok al die tijd niet met Clinton, Mitterrand, Kohl en Major om te eisen dat er wat gedaan zou worden?

De veertig Nederlandse schrijvers spreken van vluchtgedrag. Die term kan zowel op Dutchbat als op de houding achteraf van de Nederlandse regering van toepassing worden verklaard. Nederland een vluchtmobiele brigade? reacties: ruro@euronet.nl

Onthulling over Aantjes werd ontmaskering van het Riod

26-1-2004

Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie is lange tijd een hoogst eigenaardige instelling geweest. Het werd meteen na de bevrijding, op 8 mei 1945, opgericht met als opdracht 'een wetenschappelijk onderzoek in te stellen naar de geschiedenis van Nederland gedurende de Tweede Wereldoorlog', maar vervolgens kreeg het tal van andere, bepaald niet wetenschappelijke functies.

Naast allerlei voorlichtingstaken werd het Riod belast met de verificatie van aanvragen voor verzetspensioenen en schadevergoedingen van oorlogsslachtoffers, met het onderzoek naar geroofde goederen en met tijdovende naspeuringen van justitieel benodigd archiefmateriaal. Medewerkers traden op als getuigen in processen tegen oorlogsmisdadigers.

In 1964 kreeg het instituut zelfs een autonome rol bij het opsporen van oorlogsmisdadigers, een zuiver justitiële taak die wettelijk is voorbehouden aan het openbaar ministerie.

Zoals de naam van het Riod aangeeft, was het primair een documentatiecentrum. Omdat de meeste documenten nergens elders beschikbaar waren en de medewerkers er vrij toegang toe hadden, bezat het instituut

een unieke machtspositie. De socioloog Bram de Swaan sprak van 'een angstaanjagend monopolie'. Het instituut kon reputaties maken en breken en deed dat ook. Het overkwam Friedrich Weinreb, na de oorlog veroordeeld wegens oplichting en verraad van Joodse landgenoten, zelfs tot tweemaal toe. Eerst werd hij door Riod-medewerker Jacques Presser vrijgepleit en op een voetstuk gezet, nadien werd hij er door Riod-medewerker A. J. van der Leeuw na zes jaar onderzoek weer afgehaald.

In het geval van Willem Aantjes had Van der Leeuw genoeg aan ruim zes dagen. Op 26 oktober 1978 kreeg het Riod een tip over het oorlogsverleden van de toenmalige CDA-fractievoorzitter. Op 2 november meende men genoeg te weten om contact te zoeken met de premier, de minister van justitie en de minister van onderwijs en wetenschappen, onder wie het Riod ressorteerde.

Op 6 november werd de kwestie door Riod-directeur dr. L. de Jong in een persconferentie naar buiten gebracht. Op dezelfde dag werd het rapport van De Jong en Van der Leeuw over de zaak-Aantjes aan de Tweede Kamer aangeboden. Het bevatte meer-

dere zeer ernstige beschuldigingen tegen Aantjes waaronder het lidmaatschap van de Waffen-SS.

Diezelfde avond konden miljoenen Nederlanders op de televisie van het vonnis kennismaken. Zonder dat er een officier van justitie of een rechter aan te pas was gekomen, was Aantjes publiekelijk veroordeeld en als een melaatse de wildernis ingejaagd. Dat een jaar later een zware onderzoekscommissie, bestaande uit de juristen Enschede en Boukema en de historicus Bank, van het Riod-rapport op essentiële punten brandhout maakte, kon Aantjes niet meer helpen.

De Jong en Van der Leeuw hebben hun misslag nooit volmondig toegegeven. Ze trokken zich terug op de stelling dat Aantjes over bepaalde belastende feiten vele jaren had gezwegen terwijl hij in een vroeg stadium de waarheid had moeten spreken. Dat was de mening van De Jong in een gesprek in 1989 met Max Pam; dat was het voornaamste verwijt van de kant van Van der Leeuw in een interview dat Frits Abrahams hem in 1991 afnam. In het televisieprogramma 'Het zwarte schaap' van vorige week vrijdag, geheel aan de affaire-Aantjes gewijd, herhaalde Van der Leeuw dit.

Het is niet onjuist maar het klinkt nogal eigenaardig uit de mond van de ex-verzetman Van der Leeuw, die in 1999 moest toegeven vijftien jaar te hebben gezwezen over zijn affaire: de beschuldiging dat hij tijdens een korte arrestatie door de Sicherheitspolizei in 1944 zou zijn doorgeslagen, met als gevolg dat twee leden van zijn onderduikgezin Heine werden weggevoerd en in een concentratiekamp omkwamen.

Van der Leeuw wist een halve eeuw lang dat bij een deel van de familie Heine en bij een of meer ex-verzetsmensen de overtuiging leefde dat hij verraad had gepleegd, maar hij zweeg als het graf tegenover iedereen, zelfs tegenover De Jong die na het bekend worden van het gerucht dan ook verbijsterd was.

Dat gebeurde in 1999 toen Riod-directeur Blom van het verhaal op de hoogte werd gesteld en ook de pers er lucht van kreeg. Van der Leeuw redde zich door op eigen houtje aan de slag te gaan en met behulp van spoorwerk bij het Riod zijn onschuld te bewijzen. Rechter in eigen zaak, heet zo iets. Publicatie van de bevindingen is dan overbodig en van een persconferentie kan worden afgezien.

De affaire-Aantjes heeft het Riod ernstig in opspraak gebracht. Ineens werd duidelijk dat de top van het instituut meer waarde hechtte aan sensationele onthullingen dan aan wetenschappelijke bewijzen.

De Jong kreeg van de minister van onderwijs een spreekverbod inzake de kwestie-Aantjes. Een commissie uit de Kamer onderzocht de toedracht en de commissie-Enschede deed wat het Riod had moeten doen: gedegen feitenonderzoek.

De verantwoordelijkheden van het instituut werden in een reglement vastgelegd. In publicaties mochten voortaan gegevens over personen pas openbaar worden gemaakt na toestemming van de minister. Ook de dubieuze rol van onbenoemd 'officier van justitie' werd in 1979 het Riod ontnomen.

Mogelijk heeft de minister de zaak niet te hoog willen spelen omdat De Jong in 1979 het Riod verliet en Van der Leeuw twee jaar later. Momenteel heeft het Riod de nieuwe naam van Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en is het geworden wat het altijd had moeten zijn: een wetenschappelijk-historische instelling.

J. A.A. van Doorn

Niet Karremans maar politiek verdient kruisverhoor

Door A.J. van Vuren
generaal-majoor b.d.

DUTCHBAT en de val van Srebrenica — geen schrijver had zo'n scenario kunnen verzinnen. De Veiligheidsraad wees ten behoeve van geïsoleerde moslimgroepen 'veilige gebieden' aan zonder er voldoende troepen bij te leveren om die gebieden werkelijk te beveiligen. Ons van de realiteit losgezongen parlement eiste dat de regering een bataljon het Joegoslavisch moeras zou insturen.

Minister Ter Beek voelde er niet voor, maar hield zijn rug niet recht en stuurde een bataljon naar Srebrenica waar de moslims waren samengedrongen. De stad ligt in een dal en in de heuvels rondom zaten tot de tanden gewapende Serviërs. De bataljonscommandant stond onder bevel van het kafaeske VN-commando in Zagreb, maar kreeg ook aanwijzingen uit Den Haag. De zware wapens bleven thuis om niemand te provoceren; het oog van de 'internationale gemeenschap' zou Dutchbat wel beschermen.

Vanaf april 1995 lieten de Serviërs geen voorraden meer door, blokkeerden zij de terugkeer van verlofgangers en onze regering zocht wanhopig naar een land dat deze 'mission impossible', zoveel was inmiddels wel duidelijk, van ons wilde overnemen.

In juli vielen de Serviërs aan. De VN gaf geen leiding, Dutchbat kreeg geen luchtsteun en de regering wenste geen doden en ge-

wonden onder onze militairen. De feitelijke ontwikkelingen waren door gebrekkige verbindingen niet te volgen en de gebeurtenissen namen hun eigen loop, zonder dat de internationale gemeenschap of wie dan ook er enige greep op had.

Na afloop schikte het machteloze Dutchbat zich naar de orders van Mladic. Misschien wisten sommige Dutchbatters van executies, maar van de totale omvang van het moorden wist toen nog niemand. Dutchbat mocht naar Zagreb vertrekken en de regering bereidde het bataljon het later zo gênante 'heldenwelkom'.

Toen de moordpartij van Mladic duidelijk werd, wist Nederland er niet mee om te gaan. Van meet af aan richtte de verantwoordiging zich op Dutchbat in het algemeen en op overste Karremans in het bijzonder.

Waarom had Dutchbat de moslims niet verdedigd? En als de moslims niet verdedigd konden worden, waarom had het bataljon niet 'iets gedaan'? Verder waren er bedenkelijke dingen gebeurd: een lijst met namen van moslimmannen raakte zoek, een fotolol-

letje werd verspreid, er gingen geruchten over Dutchbatters die met een pantservoertuig over vluchtelingen zijn gereden, de vraag rees of Dutchbatters mis-schienen aan het afzonderen van moslimmannen — en dus aan hun executie — hadden meegewerkt, enz., enz.

Met de regelmaat van de klok keert 'Srebrenica' terug in het nieuws: journalisten bevroeden

Den Haag stuurde Dutchbat met onuitvoerbaar opdracht het bos in

doofpotten en speuren naar duistere geheimen. Individuele militairen doen hun verhaal, er komt een boek uit.

Deze week verscheen de documentaire *Acrylon the grave* op tv, met aangrijpende beelden zoals die van de val die, gedwongen door de Serviërs, zijn zoon te voorschijn roep. En we konden zien hoe Karremans door Mladic werd vernederd. Karremans staat er verslagen en onderdanig bij, hij heeft het gevoel met Mladic en accepteert bij zijn vertrek naar Zagreb een cadeautje.

In NOVA ondervraagt Rob Trip deze week Karremans streng: Waarom liet hij zich zo door Mladic piepelen, waarom was hij zo laf, waarom had hij niet meer gedaan voor de moslims? En weer wordt Dutchbat, gepersonifieerd in Karremans, schuldig bevonden. Oké, de omstandigheden waren moeilijk, maar Dutchbat is toch medeverantwoordelijk.

Minister De Grave van Defensie zei naar aanleiding van die beelden dat men bijna zou vergeten wie de echte schurk was, te weten Mladic. De Grave leidt daarmee de aandacht af, want

Mladic is voor veel verantwoordelijk maar niet voor het feit dat de vaderlandse politiek Dutchbat onder Karremans met een waanzinnige opdracht het bos instuurde. En juist dat aspect probeert 'Den Haag' zo goed mogelijk te verdoezelen, buiten de aandacht te houden. Misschien had Karremans flinker kunnen optreden, maar dat zou aan de uitkomst niets hebben veranderd. Veel waarschijnlijker is de vraag waarom Dutchbat op deze totaal onverantwoorde missie werd gestuurd. Het ultieme middel om het ant-

woord boven tafel te krijgen is een parlementaire enquête. Wanneer dat gebeurt voor de ramp in de Bijlmer, waar tientallen mensen omkwamen, waarom dan niet voor de ramp in Srebrenica waar duizenden mensen werden vermoord?

Wegens de gezamenlijke schuld van regering en parlement besloot 'Den Haag' het onderzoek uit te besteden aan het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), dat, wat de politici betreft, niet lang genoeg over dat onderzoek kan doen, zodat wanneer er al schuld wordt toegemeten, de tand des tijds zijn werk heeft gedaan en niemand meer echt geïnteresseerd is en bovendien belangrijke actoren buiten of onder het speelveld zijn aangeland.

De officiële rechtvaardiging voor deze absurde gang van zaken is, dat een parlementaire enquête het NIOD bij zijn onderzoek voor de voeten zou lopen. Ja, dat het NIOD (nota bene door het Rijk gesubsidieerd) wel eens zou kunnen weigeren zijn onderzoek voort te zetten. Klinkklare onzin natuurlijk, en wel om twee redenen. De politiek kan haar verantwoordelijkheid nooit of te nimmer delegeren aan een of ander instituut, dat bovendien uit de staatsruif eet, en voorts kan het NIOD bevindingen van een parlementaire enquête prima benutten voor zijn onderzoek. Dát, hooggeachte onderzoeksjournalisten, is de echte doofpot. U zoekt naar een militaire speld, maar ziet de politieke hooiberg niet.

Het spook van Srebrenica

20-1-2004

In 1995 konden Nederlandse militairen de val van Srebrenica noch de daarop volgende moord op duizenden moslimmannen verhinderen. Deze ramp blijft het politieke geweten van Nederland achtervolgen. Telkens duikt het spook op, ook nu weer, nu bekend is geworden dat luitenant-generaal Van Baal waarschijnlijk tot bevelhebber van de landstrijdkrachten benoemd zal worden.

Snel wordt geconstateerd dat deze benoeming een politiek risico betekent omdat deze Van Baal bij de besluitvorming over Srebrenica betrokken is geweest.

De suggestie is dat ook hem wel blaam zal treffen en dat zo iemand dus eigenlijk maar beter niet tot zo'n hoge post geroepen moet worden. In zo'n suggestie steekt iets onrechtvaardigs omdat de betrokkene zich er nauwelijks tegen kan verdedigen. Tegelijk wijst het op de schizofrene wijze waarop in Nederland tot nu toe met het drama is omgegaan.

KOCH

Enerzijds blijft het gevoel dat er van alles is misgegaan en dat de verantwoordelijken daarvoor gestraft moeten worden. Anderzijds zien we dat tot op de dag van vandaag de volksvertegenwoordiging het regeringsbeleid gesteund heeft en gewaard heeft vast te stellen wie waar en wanneer gefaald heeft.

Of het nu ging om het bizarre gedoe met de mislukte fotorolletjes of om doofpotaffaires, telkens overleefden de betrokken ministers het kamerdebat. Daarmee, zo zit ons stelsel nu eenmaal in elkaar, werd ook het handelen van hun ambtenaren goedgekeurd, ook al verdiende dat niet, zoals de Nederlandse wettasformule luidt, de schoonheidsprijs.

Wanneer destijds een motie van afkeuring tegen Voorhoeves beleid was aangenomen en dus het optreden van Dutchbat, waarvoor hij verantwoordelijk was, openlijk veroordeeld was, zou Karremans niet be-

vorderd zijn, en zou ook de carrière van Van Baal al lang gebroken zijn.

Keer op keer wanneer Srebrenica en zijn nasleep aan de orde kwamen, heeft de volksvertegenwoordiging nagelaten een dergelijk negatief oordeel uit te spreken. Dat betekent, hoe bizar dat ook mag klinken, dat de volksvertegenwoordiging keer op keer vaststelde dat er geen ernstige, verwijtbare fouten zijn gemaakt. Dit hangt samen met de weigering van de volksvertegenwoordiging die ene fundamentele vraag te beantwoorden: hoe en waarom is Dutchbat in een situatie gebracht waarin het voor hen onmogelijk was hun taak, de bescherming van de moslimbevolking, naar behoren uit te voeren.

Dat is de vraag naar de politieke verantwoordelijkheid voor de uitzending van Dutchbat op een toen al door de secretaris-generaal van de VN als *mission impossible* omschreven expeditie, voor hun ontoereikende bewapening, voor de krakkemikkige bevelsstructuren bij Unprofor en bijvoorbeeld voor het weigeren van nadrukkelijk gevraagde luchtsteun.

Op 11 juli, de zwarte dag, reisde Van Baal in opdracht naar Zagreb om bij de VN-commandant te pleiten voor krachtige luchtsteun, diezelfde middag belde Voorhoeve naar diezelfde commandant met het verzoek daarvan af te zien, alleen om te horen dat dat verzoek al door de VN was afgewezen.

Bijna zes jaar lang al weet onze volksvertegenwoordiging die ene politieke vraag te ontwijken. In plaats van een parlementaire enquête, waarin de politieke verantwoordelijkheden duidelijk zouden kunnen worden en waarom de militairen vragen, koos de volksvertegenwoordiging voor een tijdrovend historisch onderzoek door het NIOD.

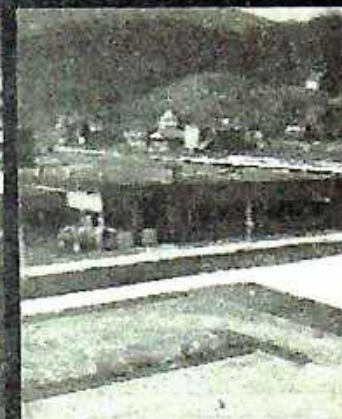
Het is de vraag of dit onderzoek meer op tafel zal brengen dan nu al bekend is. Hoe dan ook kan dit historische onderzoek nooit de plaats innemen van een politiek eindoordeel, hoe graag sommige politici dat ook zouden willen.

Zolang dat politieke oordeel blijft, zal het spook van Srebrenica ons niet loslaten.

Koen Koch

Echt veel nieuwe beelden bevat de Britse documentaire *A Cry from the Grave* niet. Wat de film over de massamoord in Srebrenica zo huiveringwekkend maakt, is de voorkennis die de kijker vandaag de dag heeft. Die weet bij het zien van de beelden dat al die moslimmannen de zomer van 1995 niet zouden overleven. Maandag wordt de film uitgezonden door de NPS.

5-12-95

V.l.n.r.: Mladic, Dutchbatters, de Dutchbat-compound, Karremans en Mladic, Meneer Osmanovic

Je ziet het zó voor je: voorafgaand aan het vertonen van de documentaire over 'Srebrenica' heeft De Balie in Amsterdam een forumdiscussie georganiseerd. Thema van de bijeenkomst is 'de schuldvraag'. 'We moeten de hand in eigen boezem steken,' opent de functionaris van de Verenigde Naties de gespreksronde. 'Het was die Franse VN-generaal in de VN-commandostructuur die geen luchtsteun wilde geven,' meent de onderzoeksjournalist. 'Het ligt aan de MID, want die heeft die fotorolletjes kwijt gemaakt,' verkondigt de mevrouw van GroenLinks. 'Ja maar, er waren daar dus écht geen *good guys* of *bad guys*,' zegt de Nederlandse overste. 'Overwegende, dat in het tijdperk van de post-Koude Oorlog...', steekt de man van Clingendael van wal, maar de film is dan al gestart.

Op een overwoekerd kerkhof loopt een huilende mevrouw Osmanovic. In het groen zijt ze neer. Het is de plek in Srebrenica waar ze haar zoontje heeft begraven nadat hij begin juli 1995, een week voor de val van de enclave – de eerste VN-*safe haven* – door een Servische

granaat is getroffen. Mevrouw Osmanovic is voor het eerst terug op de plaats van het grotesque misdrijf. 'En je was zo goed op school,' prevelt ze tegen de brandnetels.

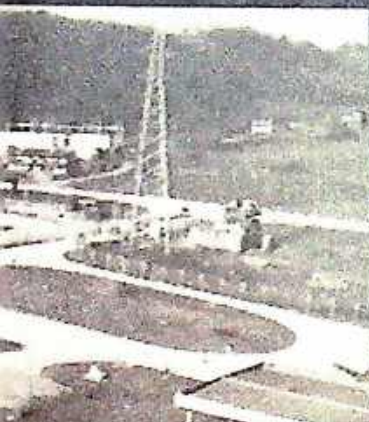
A Cry from the Grave, gemaakt door de Britse filmer Leslie Woodhead, is de uitputtendste documentaire die tot nu toe is uitgebracht over de dramatische reeks gebeurtenissen in de zomer van 1995. De 150 minuten durende film is een compilatie van ooggetuigenverslagen, journaalbeelden, maar vooral van videotapes. Ze zijn hoofdzakelijk geschoten door de Bosnische Serviërs. Veel van die shots zijn al bekend. Zoals dat van een man van middelbare leeftijd die in een wegberm naar een bosrand roept dat ene Nermin 'en jullie allemaal' naar beneden kunnen komen, omdat ze niet bang voor de Serviërs hoeven zijn. Die staan, tot de tanden bewapend, op de asfaltweg te wachten tot een kluitje mannen zich, bebloed, verdoofd van angst, komt overgeven. Ze weten nog niet wat wij intussen allang weten: ze hebben hooguit nog een paar dagen te leven. Ze zullen, net als een paar duizend andere

moslimmannen, worden geboeid, ondervraagd en geslagen.

Een politieteam, aangesteld door de VN, heeft onder leiding van een Franse rechercheur, intussen een exact beeld gekregen van hoeveel mannen waar terecht zijn gekomen. De dood is in grote verscheidenheid ingetreden: sommigen krijgen in een wegberm een nekschot, anderen komen aan hun einde door de handgranaten die in de kelders worden gegooid waarin ze vastgebonden zitten opgesloten en weer anderen worden in een weiland neergemaaid. Sommige moslims moesten dagenlang wachten voor ze aan de beurt zijn. Allah kan jullie niet helpen, heeft de Bosnisch Servische generaal Ratko Mladic de, toen nog, vluchtelingen gezegd, 'maar ik wel'.

Wat de documentaire toevoegt aan de iconen van dit misdrijf tegen de menselijkheid – overste Karremans die met generaal Mladic het glas heft, verdwaasde vluchtelingen op de Dutchbat-compound Potocari, Servische militairen die met luchtafweergeschut granater in een bos lobben – is dat de naamloze bruutheid eer

De echo van Srebrenica

OOGGETUIGENVERSLAGEN GEVEN ANTWOORD OP DE SCHULDVRAAG

naam krijgt. De man die naar het bos roept blijkt menéer Osmanovic, Nermin de broer van de jongen die op dat moment een week in het geïmproviseerde graf ligt. Zo worden er meer aan het woord gelaten, zoals de vrouw die nog iedere nacht de bibberende hand van haar man op haar schouder voelt. 'Alles komt goed,' heeft hij nog gezegd wanneer zij de bus in moet en hij met onbekende bestemming door Serviërs wordt weggevoerd.

Ook de Servische video-opnames van de opmars van hun tanks en pantserwagens zijn indrukwekkend; in negatieve zin. Generaal Mladic snauwt tegen een soldaat dat hij een aan moslimbewoning herinnerend straatnaambordje onmiddellijk van de muur moet slopen. Ook zegt hij: 'De Turkse invasie in gedachten, is het nu tijd om op de islamieten wraak te nemen.' Karremans biedt een sigaret van Mladic, later wisselen ze cadeaus uit. Het moet gezegd: die Mladic had wel goed in de gaten hoe hij moest profiteren van de trage en besluiteloze commandovoering van de VN. We hadden twee bevelen, zegt een Nederlandse blauwhelm.

Het eerste luidde: verdedig de enclave. Het tweede was: zorg dat er niemand in *bodybags* naar huis komt. Dat is onverenigbaar.

Een missie niet kunnen uitvoeren – geen zware wapens, onverdedigbaar terrein, geen ruggesteun van hogerop – is geen schande. Voor de camera's een hoesend zuipfeest vieren – de film vertoont de journaalbeelden – is dat wel. Dat wil zeggen, voor de pr-machine van de Nederlandse Defensie is dat een grof schandaal, want die blauwhelmen zullen na al die ellende wel gewoon dorst hebben gehad. Geef ze eens ongelijk. Het fragment uit het NOS-Journaal waarop te zien was hoe het uitzinnige thuisfront op een Nederlandse vliegbasis Dutchbat welkom heette met andere het spandoek *Jan, kom maar in mijn Dutch-bed* ontbreekt. Maar de wrange boodschap is hetzelfde.

De meningen over 'Srebrenica', zoals geventileerd in de bovenstaande fictieve forumdiscussie, zijn na meer dan vier jaar zwarte pietten uitdelen overbekend. Het is de vraag of het lopende NIOD-onderzoek of een eventuele parlementaire enquête meer dan enkele nuance-

verschillen kunnen aanbrengen. Als *A Cry from the Grave* iets duidelijk maakt, is het dat de 'schuldvrage' die voortdurend in de media gonst, eigenlijk heel eenvoudig valt te beantwoorden: de Bosnische Serviërs hebben het gedaan. Wie andere partijen schuldig acht, begeeft zich op een hellend vlak. Precies op dat vlak zou wellicht ook vader Osmanovic onderuit gaan, die zijn zoon toeroept dat van de Serviërs niets te vrezen valt. Volgens de redenering dat Dutchbat, de VN, de MID, of die Franse generaal schuldig zijn, is ook vader Ramo medeplichtig aan de moord op zijn eigen zoon. Hij had immers kunnen, misschien moéten weten wat stond te gebeuren. Maar maakt hem dat schuldig? Natuurlijk niet.

Dit mag nooit meer gebeuren. Dat lijkt de enige constructieve eindconclusie van de hele discussie. En die oorlogsmisdadigers moeten natuurlijk achter de tralies. Wat rest, is een vrouw met een hoofddoek, die knielt bij het graf van haar zoon.

Menno Steketee

MAANDAG NEDERLAND 3 20.16 UUR

Zonder recht geen toekomst

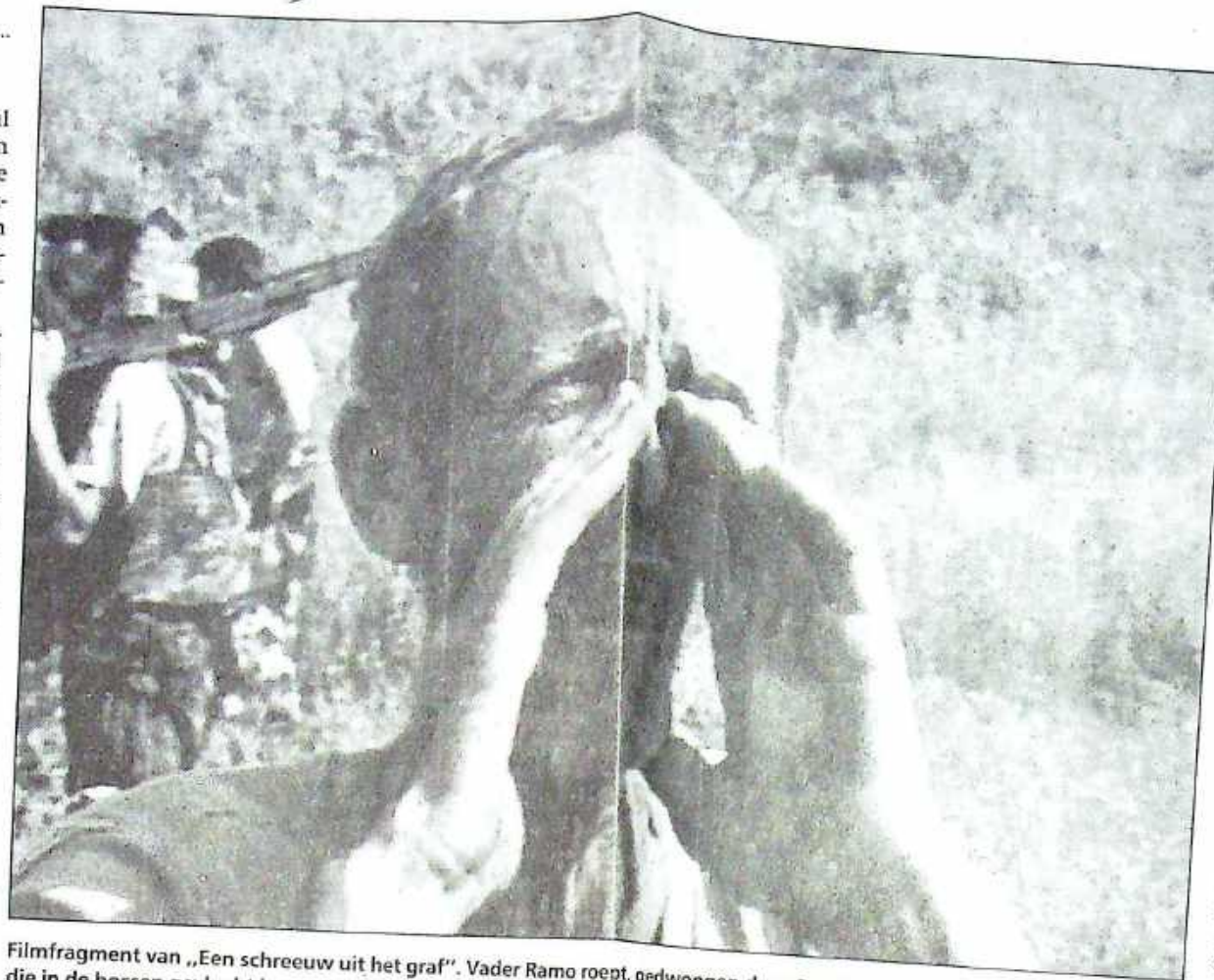
Documentaire Festival

Jan Bezemer

AMSTERDAM – Het verhaal van de val van Srebrenica is bekend, maar zelden zo indringend verteld als in de Britse documentaire film 'A cry from the grave'. 'Een schreeuw uit het graf' van BBC-journalist Leslie Woodhead, gisteravond vertoond op het documentairefestival Idfa.

Woodhead is er kennelijk vanuit gegaan dat de feiten op zich schokkend genoeg zijn. Dat leverde een sobere film op zonder emotioneel effectbejag. De manier waarop soms bekende, soms nieuwe beelden elkaar opvolgen is echter niet zonder betekenis. Beelden van massagraven en onderzoekers die schedels opensnijden, geven de gebeurtenissen die volgen (van weduwen en de tolk van de Nederlandse VN-soldaten Hasan Nuhanovic) een extra lading. Op eenzelfde manier barsten beelden van uitgelaten en opgelucht hossende Dutchbatters, die via Zagreb op weg zijn naar huis, van het scherm, op het moment dat het verhaal van de systematische moordpartijen onder de mannelijke moslimbevolking zijn hoogtepunt heeft bereikt. Commentaar is dan niet meer nodig. Het spreekt vanzelf dat hier twee verschillende werelden worden getoond. De Dutchbatters die maar één doel hadden, overleven – en de moslim bevolking die aan de duivel is overgeleverd. Al vrij snel getuigt een blauwhelm: „We wilden alleen maar naar huis. Dit is niet onze oorlog.” Woodhead laat het voor wat het is. Temidden van het bloedstollende kwaad is de onmacht al beschamend genoeg.

Naast de vanzelfsprekendheid waarmee de beelden elkaar commentariëren is de zorgzaam bijeen gezochte volledigheid de moeite waard. Wie de ruim 100 minuten durende documentaire ziet, krijgt eindelijk al die beelden van bange vluchtelingen, van Dutchbatters, van Karremans en Mladic en massagraven in een samenhangend geheel.

Filmfragment van „Een schreeuw uit het graf”. Vader Ramo roept, gedwongen door Bosnische Serviërs, zijn zoon Nermin die in de bossen gevlucht is.

Zo blijkt de geschiedschrijving, waaraan eerst vele boeken steentjes hebben bijgedragen, nu ook steeds meer beelden op te leveren. Met name de Bosnische Serviërs hebben vrijwel alles vastgelegd en lijken steeds meer bereid die beelden prijs te geven. Ook al geven die videoopnamen glashelder de toedracht van oorlogsmisdaden weer. Het rokende pistool ontbreekt, maar bijvoorbeeld de aanwezigheid van de Bosnische-Servische generaal Krstic bij de inname van Srebrenica is haarscherp aangetoond. Krstic staat als een van de hoogste militairen terecht voor het Joegoslavische Tribunaal. Een plek waar

generaal Mladic voorlopig nog niet is aangekomen. Als de documentaire iets duidelijk maakt is het wel de intimiderende brutaliteit van deze Bosnische Serviërs, die brood en snoepjes uitdeelt aan de angstige moslimbevolking en hun keer op keer verzekert dat ze niet hoeven te vrezen. Vervolgens toont een reconstructie hoe systematisch honderden, duizenden mannen in vrachtwagens worden afgevoerd en afgeslacht. Een overlevende vertelt hoe dat in zijn werk ging en hoe de angst hem totaal verlamde. „Een angst die je hele wezen vernietigt.” Onderzoekers van het Tribunaal pogen die lange rijen van lijken van namen te voorzien, om de weduwen zekerheid over het lot van 7414 mannen te geven, om de daders te vinden. Want zoals tolk Hasan Nuhanovic, de man die door tegenwerking van de blauwhelmen zijn familie niet kon redden constateert: „Iedereen praat maar over het opbouwen van Bosnië, van vergiffenis en samenleven, maar zolang er geen recht gedaan is kan er geen sprake van een toekomst zijn.”

Hij praat berustend zoals de meeste moslims gelaten praten. Een vrouw heeft zwijgend toegezien hoe haar man in een groep werd afgevoerd. „Had ik maar geschreeuwd”, zegt ze achteraf, „dan was het overleven nu misschien makkelijker geweest.”

Of zoals Hasan constateert: „In mijn dromen vraag ik me steeds af waarom ik niets heb gedaan, waarom we met z'n allen niets hebben gedaan. Waarom heb ik majoor Franken niet een pistool op zijn hoofd gezet, toen hij mijn familie wegstuurde?”

'Cry from the grave', vanavond 22.25 uur op de BBC 2, maandag 6 december 20.15 bij de NPS op Ned. 3.

Srebrenica: nieuw massagraf

SREBRENICA – Bosnische experts hebben dit paasweekend in een bos nabij Srebrenica de resten aangetroffen van 47 personen. Het gaat vrijwel zeker om moslims die na de val van de enclave in 1995 door Serviërs zijn vermoord. Er worden nog ruim 7000 moslims uit Srebrenica vermist.

Navo-opperbevelhebber in Europa Wesley Clark sprak gisteren een rede uit in Srebrenica. Hij brak een lans voor de terugkeer van vluchtelingen naar de stad, die vijf jaar geleden niet door Nederlandse militairen kon worden beschermd tegen oprukkende Servische troepen.

Srebrenica wordt nu bevolkt door Servische vluchtelingen uit andere delen van het Balkanland. Nagenoeg geen enkele moslim is er na de oorlog teruggekeerd. De meerderheid van het stadsbestuur bestaat overigens wel uit moslims, dankzij vluchtelingen die voor dit bestuur ook een stem konden uitbrengen. De islamitische raadsleden wonen weer niet in de stad. Juist gisteren kregen enkele raadsleden woningen aangeboden binnen de stadsgrenzen.

„Overal in Bosnië zijn er mensen die ervan dromen hier weer terug te keren. Zij moeten terugkomen omdat ze het recht hebben op terugkeer”, zei decheidende Clark. In Bosnië zijn nog zeker achthonderdduizend mensen ontheemd.

De generaal kreeg later in de Albanese hoofdstad Tirana de hoogste onderscheiding van dat land uit handen van president Rexhep Meidani. Met de toekenning eert Albanië de rol van de Navo in de crisis rond Kosovo, aldus het staatshoofd.

In Belgrado vond zondag een herdenking plaats van het Navo-bombardement, dat een jaar geleden aan zestien medewerkers het leven kostte. De nabestaanden weten de dood van hun vrienden of familieleden aan zowel de Navo als aan de Joegoslavische president Slobodan Milosevic.

Stoffelijke resten gevonden in bos bij Srebrenica

Bosnische experts hebben in een bos bij Srebrenica de stoffelijke resten aangetroffen van 47 personen. Het gaat vrijwel zeker om moslims die na de val van de enclave in 1995 door Serviërs zijn vermoord. Er worden nog 7000 moslims uit Srebrenica vermist.

NAVO-opperbevelhebber in Europa, Wesley Clark, sprak gisteren een rede uit in Srebrenica. Hij brak een lans voor de terugkeer van vluchtelingen naar de stad, die vijf jaar geleden niet door Nederlandse militairen kon worden beschermd tegen oprukkende Servische troepen. Srebrenica wordt nu bevolkt door Servische vluchtelingen uit andere delen van het Balkanland. Nagenoeg geen enkele moslim is er na de oorlog teruggekeerd.

De generaal kreeg gisteren in de Albanese hoofdstad Tirana de hoogste onderscheiding van dat land uit handen van president Meidani. Daarmee eert Albanië de rol van de NAVO in de crisis rond Kosovo.

Srebrenica

SARAJEVO, 25 APRIL. Bosnische deskundigen hebben niet ver van Srebrenica een massagraf met 47 lichamen gevonden. Het gaat waarschijnlijk om moslims, die na de inname van Srebrenica door de Bosnische Serviërs in juli 1995 zijn vermoord. Ruim zeventienduizend moslim-mannen uit Srebrenica worden formeel nog steeds vermist. Sinds eind 1995 zijn ruim tweeduizend lichamen gevonden van mannen uit Srebrenica. (AFP)

VRAGEN / Nederland stopte luchtaanvallen Srebrenica

In het rapport van de Verenigde Naties over de onmacht van de vredesmacht Unprofor om de veilige enclaves in Bosnië te beschermen wordt gesuggereerd dat het drama rond Srebrenica wellicht te voorkomen was geweest wanneer de blauwhelmen op de grond meer steun uit de lucht hadden gekregen.

Tijdens de Servische aanval op de enclave Srebrenica, die volzat met moslimvluchtelingen, zijn slechts even gevechtsvliegtuigen ingezet, en te laat om het tij nog te keren. Die actie werd ook nog gestopt op aandringen van de Nederlandse regering.

Toen de Bosnische vluchtelingen en Nederlandse blauwhelmen in de enclave op 10 juli overlopen dreigden te worden door de troepen van de Bosnisch-Servische generaal Ratko Mladic, werd een verzoek om luchtsteun afgewezen in de ingewikkelde bureaucratische machinerie van VN en Navo. Een dag later vlogen wel twee Nederlandse F-16's naar het gebied en beschoten aanvallende tanks.

Kort na deze operatie, op 11 juli 1995, waarschuwde de Bosnisch-Servische legerleiding dat de luchtaanvallen onmiddellijk gestopt dienden te worden. An-

ders zouden de gegijzelde Nederlandse militairen worden omgebracht en zware beschietingen volgen op het Nederlandse bataljon bij de enclave en de vluchtelingen.

Nadat een tweede aanvalsgolf van Navo-gevechtsvliegtuigen niets uithaalde (het doel op de grond kon niet worden gevonden) wist de Nederlandse regering nog net op tijd te voorkomen dat een derde serie vliegtuigen zou aanvallen.

Premier Kok en de ministers Voorhoeve van defensie en Van Mierlo van buitenlandse zaken zagen het Servische dreigement

als uiterst serieus. Zij vreesden een bloedbad onder de vluchtelingen en de mogelijkheid dat tientallen Nederlandse soldaten zouden sneuvelen. Een persbericht over die ramp was zelfs al bij voorbaat gemaakt.

Voorhoeve nam op zich het hoofdkwartier in Zagreb te belen. Zou daarmee de luchtactie niet te stoppen zijn, dan moest premier Kok de hoogste Navo-militaire bellen op een nabij gelegen vliegdekschip. Dat bleek niet nodig. Na de oproep van Voorhoeve werd de derde luchtactie afgeblazen.

redactie politiek

Aftakeling Dutchbat al voor val Srebrenica

Bosnië

Teun Lagas

DEN HAAG – Afgelopen zomer, vier jaar na de val van Srebrenica en de onthulling van Dutchbat-3, wandelde Frank de Grave door de Kosovaarse stad Oraho-
vac en keek tevreden naar de par-
trouilles van Nederlandse militai-
ren bij deze vredesmissie.

„Ze stellen hier nu duidelijk
een grens en er is geen drank en
geen gesedemeter met vrou-
wen”, klom plotseling het tevre-
den oordeel van de minister van
defensie. Het viel te raden waar
hij op doelde.

De geschiedenis van Srebreni-
ca kan niet in de schoenen van
Nederlandse blauwhelmen wor-
den geschoven, maar daar waren
destijds wel degelijk grote pro-
blemen met de discipline binnen
de Dutchbat-eenheid die de val
van enclave moest meemaken.
Zoals de Nederlanders in 1995 in
Bosnië opereerden, dat nooit
meer, vond de minster.

De gisteren openbaar gemaak-
te gedetailleerde getuigenversla-
gen, die de landmacht jarenlang
achterhield, bevestigen het beeld
dat al langer bestond. Dutchbat
zat machteloos knel toen de Bos-
nisch-Servische militairen in juli
1995 aanvielen en de Nederlan-
ders konden weinig doen om de
verzamelde moslim-vluchtelingen
te helpen.

Maar op de basis van de een-
heid en bij de Nederlandse obser-
vatieposten in de enclave was in
de maanden voor de inval de af-

takeling van Dutchbat al behoor-
lijk ingezet. Na hun terugkeer ge-
tuigden de Nederlandse soldaten
niet alleen over drank en vrou-
wen, maar ook over de hartgron-
dige hekel die ze hadden gekre-
gen aan een deel van de moslim-
bevolking die ze moesten be-
schermen.

Die ergernis ontstond doordat
de Nederlanders stuitten op de
(georganiseerde) criminaliteit in
Srebrenica en omdat ze niet be-
grepen waarom er zo'n gebrek
aan solidariteit was tussen ver-
schillende groepen moslims die
allemaal in de puree zaten.

Het werd er niet beter op toen
moslimstrijders een handgranaat
tussen de Nederlandse verblijven
wierpen. Ze kregen een hekel
aan de eeuwige groepen kind-
ren die om snoepjes bedelenden.
Die werden hard aangepakt. Er
liepen zelfs enkele Nederlandse
soldaten rond met een T-shirt dat
ook door veel collega's te kren-
kend werd gevonden: Er stond
een plaatje op van een VN-mili-
tair die een jongetje bij de keel
oppakt.

„Uit het onderzoek blijkt dat

de militairen niet erg te spreken
waren over de moslims. Daaren-
tegen hebben de militairen een
zeer positieve indruk van het
Bosnisch-Servische leger”, schrij-
ven de defensie-onderzoekers in
het uitgebreide 'feitenrelaas' dat
gisteren openbaar werd. Citaat
van een blauwhelm: „De mos-
lims zijn in het algemeen niet te
vervrouwen. Daarentegen waren
de Serven veel directer.” Andere
Nederlandse militairen klaagden
over die anti-moslimhouding.

Gedronken werd er soms ste-
vig op de compound en in het
veld, maar de meeste militairen
getuigen dat dit niet veel invloed
had op het werk. Meer onderlin-
ge irritaties waren er over seksu-
ele uitspattingen. Veel Dutchbat-
ters hebben 'van horen zeggen'
dat er aan het hek van de lege-
ringsplaats heel wat werd afge-
rommeld.

In ruil voor snoepjes, sigaret-
ten en potten pindakaas boden
moslimvrouwen hun diensten
aan. Ook daar zat vaak een plaat-
selijke maffia-organisatie achter.
„Het was algemeen bekend dat je
voor twintig mark oraal kon wor-

den bevredigd, desnoods door
het hek heen”, getuigt een mili-
tair.

De verdenking van rechts-ex-
tremistisch gedrag bij een klein
groepje Dutchbatters wordt nog
onderzocht door justitie. Het rap-
port 'feitenrelaas' licht echter al
een tipje van de sluier op. Een
militair verklaart geruchten te
hebben gehoord over 'een aantal
mensen van een bepaalde com-
pagnie' die lid zouden zijn van
extrem-rechtse partijen. Dat zou
hem niets verbazen: Sommigen
gaven Hitler-groeten aan elkaar
en lieten een Hitler-snorretje
groeien. Een zwarte collega kreeg
racistische opmerkingen naar
zijn hoofd.

Uiterst negatief zijn de getui-
genverklaringen over de show
die de defensieleiding voor de
Haagse politiek opbouwde na de
chaotische terugkeer uit Srebreni-
ca. De manschappen moesten
zich in Zagreb presenteren als
helden, terwijl ze zich niet zo
voelden.

Een militair klaagt dat hij na
een rit van vijftien uur achterop
een vrachtwagen in de Kroati-
sche hoofdstad moest overstap-
pen op een bus, voor de laatste
meters. Daar stonden de gene-
raals, politici en de kroonprins
klaar voor een feestelijke ont-
vangst waar hij totaal geen trek
in had. Een militair was positie-
ver: Hij had een leuk gesprek
met Willem-Alexander. „Alleen
jammer dat André Hazes geen
toestemming kreeg van de staf
Den Haag om een optreden te
verzorgen.”

Werkstraf geëist tegen machinist

HAARLEM – De officier bij de
rechtbank in Haarlem heeft 80
uur dienstverlening en een
maand cel voorwaardelijk geëist
tegen een 45-jarige NS-machinist.
Hij zou verantwoordelijk zijn
voor een ongeval in april 1998 op
station Santpoort-Noord. Een jon-
ge vrouw rende vlak voor vertrek

het perron op. Zij probeerde met
haar hand een deur te openen,
maar kwam hiertussen, terwijl de
trein al begon te rijden. Ze is door
het ongeval haar beide benen
kwijtgeraakt. De officier vond dat
de machinist onoplettend weg-
reed. Die zei dat de groene lamp
brandde op zijn paneel.

Karremans houdt vol: Dutchbat deed wat het kon

De val van Srebrenica blijft
Dutchbat-commandant
Karremans achtervolgen.
Maar deze week herhaalde
hij op tv wat hij vorig jaar in
zijn boek schreef: Dutchbat
heeft gedaan wat het kon,
wat er is misgegaan is de
schuld van de VN.

Van onze verslaggever
Stieven Ramdhari

AMSTERDAM

Hij bekeek maandag in de tv-stu-
dio van NOVA de beelden van het
feestelijke afscheid waarop de
Serviers hem in 1995 hadden ge-
trakteerd. Een opgeluchte, glim-
lachende Dutchbat-commandant
Thom Karremans neemt bij een
brug cadeaus in ontvangst van de
agressor. Ongepast misschien?

Karremans, inmiddels kolonel,
maandag: 'U moet zien wat ge-
bruikelijk is in zo'n land.'

Ja, inderdaad, zo beaamde hij,

het had soberder gekund. 'Mis-
schieen had ik een gedecideerder
gezicht moeten trekken. En niet
vrolijkheid moeten uitstralen.'
Dat feest waar generaal Radko
Mladic hem toen op vergastte,
was niet zijn idee. Karremans: 'Ik
heb er óók niet om gevraagd.'

Voorzitter H. Bindels van de
Nederlandse Officiëren Vereni-
ging (NOV) bestrijdt dat Karre-
mans' tv-optreden nog eens heeft
aangevoerd dat de Koninklijke
Landmacht een bijzonder zwakke
officier had in Srebrenica. Bind-
dels: 'Karremans heeft gewoon
pech gehad. De twee Dutchbat-
commandanten vóór hem is niets
overkomen, hem wel. Srebrenica
is een zware belasting geweest.'

Karremans wil zo graag af van
het drama-Srebrenica, maar het
spook van de gevallen moslim-en-
clave blijft hem achtervolgen. Na
het NOVA-interview zal dit niet
anders zijn. Oud-bataljonscom-
mandant Karremans bracht pre-
cies een jaar geleden een boek uit
-Srebrenica, who cares?- om
zijn verhaal te vertellen. Zwijgen

had geen zin meer, vond Karre-
mans, die inmiddels in Amerika
zijn dagen sleet als verbindingsof-
ficier van de landmacht.

Niet Dutchbat was schuldig aan
de val van de enclave, maar de
VN, meende Karremans. Dutch-
bat had de middelen noch de tijd
om de moslims te verdedigen, en

Waarom liet hij zich afsnauwen door Mladic?

politiek Den Haag had Dutchbat
nooit moeten sturen. Karremans
had wel spijt dat hij Mladic een
'groot strateeg' had genoemd en
met hem had gedronken.

Maandag bij NOVA voelde hij
zich wederom genoodzaakt zaken
recht te zetten. Ruim vier jaar na
de val van Srebrenica zat hij 'nog
niet lekker in zijn vel'. Bovendien
was juist de BBC-documentaire *A
cry from the grave* uitgekomen, die
toont hoe hij door de Servische

bevelhebber Mladic werd afge-
blaft en geïntimideerd.

Toch heeft het eerste tv-optre-
den waarin Karremans zich aan
de tand liet voelen over het Sre-
brenica-debacle, weer eens de
vraag opgeworpen waarom hij
ooit tot bataljonscommandant
werd benoemd. Karremans had
geen indrukwekkende carrière
achter de rug. In 1995 werd hij
door landmachtbevelhebber Cou-
zy tot bataljonscommandant be-
noemd omdat hij nu eenmaal 'aan
de beurt' was.

Maar waarom liet hij zich toch
zo afsnauwen door Mladic? Wa-
rom blafte hij niet terug? Dutch-
bat had met meer kracht
moeten protesteren tegen de Ser-
viërs, betoogde in 1997 directeur
A. van Staden van Clingendael,
instituut voor internationale be-
trekkingen. Van Staden uitte als
een der eersten achteraf openlijk
kritiek op Karremans' benoeming.

Maar net als in zijn boek be-
toogde Karremans maandag bij
NOVA dat hij en zijn jongens zes
dagen oorlog hadden meege-

maakt. Ze waren bekaf. 'En dan
wordt je geconfronteerd met vijf-
tigduizend vluchtelingen', aldus
een bedeesde Karremans. 'Dan
wordt je gecommandeerd om be-
sprekingen te beginnen, word je
geconfronteerd met Mladic.'

Karremans was bang om zijn ei-
gen mensen, maar hij had nooit
beseft dat de vijftigduizend moslims
die op de Nederlandse compound
zaten, ten dode waren opgeschre-
ven. En hij kon ze niet bescher-
men. 'We hebben gedaan wat we
konden', aldus Karremans. Sre-
brenica heeft de legercomman-
dant uiteindelijk 'veel leermomen-
ten' opgeleverd.

Kolonel b.d. Bindels vindt niet
dat de ervaringen met Karremans
hebben aangetoond dat Defensie
commandanten scherper moet se-
lecteren en beter moet opleiden.
Bindels: 'Moeten we er voortaan
twaalf psychologen tegenaan
gooien? Dingen hadden mis-
schieen anders gezegd moeten
worden. Maar het is niet juist dat
Karremans nu als enige het boete-
kleed aantrekt.'

Het Srebrenica-principe is nog steeds van toepassing

Na de onheilsmissie in Kosovo is het Westen op zijn
schreden teruggekeerd. De lessen van Srebrenica lijken
vergeten nu een nieuwe Balkan-oorlog rondom
Montenegro dreigt. Het geeft Slobodan Milošević vrijheid
van handelen, meent Peter Münch.

politieke houding. In feite is er na
Srebrenica verzet ontstaan tegen
de eigen hulpeloosheid en passivi-
teit. De schok na het bloedbad,
waar meer dan achtduizend doden
te betreuren waren, heeft samen
met de schaamte over het eigen fa-
len een reactie losgemaakt.

Zo hebben de Amerikanen, na
drieënhalf jaar aarzelen, in de
herfst van 1995 de oorlog in Bos-
nië met enkele gerichte luchtaan-
vallen beslecht. En zonder Srebreni-
ca valt ook de inzet van de troe-
pen in Kosovo niet te begrijpen.

De Westen ten aanzien van de re-
cente ontwikkelingen in Montene-
gro dienen. De Servische zusterre-
publiek zou het toneel van de vol-
gende Balkan-oorlog kunnen wor-
den. Dit scenario heeft de afgelo-
pen week duidelijker vorm gekre-
gen.

Dezer dagen heeft Milošević de
aanzet gegeven tot een staats-
greep, want zelfs daarvoor acht
het almachtig staatshoofd in Bel-
grado zich inmiddels bevoegd. De
president pleegde een putsch op
de grondwet.

De Balkan-politiek van het Westen wordt geregeerd door angst

De schuld, die men destijds met
zich meedroeg, dwong bij het zien
van nieuwe zuiveringen en moor-
den tot ingrijpen. De NAVO-inter-
ventie ter bescherming van de Al-
banezen was dus eigenlijk, hoe
cynisch dat met het oog op 78 da-
gen van bombardementen ook
klinkt, een daadwerkelijk door be-
rouw ingegeven actie van het Wes-
ten.

Toch lijkt de Westerse Balkan-
politiek geen conclusies te verbind-
den aan de recente gebeurtenis-
sen. Men vervolgt de ingeslagen
weg niet maar keert eerder op zijn
schreden terug. Met andere woor-
den, terwijl met de inzet van troe-
pen in Kosovo lering werd getrok-
ken uit de val van Srebrenica, dan
is de lering uit de gebeurtenissen
in Kosovo – met enige overdrij-
ving – nu: terug naar Srebrenica.

Als bewijs voor dit anti-dialecti-
sche proces kan de houding van

Met verstrekende ingrepen
heeft hij voor zichzelf allereerst de
mogelijkheid geschapen nog ten
minste tien jaar te regeren en daar-
naast wijzigde hij eigenmachtig de
stemverhoudingen in het toekom-
stige Joegoslavische parlement.
De Montenegrijnse regering, die
gebruik wil maken van het recht
zich af te scheiden, is zo buitenspel
gezet.

En wat doet het Westen? Het
hult zich in diep stilzwijgen. Een
paar dagen later vat Duitsland als-
nog moed en richt een 'appel' aan
Montenegro. Het land zou er goed
aan doen kalm te reageren en op
dit moment geen referendum over
mogelijke onafhankelijkheid te
houden.

Zo'n dosis zelfbeheersing zou
bij tijd en wijle de binnenlandse
politieke schijndebatten in Duits-
land wellicht goed doen. Maar in
het vuur van de huidige Balkan-

problematiek tekent een dergelijk
verzoek slechts het huichelachtig
gecamoufleerde gebrek aan duid-
lijke politieke doelstellingen.

De Balkan-politiek van het
Westen wordt geregeerd door
angst. De landen zijn bang op-
nieuw te worden meegedragen in
een oorlog, waarvan het doel nie-
mand duidelijk is. Zoals tot op de
dag van vandaag ook niemand
weet waarom het VN-protectoraat
in Kosovo moet leiden, is er ook
geen oplossing voorhanden voor
het probleem in Montenegro.
Ontsnappen uit de klem van Mi-
lošević door het uitroepen van een
onafhankelijke staat, zal onver-
mijdelijk op een nieuwe burger-
oorlog uitdraaien.

Ongetwijfeld vestigt de Montene-
grijnse president Milo Djuka-
nović, wiens huidige reputatie als
hervormer aanzienlijk beter is dan
de roep die van zijn grillige levens-
loop uitgaat, zijn hoop in dat geval
op de steun van de NAVO. Toch is
het gevaar groot, alleen als instru-
ment te fungeren.

Hiermee heeft het Westen in
Kosovo immers treurige ervarin-
gen opgedaan. De overwinning
van de alliantie op Belgrado heb-
ben de Albanezen misbruikt als
vrijbrief voor wraakacties tegen-
over de Serviërs. Zij zijn er mede-
schuldig aan, dat het Westen op de
Balkan opnieuw het hoofd in de
schoot legt.

De naweeën van de onheilsmis-
sie in Kosovo heeft bij de bondge-
noten dermate diepe sporen nage-
laten, dat vermoedelijk geen enkel
land aandrang voelt zich in nieuwe
avonturen te storten. Omdat de
politieke sancties bovendien nog
altijd absoluut geen enkel effect
hebben gehad, is het Westen op de
Balkan aan handen en voeten ge-
bonden. De vrijheid van handelen
ligt opnieuw in Belgrado, bij Slo-
bodan Milošević.

• SREBRENICA: www.nrc.nl
• KOSOVO: www.nrc.nl

Dr. P. Münch is buitenlandse com-
mentator van de Süddeutsche Zei-
tung.
© Süddeutsche Zeitung

Van Aartsen: meer SFOR in Srebrenica

DEN HAAG Minister Van Aartsen
(Buitenlandse Zaken) maakt zich
sterk voor een grotere aanwezig-
heid van SFOR-troepen in Srebrenica.
Deze troepen moeten een
veilige terugkeer van gevluchte
Bosnische moslims mogelijk ma-
ken, aldus een woordvoerder van
de minister.

Hiermee komt Van Aartsen te-
gemoet aan het verzoek van de
burgemeester van Srebrenica die
gisteren bij hem voor de aanwezig-
heid van SFOR pleitte. De dichtst-
bijzijnde SFOR-basis ligt op 80 kilo-
meter. De burgemeester vindt die
afstand te groot.
(ANP)

DINSDAG verscheen in de *Volkskrant* een open brief van veertig schrijvers. Daarin noemen zij het optreden van de Dutchbat-militairen in Srebrenica 'een flagrante schande'. Hun brief (en vooral dat ferm uitgesproken oordeel) is een goedkope uiting van politiek correct denken, getuigt van weinig verantwoordelijkheid en (en dat verbaast me nog het meest) weinig intelligentie. Het enige verstandige in hun brief is het verzoek aan regering en parlement om meer te doen om de omstandigheden van overlevenden en nabestaanden van deze vreselijke ramp te verbeteren.

De politiek sluit niet de ogen en de ramen. De commissie-Bakker is al aan het werk geweest en het NIOD zal in mei met haar rapport komen. Een parlementaire enquête is weinig zinvol om de simpele reden dat nog meer onderzoek naar wat er fout is gegaan weinig nieuws meer op zal leveren en ons nog meer zal afleiden van de kernvraag. Het is allang duidelijk dat er allerlei technische fouten gemaakt zijn (van vooral organisa-

torische en communicatieve aard) die relatief eenvoudig te voorkomen waren geweest.

Als de Nederlandse regering al ooit nog eens zou besluiten tot de inzet van troepen in zo'n gespannen situatie zou dat alleen nog maar nóggen geburen met een ondubbelzinnig VN-mandaat en met duidelijke afspraken over wat te doen als de situatie onhoudbaar blijft. Verder mag de Nederlandse regering natuurlijk nooit meer troepen uitzenden als ze met zo veel minder zijn dan de vijand en zoveel slechter bewapend.

De VN en de Nederlandse regering hebben fouten gemaakt en kunnen proberen daarvan te leren. Ook de suggestie dat alleen Nederland het boekjeleed aan zou moeten trekken en diep door het stof zou moeten gaan, is niet terecht. Het zijn de VN die in Srebrenica hebben gefaald. Niet Kok moet de verantwoordelijkheid aanbieden maar de hele internationale gemeenschap, wellicht in de persoon van Kofi Annan. Laten we niet vergeten dat de hoofdverantwoordelijken Miladic, Karadzic

en Milosevic heten en niet Kok, Voorhoeve, Karremans of de individuele Dutchbatters. Niet degenen die geprobeerd hebben de drekkeling te redden maar degenen die hem in het water hebben geduwd, zijn schuldig.

Het pleidooi om 'gerechtigheid te laten geschieden' is mooi, maar achterhaald. Inmiddels is het Joegoslavië-tribunaal bezig de schulden op te laten sporen en te berechten. Zelfs Kristic, direct onder Miladic verantwoordelijk voor de gebeurtenissen in Srebrenica, staat inmiddels terecht. Het gaat allemaal niet zo snel en makkelijk, maar het gebeurt wel.

In de bunker in Den Haag en te velde in Srebrenica werd besloten dat de veilige aftocht van de Nederlandse VN-militairen belangrijk was dan de primaire opdracht: het beschermen van de bevolking en de vluchtelingen. Dat is een feit. De schrijvers schrijven: 'Dutchbat ondernam geen serieuze pogingen om levens te redden'. Een snel gemakte en makkelijke opmerking: Dutchbat was een serieuze poging om levens te red-

den. Wat hadden de auteurs geschreven als 100 Dutchbatters gedood waren door de Serven van Miladic? Dapper en jannet, maar helaas?

De kernvraag is natuurlijk of Nederland en individuele Nederlanders bereid zijn hun leven in de waagschaal te stellen om elders op de wereld in conflictituities op te treden. Hoever zijn wij bereid daarin te gaan? Elke Nederlander zou zich die vraag moeten stellen. Ik zou de schrijvers graag willen uitdagen om ons daarbij te helpen door te doen waar zij goed in zijn en dat is elk op hun eigen manier in een kort verhaal onder woorden brengen wat dat dilemma voor hen of de mensheid in het algemeen betekent en hoe we daar mee om zouden moeten gaan. Zijn zij zelf bereid om hun eigen leven of dat van hun geliefden in de waagschaal te stellen om levens van anderen te redden? Wanneer wel en wanneer niet? Waar trekken we de grens?

J.M. Onderwater

De auteur is docent geschiedenis

DEN HAAG - Het Bosnisch-Servische leger heeft van alles gedaan om bewijzen over de massaslachting na de val van Srebrenica weg te moffelen. Zo zijn achteraf dienstroosters vervalst, waaruit had kunnen blijken wie aanwezig waren bij de massa-executies.

Het dienstrooster in kwestie werd de rechters gisteren in een plastic hoesje aangereikt. Het heeft een lange reis achter de rug. Het rooster overleefde de bestorming van het hoofdkwartier van een Bosnisch-Servisch bataljon op 16 juli door moslims die op weg waren naar veilig gebied. De moslims verbrandden veel materieel, toen zij de commandopost onder de voet hadden gelopen. Na de oorlog werd het rooster door de internationale vredesmacht in beslag genomen bij een huiszoeking in een Bosnisch-Servische kazerne. Zo belandde 'bewijsstuk nr. 567a' op het bureau van de hoofdaanklaagster in Den Haag.

Dat bleek gisteren in een zitting van het proces tegen de Bosnisch-Servische generaal Krstic voor het Joegoslavië-Tribunaal in Den Haag. De aanklagers noemden de namen van tien Bosnische Serviërs met naam, die op 14 juli 1995 zouden hebben meegedaan aan de executie van honderden moslim-mannen vlakbij Orahovac, ten noorden van Srebrenica.

Op dienstroosters was achter de tien namen de O (voor Orahovac) weggeglumd en vervangen door een T (voor 'Terrein'). Som-

maat moeten zetten. Brands ziet Nederland daarentegen als een land dat zijn grootste talent heeft in het relativeren van groot naar klein, weinig begrip heeft voor grote zaken en als „zwakstroom-democratie die de hoge voltage van grote beslissingen slecht verdraagt." Het heeft meestal hulp van 'buitenaf' nodig om rampen op hun ware proporties te leren zien, schrijft hij.

Een interessante diagnose is dat, zeker ook waar zij afkomstig is van de wetenschappelijk directeur van het Duitsland Instituut van de Universiteit van Amsterdam. Maar, al heb ik nu dan toch iets teruggeroepen, een wedstrijd daarover was ik vorige week niet begonnen, mijn wedstrijdje was op een ander veldje in onze zwakstroom-democratie. Het spijt me dat dat de doorgewinterde polemist Brands is ontgaan, volgende keer tref ik ons graag weer op hetzelfde veld aan, en - als het kan en mag - liefst als medespelers.

J.M. Bik is redacteur van NRC Handelsblad.

onder het publiek slechts mondjesmaat inlichtingen verschaften over Nederlands ondermaats gedrag.

En wat meent een redacteur van deze krant vier jaar na deze tragedie te kunnen bijdragen aan deze in Nederland nog steeds bekende discussie? Een zouteloze relativering van het Feitenrelaas in Haags perspectief. 'Vergelijk het met wat gebeurt in voetbalstadions of wat je kunt horen in cafés'.

De tragedie Srebrenica blijkt hier nog steeds niet in ware proporties gezien te kunnen worden. Daar zijn kennelijk ook voor deze krant meer dan vier jaar afstand voor nodig.

Dr. M.C. Brands is wetenschappelijk directeur van het Duitsland Instituut van de Universiteit van Amsterdam.

J.M. Bik

Niemand zal ontkennen dat Srebrenica een ramp was

Vroeger gebeurde dat soms wanneer je na het voetballen naar huis fietste. Je kwam iemand tegen die je toeriep dat je wáárdeloos was en je club ook en dat hij net zwaar verdiend van jouw club had gewonnen. Je wist dat die jongen niet tegen jouw elftal had gespeeld maar een veld verderop een andere wedstrijd had gewonnen. Maar toch was het in zo'n geval moeilijk de schouders op te halen en zwijgend door te fietsen, zeker als je die jongen kende als een sterke speler.

Iets van dat type emotie kwam in me op bij lezing van het artikel 'Srebrenica past geen relativering' van dr. Maarten C. Brands, dat vrijdag 24 december op deze pagina te lezen was. Brands reageert boos op mijn opiniestuk van woensdag daarvoor over het zogeheten Feitenrelaas aangaande Srebrenica, dat minister De Grave (Defensie) dinsdag openbaar had gemaakt. Hij verwijt me ruim vier

jaar na Srebrenica niet meer aan de „in Nederland nog steeds bekende discussie" bij te dragen dan „een zouteloze relativering van het Feitenrelaas in Haags perspectief." En voegt daaraan toe: „De tragedie Srebrenica blijkt hier nog steeds niet in ware proporties gezien te kunnen worden. Daar zijn kennelijk ook voor deze krant meer dan vier jaar afstand voor nodig."

Nu kan Brands weten dat de meningen van deze krant per hoofdstuk worden gegeven, en dat hij zijn verwijten dus te ruim adresseert. Maar die verwijten zelf zijn ook merkwaardig. Want in mijn stuk, dat uitdrukkelijk ging over het net gepubliceerde Feitenrelaas, werd de omvang van de trage-

die in Srebrenica, zomer 1995, in het geheel niet gerelativeerd, dat was ook niet de bedoeling. Ik noteerde in dat stuk dat uit de getuigenverklaringen van het Feitenrelaas blijkt dat het aantal gevallen van wangedrag (bijvoorbeeld: seks, alcohol- en drugsgebruik, racistische incidenten) onder 450 jonge Dutchbat-militairen in een soort oorlogssituatie eigenlijk meevalt vergeleken met wat op dat punt in Nederland zelf te zien en te horen is. En dat de opwinding daarover, die het zicht op hoofden en bijzaken makkelijk kan bemoeilijken, dus een tikje overdreven is.

Dat laatste geldt te meer, mogelijk vindt Brands dat ook, waar het Nederlandse Srebrenica-debat zich sinds zomer 1995 vaak meer

op zulke 'bijzaken' lijkt te concentreren dan op zwaardere kwesties. Bijvoorbeeld, zoals ook werd genoteerd, dat Dutchbat door regering en Tweede Kamer werd uitgezonden ondanks bezwaren die in de legertop bestonden tegen het veilige havenconcept van de VN, onvoldoende bewapening en een tekortschietend mandaat. Ik noteerde voorts dat de pogingen van de landmachttop om gevallen van wangedrag te verhullen 'fout' waren, maar na deze voorgeschiedenis en 'het militaire echec' van Srebrenica ook enigszins te begrijpen. Wat niet hetzelfde is als goedkeuring van die pogingen, stond daar voor de zekerheid bij.

Brands verwijt me dat ik de Srebrenica-catastrofe niet heb be-

schreven als een van de grootste moordpartijen in Europa sinds 1945. Nu, bij deze: natuurlijk heb ik het over de betekenis van Srebrenica met hem eens. Wie niet trouwens? Maar het Feitenrelaas was er niet op gericht en ook niet nodig om dát vast te stellen. Misschien had Brands daarmee bij mijn ontmaskering enigszins rekening kunnen houden? Of ging het hem hier om *ein kleines Mittel zum grösseren Zweck* dan wel om een heel andere wedstrijd op een heel ander veld?

Brands begint zijn stuk namelijk met enkele regels die opgedragen lijken aan minister Van Aartsen (Buitenlandse Zaken), de man die waarschuwt dat wij het Nederlandse licht niet onder de koren-

anders dan Haagse bijziendheid? Dat het hier om een van de grootste moordpartijen in het Europa van na 1945 ging, valt in zijn hele stuk niet te lezen.

Niemand beweert dat die moordpartij het gevolg is van het wangedrag van Dutchbat, maar wel bestaat de opvatting dat de Nederlanders daar weinig anders hebben gedaan dan het eigen hachje te redden. En dat de Nederlandse legerleiding - generaal Couzy voorop - vanaf het eerste moment ons voor de gek heeft gehouden door te beklemtonen dat het moorden 'niet onder onze ogen is gebeurd'. Nee natuurlijk niet, zo subtiel waren de Servische

Srebrenica past geen relativering

M.C. Brands

En klein land mag vele voordelen hebben, niet als het gaat om begrip voor grote zaken. Nederland is tenslotte een zwakstroom-democratie die de hoge voltage van grote beslissingen slecht verdraagt. Grote zaken - goed of slecht - kunnen slechts geabsorbeerd worden, indien teruggebracht tot kleinere proporties. Relativeren van groot naar klein is ons grootste talent. In Den Haag grijpt men graag naar het verkleinglas, zeker wanneer het gaat om een ondoordacht avontuur van goede bedoelingen en goed doen in de boze buitenwereld. Wie in Nederland kende trouwens in 1991 de naam van de hoofdstad van Bosnië of Kosovo?

Rampen in hun ware proporties tonen lukt ons dus zelden; dat moet meestal van 'buitenaf' gebeuren. In het geval van Srebrenica is dat zeker het geval. De buitenlandse pers heeft daarin een grotere rol gespeeld dan onze kritische eigen bladen.

En warempel meer dan vier jaar na de ramp komt naar aanleiding van het Feitenrelaas een minister van Defensie aan het woord, die nog steeds niet de dingen bij de naam durft te noemen en het woord 'schokkend' slechts met moeite uit de mond krijgt.

Een minister die kennelijk nog steeds in de tang wordt gehouden door de staf van de landmacht en

door solidariteit met 'onze jongens', die op het meest kritieke moment hun eigen hachje boven alles stelden, zelfs waar enige hulpverlening nog tot de mogelijkheden had behoord. Net zoals de toenmalige minister van Defensie met zoveel woorden de veiligheid van onze jongens tot hoogste prioriteit had verklaard.

De minister gaat zichtbaar gebukt onder de last van het ambt; een excuus dat voor de pers niet geldt. Hoe is het dan mogelijk dat een doorgewinterde redacteur in deze krant van 22 december niet alleen het Feitenrelaas, maar de hele Srebrenica-catastrofe begint te relativieren? Wat bezielt hem

Het hotel en het kuuroord van Srebrenica konden meteen weer gebruikt worden, ze waren nauwelijks beschadigd door de oorlog. Volgens de gloednieuwe VVV-folder is Srebrenica er helemaal klaar voor: de toeristen kunnen komen. Alleen: waar blijven ze toch?

FOTO'S: PETER BOER.

6-1-2000

Toerisme

Ellen van Dalen

Srebrenica is een klein, pittoresk stadje in het oosten van Republika Srpska, dat behalve haar rijke bronnen en prachtig instant gehouden natuur, wereldwijd beroemd en erkend is vanwege de 'Cyber Spa', het mineraalwater dat al duizenden mensen die hier kwamen voor herstel en redding, geholpen en genezen heeft. Srebrenica wordt omgeven door bossen. Een paradijs voor jagers."

Bovenstaande tekst komt uit een folder, gemaakt om toeristen weer naar Srebrenica te lokken. De brochure is niet een maand oud. Er bestond er al eentje, van voor de oorlog. De foto's van het stadje van toen zijn er uitgehaald. Ervoor in de plaats kiekjes van lachende skiërs in hypermoderne outfit en een groep jagers die uitrusten rond drie kalasjnikovs en een dood everzwijn. Aan de tekst is niets gewijzigd. Alleen heeft de auteur in plaats van Bosnië-Herzegovina Joegoslavië, nu Republika Srpska ingetikt. Alsof er verder niets gebeurd is.

In Srebrenica is de Servisch orthodoxe kerk keurig opgeknapt, terwijl de meeste huizen nog de sporen dragen van granaatinslagen. Soms staan alleen de muren nog overeind. In de voormalige moslim-enclave is er sinds de oorlog geen schoon drinkwater.

In het stadshotel slapen kan weer, alleen krijg je een elektrisch kacheltje mee naar je kamer omdat de centrale verwarming niet werkt. Het beddengoed wordt elke week verschoond. Hotelgasten zijn er tot nu toe nauwelijks geweest. „Alleen een paar hulpverleners en moslimraadsleden, die een kamer zochten als tijdelijke verblijfplaats", vertelt burgemeester Muhib Mandzic.

De moslimburgemeester Mandzic vertelt dat hij altijd trots is geweest op het kuuroord, dat aan de rand van de stad en tegen de voet van de berg ligt. Tegen de helling van die berg leden de Nederlandse VN-soldaten een van hun nederlagen. De blauwhelmen hadden

een drietal verdedigingsposten rond de toegangspoort van deze 'safe haven' gemaakt. Toch konden ze daarmee niet voorkomen dat de mannen van de Servische generaal Ratko Mladic daar vrij eenvoudig doorbraken. Op 10 juli 1995 namen zij de voormalige moslim-enclave in. Duizenden inwoners vluchtten de bergen in, maar werden daar opgewacht door Servische soldaten en koelbloedig vermoord. Naar schatting von-

den zeventien duizend mensen de dood. Velen worden nog vermist.

Bijna meteen na de oorlog, in 1996, werd het kuuroord weer geopend. Voor vijftien Duitse mark per dag kunnen vermoeiden en zieken zich hier laten verwennen. „Alles werkt!", zegt de conciërge Pero Arambasic. Trots toont hij ons de machinekamer. Hier wordt het ijskoude en bloedrode bronwater, dat rechtstreeks van de bron bovenop de

berg wordt afgetapt, opgewarmd tot een aangename temperatuur. Het water – rijk aan magnesium, koper, ijzer en calcium – stroomt vervolgens via leidingen naar de verdieping erboven. Daar bevinden zich twee bubbelbaden en bijna dertig oranje gekleurde ligbedden. In het vier verdieping hoge gebouw zijn verder tientallen kamers voor allerlei therapieën, van massage tot hydrotherapie. Trots is Arambasic

vooral op de kamer voor elektriciteits-therapie. Via vernuftige handelingen zoals stroomstoten zouden mensen hier van hun reumapijnen verlost kunnen worden.

„Vroeger kwamen hier veel Duitsers, Italianen en Oostenrijkers. Bijna elke dag was het hier vol, zaten er 150 tot 200 mensen", weet de conciërge – en nieuwkomer in Srebrenica – uit verhalen. Nu is hij de enige. Begin december

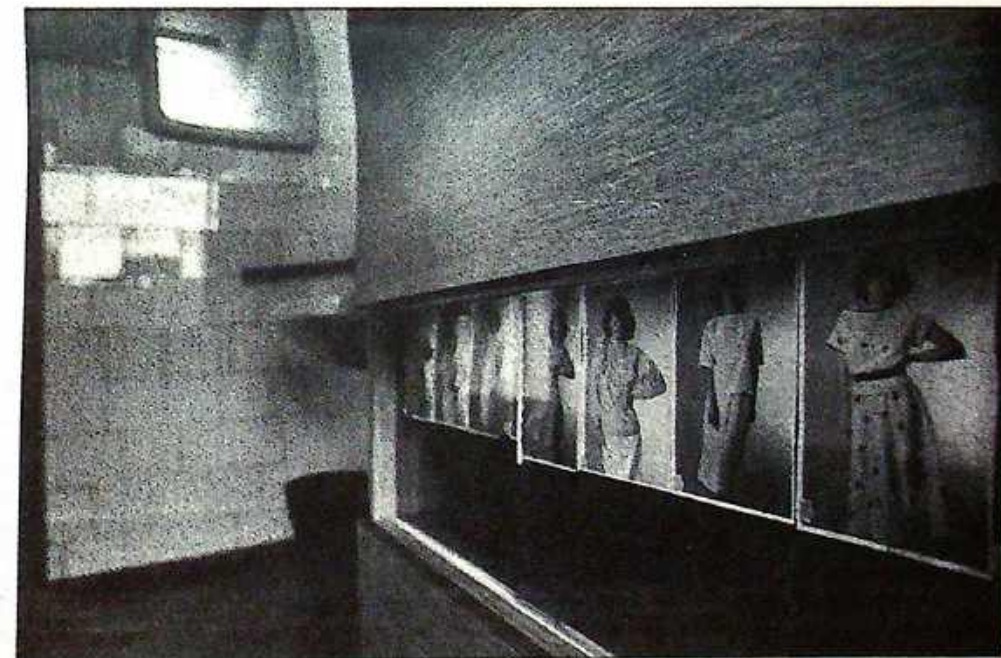
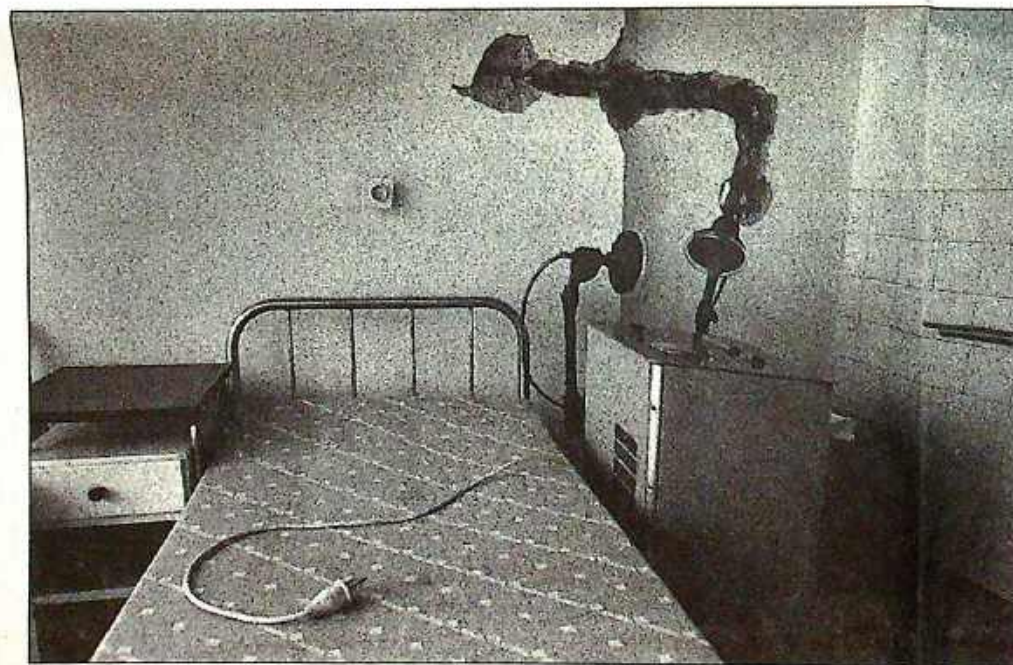
sloot het sanatorium wegens gebrek aan belangstelling zijn deuren. De verpleegkundigen, masseurs en Servische doktoren keerden terug naar huis, richting Servië en Sarajevo. „De ruimte is zo groot dat het stoken te duur werd. In november hebben we nog wel gasten gehad. Een stuk of dertig, de meesten kwamen uit Servië. Nee, buitenlanders komen hier niet meer."

Arambasic slijt zijn tijd in de enige

kamer die nog verwarmd is. Aan de wand hangen naakte vrouwen. Zijn blik is gericht op een kapotte radio die hij probeert te repareren. De portier dringt nog aan of wij misschien echt niet een massage willen. De masseur komt uit Servië, vlakbij de grens, en is zo opgetrommeld. Na hem vriendelijk te hebben bedankt, drukt hij ons een souvenir in handen. Een aansteker, met 'de groeten uit Srebrenica'.

Bloedrood bronwater en een Servische masseur

'Politiek spel over rug van Dutchbatters'

Militairen boos

van onze correspondent

AMERSFOORT – „In- en in-triest dat Dutchbat opnieuw onrecht wordt aangedaan. Voor de jongens is het zeer teleurstend dat de politiek toch weer langs de kant blijft zitten.”

Algemeen secretaris Jan Kleian van de militairenbond Acom heeft mede namens de Dutchbatters geen goed woord over voor „het politieke spelletje” van minister Pronk, noch voor de „publiciteitsbeluste en ietwat goedkope actie” van 40 schrijvers.

Veel militairen die dienden in Dutchbat-3, zien de zomer al met angst en beven tegemoet vanwege de jaarlijks terugkerende negatieve publiciteit. Vermeende ont-hullingen over wangedrag zorgen voor veel onrust. De Dutchbatters spraken onderling af niet meer met journalisten te praten, ook niet om het beeld te corrigeren als zou Dutchbat de moslim-man-nen willens en wetens hun dood tegemoet hebben laten gaan.

„Die jongens zijn helemaal murw”, zegt Kleian. „En dan komt nota bene uit politieke hoek zo’n pleidooi van Pronk, die zich blijkbaar moet profileren. Terwijl het gevoel juist is dat ‘de politiek’ Dutchbat-3 zonder mandaat en fatsoenlijke bewapening naar Bosnië stuurde.” Wat ook steekt, is het meten met twee maten. Dutchbatters worden individueel verantwoordelijk gehouden voor de dood van duizenden moslims, terwijl twee lucht-machtsofficieren met algemene instemming vrijuit gaan na de Herculesramp.

Volgens Kleian zal met de jaren het inzicht groeien dat de Dutchbat-militairen geen blaam treft. Zo is het Vietnam-veteranen ook vergaan: ontvangen als helden, twintig jaar lang door de mangel gehaald en nu de erkenning dat zij ook maar gestuurd zijn. Voor de Dutchbatters is dat een schrale troost. Zeker een kwart heeft (ernstige) psychische problemen „en ik vrees dat daar nog eens een kwart bij komt.”

Karremans waarschuwde tevergeefs

Val Srebrenica

redactie politiek

DEN HAAG – Dutchbat-com-mandant Karremans waar-schuwde al op 8 juni 1995, een maand voor de val van Srebrenica, voor een grootscheepse aanval van de Bosnisch-Servi-sche troepen op de enclave.

Uit een uitzending van Nova, gisteravond, bleek dat overste Karremans op 8 juni de crisisstaf in Nederland een afschrift stuurde van een telegram, waarin hij zijn superieuren van de VN-troepen-macht in Bosnië waarschuwde voor een massale aanval van troepen van generaal Mladic.

Doel daarvan zou zijn het uitschakelen van alle Nederlandse

observatieposten in Srebrenica. De aanval zou ofwel diezelfde avond plaatshebben, ofwel de volgende morgen vroeg. Deze aanval ging niet door, een maand later viel Srebrenica.

Karremans had de informatie gekregen van de leiding van de Bosnische moslims. Luitenant-ge-neraal Van Baal, plaatsvervange-nde bevelhebber en directeur ope-

ratien van de landmacht, onder-nam geen actie in de richting van minister Voorhoeve. Volgens een Landmachtwoordvoerder hoefde dat ook niet. Het was de taak van de Verenigde Naties om te reage-ren. De Dutchbatters stonden onder commando van de VN.

In zijn verhoor voor de kamer-commissie-Bakker, die de besluit-vorming rond de vredesmissies

onderzoekt, beklagde Voorhoe-ve zich over de gebrekkige infor-matie die hij van de Landmacht-top kreeg.

Van Baal, die wordt gezien als de nieuwe bevelhebber van de Landmacht, verklaarde tegenover die commissie juist dat de Land-machttop de minister voortdu-rend van de goede informatie heeft voorzien.

Geen steun voor een parlementaire enquête

Pleidooi Pronk

redactie politiek

DEN HAAG – Het kabinet heeft afstand genomen van het pleidooi van minister Pronk voor een parlementaire enquête naar de gebeurtenissen in Srebrenica, vijf jaar geleden. En ook in de Kamer krijgt de PvdA-minister van milieu geen bijval.

In een vraaggesprek met de Volkskrant. Volgens de milieuminister is een parlementaire enquête nodig, omdat er nog zo veel onbeantwoorde vragen liggen. Maar een meerderheid in de Tweede Kamer wil nog steeds wachten op de resultaten van het Niod-onderzoek.

Het CDA, de grootste oppositie-fractie, pleit wel al langer voor een enquête. Niettemin viel kamerlid Verhagen over de uitlatingen van Pronk. „Pronk heeft wel vaker de neiging zich te distantiëren van beleid waar hij zelf medeverantwoordelijk voor was”, aldus Verhagen, die direct opheldering vroeg (en kreeg) van premier Kok.

Premier Kok was 'verrast' door het pleidooi van Pronk, zei hij gisteren na een bijeenkomst van het kabinet. Niet alleen, omdat het houden van zo'n enquête een zaak is van het parlement, maar ook omdat het kabinet met 'volle instemming' van diezelfde Pronk in 1996 heeft besloten het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocu-mentatie onderzoek te laten doen.

Pas als dat rapport er ligt, naar verwachting volgend jaar zomer, bekijkt de Tweede Kamer wat er verder moet gebeuren. „Minister Pronk vond het kennelijk nodig een eigen mening te hebben. Dat mag op zichzelf, maar het is dus niet de mening van de regering”, aldus Kok, die verder liet weten dat hij zijn collega niet op de zaak heeft aangesproken. Minister De Grave (VVD) van defensie deed de zaak af met een laconiek: „Er is in dit land vrijheid van meningsuiting. Pronk is Pronk.”

Die hield zijn pleidooi gisteren

PvdA-kamerlid Valk nam giste-ren afstand van het pleidooi van zijn partijgenoot in het kabinet. Zijn fractie wil eerst het onder-zoek van het Niod afwachten. „Pas daarna kan je de balans op-maken en kijken of het nog zin-vol is een enquête in te stellen.” Dat geldt ook voor D66, hoewel die fractie zich eind december 1998 al voor het houden van een enquête heeft uitgesproken.

De VVD heeft geen goed woord over voor de oproep van Pronk. „Een losse flodder”, vindt kamerlid Blaauw. „Een beetje goedkoop om dat op deze toch een beetje trieste dag, precies vijf jaar na dato, te doen.” De minister be-moeit zich volgens de liberaal te veel met het werk van de Kamer.

Van onze verslaggever
UTRECHT – De Commissie Ge-lijke Behandeling (CGB) in Utrecht vindt dat functies bij het korps mariniers en aan boord van onderzoekboten te recht niet opengesteld zijn voor vrouwen. De commissie doet de uitpraak na een klacht van he-man heeft zichzelf maandagmid-terdag om het leven gebracht. De teagente in haar woning in Ro-recht niet opengesteld zijn voor heeft maandag een 25-jarige pol-bet 30-jarige man
ROTTERDAM – Een 30-jarige man

Ex-vriend brengt politiegente om

De doeleinden.
auto gaan gebruiken voor promo-seum gestaan. Het museum wil de Nationaal Oorlogs- en Verzetsmu-trial genomen. De Morris Com-land begonnen. Wordt weer in ge-met 1940 hun vlucht naar Eng-geleant waarmee de Oranjes in OVERLOON – De gepantserde
er in gebruik
auto van Oranjes
Voorb e rictud gke
Ze hadden er gisteren slecht weer b
militairen uit 29 landen zullen word

Geen vr

Maarten 't Hart nu: waarom getekend?

Schrijversprotest
kunstredactie

AMSTERDAM - Veertig Nederlandse schrijvers achten de tijd rijp terug te kijken op Srebrenica: zij ondertekenden een open brief aan de regering, die gisteren tijdens de herdenking werd gepresenteerd.

Opsteller is Ronald Giphart, die werd benaderd door het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV). „Zij vroegen mij de belangen van de nabestaanden te behartigen. Daarop schreef ik zo'n tachtig schrijvers aan. Met de brief wil ik de stem van de schrijvers laten horen over dit falen van de regering. Het is tijd voor opheldering. Er moet een dialoog komen tussen de regering, de overlevenden en nabestaanden. Tevens zou een excuus op zijn plaats zijn. De regering was verantwoordelijk voor Dutchbat, dat Srebrenica niet kon beschermen.”

Maarten 't Hart, ondertekenaar, vraagt zich achteraf af waarom hij heeft getekend. „Ik denk uit kuddementaliteit.” De affaire geeft hem 'een groot maar vaag schuldgevoel, schaamte en onvrede'. Daaruit bestaat ook zijn motivatie om de IKV-verklaring te tekenen. Want het IKV 'ligt mij ook niet'.

Volgens de IKV-verklaring is de vraag die werd vermeden of Dutchbat niet meer had kunnen en moeten doen om mensenlevens te redden.

Aan de telefoon is 't Hart minder stellig. Als hij in de positie had verkeerd van Dutchbat, „zou ik niet zoveel moed hebben getoond, ik had een angsthazenmentaliteit laten zien. Hoewel je dat nooit zeker weet: je kunt onvermoed een held blijken, maar waarschijnlijk is dat niet.”

Hella Haasse benadrukt dat ze bij het ondertekenen haar democratisch recht uitoefent 'als particuliere persoon die toevallig ook schrijft'. Ze keert zich tegen een mentaliteit van „wij zijn intellectuelen die het wel eens zullen zeggen”. Ze hoopt dat de brief ertoe bijdraagt dat er „nationale en internationale structuren tot standkomen die verhinderen dat zo iets ooit weer kan gebeuren”.

Wat stelt ze zich daar bij voor? „Nou, ik vind dat wij te weinig wisten van de verhoudingen op de Balkan. Als je weer zo iets onderneemt, moet je de zaken eerst nauwkeurig bestuderen.”

J. J. Voskuil is niet gevraagd: „Ik denk niet dat ik zou hebben getekend. Je moet je stem verheffen als niemand het met je eens is, als er moed voor nodig is.” En: „Wat moet zo'n manifest bereiken? Dat de Verenigde Naties worden veroordeeld?”

Ook Harry Mulisch ontbreekt. „Srebrenica stinkt, het is ondoorzichtig. Een parlementaire enquête moet daar maar helderheid in brengen. Ik wist niet van deze actie, maar indien wel, zou ik niet hebben getekend. Ik hou niet van collectieve acties, ik ben een solist.”

Boven: In Den Haag dragen Bosnische mannen borden ter herinnering aan de slachtoffers van 'Srebrenica'. Op de voorgond het gedenkteken. Onder: nabestaanden kunnen in Potocari hun verdriet niet de baas. De herdenking werd bijgewoond door tweeduizend moslims. FOTO'S ROGER DOHMEN EN ELVIS BARUKCIC, EPA

Dutchbat zag machteloos toe, hoe dat leger Srebrenica innam en de Bosnische mannen van hun vrouwen en kinderen scheidde. Van de mannen werd niets meer vernomen.

Nog altijd zijn de Vrouwen van Srebrenica bitter over het Nederlandse aandeel in de oorlog. Zij vinden dat Nederland zijn falen onvoldoende erkent en te weinig doet om het lot van de mannen te achterhalen. Zo'n vierduizend lichamen van de in 1995 weggevoerde mannen zijn gevonden.

identificatie is een moeizaam proces. De ceremonie in het nabijgelegen plaatsje Potocari werd bijgewoond door de Bosnische moslimpresident Alija Izetbegovic, zijn Kroatische collega Ante Jelavic en de Amerikaanse ambassadeur Thomas Miller.

Srebrenica ligt tegenwoordig in het Servische deel van Bosnië. De Serviers beschouwden de ceremonie als een provocatie. Maandagavond werd het huis van een moslim in brand gestoken. Toen de overlevenden giste-

ren door het nabij Srebrenica gelegen Bratunac reden, staken Serviers drie vingers in de lucht, het Servisch overwinningsteken, en schreeuwden zij beledigingen. SFOR-militairen en de lokale politie voorkwamen incidenten. Van de vijfduizend moslims die aan de herdenking wilden deelnemen, liet het Servisch bestuur er maar tweeduizend toe. Onvergeeflijk, vinden de moslims, dat zij zelfs bij deze herdenking niet mochten gaan waar ze wilden.

Den Haag en Potocari: uitzoeken hoe het kan

Herdenkingen

van onze verslaggevers

DEN HAAG, POTOCARI - Luid klonk gistermiddag de roep om erkenning van de fouten die Nederland heeft gemaakt in Srebrenica. Op het Plein in Den Haag herdachten zo'n honderdvijftig mensen de val van de moslimenclave, nu vijf jaar geleden, in Srebrenica zelf baden tweeduizend overlevenden hevige geëmotioneerd voor de slachtoffers.

„Erken dat je op het kritieke moment niet beschermd hebt en be-tuig daarvoor spijt”, sprak A. de Buck van het Politiek Comité Stari Most, dat de bijeenkomst gisteren in Den Haag mede organiseerde. De verklaring van het comité richtte zich op de medeverantwoordelijkheid van Nederlanders voor de misdaden in Srebrenica.

Auteur Ronald Giphart viel hem namens veertig collega's bij. Rabbijn Soetendorp somde een lijst onbeantwoorde vragen op over het lot van de naar schatting 8000 vermiste, waarschijnlijk vermoorde, moslimmannen. Hij riep op tot een parlementaire enquête. De rabbijn pleitte voor 'een verbond van slapelozen', dat altijd waakt, 'zodat wanneer nodig een verantwoordelijke daad wordt gesteld'.

Slechts weinigen kwamen op de herdenking af. De tocht rondom een pas neergezet gedenkteken was bescheiden. Jonge mannen uit Bosnië liepen met grote borden voor hun buik en op de rug. De boodschap was somber. 'De doden van Srebrenica', stond erop geschreven, 'de doden van Sase', 'Potocari', of een van de vele andere dorpen waar de slachtoffers vandaan kwamen.

„Er gaat heel veel door mij heen. Het gaat om mijn familie”, zei de Bosniër Almir Mehmedbegovic. „Het is goed dat dit georganiseerd wordt, hoor, maar hoe kunnen in een tijdperk van computers en satellieten nu zomaar achtduizend mensen van de aarde verdwijnen?”

Ook het gedenkteken is met uitroepen beschreven. Een soort vierkante pilaar, aan verschillende zijden in fel rood en paars beschilderd. 'VN schuldig aan genocide', staat er, 'het hollande bataljon is medeplichtig', 'waar zijn ze' en nog meer stellingen en vragen die de nabestaanden zo graag erkend en beantwoord willen hebben.

Bosnische overlevenden zeiden onder bescherming van het Amerikaanse leger hun gebeden in Potocari, Srebrenica. Daar had het Nederlandse VN-bataljon Dutchbat tijdens de Joegoslavische oorlog zijn basis, en daar zochten Bosniërs hun toevlucht toen het Servische leger oprukte.

aanwijzingen daarvoor zouden kunnen bevatten, zijn verdwenen. Verder onderzoekt Defensie in het najaar van 1995 de gebeurtenissen in Srebrenica zelf door Dutchbatters te ondervragen.

In 1996 spreekt de Kamer de wens uit tot nieuw onderzoek. Het kabinet besluit in het najaar het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD, inmiddels Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie geheten) opdracht te geven de gebeurtenissen in Srebrenica in kaart te brengen. De Tweede Kamer gaat daarmee akkoord.

Maar al in januari 1997 ont-

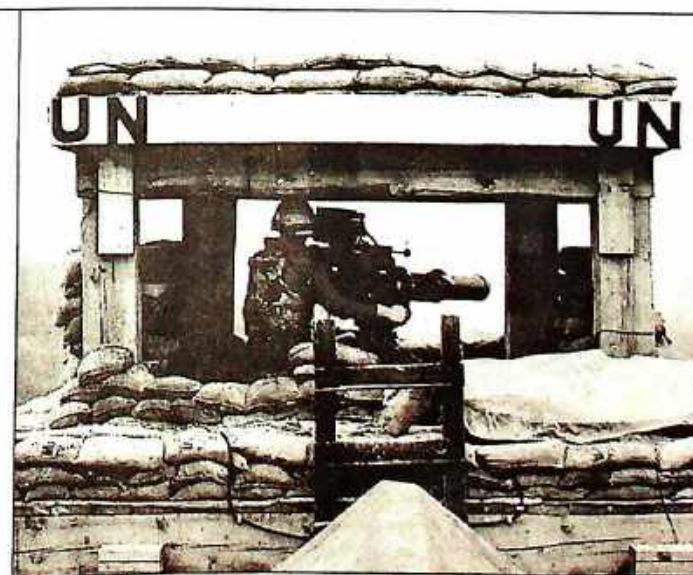
staat in de Kamer de behoefte aan een onderzoek door een groepje Kamerleden. En in maart van dat jaar komt het Nederlands Instituut voor Internationale betrekkingen Clingendael met de bevindingen van een eigen onderzoek.

Ruim een jaar later dreigt een parlementaire enquête naar het verloren gaan van een filmrolletje. De nieuwe minister De Grave voorkomt dat door Van Kemenade, commissaris van de koningin in Noord-Holland, te laten nagaan of er sprake is van bewust achterhouden van informatie door Defensie. Voorts begint dat

jaar een strafrechtelijk onderzoek naar aanleiding van berichten dat Dutchbatters met pantserwagens op mensen zouden zijn ingereden.

In december 1998 besluit de Kamer onderzoek te doen naar de manier waarop de besluitvorming rond vredesmissies, waaronder die in Bosnië, loopt. Bijna een jaar later verschijnt een rapport van de Verenigde Naties. De commissie onder leiding van D66-Kamerlid Bakker rapporteert over enkele maanden. Volgend jaar zomer wordt het NIOD-rapport verwacht.

redactie politiek

Een van de lichtbepaalde wachtposten van Dutchbat rond Srebrenica voor de val van de 'veilige haven' voor de moslims. FOTO EPA

KWESTIES / De roep om onderzoek naar Srebrenica blijft klinken

Opnieuw, vijf jaar na dato, klinkt de roep om een parlementaire enquête naar de val van de moslimenclave Srebrenica, de lotgevallen van de afgevoerde mannen en het optreden van de militairen van Dutchbat. Op de dag dat in Den Haag een herdenking werd gehouden, gisteren, pleitte minister Pronk (PvdA) ervoor. Er zijn te veel vragen waarop nog een antwoord moet komen, beargumenteerde hij zijn pleidooi tegenover de Volkskrant.

De roep om een parlementaire enquête - het zwaarste onderzoekswapen van het parlement, waarbij getuigen de plicht heb-

ben te verschijnen en onder ede worden gehoord - heeft wel vaker geklonken de afgelopen jaren. Vooral de oppositiepartijen in de Kamer hebben er herhaaldelijk op aangedrongen. Dat het er nog niet van is gekomen, wil niet zeggen dat in de kwestie Srebrenica niets is onderzocht. Een kort overzicht.

Kort na de val concludeert een VN-commissie dat er gegronde redenen zijn voor de vrees dat de niet-Servische bevolking van Srebrenica slachtoffer is geworden van volkerenmoord. De marechaussee doet onderzoek naar de wijze waarop fotorolletjes, die

DEN HAAG - De provinciale Ko-

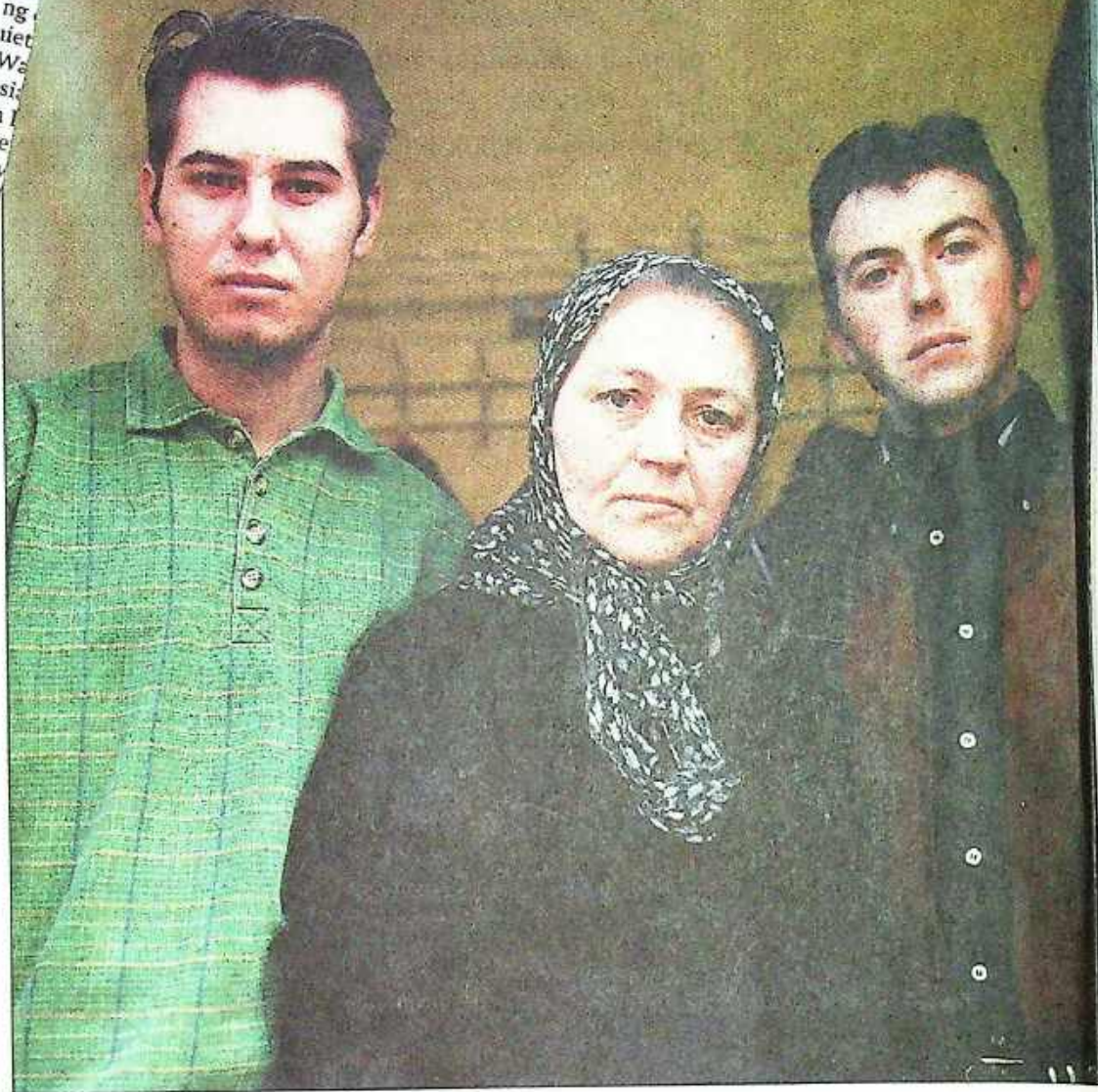
Luchtmacht doet mee

aan Quatorze juillet

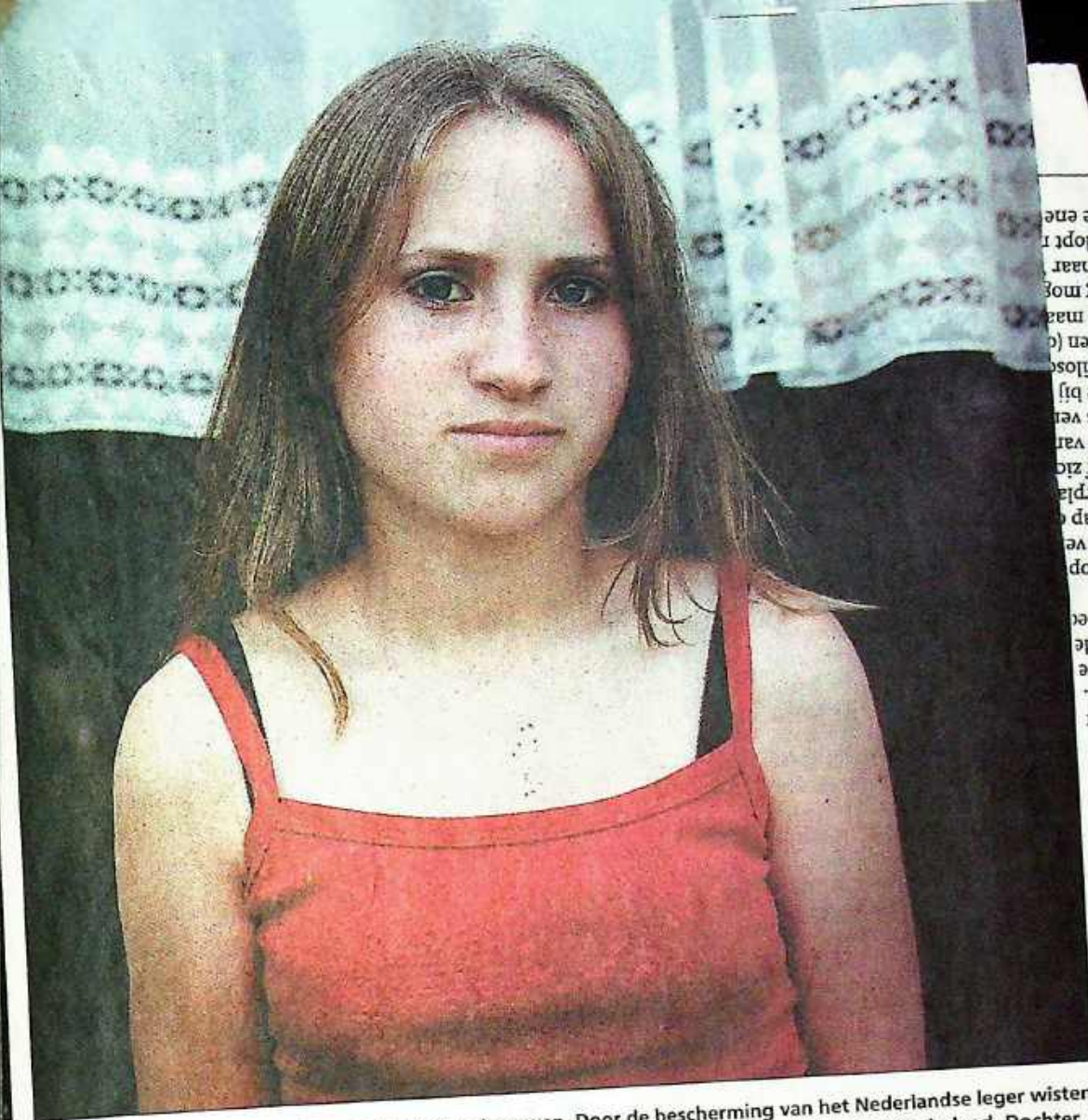
snel beterschap

Noordned belooft

trov

Suhra Smajlovic (midden) en haar zoons Smajil (rechts) en Sanel zijn al sinds 1992 op de vlucht. Haar man en zoonbroers zijn door de Serviërs vermoord. Na de val van Srebrenica heeft het gezin drie maanden in de bossen gevlucht, tot een gids hen ontdekte en naar Tuzla stuurde. „Sinds ik hier in AZC Assendelft ben voel ik me onzeker over de toekomst. Het is niet niets in een land te leven waar niets van jezelf is. Mijn kinderen hebben niet veel van het goede leven mogen meemaken.“ Sanel probeert de draad op te pakken en leert Nederlands om straks toegelaten te worden op de pabo, Smajil leert de Nederlandse taal ook, maar weet nog niet wat hij wil.

Familie Jusufovic uit Srebrenica woont in Boven-Leeuwen. Door de bescherming van het Nederlandse leger wisten Iljaz en Bahrija met hun kinderen per auto naar Tuzla te vluchten. Daarna reden ze door naar Nederland. Dochter Edina (15 jaar) vindt het hier 'wel leuk', vooral als het Van der Valk-restaurant een Bosnische avond heeft, gaat ze 'helemaal uit haar dak'. Ze zou liever in de buurt wonen van een grote stad. Want ze moet nu enorme eindjes fietsen voordat ze uit kan.

17 juli 2000

Staatssecretaris van Justitie Job Cohen vond eigenlijk dat ze uitgezet dienden te worden, maar onder maatschappelijke druk kregen de Bosnische moslims uit Srebrenica, die door het Nederlandse Dutchbat beschermd hadden moeten worden.

Suad Salkic was voor de oorlog scheikundig laborant in Srebrenica, zijn vrouw Ahmija bouwtechnisch adviseur. In 1998 vluchtten zij met hun zoon Tarik naar Nederland en wonen nu in AZC Echt. „Of ik nu een huis krijg aangeboden in Nederland, Australië of Duitsland, het enige wat ik wil is rust en veiligheid. Het gelukkigst zou ik zijn als ik met mijn gezin op een onbewoond eiland zou zitten, zonder kans op oorlog of andere narigheid.” Zijn ouders wonen nog in Srebrenica. Het liefst zou hij ze laten overkomen.

humanitaire gronden. Omdat dit besluit door vertragingen bij justitie nog steeds niet is gepubliceerd in de Staatscourant, is de toezegging van de staatssecretaris niet officieel. Vandaag vijf jaar geleden werd de enclave ingenomen door Servische eenheden onder leiding van generaal Mladic; duizenden vooral mannelijke moslims werden omgebracht. Duizenden anderen wisten te ontkomen. Vijf jaar na hun vlucht wachten Bosniërs uit Srebrenica nog op een verblijfsstatus. Fotografe Ilse Frech legde hun leven in onzekerheid vast.

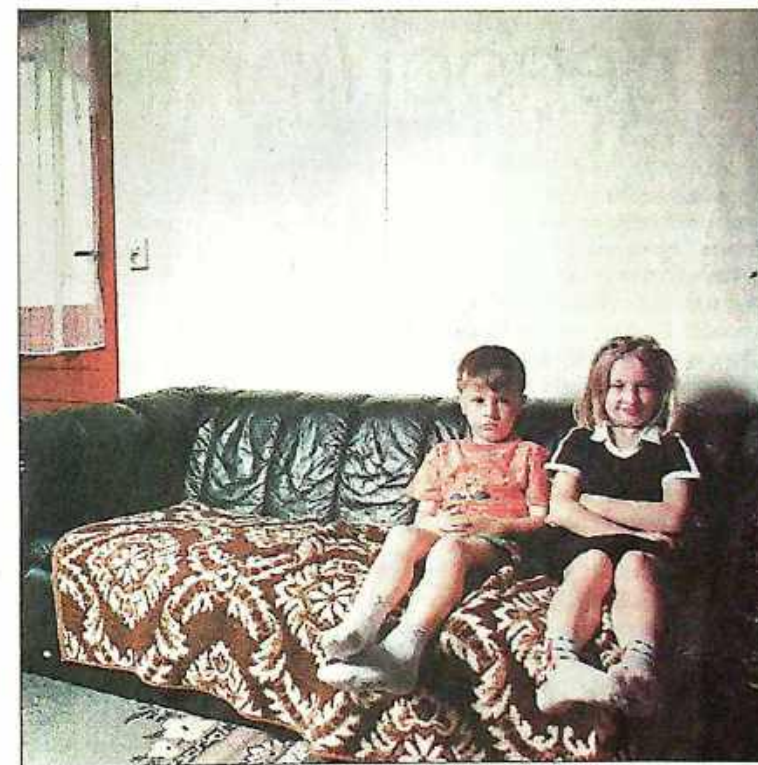

Suad Pasalic woonde na de vlucht uit Srebrenica met zijn gezin eerst in een Servische woning in Tuzla, en kwam in 1997 naar Nederland. „De oorlog heeft een onuitwisbare indruk op mij achtergelaten”, zegt Suad in AZC Winschoten. „Mijn haar is in zes dagen grijs geworden. We hebben het hier in het AZC niet echt naar de zin, maar het is hier beter dan in Bosnië.” Suad zou zijn kinderen naar school willen sturen, en zelf weer aan het werk gaan. „Ik zou hetzelfde vak willen uitoefenen als in Bosnië: ik was onderhoudsmonteur van machines.”

DEZE REPORTAGE IS MEDE TOTSTANDGEKOMEN MET STEUN VAN HET FONDS JOURNALISTIEKE PROJECTEN.

De familie Smajic is in 1998 naar Nederland gekomen. Moeder Kadefa werd na de val van de enclave met haar kinderen Adnan en Kada op een konvooi naar Tuzla gezet. Vader Jusuf liep in 21 dagen door de bossen naar de vrijheid. De meerderheid van zijn familie heeft het drama niet overleefd. De familie Smajic woont op dit moment in het asielzoekerscentrum in Amsterdam. Jusuf wil graag in Nederland parkeerwachter worden, zijn vrouw Kadefa zou als kamermeisje in een hotel willen werken. „Wij willen niet terug. We hebben daar zoveel dode mensen gezien, het waren net mieren, niet te tellen.”

Adisa en Adnan zijn de zoon en dochter van Hakija en Subhija Nekic, sinds 1992 op de vlucht voor het oorlogsgeweld. Adisa werd in Srebrenica geboren. „Na acht jaar hebben we nog steeds geen zekerheid over ons bestaan”, zegt Hakija. „Ik zou het voor mijn gezin fijn vinden als we hier konden blijven. Mijn kinderen zouden dan kunnen studeren in een vrij en democratisch land. Adisa wil later kapper worden, Adnan wil bij de politie.”

De schuldvraag inzake Srebrenica zal eindeloos duren zolang men om de hete brij heen blijft lopen. Toen de VN schuld bekenden, merkte Willem van der Meiden op dat het nu de beurt van de Navo (en Nederland) was voor zelfkritiek (HN 20 november). Op 27 november gaat Reindert Brongers hierop in: de schuld inzake Srebrenica is niet dat de Navo (en Nederland) nalieten om te bombarderen, toen Mladic Srebrenica overweldigde! Bombarderen kon niet, want 'Nederlandse soldaten zouden dan worden gegijzeld'. De schuld van de Navo (en Nederland) blijkt dan wel te zijn dat men al 'veel eerder bommen had moeten gooien'. 'We hadden niet zo lang moeten onderhandelen met Karadzic/Mladic'. Daarmee eindigt dan het debat over Srebrenica. Het enige wat wij als beschaaft westerse landen aan middelen hebben om vrede te bewaren of te scheppen is... bombarderen! Alles stuk gooien! Troepen sturen doen we niet, want Nederlandse jongens hoeven niet te sterven voor buitenlanders. Ook niet voor mensenrechten. Het resultaat van de bommen op de Balkan in de afgelopen jaren wordt toegejuicht: 'met succes' is Bosnië tot een etnisch-zuiver westers protectoraat

gemaakt (westers wingewest) met succes' gebeurt hetzelfde met Kosovo. Men vleit zich met de gedachte dat de moslims in Kosovo natuurlijk nooit en te nimmer een onafhankelijk Kosovo zullen krijgen. Daarvoor hebben we geen vier jaar in Bosnië oorlog gevoerd: geen moslimstaat in Europa. En daarvoor hebben we de Serviërs dan ook plechtig beloofd en toegezegd dat Kosovo Servische provincie is en blijft (VN-resolutie 1244). Als er dan gesteld wordt dat we 'moeizaam met de Serviërs hebben onderhandeld', dan is dat gewoon een leugen. Want vanaf het begin (Hans van de Broek in Brioni, 1991) legden EU en Navo dictaten op, men schoffeerde de Balkanleiders en trok zich van de soevereiniteit van landen of van VN-besluiten niets aan. Plechtige westerse beloften werden gebroken, afspraken geschonden, tot driemaal toe werd een gesloten accord verworpen omdat Amerika het beter wist, et cetera. Inzake deze houding zal Nederland schuld moeten belijden, want we hebben ons niet aan ons woord gehouden. We hebben niet de rechten van de minderheden gewaarborgd, we hebben apartheid gepredikt en gelegaliseerd (Dayton). We hebben onze soldaten op een roekeloze manier blootgesteld aan levensgevaar en tegen-chantage. We

zelden dat het om mensenrechten ging en om vrede, we deden het andere: uit eigen belang meedoen met de machtigen om hun belangen slaafs te dienen, alles doen om bij het grote geld te zitten. Aan Bosnië en aan Kosovo moet verdiend worden en Nederland eist zijn deel op omdat het immers vooropliep met het 's nachts gooien van bommen, het vernietigen van levens, het scheppen van investeringsruimte. Nederland moet hierin schuld erkennen en niet langer goed praten wat slecht is, en recht wat krom is. Het enige wat helpt in conflictsituaties is het hooghouden van het recht van de minderheden, ook al doen ze het nog zo verkeerd. Bommen hebben niet het laatste woord en ook moraal heeft niet het laatste woord, want goede bedoelingen maken nog geen goed beleid! Ik ben geen pacifist. Ik kan me een situatie indenken dat ik schieten moet. Maar ik ga nooit zeggen dat het goed was. Doden is, en blijft, hoe dan ook zonde, zonde van mensenlevens. De resultaten van het westerse ingrijpen zijn er dan ook naar: hartverscheurend. Hoe kan men dit 'een succes' noemen? Weten we dan niet wat oorlog betekent? En beseffen we onze eigen rol niet? Christenen zullen de eigen schuld onder ogen moeten zien

en niet schuld bij anderen leggen. De val van Srebrenica is dat je er zo maar inloopt: schuld loochenen, afschuiven, goedpraten.
L. Ringnalda,
Amsterdam

Pronk bepleit enquête naar val Srebrenica

Door onze politieke redactie

DEN HAAG, 11 JULI. Minister Pronk (Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu) vindt dat de Tweede Kamer een parlementaire enquête moet instellen naar de val van Srebrenica. Hij pleit hiervoor in een interview met de Volkskrant. Pronk is van oordeel dat er nog altijd te veel vragen onbeantwoord zijn over de val van de moslim-enclave in Bosnië, vandaag precies 5 jaar geleden. Na het vertrek van de Nederlandse militairen vermoordde het Bosnisch-Servische leger enkele duizenden moslims.

Pronk: „Voor mij zijn lang niet alle vragen opgehelderd. In het kabinet hadden we besloten dat we zouden vertrekken met verantwoordelijkheid voor de moslims. De hoofdvraag is eigenlijk: hoe heeft men toch onze lotverbonden kunnen laten vertrekken met inachtneming van die verantwoordelijkheid.”

De minister doet zijn oproep op een moment dat de Tweede Kamer wacht op het onderzoeksrapport van een speciale Kamercommissie die de politieke besluitvorming rond vredesmissies onderzoekt. Een Kamermeerderheid, waaronder de eigen partij

van Pronk, de PvdA, wees twee jaar geleden het instellen van een parlementaire enquête vooralsnog af. Deze Kamermeerderheid gaf de voorkeur aan een onderzoek door het Nederlands instituut voor oorlogsdocumentatie (NIOD). Een argument hierbij was dat een parlementaire enquête weliswaar dwingend is, maar alleen voor Nederlandse getuigen, terwijl het NIOD zelfstandig internationale bronnen kan raadplegen. Regeringspartij VVD, die tegenstander is van een enquête, kwalificeerde de uitlatingen van Pronk vanmorgen via zijn woordvoerder Blaauw als „een modieuze losse flodder”. Oppositiepartij CDA, die voorstander is van een enquête, ziet het pleidooi van Pronk vooral als een oproep aan zijn eigen partijgenoten. Wordvoerder Verhagen: „Het is in de eerste plaats de PvdA-fractie die een enquête tegenhoudt.” Voor de PvdA-fractie is de aanmoediging van Pronk geen aanleiding om haar standpunt te wijzen. Wordvoerder Valk: „Wij houden vast aan onze eigen lijn. Wij wachten eerst het onderzoek van het NIOD af.” Het rapport van het NIOD wordt niet eerder dan medio volgend jaar verwacht.

Val enclave trauma voor Dutchbat III

Van onze verslaggever
Mark van Driel

AMERSFOORT

Dutchbat-militairen die in juli 1995 de val van Srebrenica meemaakten, hebben meer last van psychische klachten dan militairen die voor en na die tijd zijn uitgezonden. Het aantal klachten is veel hoger dan bij de missies die voor en na 1995 plaatsvonden. Dat blijkt uit onderzoek van de Afdeling Individuele Hulpverlening (AIH) van de Koninklijke Landmacht. Het is vandaag vijf jaar geleden dat Dutchbat uit Srebrenica vertrok.

Uit de AIH-cijfers blijkt dat 11 procent van de Dutchbat III-militairen psychische klachten heeft gekregen. Van de 851 perso-

nen die deel uitmaakten van het bataljon, meldde 95 zich bij de legerpsychologen. Bij de eenheden die na de vredesakkoorden van Dayton zijn uitgezonden naar gebieden in het voormalig Joegoslavië ligt het percentage hulpzoekenden op 2 procent. Van de militairen die tussen 1991 en 1995 zijn uitgezonden heeft 6 tot 7,3 procent de AIH bezocht.

Hoeveel veteranen bij andere instanties in behandeling zijn geweest, wordt niet geregistreerd. Volgens kolonel W. Martens, hoofd van de AIH, is het waarschijnlijk dat het aantal Srebrenica-veteranen dat elders hulp heeft gezocht, verhoudingsgewijs groot is. 'Ze hebben meer problemen dan degenen die voor en na hen zijn uitgezonden.'

De hulpverleners van het AIH denken dat twee factoren de grotere vraag om hulp verklaren. De Dutchbat-militairen hebben zich erg machteloos gevoeld tijdens hun verblijf in Srebrenica, vooral in de weken dat de Servische troepen van generaal Mladic de Moslim-enclave veroverden.

De tweede factor noemen de psychologen 'secundaire traumatisering'. De militairen hebben klachten gekregen doordat ze na hun terugkeer geen begrip hebben gekregen voor hun opstelling tijdens de val van de Moslim-enclave. Volgens de psychologen zijn de ervaringen van de Dutchbatters vergelijkbaar met die van Vietnamveteranen.

Zie ook pagina 7

'Srebrenica meest schokkende missie'

Psychische klachten van Dutchbat III zijn in Nederland verergerd, zegt kolonel en psycholoog W. Martens.

Van onze verslaggever
Mark van Driel

AMERSFOORT

Kolonel W. Martens krijgt ze vijf jaar na de val van Srebrenica nog binnen: Dutchbatters die kampen met de naweën van de mislukte vredesmissie. Ze hebben klachten die uiteenlopen van slapeloosheid en geïrriteerdheid tot suïcidaal gedrag. Vaak hebben ze langer dan goed voor hen is niets willen weten van de Afdeling Individuele Hulpverlening (AIH) van de Koninklijke Landmacht, zegt de psycholoog Martens, sinds 1998 hoofd van de AIH.

Toch schrikt de kolonel niet van de late verzoeken om hulp. Hij behandelt ook nog militairen die klachten hebben overgehouden aan hun verblijf in Libanon, begin jaren tachtig met Unifil. Maar de hoeveelheid Dutchbatters die hulp zoekt, springt eruit. De post-traumatische stress stoornis (de medische term voor de klachten) heeft hard toegeslagen. De AIH houdt er rekening mee dat het aantal militairen dat hulp zoekt, nog zal stijgen.

De klachten kondigden zich in juli 1995 al aan, kort na de terugkeer van de kleine vierhonderd Dutchbatters die de val van Srebrenica meemaakten. In het de-

briefingsrapport van het ministerie van Defensie staat dat de meeste militairen de gebeurtenissen liefst snel willen vergeten. De psychologen van de AIH spraken destijds van 'ontkenning'.

Dat bleek ook uit de respons op de vragenlijst die Defensie naar uitgezonden militairen stuurde. Van de militairen die voor en na Srebrenica werden uitgezonden, reageerde respectievelijk 46 procent en 42 procent. Bij Dutchbat III was dat 34 procent. Martens: 'Bij de groep is meer boosheid. Een behoorlijk aantal voelt zich in de steek gelaten en heeft zich afgekeerd van Defensie.'

De vragenlijst leverde echter een hoog percentage verzoeken om hulp op. Uit cijfers die de AIH deze week bekendmaakte, blijkt dat daaraan gevolg is gegeven. Volgens Martens, zelf vóór de val van Srebrenica als psycholoog naar Bosnië uitgezonden, is het verblijf in Srebrenica door de militairen ervaren als 'de meest schokkende missie'. Behalve bij de AIH zijn volgens Martens Dutchbatters in behandeling bij andere militaire hulpinstanties en Riaggs. Ook volgen sommigen een internet-therapie bij de Universiteit van Amsterdam.

Volgens Martens moeten Dutchbatters met klachten niet

W. Martens

FOTO GILS DUBBELMAN - DE VOLKSKRANT

schromen hulp te zoeken, ook al is er vijf jaar verstreken sinds hun vertrek uit Srebrenica. 'Een van de kenmerken van een posttraumatische stress stoornis is dat mensen zich isoleren van hun omgeving. Dan nemen klachten vaak toe. Hoe langer het duurt voordat iemand hulp zoekt, hoe meer tijd er nodig is om die persoon weer op de rails te krijgen.'

Volgens Martens is het daarom spijtig dat het Srebrenica-bataljon na terugkeer uit Bosnië snel is op-

gesplitst. De militairen kregen een andere functie of stapten over naar de burgermaatschappij. Hierdoor is geen gebruik gemaakt van het soms zo heilzame contact tussen lotgenoten. De wrok ten opzichte van Defensie en de maatschappij, die de rol van Dutchbat grotendeels veroordeelde, kon daardoor toenemen. 'Van de militairen heeft 75 procent aan één tot vier gesprekken genoeg. Maar die moeten dan wel gevoerd worden.'

De aanhoudende discussie over de rol van Dutchbat komt de gezondheid van de Nederlandse militairen evenmin ten goede, zegt Martens, al heeft hij geen relatie ontdekt tussen bijvoorbeeld de onlangs gehouden verhooren van de commissie-Bakker en de klachten. Paradoxaal genoeg hopen velen volgens de AIH op een parlementaire enquête. Ze denken dat daarmee onduidelijkheid komt vast te staan dat ze in Srebrenica werden opgezet met een onuitvoerbaar taak.

De woorden die premier Kok onlangs sprak bij de opening van het veteraneninstituut, zijn volgens de kolonel van belang, al vinden veel militairen dat ze te laat komen. Voor Kok stond 'als een paal boven water' dat het drama van Srebrenica niet mag worden afgewenteld op de militairen.

Samenleven in een verbitterde stad

De moslim-enclave Srebrenica, vijf jaar geleden in handen gevallen van Bosnische Serviërs, is een doodse en verbitterde stad.

Door onze correspondent

YVEL VINCKX

SREBRENICA, 11 JULI. Kan de tijd stilstaan? UN Base staat nog altijd op de muur van het voormalige kamp van het Nederlandse VN-bataljon Dutchbat geschreven. Het hek scharmiert in de zachte wind. Aan de overkant van de weg liggen de fabriekshallen. Hier verzamelden duizenden moslims zich, nadat het hek van Dutchbat voor hen op slot ging. Even verder-

op staan de houten huisjes van het Zweedse hulpproject. Eens werden ze bewoond door moslims.

De moslim Nesib Mandžić was vroeger schoolhoofd in Srebrenica. In de hectische dagen rond de val van het stadje, op 11 juli 1995, nam de Nederlandse commandant Ton Karremans hem mee naar een ontmoeting met de Bosnisch-Servische generaal Ratko Mladic.

Nesib Mandžić moest de moslim-bevolking vertegenwoordigen. Van de ontmoeting bestaan video-beelden: een zelfverzekerde Mladic, een in elkaar gedoken Karremans en een angstige Mandžić, ongeschoren en met ingevallen wangen van de honger.

Is dit nu Nesib Mandžić? Tien

minuten na het begin van de vergadering van Srebrenica's gemeenteraad komt hij de kamer binnengezwierd: gladgeschoren gezicht, gestreken pastelgroen overhemd, leren aktetas onder de oksel. Niemand zegt iets over zijn late binnenkomst. Een burgemeester wordt niet snel op de vingers getikt.

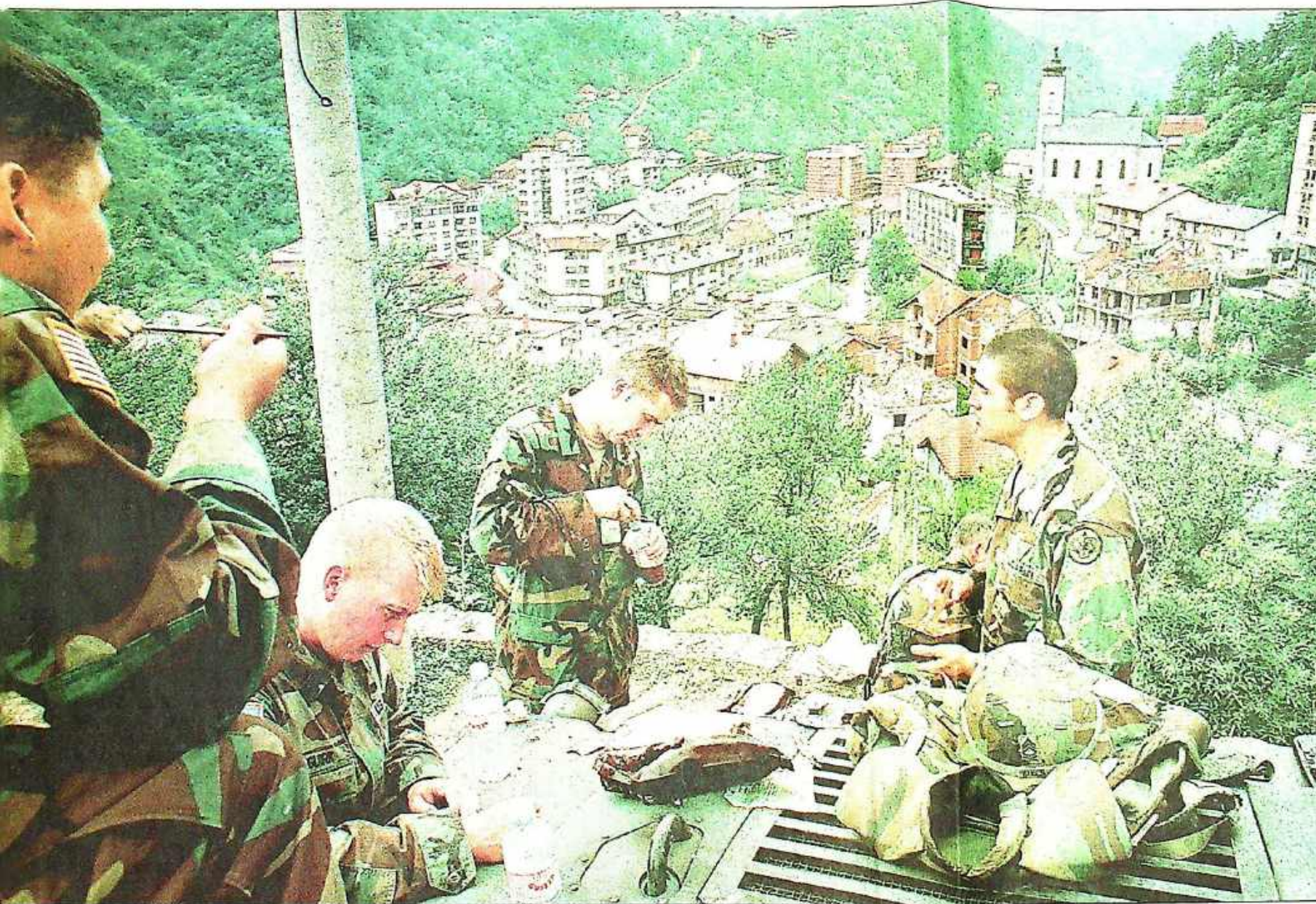
De vergadering gaat over de herdenking van de val van de 'veilige enclave' Srebrenica. „Er komen ruim honderd bussen met moslims”, zegt de vice-president van de raad, een moslim. De Bosnische Serviërs kijken bedenkelijk, en de leden van de internationale gemeenschap, aan de zijkant van de vergadertafel, kijken nog bedenke-

lijker. Nu wordt Srebrenica bewoond door Bosnische Serviërs, veelal vluchtelingen uit andere delen van Bosnië. Dat er moslims in de raad zitten, is te danken aan de stemmen van verdreven (maar niet teruggekeerde) moslim-inwoners. Laatst hebben de vluchtelingen de huizen van twee moslims die op het punt stonden terug te keren, in brand gestoken. „Hoe kan de veiligheid van die duizenden buspassagiers gegarandeerd worden”, vraagt een hulpverlener zich af.

De Bosnische moslims houden vol. Ze willen tijdens de herdenking de eerste steen voor een monument leggen. De Bosnische Serviërs hebben al geprotesteerd. Krijgen de moslims een steen, dan

willen zij ook een steen. Voor alle Serviërs die onder leiding van de moslim-commandant Naser Orić vermoord zijn. Orić, die vlak voor het drama vertrok en aan de dood ontsnapte en nu een sportschool drijft in Tuzla.

Srebrenica - er is weinig veranderd. De gevels van de huizen zitten vol kogelinslagen. De Bosnische Serviërs knappen de huizen van de moslims niet op. Het vredesakkoord schrijft voor dat vluchtelingen kunnen terugkeren naar hun huizen. De stadhuisspriet zegt: „Zal ik net mijn huis hebben opgeknapt voor veel geld, moet ik het teruggeven aan een moslim.” (• Vervolg SREBRENICA: pagina 3)

Amerikaanse soldaten op een heuvel bij Srebrenica, vijf jaar na de val van de Moslim-enclave.

FOTO MARK JANSSEN

Schrijvers: het boek Srebrenica is nog niet af

Van onze verslaggever
AMSTERDAM

Ronald Giphart kreeg er 'echt rillingen' van. Dat zoveel Nederlandse schrijvers zich solidair verklaren met de overlevenden van Srebrenica had hij niet durven hopen. Samen met het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) stelde hij de *Open Brief over Srebrenica* op.

Een manifest waarin veertig schrijvers onder meer oproepen tot een parlementaire enquête.

Geheel tegen zijn natuur in, ondertekende columnist Jan Blokker het manifest. Omdat deze actie niets met partijpolitiek heeft te maken en louter om openheid van zaken schreeuwt, vloekte hij een keer en zette zijn handtekening. 'We zijn een vervelend volk',

zegt Blokker. 'We verstoppen en verdringen ons en geven anderen snel de schuld.' De Commissie Bakker vond hij een *farce* met 'brave borsten en deftige vragen'. 'Die was erop gericht het boek Srebrenica te sluiten. Nou, m'n neus niet.'

Een gezamenlijke actie van schrijvers is vrij uitzonderlijk. De laatste oproep kwam van J.J. Vos-

kuil. Hij vroeg in 1997 aandacht voor het misereabele leven van het bio-varken. Tijdens de Kosovo-oorlog voerden de schrijvers een debat of ze wel of geen engagement moesten tonen.

Karel Glastra van Loon vindt dat zelfs de morele plicht van de schrijver. 'Wij putten inspiratie uit de kwetsbaren van de samenleving. Dat is de voedingsbodem

van de literatuur.' Komt zo'n brief vijf jaar na dato niet laat? 'We zijn nog steeds bezig rekeningen te vereffenen uit de Tweede Wereldoorlog', zegt Adriaan van Dis, 'dus het is nooit te laat.' Ook in Srebrenica moet de rekening worden betaald, zegt hij. 'Fatsoen zit in de portemonnee.' Van hem had het manifest mogen eindigen met een gironummer.

Pronk bepleit enquête over Srebrenica

Van onze verslaggever
Jan Hoedeman

DEN HAAG

Er moet een parlementaire enquête komen naar de val van Srebrenica. Te veel vragen zijn onopgehelderd gebleven. Niet alleen de Verenigde Naties, maar ook Nederland treft blaam voor de dood van vele duizenden Moslims. Zo is de zekerheid dat er luchtsteun zou komen om de Nederlanders en de Moslims te beschermen onvoldoende afgekaart. Dit zegt minister Pronk (VROM) in een interview met de *Volkskrant*.

'Het is nodig dat er een definitief laatste onderzoek komt in de vorm van een parlementaire enquête,' zegt Pronk, vandaag vijf jaar na de val van de enclave Srebrenica.

De commissie-Bakker schrijft dezer weken haar rapport over de politieke besluitvorming om tot vredesmissies te komen. Volgend jaar komt het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) met een onderzoek. Pronk neemt daarop vast een voorschot. 'Voor mij zijn lang niet alle vragen opgehelderd. In het kabinet hadden we besloten dat we uit Srebrenica zouden vertrekken met verantwoordelijkheid voor de Moslims. De hoofdvraag

is eigenlijk: hoe heeft men toch onze lotsverbondenen kunnen laten vertrekken met inachtneming van die verantwoordelijkheid?

'Hoe is de opdracht van het kabinet ter plekke vertaald? Wat is er precies door wie gezegd tussen Den Haag en Srebrenica? Die Nederlandse opdracht is onvoldoende onderwerp geweest van afdoende onderzoek.'

Pronk ziet verschillende schuldigen die het echec hebben veroorzaakt. 'Uiteraard de Serviërs. Dan is er de Veiligheidsraad die onvoldoende inhoud heeft willen geven aan het concept van de veilige gebieden. De NAVO heeft tot zemaal toe geen gehoor gegeven aan de VN-opperbevelhebber die vanaf april luchtfoto's wilde om de troepenverplaatsingen van de Serviërs te kunnen zien.'

Over Nederland zegt Pronk: 'Er is nooit in het kabinet gezegd dat onze VN-missie met lichte bewapening naar Srebrenica zou gaan. Het is achteraf en ik ben geen minister van Defensie, maar ik heb altijd het standpunt gehad dat je met meer troepen en zwaarder materieel ergens heen moet voor het afschrikwekkende effect.'

Pronk constateert dat het niet is gebeurd. Hij tekent hierbij aan dat het door de VN werd geschetst als een verlicht politie-optreden. 'Maar landen hebben grote vrijheid die opdracht zelf in te vullen.'

Pagina 4:

- 'Een massagraf omringd door moordenaars'
- Rapporten geven tegenstrijdige antwoorden
- Pronk: Boutros Ghali beloofde nooit luchtsteun

Pagina 9:

- Open brief schrijvers

Duizenden moslimvrouwen werden verkracht tijdens de oorlog in Bosnië. Het overkwam ook vrouwen uit Srebrenica na de val van de enclave, nu vijf jaar geleden. De meeste slachtoffers – hulpverleners schatten het totale aantal op 50.000 – zwijgen er over. Kunnen de vernederde moeders van hun kinderen houden? 'Als mijn dochtertje boos is, zie ik hem voor me.'

8-7-2000

Petra de Koning

Vrouwen wachten in het ziekenhuis van Kosovo op abortus Foto Roger Hutchings / Transworld

Izmar lijkt op zijn moeder. Hij is zeven jaar, hij woont in een weeshuis in het noorden van Bosnië. Een paar keer per week komt Safeta bij hem op bezoek. Ze neemt fruit voor

Bosnische moeders dragen de verkrachtingen nog elke dag met zich mee

lims en Kroaten. Ze ontmoette een Kroatische vriendin die ze, door de oorlog, lang niet had gesproken, ze dronken koffie in een café. Drie Kroatische mannen boden een kop thee.

Hij heeft haar ogen, haar mond, haar neus. Hij lacht zoals zij, en hij heeft een beetje flaporen – net als zij.

Ze weet niet, zegt ze, of ze Izmar wel had willen zien als hij een grote, scherpe neus had gehad. De Servische soldaat die haar in de zomer van 1992 verkrachtte, had zo'n neus.

Ze houdt van Izmar, zegt ze.

Als ze het terrein van het weeshuis afrijdt, staat het jongetje in de speeltuin voor het gebouw. Hij zwaait. Safeta kijkt niet om.

Na de zomer gaat Mina's dochtertje naar school. Ze is bijna zeven. Vorige week was ze er al een paar dagen, om eraan te wennen dat ze stil moet zitten. Mina haalde haar op. Het meisje zat alleen in een bank. Niemand van de andere kinderen wilde naast haar zitten. Ze was gepest, zei ze. Ze hadden haar *ustaša*-kind genoemd. *Ustaša*, Kroatische fascist, is een scheldwoord voor Kroaten. „Waarom zeggen ze dat tegen mij”, had ze gevraagd. Ze was toch moslim?

Eind 1995 verdronk Šaha's halfzusje, een baby van nog geen zes maanden. „Mijn moeder ging met haar wandelen”, zegt Šaha, nu zestien jaar. „Het was warm. Ze kwam dicht bij de rivier, ze struikelde en de baby viel in het water.”

Haar vader was doodgeslagen door Servische militairen, haar moeder was verkracht en werd zwanger. In een opvanghuis voor vrouwen in de stad Zenica, in Midden-Bosnië, werd het meisje geboren. „Ze was zo mooi”, zegt Šaha. „Zwart haar, donkere ogen. Net als ik.”

Op een nacht verliet Šaha's moeder met haar baby het opvanghuis, over het balkon. Het was november. Ze verdronk haar kind in een ondiep stroompje dat door de stad loopt.

Maar Šaha wil dat niet geloven. „Mijn moeder zegt dat ze is gevallen.”

In maart dit jaar begon voor het Joegoslavië-tribunaal in Den Haag het proces tegen drie Bosnische Serviërs die verkrachtungskampen zouden hebben georganiseerd. Het is voor het eerst dat een internationaal hof massale verkrachting en 'seksuele slavernij' berecht als oorlogsmisdaad. De aanklager van het tribunaal zal proberen aan te tonen dat verkrachting deel uitmaakte van de Servische oorlogsstrategie, dat er systematisch werd verkracht.

Niemand weet hoeveel vrouwen er

Kinderen van vuile vaders

het slachtoffer van werden. Hulpverleners in Bosnië en Kroatië hebben tienduizenden getuigenissen verzameld, ze schatten het totale aantal slachtoffers van verkrachtingen op zo'n vijftigduizend.

Ook na de val van de moslimenclave Srebrenica, nu vijf jaar geleden, werden vrouwen verkracht. Nederlandse VN-militairen vertelden er over, drie maanden geleden tijdens het Srebrenica-proces voor het tribunaal tegen de Bosnisch-Servische generaal Radislav Krstić. Maar volgens Bosnische hulporganisaties hebben vrouwen uit Srebrenica, en vooral uit dorpen in de buurt, er tot nu toe nau-

Izmar heeft nog niet naar zijn vader gevraagd. Ze zal zeggen dat hij een held was

welijks over gepraat. Uit schaamte, en uit angst dat ze door hun man of hun familie worden verstoten.

Een paar dagen na de verovering van Srebrenica door Bosnisch-Servische troepen hing een van de verkrachte vrouwen zich op, in een vluchtelingenkamp bij de stad Tuzla in het noorden van Bosnië. Dat was, zeiden andere vrouwen tegen elkaar, ook maar het beste wat ze kon doen.

Onvruchtbaar

In het voorjaar van 1993 werd Hanka's buik dik, ze had pijn. De arts in het ziekenhuis van Zenica zag haar zijn spreekkamer in komen en vroeg: „Wanneer komt de baby?”

Maar het was geen baby, dat wist Hanka zeker. Na de geboorte van haar tweede kind, bijna drie jaar voor het begin van de oorlog in Bosnië, was ze onvruchtbaar geworden. Ze was verdrietig geweest toen ze dat hoorde. Nu was ze er blij om.

Bijna twee maanden lang was ze

gevangen gehouden in een hotel aan de rivier bij Visegrad, in het oosten van Bosnië. Ze zat opgesloten in een kamer op de derde verdieping, naakt. Haar man was doodgeschoten, hun twee kinderen werden met andere inwoners van de stad vastgehouden in de brandweerkazerne. Bijna iedere nacht werd Hanka verkracht door Servische militairen. Er waren nachten, zegt ze, dat er dertig of veertig mannen kwamen. Ze dreigden haar kinderen te doden als ze niet deed wat ze wilden. Het afschuwelijkste dat ze zich herinnert: „Een van hen verkrachtte me anaal, daarna kwam hij voor me staan, ik moest hem pijpen. En ze wisten zich nooit.”

Door geslachtsziekten raakten haar eileiders ontstoken, en ze waren verkleefd met haar darmen. Daarvan had ze die dikke, opgezette buik gekregen. Ook nu nog heeft ze iedere dag buikpijn.

Maar de ergste vernedering, vindt ze, heeft ze niet hoeven ondergaan. „Als ik van hen een kind had gekregen, had ik het onmiddellijk dood gemaakt. Geen stap had het op deze wereld kunnen zetten.”

Duitse hulpverleners organiseren tijdens de oorlog opvang voor verkrachte moslimvrouwen in Zenica en Tuzla. Ook de Nederlandse stichting Admira in Utrecht stuurde psychologen en gynaecologen om Bosnische therapeuten en artsen te leren hoe ze slachtoffers moesten begeleiden. „Wij wisten niets over verkrachting”, zegt Mirha Pojskić, psycholoog bij de organisatie 'Medica Zenica'. „In het begin konden we ook slecht tegen de verhalen die vrouwen ons vertelden.” Maar hun opvanghuis was een veilige plek, in Zenica werd niet gevochten.

Hanka woonde er ruim een jaar, tot juni 1994. Niet lang genoeg, denkt haar psycholoog uit die tijd, Marijana Senjak, maar er waren te veel vrouwen die therapie en een kamer nodig hadden. Hanka vertoonde volgens Senjak „hoerig gedrag”, bijna iedere dag stonden er mannen voor haar bij het opvanghuis. Ook al had ze geen plezier meer in seks. Het deed haar pijn. En ze sloeg en schopte haar kin-

deren soms zo hard dat andere vrouwen haar moesten tegenhouden. „Hanka”, zegt Senjak, „was een beetje psychopaat geworden.”

Beentjes

Tot de bevalling wist Safeta zeker dat ze haar kind zou doden. Ze had dat ook tegen de artsen in het ziekenhuis gezegd. Verpleegkundigen haalden de baby meteen weg. Ze zag alleen zijn beentjes en ze hoorde hem huilen. Vijf maanden later, vertelt ze nu, had ze een droom. Een oude vrouw zei tegen haar: „Jij moet voor je kind zorgen.”

Safeta (38) komt uit een dorp in de buurt van de stad Zvornik, Oost-Bosnië. Een vrouw met halflang, sluike bruin haar, een breed gezicht en smalle, bleke lippen. Ze draagt een lichtblauw poloshirt en een lange bruine rok, ze zit in het kantoor van een hulporganisatie waar ze werkt als schoonmaakster.

In juli 1992 werd ze verkracht door een Serviër die 'Pace' werd genoemd. 'Pace' had zwart haar, een grote, scherpe neus, hij was lang en mager. Een paar maanden later werd ze gegrepen door drie Servische militairen, ze kleedden haar uit, Safeta viel flauw. Ze herinnerde alleen nog dat een van hen blond haar had en een baard.

Ze wist dat ze zwanger was, ze probeerde naar een ziekenhuis in een stad te gaan, ze wilde een abortus. Maar door de oorlog kwam ze er te laat aan.

In april 1993 beviel ze. Ze was opgelucht dat het voorbij was, dat ze er vanaf was. Maar door de droom, zegt ze, was ze onrustig geworden. Ze begon haar zoontje op te zoeken in het weeshuis. Ze was blij dat hij op haar leek, maar liefde voelde ze niet. „Soms, als ik alleen met hem was, wilde ik hem op de grond gooien.”

Na een jaar veranderde dat. Izmar lachte naar haar, noemde haar 'mama'. Hij had haar nodig, dacht ze. Maar ze kon niet voor hem zorgen. Ze was gaan drinken. En haar vader en broers hadden gezegd dat ze haar vermoordden als ze de jongen bij zich nam. Ze hadden haar al eens geslagen toen ze ontdekten dat ze cadeautjes

voor hem kocht. Ze vonden dat de verkrachting haar eigen schuld was. De meeste vrouwen uit het dorp waren aan het begin van de oorlog naar het noorden van Bosnië gevlucht. Safeta was gebleven.

Ze heeft nu besloten dat ze zich niets meer van haar familie zal aantrekken. Ze drinkt niet meer, en van een Duitse hulporganisatie heeft ze geld kunnen lenen om een huis te bouwen. Na de zomer wil ze daar met Izmar gaan wonen. Izmar is van haar, en hij is, zegt ze, onschuldig.

Hij heeft nog niet naar zijn vader gevraagd, maar als hij dat wel doet, zal ze zeggen dat die in de oorlog is omgekomen. Een held.

Na haar werk, op een vrijdagmiddag, gaat ze naar het weeshuis. Het jongetje rent op haar af. Hij draagt een grijze gymbroek, een blauw-rood gestreept shirt en groene, plastic sandalen. Safeta omhelst hem. Ze kijkt in zijn neus, hij heeft een bloedneus gehad, en trekt zijn shirtje recht.

„Ik heb haar er op moeten wijzen”, zal de pedagoog van het weeshuis, Besima Čatić, later zeggen, „dat ze hem moet vastpakken en zoenen. Dat doet ze nu.”

Čatić vindt dat er in Safeta's gevoel voor het kind „iets ontbreekt”. Ze is ongerust over Safeta's plan Izmar bij zich in huis te nemen. Het is, zegt ze, een angstig jongetje. In het tehuis is hij vrolijk en lief, erbuiten is hij stil en in zichzelf gekeerd. „We zijn er nog steeds niet achter hoe dat komt.” De eerste keren dat Safeta hem kwam halen, voor een ochtend of een middag, was hij in paniek. Hij huilde, hij dacht dat hij niet zou worden teruggebracht.

De pedagoog heeft tegen Safeta gezegd dat ze hem eerst maar eens een weekend in huis moet nemen, hij heeft nog nooit een nacht bij haar geslapen, hij zal eraan moeten wennen. Maar ze had niet het idee dat Safeta begreep wat ze bedoelde. „Ik denk dat ik nog eens met haar moet praten.”

Plastic bal

Mina (29) zit op de bank in het huis van haar moeder, in de bergen van

Midden-Bosnië. De televisie staat op een Kroatische zender, dat is de enige die ze in het dorp kunnen ontvangen. Mina's dochtertje, tegenover haar, blaast lucht in een plastic bal, ze laat de bal leeglopen en blaast opnieuw. Mina is een stevige vrouw met halflang, donkerblond haar. Ze draagt een zwarte broek tot haar knieën en een rode blouse. Het meisje draagt ook zo'n broek en een rood hemd. „Als ik een jurk draag, wil zij ook een jurk aan. Als ik naar de kapper ga, moet zij ook.” Mina glimlacht. „Ze wil er uitzien zoals ik.”

Maar het kind lijkt niet op haar moeder. Mina heeft lichtblauwe

Ik wil alles voor haar zijn. Ik wil haar beschermen. Maar ik weet niet hoe

ogen, het meisje donkerbruine. Mina heeft brede jukbeenderen, smalle kaken, het meisje heeft een rond gezicht. Als het meisje kwaad is, of in een slecht humeur, ziet Mina een van de vijf Kroaten voor zich die haar verkrachtten. Hij was het die haar haren had vastgebonden aan de spijlen van het bed, en sigarettenpeuken uitdrukte op haar lichaam.

Haar dochtertje kijkt vaak boos. Ze is in een slecht humeur als haar moeder's avonds weggaat, Mina werkt in een café in de stad. Ze is verdrietig omdat de kinderen in het dorp niet met haar willen spelen. Mina probeert haar vrolijk te maken, ze geeft haar veel speelgoed en snoep. Dat helpt maar kort. „En wat ze van mij krijgt”, zegt Mina, „geeft ze meestal aan andere kinderen.” Omdat ze dan wel even aardig tegen haar zijn.

Mina stuurt haar dochter de kamer uit. Ze vertelt dat ze op een avond in de stad was, in december 1992. In de bergen werd gevochten tussen mos-

te brengen in hun auto. Mina kende een van hen, Zoran. Op de middelbare school was hij verliefd op haar geweest, maar ze had niets van hem moeten hebben.

Het Kroatische meisje werd voor de deur afgezet, Mina werd meegenomen naar een hut in een dorp. Er kwamen nog twee mannen naar de hut, ze werd door alle vijf verkracht. Zoran was de eerste. „Nu voel je eens”, zei hij, „hoe lekker het is met een ustaša.” Ze hoorde later dat Zoran officier was geworden in het Bosnisch-Kroatische leger.

De tweede die haar verkrachtte, was de man van wie ze denkt dat hij de vader is van haar dochter. „Een sadist”, zegt ze. „Hij liet me dingen doen die niet normaal zijn.”

Ze stopt met praten. Het meisje komt de kamer weer in. Ze gaat op de bank zitten en beweegt haar bovenlichaam snel heen en weer, van de rugleuning naar voren en weer terug, ze kijkt strak voor zich uit. Haar moeder zegt: „Dat deed ze al toen ze heel klein was.”

Mina was wel vaker twee of drie maanden niet ongesteld. Pas na ruim drie maanden begon ze te vermoeden dat ze zwanger was. Het was te laat voor een abortus.

Tot de bevalling, en ook nog daarna, woonde ze in het opvanghuis van de organisatie 'Medica Zenica' in de stad Zenica. Haar psycholoog, Marijana Senjak, was gescheiden, ze voedde haar kind alleen op. Mina zag dat Marijana's dochter vrolijk was en ze dacht: „Waarom zou mijn kind dat niet ook kunnen zijn?” Ze wist zeker dat ze nooit zou trouwen, en Marijana had gezegd: „Als dat zo is, kun je je kind misschien beter houden. Dan heb je in ieder geval iemand in je leven.”

Mina besloot dat ze het niet zou laten adopteren – wat veel vrouwen deden die zwanger waren geworden na een verkrachting. Ze zou het kind houden. Maar alleen als het een meisje was, een jongetje wilde ze niet.

Ze schrok toen ze de baby voor het eerst zag. „Ik zag geen kind, ik zag iets zwarts.” De baby had zwart haar, donkere ogen. De volgende ochtend kon ze er wat beter tegen. Het meisje was gewassen, het had mooie, witte kleren aan en het hield haar ogen dicht. Haar kinnetje, dacht Mina, leek op haar eigen kin.

Vervolg op pagina 22

'Srebrenica is een massagraf omringd door moordenaars'

Vijf jaar na de val van Srebrenica zijn er nog wel wat sporen van Dutchbat te vinden. Van de verdwenen Moslims daarentegen is nooit iets meer vernomen. Minister Jan Pronk was destijds de eerste bewindsman die poolshoogte ging nemen en het woord genocide in de mond nam.

Van onze correspondent
Michel Maas

SREBRENICA

Naast de ingang van de accufabriek van Potocari staat een doorgezakte ligstoel. Op de zijkant staat: 'Sgt. Tromp'. Binnen, op een muur in een van de fabriekshallen, staat: 'Auto van Piet' boven een kennelijke parkeerplaats. Het menu van de Charlie Bar is onuitwisbaar op een ijzeren poort geschilderd: 'Spare ribs zoveel u kunt eten' voor 9 D-mark, een kogelbiefstuk voor 8.

De immense fabriek is op een hoekje na verlaten. In het hoekje van een van de hallen zaagt een handvol mannen planken tot parkeerblokjes. Het zagerijtje is de enige vorm van bedrijvigheid in de voorste helft van de fabriek. Het achterste deel van de gebouwen is verhuurd aan het leger van de Republika Srpska, het Servische deel van Bosnië.

'Verboden terrein' gebaart een soldaat van hetzelfde leger dat vijf jaar geleden deze fabriek heeft veroverd - destijds het hoofdkwartier van 'Dutchbat', het Nederlandse VN-bataljon dat de Moslim-enclave Srebrenica had moeten beschermen. Hetzelfde leger dat hier op deze plek in juli 1995 duizenden mannen van hun vrouwen scheide en onder de ogen van de Nederlanders afvoerde in bussen, om ze voorgoed te laten verdwijnen.

De Nederlanders hebben hun sporen achtergelaten. Maar niets wijst meer op de aanwezigheid van de Moslims uit Srebrenica die hier waren samengestroomd in de vergeefse hoop dat de blauwhelmen ze tegen de Serviërs zouden beschermen.

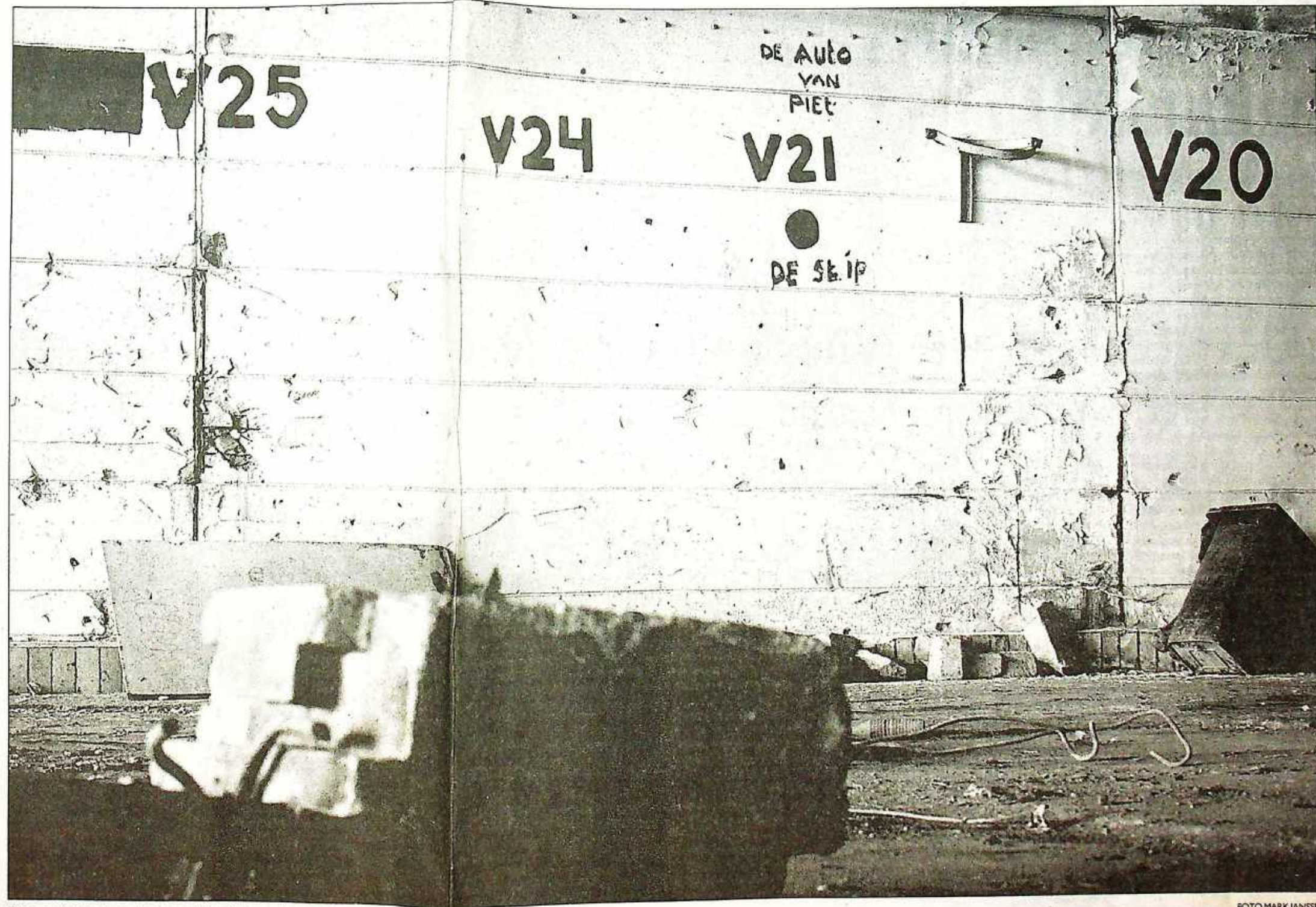
Hier en daar liggen restanten van de machinerie van de ontmantelde fabriek. In het voorste stuk van de fabriek kun je op zo'n gevaarte klimmen en dan kun je met je hand makkelijk bij een lage balk. Misschien is dat de plek

juli 1995 is gebeurd? Hij weet wel 'iets', maar ook de directeur was niet hier in die dagen, zegt hij. Het standaard-antwoord dat alle Serviërs in Srebrenica dezer dagen geven. Ze zijn niet van hier, of ze waren hier niet.

De Nederlandse driekleur markeert nog altijd de toegang tot Srebrenica. Aan de kant van de weg staat een metershoge in rood-wit-blauw geschilderde betonnen kolom: even doelloos als de stoel van sergeant Tromp, en even betekenisloos als het 'UN Srebrenica', dat op het dak van het gebouwje ernaast staat geschreven.

Achter de kolom begint het stadje. Het ligt erbij alsof het vijf jaar heeft geslapen, en nog steeds niet wakker is. Vijf jaar is er niets gebeurd. Alleen het gemeentehuis is opgeknapt, als een internationaal gebaar van goede wil. De kantoren moeten in orde zijn. Maar veel huizen liggen nog in puin alsof ze gisteren beschoten zijn, en hun eigenaren zijn er niet om ze op te knappen: die zijn nog steeds gevlucht. En de mensen die hun intrek hebben genomen in wat over is, doen alleen het hoogstnodige om de zaak woonbaar te maken.

Zdravko Paric zit onder het afdakje van een kleine winkel. Hij komt uit Sarajevo. Hij woont nu vijf jaar in een huis dat zo oud is en zo lek, dat niemand het wilde hebben, zegt hij. Hij had niet het lef een beter huis uit te zoeken, of te veel fatsoen. Twee jaar geleden heeft Zdravko voor het eerst de papieren ingevuld om zijn terugkeer naar Sarajevo te regelen. Hij kreeg na drie maanden bericht dat zijn appartement in Sarajevo - waar een Moslimgezin zijn intrek had genomen - ontruimd zou worden. Maar sindsdien gebeurde er niets. Hij is vaak navraag gaan doen, en kreeg onlangs ineens te horen dat hij de hele procedure opnieuw moet doorlopen. De oude was niet geldig. Dus heeft hij nu alle formulieren opnieuw ingevuld.

De accufabriek van Potocari, hoofdkwartier van Dutchbat in 1995.

Wat zich hier in juli 1995 heeft afgespeeld, weet hij niet precies.

lingen is belangrijk voor de bloei van Bosnië.' Sommige affiches zijn van de muur gerukt en verscheurd.

De afgelopen weken zijn in Srebrenica drie huizen in brand gestoken, alle drie huizen van Bosnische Moslims die aanstalten maakten terug te keren.

komen - hebben de Moslims een meerderheid in de gemeenteraad van Srebrenica, en is de Moslim Mandzic nu burgemeester van een stadje waar geen Moslims wonen.

Het huis waarin Mandzic sinds twee maanden doordeweeks bijkomt, wordt permanent bezet door twee (Servische)

den, en onderging vervolgens gelaten de monologen waarin Mladic zijn eisen stelde.

Mandzic was geschokt toen hij zag hoezeer de Nederlandse commandant zich door Mladic liet intimideren. Karremans toonde zich daar, zegt hij, 'geen besluitvaardig man'.

ergens begraven. Wij weten het niet.'

'Dat is het zwaarste', zegt de burgemeester: 'Het gevoel dat je je op een massagraf bevindt, en omringd door de moordenaars. Srebrenica is de plaats waar slachtoffers en moordenaars elkaar elke dag ontmoeten. Het merendeel

De burgemeester is moegestreden. Hij is moe van de permanente tegenwerking van de Serviërs die elk initiatief in de gemeenteraad dwarsbomen. Maar ook is hij moe van de internationale gemeenschap die met de mond belijdt dat alle vluchtelingen naar hun huizen moeten terugkeren,

FOTO MARK JANSSEN

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

'VN hebben nooit luchtsteun beloofd'

Nederland had geen keuze, volgens minister Pronk

Van onze verslaggever
Jan Hoedeman

DEN HAAG

'We wisten niet dat de groep Moslims waarvoor Nederland in Srebrenica verantwoordelijk was, grotendeels zou worden afgeslacht.' Jan Pronk, als minister medeverantwoordelijk voor het besluit naar Srebrenica te gaan, haalt na vijf jaar de ministerraad in de bunker van het ministerie van Defensie voor de geest.

'Het was de meest dramatische ministerraad die ik ooit heb meegemaakt. We zaten in een oorlogssituatie. We moesten vertrekken en als we dat niet zouden doen, dan dreigde Mladic de Nederlandse militairen tot doelwit te maken. Het duurde anderhalf uur, iedereen voelde dat de crisissituatie geen lange betogen verdroeg. Er was geen ruimte voor een andere beslissing dan te vertrekken. De keuze was: gaan we met verantwoordelijkheid voor de Moslims weg of zonder. We voelden nadrukkelijk die lotsverbondenheid en namen dan ook de verantwoordelijkheid.'

– Toch werden er duizenden moslims vermoord.

'We hadden toen in de bunker onvoldoende inzicht in het vertrek dat al gaande bleek. Die mensen kon je niet meer beschermen. We konden alleen hen beschermen die nog in het kampement waren. Er is ook het kabinetsbesluit genomen niet mee te werken aan deportatie. De situatie veranderde snel in de loop der uren.'

– Er zijn ministers die dachten dat er luchtsteun zou komen. U was bij een eerder gesprek daarover met de secretaris-generaal van de Verenigde Naties Boutros Ghali op het Catshuis.

'Ik heb het gesprek genotuleerd en hij heeft geen garantie gegeven. Hij zei letterlijk dat de honderd-procentgarantie die Nederland vroeg, niet kon worden gegeven. Als secretaris-generaal had hij een beperkte invloed op het geven van luchtsteun.'

– Hoe kunnen Nederlandse ministers, zoals Ter Beek, dat wel hebben gedacht?

'Het was zo'n indringend gesprek geweest dat Boutros Ghali de volgende dag de behoefte voelde uitlatingen te doen. Die gingen verder dan de avond ervoor.'

– Vreesde hij dat Nederland niet naar Srebrenica zou gaan als hij niet met steviger teksten zou komen?

'Voor hem was duidelijk dat de Nederlandse beslissing nog niet was genomen. We waren dicht bij een positieve beslissing en dat gesprek met Boutros Ghali was daarbij belangrijk. Als hij niet verder was gegaan in zijn uitlatingen, hadden we het toch moeten doen. Ik kan me voorstellen dat er ministers waren die vinden dat we dan niet hadden moeten gaan.'

– Voelde u zich niet bekocht toen die luchtsteun er niet kwam?

'Boutros Ghali heeft niet meer toegezegd dan hij kon waarmaken. Ik moest in de bunker continue terugdenken aan die gesprekken. De kans dat er geen luchtsteun zou komen, is zeker onvoldoende afgekaart. We hebben er voortdurend op gehoopt zodat Mladic de enclave niet zou binnentrekken.'

– Waarom ging u ter plekke poolshoogte nemen?

'Uit betrokkenheid. Meteen na die ministerraad hebben we besloten dat ik zou gaan. Ik ben in

Jan Pronk. FOTO XANDER REMKES

Tuzla meteen met de vluchtelingen uit Srebrenica gaan praten. Mijn vrees werd daar bewaarheid, dat er mannen werden afgeslacht. Ik heb me namens het kabinet snel op de hoogte gesteld van wat er gebeurde en dat heb ik ook naar buiten gezegd.'

– Hoe wist u dat het om genocide ging?

'Je ziet het niet gebeuren, maar je stelt overal dezelfde vragen. Hoe lopen de dingen, met welke angsten zitten de vluchtelingen? Van de Bosnische autoriteiten begreep ik dat de Serviërs onder leiding van Arkan aan het moorden waren. Ik ben een half jaar later teruggegaan naar Potocari, waar veel van de Moslims zouden zijn vermoord. Ik ben in gebouwen geweest waar kogelinslagen en bloed tegen de muren zat. De Nederlandse betrokkenheid bij Srebrenica zal een generatie lang onderdeel uit moeten blijven maken van ons beleid. Nederland heeft geen schuld, maar onze verantwoordelijkheid houdt niet op bij ons vertrek in de zomer van 1995.'

'Alleen een gevangenis is erger'

(Servische) politie doet weinig moeite de daders op te sporen.

Met dezelfde geestdrift bewaken agenten ook Nesib Mandzic, de Moslim-burgemeester van Srebrenica. Dank zij het door de VN opgelegde kiesstelsel – waarbij vluchtelingen mogen meestemmen in de plaats waar zij vandaan

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

Zwarte gaten over ware toedracht blijven

Van onze verslaggever
Annieke Kranenberg

AMSTERDAM

Vijf jaar na de val van Srebrenica heeft zeker een meter rapporten opgeleverd. Ondanks talloze debriefings, verhoren en onderzoekscommissies zijn er nog altijd veel zwarte gaten in de waarheidsvinding. Telkens draafden dezelfde sleutelfiguren op om opheldering te geven over het drama in de Moslim-enclave dat zich juli 1995 voltrok. Maar de belangrijkste betrouwen spreken elkaar én zichzelf voortdurend tegen.

De commissie-Van Kemenade concludeert in 1998 dat de informatievoorziening omtrent Dutchbat van klungeligheid aan elkaar hangt, maar dat van een doofpot geen sprake is. De commissie-Bakker heeft afgelopen juni acht dagen de tijd om tot de kern van de politieke besluitvorming rond Srebrenica door te dringen. Hetgeen een *mission impossible* blijkt, zoals opperbevelhebber Couzy eens de taak van Dutchbat in de Moslim-enclave omschreef.

Onderwijl blijft een aantal belangrijke vragen in de vrieskast. Was Dutchbat op de hoogte van de op handen zijnde massamoord? En heeft het dat gemeld bij hogere VN-echelons? De tegenstrijdige antwoorden in de rapporten zijn nog niet ontrafeld.

Voormalig minister van Defensie Voorhoeve wordt in 1998 twee keer gehoord door de commissie-Van Kemenade over doofpotpraktijken. Tijdens zijn tweede verhoor op 31 augustus geeft hij cruciale informatie. 'Op 9, 10, 11, 12, 13 en 14 juli', zo verklaart hij, zijn de meldingen vanuit de landmacht uiterst positief. 'De commandant heeft het allemaal onder controle. Functioneert uitstekend. Protesteert tegen de evacuatie van mensen. Heeft bedongen dat al die bussen worden begeleid door Dutchbatters. Men let er goed op dat er niets lelijks gebeurt.'

Er was echter 'één dissonant', zegt Voorhoeve. Het gaat om een

telefoontje dat Voorhoeve op 12 juli van kolonel Brantz uit Tuzla krijgt, die zegt: 'Ik heb nu Karremans aan de lijn gehad en het gaat niet goed met hem.' Voorhoeve: 'Dat week totaal af van het beeld dat werd geschilderd door de Landmachtstaf.'

Tijdens het verhoor richt Voorhoeve zich rechtstreeks tot de onderzoeksleider. De zojuist verschaafte informatie lijkt misschien niet interessant voor het onderzoek, maar dat is het volgens hem wel. Omdat het 'verklaart waarom het zo trekken en duwen was, om feitelijk correcte informatie vanuit de landmacht te krijgen over wat er nou eigenlijk was gebeurd'.

Na het relaas van Voorhoeve vraagt Van Kemenade niet door.

De vraag is waarom onjuiste informatie is doorgespeeld, terwijl die dagen mannen van de vrouwen werden gescheiden en Dutchbat-soldaten schoten hoorden die massale executies deden vermoeden. In wiens belang was het de gebeurtenissen te bagatelliseren? En wat was Voorhoeves eigen rol? Liet hij zich niet met een kluitje in het riet sturen?

Deze punten zijn noch door de commissie-Van Kemenade, noch door de commissie-Bakker opge-

Rapporten geven tegenstrijdige antwoorden

helderd. Belangrijk daarbij is wat luitenant-kolonel Karremans en plaatsvervangend commandant majoor Franken – die aan het begin van de informatiekanaal stonden – hebben doorgegeven aan Sarajevo, Tuzla en de Bunker in Den Haag. Konden zij vermoeden dat de moord op de Moslims op handen was? Hebben zij de eerste tekenen van oorlogsmisdaden gemeld? Ook hierover zijn de verklaringen tegenstrijdig.

In zijn boek *Srebrenica, Who Cares?* (1998) schrijft Karremans

Karremans reikt medailles uit aan Dutchbat.

FOTO ANP

dat hij commandant De Ruiter in Sarajevo op 13 juli op de hoogte stelt van negen geëxecuteerde mannen. Luitenant Rutten had de lijken gevonden en daarvan foto's gemaakt. Het ontwikkelen daarvan mislukte en de beruchte fotorolletjesaffaire was geboren. Karremans meldt tevens dat het Servische leger mannen uit de menigte trekt en afvoert om hen te ondervragen, dat de evacuatie razendsnel verloopt en dat de zaak niet meer onder controle is.

De Dutchbat-commandant schrijft dat hij met klem heeft gezocht om bemiddeling van hogerhand zodat de Serviërs zich terugtrekken. 'Doe iets, regel wat, immers zo kan het niet langer doorgaan.' De Ruiter antwoordt: 'Raak niet in paniek, je maakt een overspannen indruk.'

In het eerste debriefingsverslag van Karremans op 22 juli 1995 in Zagreb wordt over dit gesprek met geen woord gerept. Wel geeft Karremans aan op de hoogte te zijn van de executie van de negen mannen. De lokale Servische commandanten 'zijn daar niet op aangesproken', verklaart hij. De affaire heeft hij gemeld bij een Servische 'kolonel', die geantwoord zou hebben: 'Dat zijn onze zaken.'

Van Kemenade vraagt Karre-

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

...vrijen moslims zich verminderen om uit handen van de Serviërs te blijven. Misschien. Maar te zien valt er niets. En de man die bezoekers begeleidt, zal niet zeggen hoe het was. 'Ik was hier niet', zegt hij. Waar was hij dan? Na enig aarzelen zegt hij: 'Ik was in Servië.'

Hij wil zijn naam niet zeggen. Srebrenica is klein en iedereen kent iedereen. Hij is van hier: voor 1995 was hij lid van de kleine Servische minderheid in dit door Moslims gedomineerde gebied, nu is hij een Serviër in honderd procent Servisch gebied. Ook zijn directeur is hier geboren. Weet de directeur wat hier tussen 11 en 14

drama dat zich afspeelde in Srebrenica. Hij doorbreekt onder ede het beeld dat Karremans en opperbevelhebber Couzy altijd hebben geschetst, namelijk dat Dutchbat niet kon vermoeden dat er in de Moslim-enclave een massamoord ophanden was. 'We waren bang dat de Serviërs zouden beginnen hen (Moslimmannen, red.) te doden.'

De aanklagers vragen Franken of hij wist dat de gedeporteerde mannen werden gedood. De konvooi met mannen arriveerden niet in Kladanj op de avond van de twaalfde, kan Franken zich herinneren. Dat was gecheckt. 'In het minst erge geval werden ze vastgehouden in een soort concentratiekamp. In het ergste geval waren ze vermoord.' Kwamen de deportaties dan niet neer op een uitlevering aan de 'slachter'? 'Yes sir, that's correct.'

Het is niet de taak van de aanklagers of de rechters van het VN-Hof te vragen of Franken zijn ergste vermoedens kenbaar heeft gemaakt aan hogere echelons. Aangezien de majoor niet is gehoord door Van Kemenade is die vraag onbeantwoord gebleven.

Het is moeilijk te verklaren waarom Dutchbat niet in detail rapporteerde over de gevolgen van de val van Srebrenica, schrijft secretaris-generaal Kofi Annan van de VN in de conclusie van het VN-rapport *The Fall of Srebrenica*. Als Dutchbat de 'sinistere indicaties' onmiddellijk had gemeld aan VN-bevelstructuren, had de internationale gemeenschap zich wellicht genoodzaakt gezien daadkrachtiger en sneller in te grijpen waardoor mogelijk levens waren gered, aldus Annan.

Met een soortgelijk dilemma worstelt ook Voorhoeve, zoals hij heeft aangegeven tijdens de verhoren van Van Kemenade. 'Ik vraag mij nog steeds af of de toenmalige Dutchbatleiding de Serviërs niet meer had moeten uitdagen. Ik weet niet of de Dutchbatleiding wel tot de rand van de mogelijkheden is gegaan.'

Schrijvers, Srebrenica en de nationale schande

Veertig Nederlandse schrijvers ondertekenden een open brief aan de regering. Zelfs notoire niet-ondertekenaars deden mee. Vijf jaar na dato moet Srebrenica meer zijn dan 'die pijnlijke vraag die niemand onder ogen wil zien.'

Door onze redacteurs

ROTTERDAM, 11 JULI. De Nederlandse regering wentelt zich in vluchtgedrag. Lijsten zijn zoek, foto's verprutst en verklaringen onvolledig weergegeven. De cruciale vraag wordt vermeden: Had Dutchbat in Srebrenica niet meer kunnen en moeten doen om mensenlevens te redden?

Het is een retorische vraag, van veertig Nederlandse schrijvers in een open

brief aan de regering. Zij roepen op om excuses aan te bieden aan de overlevenden en de nabestaanden van Srebrenica – omdat Dutchbat niet de bescherming kon of wilde leveren die was beloofd. Verder willen de schrijvers een serieuze dialoog met de overlevenden, een parlementaire enquête en een poging de vermisten te achterhalen.

De brief is opgesteld door Ronald Giphart en het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) en verstuurd aan prominente en minder prominente schrijvers. De meesten ondertekenden spontaan: Adriaan van Dis, Maarten 't Hart, Renate Dorrestein, Joost Zwagerman en anderen. Of zij ontvingen de brief, hadden willen ondertekenen, maar reageerden te laat. Onder hen prominente auteurs als Rudy Kousbroek, Harry Mulisch, Gerrit Komrij en Dirk van Weelden.

Kennelijk 'leeft' Srebrenica nog al-

tijd, vijf jaar na dato. En kennelijk zijn er zoveel vragen en frustraties dat een tamelijk zeldzaam initiatief tot bundeling van maatschappelijk engagement onder schrijvers – volledig mislukt bij de NAVO-bombardementen op Servië en Kosovo – gemakkelijk van de grond kwam.

Zelfs notoire niet-ondertekenaars zetten zich over hun schroom heen. „Ik heb lang geaarzeld voordat ik die oproep heb ondertekend“, zegt Volkskrant-columnist Jan Blokker. „Maar in Den Haag en Srebrenica is het een grote knoeiboel geweest. Daarom heb ik een uitzondering op mijn eigen regel gemaakt. Het gaat om de inhoud van die brief. Giphart heeft het probleem helder weergegeven.“

Ook Hella S. Haasse moest even nadenken voor ze ondertekende. „Ik doe nóg aan dit soort zaken mee. Maar het is als burger je morele plicht om je stem

te laten horen als er onrecht geschiedt. Ik vind dat wat er in Srebrenica is gebeurd, niet kán.“

De teneur van de brief is: Alle onderzoeken die zijn gedaan en worden gedaan lijken bedoeld om de ogen te sluiten. Het gaat niet om de vraag welke commandant op welk moment om luchtsteun vroeg. Essentieel is de angst voor de waarheid – geïmpliceerd wordt: de erkenning van schuld – en de behandeling van de slachtoffers en de nabestaanden. Want door het politieke gekonkel en het afschuiven van schuld is deze kern van de zaak in feite ondergeschoven kind geworden. „Terwijl het *obvious* is dat er iets niet klopt“, zegt schrijver Dirk van Weelden.

De schrijvers zijn te beschouwen als „verontruste burgers met een bekende naam“, zegt Chris Keulemans. Zelf publiceerde hij veel over de Balkan, hij vindt het desondanks begrijpelijk dat

schrijvers die nooit hun mond openden, nu wel tekenen. „Srebrenica speelt in het onderbewustzijn. Het is die pijnlijke vraag die niemand onder ogen wil zien, terwijl dat wel moet. Vandaar dat het weinig moeite kostte schrijvers bereid te vinden de brief te ondertekenen. Ze geven uiting aan een gevoel dat de discussie terug moet naar waar het werkelijk om gaat: de moorden, de slachtoffers, de onzekerheid over vermisten.“

„In Nederland doen we het in onze broek als we moeten erkennen dat we fouten hebben gemaakt“, zegt Blokker. De onderzoeken van de commissie-Bakker en het NIOD worden noemt hij „schaamlappen voor die schijtebroeken in Den Haag.“ Ook Rudy Kousbroek vindt dat er een parlementaire enquête moet komen. „De onderste steen is nog lang niet boven, zo heb ik het gevoel, over deze geschiedenis. Eigenlijk de ergste geschiedenis waar Ne-

derlanders in verwickeld zijn geweest sinds de oorlog, of sinds de politioele acties.“ Er dus eens rond voor uitkomen, lijkt de boodschap van de schrijvers.

Ambivalentie over het ondertekenen van dit soort pamfletten voorkwam in het verleden nogal eens een geëngageerd optreden van de intelligentsia. „Ik ben het volkomen met de inhoud eens“, zegt 'Dichter des Vaderlands' Gerrit Komrij. „Wel sta ik dubbel tegenover ondertekenen: Een schrijver zou moeten schrijven.“ Ook Harry Mulisch had zijn reserves, om dezelfde reden: „Het is niet echt belangrijk dat schrijvers dit doen, ze doen het meer voor zichzelf en hun schuldgevoel. Schrijvers zouden zelf in de pen moeten klimmen, dit soort collectieven zijn eigenlijk slap.“

Maar toch, beiden wilden ondertekenen. Het is tenslotte toch iets anders als

veertig schrijvers een open brief ondertekenen dan als veertig 'gewone burgers' dat doen. Van Weelden: „Als beroepsretorici kunnen ze nuttig werk doen. Ze hebben tenslotte een connectie met getob en eeuwig gezemel.“

Kousbroek: „De gedachte dat intellectuelen politieke kwesties beter kunnen beoordelen dan gewone mensen is natuurlijk gevaarlijk, maar het is wel vaak waar. En schrijvers zijn in beginsel intellectuelen. Ze hebben in principe geleerd om na te denken en hun gedachten onder woorden te brengen. Dat is iets waar voetballers niet altijd in slagen. Laten we dus maar zeggen dat schrijvers ook spreken uit naam van de voetballers.“

Het nationale schuldgevoel over Srebrenica is zeker een onderwerp voor een Dichter des Vaderlands, zegt Gerrit Komrij. „Ik ga vandaag nog proberen een gedicht te schrijven.“

Doordat er geen gas is, bepalen stapels hout het straatbeeld in Srebrenica. (Foto Peter Boer)

SREBRENICA

Plannen over en weer getorpedeerd

[• Vervolg van pagina 1] Tot juni 1999 hebben de moslims geen voet aan de grond gekregen in Srebrenica. In Tuzla woonden ze, op zo'n anderhalf uur rijden. In het stadje zelf kwamen ze nooit. Bij de lokale verkiezingen van 1997 mochten de vluchtelingen stemmen voor de gemeenteraad in hun voormalige woonplaats. In Tuzla stemden de vluchtelingen uit Srebrenica massaal op de moslim-partij SDA. Zo kreeg de Bosnisch-Servische bevolking van Srebrenica een gemeentebestuur van overwegend moslims, onder leiding van burgemeester Nesib Mandžić.

Maar de Bosnische Serviërs stonden hun plaats niet af. De nieuwe raadsleden kwamen het stadje niet eens in. De internationale gemeenschap stelde sancties in; Srebrenica kreeg geen cent. Daarop zeeg de toch al verzwakte economie verder ineen.

Vorig jaar gingen de Bosnische Serviërs, onder druk van hun partijbestuur en als gevolg van de sancties, overstag-

In juli werd de oude kliek opzij gezet – en nam daarbij al het geld voor de nieuwe waterleiding mee. De nieuwe politici waren te zwak om hun collega's tot de orde te roepen. Daarom zit Srebrenica grote delen van de dag zonder stromend water. De buitenlandse hulpverleners drinken alleen gefilterd water. „Als al het geld echt aan water was uitgegeven, dan hadden we nu melk uit de kraan gehad“, zegt een inwoner.

Tegenwoordig bestaat het bestuur uit leden van beide bevolkingsgroepen. De burgemeester is een moslim, de onderburgemeester is *dus* een Serviër. De voorzitter van de gemeenteraad is een Serviër, de vice-voorzitter is *dus* een moslim. De stad wordt nauwelijks be-

stuurd, moslims houden plannen van Serviërs tegen en omgekeerd. Maar, zo zegt een internationale toezichthouder, „we zijn al blij dat de twee partijen aan één tafel zitten en begrijpen dat ze met elkaar moeten praten in plaats van elkaar de hersens in te slaan.“

Hoewel de sancties zijn opgeheven komt de economie nauwelijks op gang. Van de twaalfduizend inwoners van Srebrenica hebben er vijftienhonderd een baan en staan er tweeduizend officieel geregistreerd als werkloos, aldus de wethouder van economische zaken. De overigen gaan naar school, hebben een pensioen of hangen rond. De zinkmijn werkt en er gaan verhalen over goud en zilver. Maar dat zijn vooralsnog verha-

len. En het water, het heilzame water tegen huidziekten, trekt nog maar weinig bezoekers. „Een handvol Bosnische Serviërs komt nog“, zegt eigenaar Aleksander Simić van hotel Domavia mistroostig. „De Bosnische moslims durven niet te komen en de Serviërs uit Joegoslavië kunnen de reis niet betalen.“

Srebrenica is een doodse stad. De agenten van de internationale politie in het verderop gelegen Bijeljina beschouwen overplaatsing naar Srebrenica als een 'straf'. Buitenlandse hulpverleners rijden in het weekeinde naar Tuzla of Sarajevo. In Srebrenica wonen voornamelijk verbitterde Bosnisch-Servische vluchtelingen. Rosa Danilović (61) en Slavica Pisarić (41) wonen al vijf jaar in

Potočari in houten containers, oorspronkelijk neergezet door Zweedse hulpverleners voor de moslim-bevolking van Srebrenica. Danilović heeft een pensioen van 200 mark per maand, maar heeft al vier maanden niets gekregen. Pisarić haalt voor tien mark per dag de oogst binnen. Naar Srebrenica gaan ze nooit. „Wat hebben wij daar te zoeken? Het is niet onze stad.“

Dat is een probleem. De bioscoop is gesloten en de dansavonden zijn een stem uit het verleden. Het doet de lokale Bosnisch-Servische bevolking verzuchten: de tijden met de Bosnische moslims waren niet zo slecht. De Bosnische organisaties tenminste feestten en hielden hun tuintjes bij.

Het eerste moslim-paar dat dit voorjaar naar Srebrenica terugkeerde, werd dan ook enthousiast begroet door de plaatselijke Servische bevolking. Sačir en Mevlida Halilović, 87 en 80 jaar oud, kwamen terug, „om te sterven in Srebrenica“. Maar Sačir is nog lang niet dood. In een broek vol verfvlekken en met een plamuurmes in de hand werkt hij verwoed aan zijn nieuwe onderkomen. Voorlopig woont het bejaarde echtpaar nog in de 'zomerkeuken' – twee kamertjes vol met stoelen, banken, ladenkastjes, snuisterijen en een houtfornuis.

De ene hoogwaardigheidsbekleder na de andere is inmiddels bij het echtpaar op bezoek geweest. NAVO-generaal Wesley Clark, onlangs in Srebreni-

ca, liet een medewerker de heuvel naar het huisje van de Halilović's beklimmen. „Meneer Clark wil u ontmoeten“, zei hij bijgend. „Dan moet-ie hierheen komen“, zei Sačir. Hij kan er nog om gniffelen.

Het gaat niet altijd zo makkelijk. Serviërs staken onlangs twee huizen in brand, die waren bedoeld voor terugkerende moslims. Andere moslims willen niet terug. De dochter van Sačir en Mevlida bijvoorbeeld. „Ik ben gewend aan mijn andere leven“, zegt ze en schikt haar kokerrokje recht. Ze verloor haar man bij de val van Srebrenica; hij vluchtte met duizenden andere mannen de heuvels in en keerde nooit terug. Nu verkoopt ze in Tuzla verzekeringen en gaan haar twee dochtertjes in Tuzla naar school. „Kom me maar eens opzoeken“, zegt ze, en geeft een glimpend visitekaartje af.

Nederlandse wachtpost bij Srebrenica

FOTO: ANP

Srebrenica is een flagrante schande

11-7-2000

De overlevenden van Srebrenica vinden nauwelijks gehoor bij de Nederlandse politiek. En dat terwijl Nederland de regie voerde ten tijde van het drama. Een flagrante schande, meent een veertigtal schrijvers. Vijf jaar na 'Srebrenica' schrijven zij de regering een open brief.

doen om menschevens te redden?

De politiek doet geen grootscheeps onderzoek naar wat er in Srebrenica gebeurde, maar heeft dit uitbesteed aan de historici van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD). Op z'n vroegst zal het eindrapport in mei 2001 worden gepubliceerd.

Het VN-rapport van Kofi Annan over Srebrenica, in november 1999 verschenen, stelt dat er in Srebrenica veel fouten zijn gemaakt. In dit rapport worden echter geen consequenties aan het eigen falen verbonden.

Officieel heet het, aldus de VN en de Nederlandse regering, dat Dutchbat niet kon voorzien wat er na de inname van Srebrenica zou gebeuren. Maar de in mei en juni gehouden hoorzittingen van de commissie-Bakker hebben duidelijk gemaakt dat de veilige aftocht van de Nederlandse militairen belangrijker was dan het uitvoeren van de primaire opdracht: het beschermen van de bevolking en vluchtelingen.

De Nederlandse regering nam, vanuit 'de bunker' in Den Haag, de regie van de VN over en oordeelde dat bescherming van de moslims niet meer mogelijk was. Dutchbat moest zich richten op de eigen evacuatie en humanitaire hulp aan de moslims. Zonder hen bescherming te bieden liet Dutchbat de mensen bij de basis door de Serviers afvoeren. Ook stuurde Dutchbat de vijfduizend personen die op de basis waren, de poort uit – zelfs zonder dat de Serviers daartoe het bevel hadden gegeven of zonder dat zij met geweld hadden gedreigd. Een flagrante schande.

Diverse Dutchbatters hebben recentelijk voor het Joegoslavië-

Tribunaal uitgezegt dat zij wisten wat de mannen en jongens stonden te wachten (namelijk een wissel dood). En het maakt de schande nog groter.

Meer dan ooit is duidelijk dat vele belangrijke en pijnlijke vragen, vijf jaar na dato, nog steeds om een antwoord schreeuwen. Maar de politiek sluit de ogen en de ramen, en loopt dat de storm overwaait. Zo wij zo bang voor de waarheid, wij die niet durven zien en het willen luisteren naar de verhalen van de overlevenden en bestaanden?

Ondergetekenden schamen zich voor de opstelling van de Nederlandse regering en het Nederlandse Parlement. Wij verlangen van de Nederlandse regering en het Nederlandse Parlement:

- dat zij naags Nederland hun verantwoordingen aanbieden aan de overlevenden en nabestaanden, met uitsluitend Dutchbat, de bescherming kon of wilden geven die de Moslims was bejagd. De enclave viel, vele duizenden mensen zijn vermoord of liegde nog verniet – en Dutchbat ondennam geen serieuze poging om levens te redden. Een pijet pardon is een eerste, noodzakelijke stap – omwille van de mensen uit Srebrenica, de zultveid van de Nederlandse politie, en omwille van de kwaliteit de geloofwaardigheid van toekomstige vredesmissies;

- dat zij elijk een serieuze dialoog voeg met de overlevenden en nabijnden, lenende de waarheid, jepen vinden en gerechtighe laten geschieden. De Srebrenica-verenigingen in Bosnie van al vijf jaar om gehoord te ven, maar zij wor-

den afgewimpeld als verlopen handelsreizigers.

- dat zij al het mogelijke doen om te helpen achterhalen wat er met de vele duizenden vermisten is gebeurd. Zolang de nabestaanden en familieleden geen zekerheid hebben over hun lot, zal de verwerking van het leed nauwelijks kunnen beginnen. Hiertoe dient Nederland zich in de internationale politiek hard te maken, ook in direct contact met de regering in Sarajevo (Moslim-Kroatische federatie) en de regering in Banja Luka (Republika Srpska).

- dat zij de voorbereidingen starten voor een Parlementaire Enquête Srebrenica, die zo snel mogelijk van start moet gaan. Hierbij moeten de overlevenden worden gehoord. Aan de uitkomsten van deze enquête zullen daadwerkelijk consequenties moeten worden verbonden.

Lijst met ondertekenaars:

Kader Abdolah
H.H. ter Balkt
Abdelkader Benali
H.C. ten Berge
Marjan Berk
Jan Blokker
Bart Chabot
Adriaan van Dis
Renate Dorrestein
Ed van Eeden
André van Es
Louis Ferron
Ronald Giphart
Karel Glastra van Loon
Hella S. Haasse
Maarten 't Hart
Oek de Jong
Freek de Jonge
Chris Keulemans

• dat zij de huidige hulpprogramma's ter verbetering van de leefomstandigheden van de overlevenden en nabestaanden intensiveren.

Nederland dient zich, ook in internationaal verband, tevertohard te maken voor een veilig terugkeer van de vluchtelingen: die vrijwillig willen terugkeren: naar Srebrenica, door middel van politieke steun, militaire bescherming door SFOR, steun bij de inrichting van een begraafplaats en herdenkingsmonument, en materiële assistentie bij het herstel van huizen en gemeenschapsvoorzieningen.

Wij sluiten hiermee aan bij de verlangens van de nabestaanden en overlevenden, het werk van het Srebrenica-Comité van 2002, het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) en tal van andere organisaties.

Mensje van Keulen
Rutger Kopland
Geert Mak
Lidy van Marissing
Anja Meulenbelt
Jack Nouws
Tommas Oosterhoff
Sybren Pollet
Lydia Rood
Stephan Sanders
Jaap Scholten
Vamba Sherif
Jan Siebelink
Karin Spink
Rosita Steenbeek
Abraham de Swaan
Manon Uphoff
Ton Vorstenbosch
Lévi Weemoed
Koos van Zomeren
Joost Zwagerman

HET is vandaag precies vijf jaar geleden dat de moslim-enclave Srebrenica werd ingenomen door de Bosnisch-Servische troepen. Circa achtduizend personen werden in de daarop volgende dagen vermoord of gelden officieel als vermist. De internationale gemeenschap en Dutchbat faalden in de bescherming van de inwoners van Srebrenica en de vele duizenden vluchtelingen in deze 'safe area' van de VN.

De overlevenden en nabestaanden vragen sindsdien om waarheid en gerechtigheid. Zij vinden bij de Nederlandse politiek echter nauwelijks gehoor. De Nederlandse regering wentelt zich in vluchtbedrag en struikel van incident naar incident; er zijn lijsten van vluchtelingen zoekgeraakt, er werden fotocollecties verprut en verklaringen zijn onzorgvuldig en onvolledig weergegeven in officiële documenten. Ook zijn er hele debatten gewijd aan de hoempamuziek in Zagreb, terwijl de meest cruciale vraag werd vermeden: had Dutchbat niet meer kunnen en moeten

Srebrenica

Door een onzer redacteurs
ROTTERDAM, 28 MAART. In Bosnië is een van de grootste massagraven uit de Bosnische oorlog – zo niet het grootste – ontdekt. Het bevat wellicht zeshonderd lichamen van slachtoffers van het bloedbad op zesduizend moslims uit Srebrenica in juli 1995. Dat meldt het Britse blad *The Times*. Het massagraf is gevonden bij een locatie die bekend staat als Crni Vrh (Zwarte Piek), bij Zvornik in de Servische Republiek in Bosnië. Het massagraf wordt aan drie kanten door mijnenvelden omgeven. Onderzoekers zijn op de bewuste plek gaan graven op basis van informatie van het Joegoslavië-tribunaal.

SREBRENICA

Schuldgevoel is verdampt

[• Vervolg van pagina 1] Het Kamerdebat schoot het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) geheel in het verkeerde keelgat. Het IKV, dat de politici in Den Haag al jaren bestookt met kritische vragen over 'Srebrenica', noemde het „een stuitende vertoning“. Deze uitlating was overigens niet afkomstig van IKV-gezicht Mient-Jan Faber maar van projectleider D. van den Berg. Net als veel betrokken politici heeft ook Faber inmiddels het veld moeten verlaten.

Was er dan helemaal niets meer over van de boetvaardigheid, die Kamer en kabinet zo lang in zijn greep hield? Toch wel. Vooral Vos en de christelijke specialisten in schuld en boete, fractieleider Rouvoet (ChristenUnie) en Van der Staaij (SGP), bleven er bij het kabinet op aandringen de hand meer in eigen boezem te steken. Nederland had immers de bevolking van Srebrenica veiligheid beloofd zonder die toezegging na te komen. Pas aan het einde van het debat kwam de premier hun tegemoet door de zin 'we zijn tekortgeschoten' uit te spreken. Dat was net een onsjie meer dan de 'tekortkomingen en een tekortschietende structuur' waarover de premier het eerder tijdens het debat had gehad. Ook verklaarde de premier: „Het kabinet

voelt wel de pijn van de slachtoffers, er bestaat een immens gevoel van medeleven.“

Ook was het kabinet onmiddellijk bereid op verzoek van de Kamer de Nederlandse bijdrage aan de Internationale Commission on Missing Persons te verdubbelen tot twee miljoen euro per jaar. Minister De Hoop Scheffer (Buitenlandse Zaken), de enige deelnemer aan het debat die zelf begin jaren '90 als Kamerlid een actieve rol had gespeeld bij het besluit naar Srebrenica te gaan, erkende bovendien dat er in 1993 en 1994 veel mis was gegaan in de communicatie tussen zijn huidige departement en het ministerie van Defensie.

Een ander gevoelig punt betrof een groep van 200 Bosnische asielzoekers in Nederland, voor wie tot dusver een speciale regeling van kracht was. De Kamer riep het kabinet op hen een genereuze behandeling te geven. Balkenende wilde dat niet zomaar toegeven. Eerst moest de Immigratie en Naturalisatiedienst (IND) een diepgaand onderzoek afronden.

Evenmin wilde het kabinet zomaar beloven dat de hulp voor Bosnië, die de laatste tijd bijna is gehalveerd, weer op het oude niveau wordt gebracht. Minister Van Ardennen (Ontwikkelingssamenwer-

king) zal zich er nog eens over buigen. Wel wilde De Hoop Scheffer beloven dat de steun voor de hulpprojecten voor de nabestaanden van de slachtoffers in Srebrenica in elk geval gehandhaafd blijven.

Het boek Srebrenica kan nooit gesloten worden, verklaarde gisteren de ene na de andere spreker plechtig. Maar intussen bevestigde het debat een trend, die zich al langer aftekende: Nederland heeft zich ontworsteld aan het trauma. Dat bleek ook al uit het zelfvertrouwen waarmee Nederland zich aanbood voor vaak netelige vredesoperaties, zoals in Afghanistan. Daar schroomde Nederland niet om, samen met de Duitsers, zelfs de leiding op zich te nemen. Ook voor de internationale stabiliteitsmacht in Irak bood Nederland als een der eersten troepen aan.

Overigens moet de Kamer aan deze laatste uitzending nog haar goedkeuring hechten. Ter nadere oriëntatie wil de Kamer vandaag een hoorzitting houden om de risico's te bepalen. Kamp toonde zich vol zelfvertrouwen. Zijn medewerkers en hij waren nauwgezet alle punten doorgelopen van het toetsingskader, dat na het debacle van Srebrenica voor zulke missies werd opgesteld. De operatie in Irak voldeet er geheel aan, zei Kamp.

Kamer wil geen tweede Srebrenica

Achtergrond | Fouten en vaagheden moeten bij missie Irak worden voorkomen

Wijs geworden is de Kamer uiterst kritisch over de uitzending van militairen naar Irak. De lessen van Srebrenica zijn geleerd en dus liggen er 150 gedetailleerde vragen over zaken die allemaal in Bosnië zo hopeloos misgingen. Voor blinde emotie is geen plaats.

Van onze verslaggever
Theo Koelie
DEN HAAG

De 'geest van Srebrenica' blijft door de Tweede Kamer spoken, ook als vandaag eindelijk het debat over het drama wordt afgerond. In de aanloop naar een vredesmissie in Irak bestookt de Kamer het kabinet met vragen die regelrecht herleid kunnen worden tot het debacle in Bosnië.

Meer dan 150 schriftelijke vra-

gen deponeerde de Kamer bij het kabinet – niet bepaald een blijk van vertrouwen in Nederlandse deelname aan een stabilisatiemacht in Irak.
„Uit vorige operaties, in het bijzonder in Srebrenica, is het belang gebleken van een adequate eigen capaciteit voor de verwerving van inlichtingen en informatie. Op welke wijze wordt hieraan vormgegeven?“, luidt een van de vragen. Achtergrond: Nederland was in de Moslim-enclave vrijwel verstoken van inlichtingen, omdat de toenmalige bevelhebber van de landmacht, Couzy, een Amerikaans aanbod voor koffertjes met spionageapparatuur van de hand wees.

De Kamer vraagt ook nadrukkelijk naar 'harde garanties' voor de ontzetting en evacuatie van Nederlandse troepen in Irak, als de nood aan de man komt. In Srebrenica was er niemand die Dutchbat te hulp schoot, de VN-militairen konden hun belegerde operatiegebied niet verlaten. Vage beloften

over luchtsteun bleken niets waard te zijn.

Nog een les die de Kamer heeft geleerd, is dat volstrekt helder moet zijn wat ervan de troepen wordt verwacht. Zo vraagt de Kamer zich af of de bescherming van de Iraakse bevolking behoort tot de taken van de uit te zenden mariniers. In Srebrenica was het mandaat van de troepen voor allerlei uitleg vatbaar. Tijdens de openbare verhoren vorig jaar van betrokken politici en militairen, ontstond spraakverwarring over het begrip 'bescherming'.

Pikant is dat de Kamer wil weten of minister Kamp van Defensie 'eensluidende adviezen' heeft gekregen van zijn militaire adviseurs. Toen in 1993 werd besloten tot de uitzending van troepen naar Srebrenica, spraken de adviseurs van toenmalig minister Ter Beek elkaar tegen.

Een heikel onderwerp vormen de wapens van de troepen. Net als destijds is er nu weer sprake van lichte bewapening. Is dat wel vol-

doende, vraagt de Kamer. De kans bestaat dat de Kamer aandringen op de inzet van che-gevechtshelikopters, een paar jaar geleden gebleefde vredesmissie in het grensgebied van Ethiopië en Eritrea. Inmerlid Van Middelkoop sprak destijds smalend over de 'elementaire gevechtshelikopters'.

„De Kamer moet niet op van de regering gaan zitten altijd het strenge oordeel van Middelkoop, sinds kort lid van de Eerste Kamer. Met argusogen hij nu hoe de PvdA ervoor Nederlandse troepen naar Irak maar naar Congo te Het argument – er is daar van een 'sluipende' gen doet hem denken aan de sies van weleer.

„Die werden overheers emoties. We moeten iets riep vrijwel iedereen. Als les geleerd moeten hebben dat je een beslissing niet nemen op grond van emoties Van Middelkoop.

‘Aanklacht onterecht’

Pronk getuige in proces over Srebrenica

Door onze redacteur CEES BANNING

ROTTERDAM, 13 SEPT. Oud-minister Jan Pronk, voormalig landmachtbevelhebber Ad van Baal en generaal-majoor Cees Nicolai zijn opgeroepen te getuigen in de rechtszaak die de 'vrouwen van Srebrenica' en twee andere partijen hebben aangespannen tegen de Staat der Nederlanden.

De drie partijen verwijten de staat na de val van de enclave Srebrenica op 11 juli 1995 niets te hebben ondernomen om de moslimvluchtelingen in veiligheid te brengen. De plicht om burgers onder alle omstandigheden te beschermen is een algemeen beginsel van internationaal humanitair recht dat is vastgelegd in de Geneefse Conventies van 1949 en de Aanvullende Protocolen van 1977.

In 1993 verklaarde de Veiligheidsraad de moslim-enclave Srebrenica tot 'veilig gebied'. Toen de enclave in handen viel van de Bosnische-Serviërs begonnen de troepen vrijwel onmiddellijk met een etnische zuivering. Srebrenica stond toen onder bescherming van de Nederlandse VN-militairen van Dutchbat. Na de verovering zijn ongeveer achtduizend moslims vermoord door de Serviërs.

In november 2002 werden de Staat der Nederlanden en de Verenigde Naties door de 'vrouwen van Srebrenica', de tolk van Dutchbat, Hasan Nuhanovic, en nog een andere partij, die anoniem wil blijven, aansprakelijk gesteld voor de materiële en immateriële schade die is ontstaan. De precieze omvang van de schade moet nog worden opgemaakt.

In februari van dit jaar liet de landsadvocaat in een brief aan de tegenpartij-advocaat Zegveld van het Amsterdamse kantoor Böhler, Franken, Koppe, Wijngaarden – weten dat er geen sprake is geweest van onrechtmatig handelen. De Geneefse Conventies zijn, volgens de landsadvocaat, niet van toepassing op Dutchbat omdat de Nederlandse VN-eenheid geen strijdende partij was. Dutchbat maakt deel uit van Unprofor, de VN-vredesmacht in Bosnië, en het bevel over het Nederlandse bataljon was overgedragen aan de VN. Op grond van het volkenrecht moet het handelen en nalaten van Dutchbat niet worden toegekend aan Nederland, maar aan de VN, aldus de landsadvocaat. De VN liet in november vorig jaar al weten de aansprakelijkheid niet te erkennen.

De verwachting is dat de in totaal vijftien getuigen (militairen, Bosnische moslims en internationale hulpverleners) binnenkort worden opgeroepen door de Haagse rechtbank. Pronk was in 1995 minister van Ontwikkelingssamenwerking, Nicolai brigadegeneraal chef-staf op het hoofdkantoor van de VN-vredesmacht in Sarajevo en Van Baal landmachtbevelhebber.

Minister Kamp roept op tot eerherstel Dutchbat

Van onze verslaggever
Theo Koelie
DEN HAAG

Dutchbat, het Nederlandse bataljon dat de massamoord op moslims in Srebrenica bijna acht jaar geleden niet kon voorkomen, verdient eerherstel. Dat is de uitkomst van jarenlange debatten en onderzoeken. Minister Kamp van Defensie: 'We moeten hartstikke trots zijn op Dutchbat.'

De Tweede Kamer, minus GroenLinks, is het volledig met de minister eens. Politiek Den Haag zette daarmee gisteravond definitief een streep onder het Srebrenica-drama.

Het meest opmerkelijk in een tweedaags debat in de Tweede Kamer was de emotionele oproep van Kamp om de Nederlandse VN-militairen niet langer te achtervolgen met kritiek. De VVD-minister nam ook de verguisde commandant van Dutchbat, over-

ste Karremans, in bescherming. Karremans, die op het punt staat het Nederlandse leger te verlaten, is volgens Kamp ten onrechte 'verketterd'.

Het onbehagen in Nederland over het falen van de vredesmissie in Bosnië concentreerde zich jarenlang op Karremans. 'Hij had een beter lot verdiend', aldus Kamp. De minister wilde niet oproepen tot 'heldenverering', maar wel tot rehabilitatie van de VN-militairen, Karremans inclusief.

In het kielzog van Kamp weigerde premier Balkenende een schuldbekenenis af te leggen over het falen van Dutchbat. Hij stelde dat de Nederlandse militairen alles hadden gedaan om de 'nobeles' motieven van Nederland, namelijk de bescherming van Moslims tegen de 'barbaarse' praktijken van de Bosnische Serviërs, waar te maken. De schuld voor de massamoord ligt bij de Serviërs, en niemand anders.

De premier gaf wel toe dat Nederland de missie in Bosnië beter

had moeten voorbereiden. 'We zijn tekortgeschoten.' Minister De Hoop Scheffer van Buitenlandse Zaken erkende dat de betrokken ministeries hun beleid beter op elkaar hadden moeten afstemmen. Maar de massamoord was niet te voorkomen geweest, omdat de internationale gemeenschap de Nederlanders in de steek liet, betoogde hij.

Ongewis is nog het lot van enkele honderden Bosnische asielzoekers die zich eind jaren negentig in Nederland hadden gemeld. Een pleidooi van de linkse partijen voor een 'generaal pardon' vond geen gehoor bij het kabinet, noch bij de twee grootste regeringspartijen, CDA en VVD.

Premier Balkenende beloofde dat VVD-minister Verdonk van Vreemdelingenzaken en Integratie binnen enkele weken zal besluiten of deze vluchtelingen al dan niet in Nederland mogen blijven. Volgens Kamerleden zijn veel asielzoekers getraumatiseerd door het leed in Srebrenica.

Pronk nog geen getuige in zaak Srebrenica

Door een onzer redacteurs

DEN HAAG, 28 NOV. Oud-minister Jan Pronk, voormalig landmachtbevelhebber Ad van Baal en generaal-majoor Cees Nicolai hoeven voorlopig niet te getuigen in de rechtszaak die de 'Vrouwen van Srebrenica' en twee andere partijen hebben aangespannen tegen de Staat der Nederlanden.

Daar heeft de rechtbank in Den Haag gisteren bepaald. De 'Vrouwen van Srebrenica', Hasan Nuhanovic (de tolk van Dutchbat), en nog een andere partij (die anoniem wil blijven) verwijten de staat na de val van de enclave Srebrenica op 11 juli 1995 niets te hebben ondernomen om de moslimvluchtelingen in veiligheid te brengen. Na de verovering van Srebrenica zijn ongeveer zeventien duizend moslims door de Serviërs vermoord.

De partijen stellen de staat aansprakelijk voor de materiële en immateriële schade. De staat heeft deze aansprakelijkheid afgewezen. Volgens de landsadvocaat G. Houtzagers kan de staat niet aansprakelijk worden gesteld omdat de Nederlandse VN-eenheid Dutchbat deel uitmaakte van Unprofor, de VN-vredesmacht in Bosnië. Het bevel van Dutchbat was overgedragen aan de VN.

De 'Vrouwen van Srebrenica' hebben ook de VN aangeklaagd, maar de organisatie liet een jaar geleden al weten de aansprakelijk-

heid niet te erkennen.

De rechter bepaalde gisteren dat eerst, in een zogenoemde bodemprocedure, moet worden uitgemaakt of de staat wel aansprakelijk kan worden gesteld. „Zolang over deze ingewikkelde vragen in recht geen duidelijkheid bestaat is een voorlopige getuigenverhoor prematuur en wellicht overbodig“, aldus de rechter.

Advocate L. Zegveld van de 'Vrouwen van Srebrenica' toonde zich verbaasd over de beslissing van de rechtbank. Op 14 februari 2002 heeft een onafhankelijke commissie namelijk al een advies aan de regering uitgebracht waarin staat dat ook een lidstaat, naast de VN, aansprakelijk kan worden gesteld voor onrechtmatige daden begaan tijdens VN vredesoperaties. „Op de vragen die de rechter nu stelt, is in februari vorig jaar al een antwoord gegeven. Er is jurisprudentie“, aldus Zegveld. Ze voegt eraan toe dat de getuigenverhoor van onder meer Pronk, Van Baal en Nicolai juist bedoeld waren om uit te vinden of een bodemprocedure gestart zou gaan worden. In totaal zouden vijftien getuigen worden opgeroepen. Zegveld gaat nu eerst onderzoeken of de vraag van de aansprakelijkheid van de Staat door een rechter kan worden beoordeeld, voordat de 'Vrouwen van Srebrenica' andere stappen ondernemen.

Monument in Srebrenica

SREBRENICA, 22 SEPT. Ex-president Bill Clinton heeft zaterdag nabij Srebrenica in Bosnië een monument onthuld dat herinnert aan de grootste massamoord in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog, die op meer dan zeventien duizend moslim-mannen door Bosnische Serviërs, in juli 1995. Het monument staat in Potočari, waar de moslims uit Srebrenica indertijd – vergeefs – bescherming door de Nederlandse VN-militairen zochten. Inmiddels zijn in Potočari bijna duizend slachtoffers van de massamoord begraven. Clinton riep op tot etnische en religieuze tolerantie. (Reuters)

Serviërs maken eind aan onderzoek massagraven

BELGRADO, 8 AUG. De Bosnische Serviërs hebben een eind gemaakt aan het onderzoek naar massagraven in hun Servische Republiek in Bosnië, omdat de Bosnische Kroaten en moslims hun geen onderzoek toestaan naar massagraven waar Serviërs begraven liggen.

De regering van de Servische Republiek in Bosnië liet gisteren weten dat de autoriteiten van de moslim-Kroatische federatie „ondanks een akkoord over wederkerigheid” geen onderzoek toestaan naar massagraven met lichamen van Serviërs op de berg Ozren in het noordoosten van Bosnië en in Glamoc, in het westen. Daarom heeft de regering in Pale de deskundigen van internationale organisaties die lichamen opgraven uit massagraven in de Servische Republiek — onder andere bij Srebrenica — opdracht gegeven hun werk te staken. In diverse graven rond Srebrenica liggen, naar algemeen wordt aangenomen, de lichamen van moslims die worden vermist sinds de moslim-enclave in juli vorig jaar door de Serviërs werd veroverd; drie- tot achtduizend mensen worden sindsdien vermist.

In haar verklaring vroeg de rege-

ring van de Servische Republiek om een „urgente” bijeenkomst van vertegenwoordigers van de twee territoriale entiteiten waaruit Bosnië bestaat om het probleem van de opgravingen te bespreken. Bij dat gesprek zouden „vredescoördinator” Carl Bildt en vertegenwoordi-

‘Serviërs mogen hun graven ook niet onderzoeken’

gers van het Internationale Rode Kruis aanwezig moeten zijn. Daarbij zouden ook andere problemen, zoals de vrijlating van krijgsgevangenen en het zoeken naar vermisten, worden besproken. De Bosnische Serviërs beweren dat de federatie nog 28 Servische soldaten gevangen houdt.

Het conflict over de opgravingen begon een week geleden toen de opgraving van 65 lichamen van Bosnische Serviërs in het dorp Kamen bij Glamoc zonder opgaaf van

redenen werd afgelast. „Dit leidde tot gerechtvaardigde ontevredenheid en verbittering bij de gezinnen van gedode of vermiste Servische soldaten en burgers”, aldus de verklaring van de regering van de Bosnische Serviërs.

De speciale VN-rapporteur voor de mensenrechten in ex-Joegoslavië, Elizabeth Rehn, heeft gisteren in Montenegro de schendingen van de mensenrechten van in Kroatië levende Kroatische Serviërs gekeld. Ze maakte „met diepe bezorgdheid” melding van bom aanslagen op huizen van Serviërs, naar haar zeggen „een nieuwe methode om hen te terroriseren”. Rehn gaf een voorbeeld dat zich recentelijk in een dorp in de Kroatische Krajina voerde. Een ouder Servisch echtpaar keerde na familie naar huis terug. Op het moment waarop het de woning ontlofte een bom, die de benen afrukte ernstig verwond. VN-rapporteur aanslagen tegen steeds vaker twee maanden geleden dr. (Reuter, AFP)

Nieuw onderzoek naar Srebrenica

BANJA LUKA, 27 DEC. De Servische Republiek in Bosnië gaat een eigen onderzoek instellen naar de massamoord door de Bosnische Serviërs op meer dan zeventienduizend moslims in Srebrenica, in de zomer van 1995.

De regering van de Servische Republiek heeft vijf leden benoemd van een onderzoekscmissie en Bosnië-bestuurder Paddy Ashdown benoemt twee andere leden, een buitenlander en een moslim.

Ashdown heeft gezegd dat hij in januari een voorlopig rapport van de commissie op zijn bureau verwacht en in april de definitieve conclusies.

De onderzoekscmissie moet precies nagaan wat er is gebeurd in en rond Srebrenica tussen 10 en 19 juli. Het Nederlandse VN-bataljon Dutchbat slaagde er destijds niet in de bevolking van de moslim-enclave, die door de VN was uitgeroepen tot ‘veilig gebied’, te beschermen tegen de aanval van Bosnisch-Servische troepen.

De regering van de Servische Republiek heeft twee maanden gezocht naar kandidaten voor de commissie. Bij de leden die werden benoemd zijn twee rechters en een advocaat. Ashdown wees een moslim aan uit de Bosnische commissie die zoekt naar vermisten en een onderzoeker op het

terrein van oorlogsmisdaden.

Overlevenden van het bloedbad in Srebrenica hebben meteen hun twijfels uitgesproken over de bedoelingen van de Bosnisch-Servische regering met deze commissie. Volgens hen is druk van het westen nodig om de commissie zover te krijgen dat er grondig en eerlijk onderzoek wordt gedaan.

Een van de overlevenden van het bloedbad, Kada Hotic, zei gisteren: „De waarheid kan in vijf dagen openbaar worden gemaakt. Het tribunaal in Den Haag heeft het meeste bewijsmateriaal al geleverd en ook de regering zelf heeft veel documentatie.”

De regering van de Servische Republiek kwam al eerder met rapporten over het bloedbad, maar Paddy Ashdown zei in oktober dat er nog steeds informatie door de regering wordt achtergehouden. Ook internationale waarnemers hebben de regering er onlangs van beschuldigd informatie over massagraven en vermisten achter te houden. In de afgelopen jaren zijn duizenden lichamen in het gebied opgegraven.

Ashdown weigerde gisteren commentaar te geven op de benoemingen van commissieleden door de Bosnisch-Servische regering. Hij benadrukte alleen dat de commissie integer te werk moet gaan en snel klaar moet zijn. (Reuters/ANP/AFP)

Omgang Srebrenica-vluchteling is beschamend

Nederland zou opkomen voor nabestaanden van Srebrenica. Een handvol mag blijven. Gênant, meent Bram Bregman.

De Duitse industrieel Otto Schindler wist in WO II honderden joden uithanden van de nazi's te houden. Minister Verdonk schenkt daarentegen onwillig slechts zeventien personen uit Srebrenica een verblijfsvergunning. Nog even de feiten kort op rij.

Juli '95 valt Srebrenica, waar Dutchbat de VN-verantwoordelijkheid draagt om de Bosnische bevolking te beschermen. In de dagen na de val worden meer dan zeventienduizend mannen vermoord.

Het Dayton-akkoord '98 legt vast dat ieder in voormalig Joegoslavië terug mag naar zijn voormalige woonplaats en bezit. Februari 2000 schenkt staatssecretaris Cohen een groep van ongeveer 350 mensen uit Srebrenica een verblijfsvergunning 'wegens klemmende reden van humanitaire aard'. April 2002 laat premier Kok zijn kabinet vellen op het eindelijk gepubliceerde NIOD-rapport. Hij erkent 'medeverantwoordelijk-

heid'. Het Politiek Comité Stari Most overhandigt met steun van tal van maatschappelijke organisaties op 1 oktober 2002 de Tweede Kamer het Roodboek met daar in honderd getuigenissen van nieuwe 'late' Srebrenica-vluchtelingen. Het zijn mensen die eerst geprobeerd hebben in Bosnië te (over)leven. Maar ze zijn 'te laat'. Al verschilt hun doorgemaakte ellende in niets van eerdere Srebrenica-vluchtelingen. Het Politiek Comité Stari Most, een kleine groep Nederlanders, vraagt aan de regering met het oog op de komende parlementaire enquête, nog éénmaal een gebaar van gerechtigheid en barmhartigheid te

maken. De UNHCR ('de club van Lubbers'), schrijft over de terugkeersituatie: vanwege de onveiligheid geen gedwongen terugkeer van deze vluchtelingen. Immers de voormalige vijand, de Bosnische Serviërs, woont en regeert nu in Srebrenica.

Juni 2003, het slotdebat over de parlementaire enquête-Srebrenica en het rapport Missie zonder vrede. Eén van de aanbevelingen: 'Nederland zal in elk geval ten nauwste betrokken moeten blijven bij het lot van de nabestaanden en daarnaast een actieve bijdrage moeten leveren aan de verbetering van hun positie.' In de Kamer is geen meerderheid. Bal-

kenende laat de groep aan de beoordeling van de minister voor Vreemdelingenzaken over (toen Nawijn). Met waardering voor Dutchbat is dit de officiële punt die Nederland zet achter 'Srebrenica'.

Onder Balkenende II oordeelt de nieuwe minister Verdonk dan bij de eenmalige pardonregeling september 2003, dat niemand van de Lijst van Stari Most een verblijfsvergunning krijgt. Op 30 september 2003 neemt de Kamer de motie-Lambrechts aan die de minister verzoekt de herbeoordeling opnieuw uit te voeren, nu met inachtneming van het advies van de UNHCR.

Het resultaat is bekend. Wat betreft de Srebrenica-vluchtelingen maakt de minister slechts voor zeventien personen, vier gezinnen, gebruik van haar discretionaire bevoegdheid. De overigen, getraumatiseerd en wel, gooit Nederland terug in de 'poel van ellende' die Centraal Bosnië nog steeds is.

Anders dan bij alle andere vluchtelingen die hier asiel zoeken, heeft Nederland in Srebrenica een nalatige rol gespeeld. Het is aan de Kamer om Nederland te behoeden voor een beschamende vertoning.

Bram Bregman is bestuurslid van het Politiek Comité Stari Most.

BOSNIË 25-6-2004
Eén miljard schadevergoeding

Nabestaanden van slachtoffers van de massamoord onder Bosnische moslims uit Srebrenica hebben VN-chef Kofi Annan in een brief gevraagd om een schadevergoeding van één miljard dollar. Volgens advocaat Guzin hebben al 7000 families zich bij het verzoek aangesloten. Servische troepen hebben in Srebrenica 8000 moslimmannen en -jongens afgeslacht nadat zij de enclave, die door de VN moest worden beschermd, in juli 1995 onder de voet hadden gelopen.

Begin deze maand werd in Liplje bij Žvornik in Oost-Bosnië een massagraf ontdekt met de stoffelijke resten van meer dan honderd mensen die zouden zijn gedood tijdens de val van de moslimenclave Srebrenica in juli 1995. (Foto AP)

Sagittarius

Van: "Ian Johnson" <i-johnson@lineone.net>
Aan: <Undisclosed-Recipient;>
Verzonden: woensdag 22 juni 2005 19:13
Onderwerp: CDSM: London Public Meeting 19th July

COMMITTEE TO DEFEND SLOBODAN MILOSEVIC – UK

PUBLIC MEETING

**THE HAGUE TRIBUNAL/SREBRENICA
AN ALTERNATIVE VIEW**

**CONWAY HALL
RED LION SQUARE
LONDON**

TUESDAY 19th JULY 2005. 7.30p.m.

Speakers include:

Neil Clark |(Broadcaster & Journalist)

Misha Gavrilovic (British/Serbian Alliance)

Chair: Ian Johnson (CDSM-UK).

“THE AGGRESSORS SHALL NOT WRITE OUR HISTORY”

Print Request: Selected Document(s): 3

121649

Time of Request: June 23, 2005 10:47 AM EDT

Number of Lines: 77

Job Number: 1821:49943820

Client ID/Project Name:

Research Information:

dpcm;elsevr
((srebrenica) AND date geq(6/23/2004))

Send to: LNEPROF, 121649
REED BUSINESS INFORMATION BV
POSTBUS 152
AMSTERDAM, NLD 1000 AD

HEADLINE: DEFENSIE: CYNISCH SCHAAKSPEL

BYLINE: Eric Vrijzen

BODY:

De echtgenote van prins Johan Friso speelde tien jaar geleden een opmerkelijke rol in het Srebrenica-drama. Dit schrijft voormalig Tweede-Kamerlid Theo van den Doel (VVD) in zijn memoires Binnenhof 1a - Haagse Herinneringen, die eind deze maand verschijnen.

Volgens Van den Doel arrangeerde de toen 26-jarige Mabel Wisse Smit op zondag 9 juli 1995 ontmoetingen van haar toenmalige vriend Mohammed Sacirbey met D66-minister Hans van Mierlo (Buitenlandse Zaken) en VVD-bewindsman Joris Voorhoeve (Defensie). Sacirbey, de Bosnische minister van Buitenlandse Zaken, wilde de bewindslieden wijsmaken dat de moslimbevolking van Srebrenica geen enkel gevaar liep. Zijn vriendin Mabel Wisse Smit schakelde hierbij zelfs haar moeder in.

Van den Doel schrijft: 'Op zondagmorgen zo rond twaalf uur ging bij mij thuis de telefoon. Dat was niet abnormaal, maar dit telefoontje was bijzonder. Mevrouw Wisse Smit uit Hilversum belde namens haar dochter Mabel, die een verhouding had met Mohammed Sacirbey.'

De in het Westen populaire Bosnische bewindsman 'Mo' was in Nederland en zocht contact met Voorhoeve over de jongste ontwikkelingen in Srebrenica. 'Voorhoeve was die dag niet thuis. Omdat ik defensiewoordvoerder van de VVD was, belde mevrouw Wisse Smit mij,' zegt Van den Doel in een toelichting op zijn boek. Hij bewerkstelligde een ontmoeting. Sacirbey kon al de volgende ochtend terecht bij Voorhoeve en Van Mierlo.

Het was een belangrijk moment in de Balkanoorlog. Sacirbey had haast om met de Nederlandse bewindslieden te spreken. Waarom? Van den Doel was niet aanwezig bij het overleg, maar legt in zijn boek een verband met het cynische schaakspel rond de aftocht van Nederlandse VN-militairen en de moord op zeventuizend Bosnische moslims op 11 juli dat jaar in Srebrenica: 'Werden de mannen van Srebrenica en Dutchbat opgeofferd voor een hoger doel? Ik denk van wel. De feiten spreken voor zich.'

De verovering van Srebrenica door het Servische leger van generaal Ratko Mladic begon eigenlijk al op zaterdag 8 juli. Van den Doel in zijn boek: 'De Nederlandse militairen zaten in een onmogelijke positie: een zwaar onderbezette

ondercommandanten meenam.

Liet Mabel Wisse Smit zich gebruiken door haar geliefde 'Mo' of speelde zij

eenheid, die van alle kanten werd aangevallen door Bosnische Serven en die de kans liep bij het terugtrekken in de rug te worden aangevallen door de Bosnische moslims.'

De Bosnische mannen voelden aankomen dat ze massaal zouden worden afgemaakt. Hun regering in Sarajevo tilde daar niet zwaar aan. Zij zag de Nederlandse VN-militairen niet langer als schild, maar als sta-in-de-weg voor een noodzakelijke escalatie van de oorlog. Zolang westerse militairen vastzaten in moslimenclaves, waren luchtaanvallen op de Serven onmogelijk. Generaal Mladic zou die beantwoorden met represailles tegen westerse vredessoldaten.

De Bosnische regering in Sarajevo zocht een manier om de situatie te doorbreken. De Nederlandse militairen moesten daarom weg uit Srebrenica. Van den Doel: 'Sarajevo had een trigger nodig om de internationale gemeenschap in beweging te krijgen. De opstelling van de permanente leden van de Veiligheidsraad, die van de enclaves afwilden. De afwezigheid van (VN-)sleutelfiguren in Bosnie in de dagen voorafgaande aan de val van de enclave. Dat alles leidt tot de conclusie dat Srebrenica moest vallen, inbegrepen de opoffering van duizenden jonge mannen.'

Van den Doel verwijt het paarse kabinet naiviteit en gemakzucht. Het had bij de bondgenoten kunnen aandringen op luchtfoto's en gedetailleerde inlichtingen over wat er gaande was nabij Srebrenica. Pas in augustus 1995 maakten de Verenigde Staten de luchtfoto's openbaar die op 13 juli waren genomen, twee dagen na de val van Srebrenica en vier dagen na het telefoontje van mevrouw Wisse Smit. Ze leverden het eerste bewijs van een massamoord.

Van den Doel: 'De Amerikanen hadden met onbemande vliegtuigen de hele opmars van de Bosnische Serven kunnen volgen. Zelfs de stroom van autobussen die Mladic had besteld, was in kaart gebracht. De inlichtingendiensten van onze bondgenoten hadden uit telefoonverkeer tussen Mladic en Belgrado al weken van tevoren kunnen opmaken dat er een aanval op de enclave zou komen. De Duitse inlichtingendienst had van de Oostenrijkse inlichtingendienst informatie gekregen over het radio- en telefoonverkeer tussen Pale, de toenmalige hoofdstad van de Republiek Srpska, en de Servische regering in Belgrado. Het bevel om de enclave in te nemen, was al op 31 maart 1995 door Mladic gegeven. De opdracht bevatte totale eliminatie van de enclave!'

De bondgenoten hielden Nederland onwetend. En de Haagse bewindslieden stelden geen nadere vragen. Kennelijk had Sacirbey hen in slaap gewiegd. Van den Doel vertelt: 'Ikzelf heb de link gelegd toen Sacirbey en Mabel Wisse Smit acte de presence gaven in Zagreb, tijdens de ontvangst van de uit Srebrenica vertrokken Dutchbatters.'

Premier Wim Kok was er. Kroonprins Willem-Alexander was er. En Sacirbey plus vriendin. Die ontbraken ook niet op het dineetje dat Nederland die avond gaf ter ere van de veilige terugtocht van Dutchbat. Oud-minister Voorhoeve, nu lid van de Raad van State, bevestigt desgevraagd dat Mabel en Sacirbey die avond in Zagreb aanwezig waren. Hij wil niet speculeren over de strategie van de Bosnische regering, maar herinnert er wel aan dat de commandant van de Bosniers, Naser Oric, enkele maanden tevoren naar Sarajevo werd teruggeroepen en al zijn ondercommandanten meenam.

Liet Mabel Wisse Smit zich gebruiken door haar geliefde 'Mo' of speelde zij

vanuit een politieke overtuiging een rol in de Bosnische strategie? Van den Doel speculeert er niet over omdat hij niet weet 'in hoeverre Sacirbey zijn geheimen met Mabel Wisse Smit deelde'. Hij vindt dat de Parlementaire Enquetecommissie Srebrenica Sacirbey had moeten ondervragen. Dat ging niet. Verdacht van het achteroverdrukken van 2,5 miljoen dollar zat de ex-minister inmiddels in New York in de cel.

Van den Doel vindt dat de enquetecommissie Wisse Smit onder ede had moeten verhoren, vooral over de Bosnische strategie om Srebrenica ten koste van duizenden mensenlevens te laten vallen. 'Ze had interessante informatie kunnen geven.' Voorhoeve bestrijdt dit. De suggestie dat Mabel Wisse Smit iets te maken zou kunnen hebben met de moord op duizenden moslims noemt hij 'onverantwoord en absurd'.

GRAPHIC: Martijn Beekman/HH, Matt Campbell/AFP/ANP; Mabel Wisse Smit en Mohammed Sacirbey; oud-minister Voorhoeve noemt suggestie Van den Doel 'absurd'

LOAD-DATE: June 16, 2005

Geen vragen stellen. Niet over praten. En vooral geen verantwoordelijkheid nemen. Herman Wigbold vraagt zich verwonderd af waarom het parlement minister Voorhoeve niet tot aftreden dwingt.

POLITIEKE ELITE

De Nederlandse politieke elite beschikt over een verbluffend vermogen zich aan de verantwoordelijkheid voor genomen beslissingen te onttrekken. Alle kritiek stuit af op een ondoordringbare tevlonlaag welke die van Reagan evenaart. Minister Voorhoeve kan zonder blikken of blozen zeggen 'verbijsterd' te zijn over de verklaring van Karremans voor het Internationale Tribunaal in Den Haag, waarin hij toegaf dat hij nimmer bij Mladic had geïnformeerd naar wat er met de weggevoerde moslims uit Srebrenica was gebeurd.

Er was niet één parlementslid dat erop wees dat de minister vorig jaar juli Karremans nog heeft willen onderscheiden omdat hij zich 'van begin tot einde' tegen de Bosnische Serviërs had verzet en nog geen week tevoren in NRC-Handelsblad had geschreven dat Dutchbat geen enkele blaam trof.

Goede maatjes

Natuurlijk kan Nederland de val van Srebrenica en de daarop volgende moordpartijen niet verweten worden. Uit alles, onder andere de door de VN gepubliceerde correspondentie tussen de generaals Janvier en Beddel Smith, blijkt dat de VN geen moment van plan zijn geweest de enclave te verdedigen en liever met Karadzic en Mladic goede maatjes wilden blijven. Dutchbat werd in de steek gelaten door de VN, waarbij het weinig uitmaakt of het nu aan Akashi, Janvier, Boutros-Ghali, onze bondgenoten Frankrijk en Engeland, of misschien wel aan allemaal ligt.

Onopgehelderd is overigens nog waarom Dutchbat zo laat van de Servische opmars op de hoogte is geweest. In Dayton bleken de Amerikanen te beschikken over foto's van elke vierkante kilometer in Bosnië. Zo konden Milosevic en Izetbegovic de corridor naar Gorazde, de laatste overgebleven enclave, via de computer regelen. Heeft de CIA die informatie achtergehouden of is, wat waarschijnlijker lijkt, die informatie door de VN verdonkeremaand? Misschien zou Voorhoeve daarnaar nog eens bij zijn Amerikaanse ambtgenoot kunnen informeren.

Maar heeft de leiding van Dutchbat alles gedaan om nog te redden wat er te redden viel? Al een paar weken na de val bleek dat dit niet het geval was. Op verzoek van de Bosnische Serviërs heeft zij een lijst gemaakt van gewonde moslims van wie een aantal later is geëxecuteerd, hoewel iedereen toch kon weten dat je in die omstandigheden geen namen op pa-

IS BLIND EN DOOF

pier moet zetten. Verzorging en geneesmiddelen werden aan de bevolking geweigerd.

Onderbevelhebber Franken ondertekende op verzoek van de Serviërs een verklaring – niet vermeld in het zogenaamde debriefing-rapport – waarin staat dat de evacuatie van de moslims ordelijk was verlopen. Dutchbat vertrok overhaast, met inlevering van verschillende wapens, naar Zagreb, zonder te wachten op de Rode Kruiswaarnemers, een beslissing kennelijk gesanctioneerd door Den Haag.

Daar zijn de laatste maanden nieuwe feiten bijgekomen. Dutchbat heeft niet al het plaatselijke, gecontracteerde VN-personeel naar Zagreb meegenomen, hoewel dit wel mogelijk was geweest. De in beslag genomen wapens van de moslims zijn op een veel te laat tijdstip, namelijk toen de Serviërs al in Srebrenica zaten, teruggegeven. Dat stelt het Nederlandse verwijt dat de moslims waren gevlucht in plaats van zich te verdedigen, wel in een heel wrang daglicht. De verklaring van Karremans was slechts een bevestiging van wat we al wisten: dat de leiding van Dutchbat uitsluitend geïnteresseerd was in een eigen veilig heenkomen.

Maar boven dit falen torent de politieke verantwoordelijkheid uit. Zelf heb ik in

1968 de oorlogsmisdaden in Indonesië op de televisie aan de orde gesteld, maar ik heb er altijd aan toegevoegd dat de ware verantwoordelijken in Den Haag zaten. Men kan er zich niet van afmaken door, zoals Drees dat deed, te zeggen dat men dat nooit heeft gewild. Nee, dat moest er nog bijkomen! Maar men kan geen militairen in een guerrilla-situatie brengen en dan de handen in onschuld wassen als het misgaat.

Ook nu wassen regering en parlement hun handen in onschuld, hoewel zij verantwoordelijk zijn voor het zenden van Nederlandse troepen naar een onverdedigbare enclave. Ik neem hen dat niet al te zeer kwalijk. Ze gaven daarmee uiting aan het algemeen heersende gevoel dat ook Nederland iets moest doen om de geteisterde bevolking van ex-Joegoslavië te helpen, al moet men hen als beter-geïnformeerden het verwijt maken dat ze de risico's onvoldoende hebben ingeschat. Wat ik hen wel kwalijk neem, is dat zij nooit de grootheid hebben opgebracht dit te erkennen. Het is wel heel gemakkelijk om te doen alsof alleen Dutchbat heeft gefaald.

Integendeel, het parlement deed niets met de mededeling van Voorhoeve dat hij al geruime tijd had voorzien dat de verdediging van Srebrenica een onmogelijke opgave was. De vraag waarom hij de troepen daar dan heeft laten zitten is wellicht al te gemakkelijk, maar de vraag waarom hij het parlement, althans de commissie van Defensie, daarover niet heeft ingelicht, had toch zeer voor de hand gelegen.

Humanitaire hulp

Het parlement verroerde evenmin een vin toen Voorhoeve ook na de val van Srebrenica bleef volhouden dat het VN-optreden in Joegoslavië in het algemeen de bevolking ten goede was gekomen. Het was toen toch al duidelijk dat het omgekeerde het geval was. De VN hebben weliswaar enige humanitaire hulp kunnen verlenen, maar dat weegt bij lange na niet op tegen het nadeel: dat de VN door niet op te treden tegen de etnische zuiveringen die gedurende haar aanwezigheid plaatsvonden, die zuiveringen een schijn van legitimiteit hebben gegeven. Het VN-optreden in Joegoslavië was een even grote, zo niet ergere, mislukking dan dat in Somalië.

Het parlement deed ook niets met de verklaring van Voorhoeve, onmiddellijk na de val, dat de veilige terugkeer van Dutchbat nu absolute prioriteit had. Inte-

gendeel, toen minister Pronk enkele dagen voor het vertrek van Dutchbat het woord 'genocide' in de mond nam, werd hij onmiddellijk aangevallen door onder anderen De Hoop Scheffer en Weisglas omdat hij daarmee de veilige terugkeer van Dutchbat wel eens in gevaar zou kunnen brengen.

Feiten

Het parlement heeft ook niets gedaan om opheldering te krijgen over het optreden van Dutchbat nadat de Bosnische Serviërs de plaats hadden ingenomen. Alle later bekend geworden feiten zijn te danken aan het werk van onafhankelijke journalisten en niet aan dat van de verantwoordelijke minister of de activiteit van de volksvertegenwoordiging. Het enige wat het parlement deed, was de minister om opheldering vragen als er weer iets bekend was geworden. Helderling schreef dan ook terecht dat we ons op zijn best hebben gedragen 'als mensen die liever de andere kant op kijken en geen lastige vragen stellen - iets wat wij nu nog steeds met zoveel genoegen de Duitsers verwijten in de Hitler tijd gedaan te hebben.'

Als gevolg van Srebrenica groeien het ministerie van defensie en de krijgsmacht steeds verder uiteen. Courzy kon Karremans zonder overleg een hogere functie geven zonder dat de minister ingreep. Voorhoeve wilde het optreden van Karremans, zo is onlangs bekend geworden, voor het Internationale Tribunaal laten begeleiden, maar de landmacht wees dit af omdat dit de schijn zou wekken dat Karremans het niet alleen af kon. Het toont aan hoezeer de krijgsmacht, met name de landmacht, door Srebrenica is verkrampt.

Het parlement heeft zijn tanden laten zien in de CTSV-affaire. Maar is het niet wat vreemd dat Linschoten moest aftreden wegens fouten in één zaak (dat hij politieke benoemingen deed, kan hem toch moeilijk verweten worden, want dat is standaard in Nederland) en dat Voorhoeve - zeker, een aimabel en verstandig man - kan blijven zitten ondanks alle fouten die onder zijn verantwoordelijkheid en ook door hem zelf zijn gemaakt. Bewindslieden vallen in Nederland hooguit over sullige affaires, nooit over zaken die het hart van de natie raken.

Twée druppels

De affaire-Dutchbat lijkt als twee druppels water op wat er na ons Indische avontuur gebeurde. Geen vragen stellen. Er vooral niet over praten. En nog minder verantwoordelijkheid nemen voor wat er is gebeurd. Zelfs na veertig jaar konden we een woord van schuld of schaamte nog niet over onze lippen krijgen. De komst van paars heeft op dit gebied niets veranderd. Professor Von der Dunk: 'Srebrenica zal een smet blijven werpen op het Nederlandse blazoën.' De politieke elite gaat verder alsof er niets is gebeurd.

Herman Wigbold

Foto ANP

